pintér
istván

rendnek muszáj lenni...

tancsics

PINTÉR ISTVÁN:

RENDNEK MUSZÁJ LENNI...

Száz esztendővel ezelőtt, 1873-ban alakult Budapest első rendőrsége. Az országos nevű publicista, Pintér István a közbiztonságot megszilárdító, az uralkodó osztályok érdekeit védő egykori rendőrség első ötven évének fő állomásairól, érdekesebb, fontosabb, jellemzőbb bűnügyeiről emlékezik meg ebben a művében.

Az olvasó előtt pergő egymásutánban felvillannak a régi, szenzációt keltő bűnügyek: postarablások, kis- és nagystílű sikkasztások, a szégyenletes tiszaeszlári vérvád, a gyilkosok és áldozataik: Mágnás Elza, a cinkotai tömeggyilkos bádoghordókba forrasztott női áldozatai, a kilencéves kislány, akit tizenkét koronáért gyilkoltak meg — és még sok-sok érdekes rendőri krónika-ügy.

Az egyedi bűneseteknél fontosabbak azok a történelmi események — mint a „vérvörös csütörtök" —, amelyekben a régi rendőrség mindenkor az elnyomók oldalá-

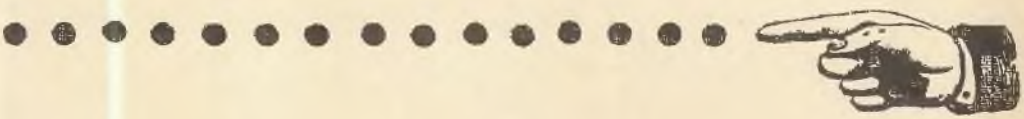

PINTÉR ISTVÁN

RENDNEK MUSZÁJ LENNI...

PINTÉR ISTVÁN

rendnek muszáj lenni...

© *Pintér István, 1973*

A kéziratot szakmailag ellenőrizte:

dr. BÍRÓ SÁNDOR rendőrezredes
és dr. HORVÁTH MIKLÓS a történettudományok kandidátusa

BUDAPEST, 1973

A főkapitányi székből kolostorba

Szűkszavú tudósításokban adták hírül az egykorú újságok, hogy 1873. december 15-én megszületett a főváros rendőrsége. Kék mentében, fekete kalapján fehér forgóval és mellén pléhszámmal állt a Pest, Buda és Óbuda egyesítéséből született főváros utcáin a rendőr, akinek azonban — nem valami jó híre volt. A pesti polgár inkább félt a rend őreitől, mintsem a közbiztonság őrét látta volna bennük

Revolvertámadás — Déryné naplójából

A rendőr szó ötven esztendővel a fővárosi rendőrség megalakulása előtt bukkant fel először a magyar nyelvben, s elsőként Márton József 1823-ban megjelent német—magyar—latin nyelvű lexikonában található. Fogarasi János: Diák—magyar műszókönyvében 1833-ban már mai értelemben szerepel a *rendőr* szó, majd 1836-ban kiadott zsebszótárakban már megtalálható a *rendőrség* szó is.

A szó, a fogalom megvolt már a szótárakban, de a valóságban ekkor még sem Pesten, sem Budán nincs rendőr, sem rendőrség ebben az értelemben. Ekkortájt a főkapitányon kívül egy alkapitány, két hadnagy, egy rendes jegyző, egy tiszteletbeli jegyző, két írnok volt a tiszti és hivatalnoki személyzet. Hat kerületi biztos, 26 éjjeli őrvezető, két strázsamester, hat káplár, 101 darabont, 12 őr és egy dobos a legénységi személyzet. A rendőrség inkább katonai alakulat, mintsem bűnüldöző szerv. S inkább ki-ki maga vigyázza saját biztonságát, minthogy a főkapitány által megteremtett közbiztonságban bízhatna. Déryné, a nagy magyar színésznő 1813-ban arról ír naplójában, hogy „gavalléroknak öltözve gazemberek, rablók jártak éjidőben, télen, ha sötét volt, már hét órakor". Leírja egy revolveres rablótámadás történetét, amelyet egy orvos ellen

követtek el a Hatvani utca egyik kapualjában. Ugyancsak a napló tanúsága szerint előfordult, hogy jól öltözött férfi ugrott fel a nyitott kocsiban ülő utas mellé, „szervusz, barátom" kiáltással, és mire a meglepett utas rádöbbent volna, hogy nem is ismeri útitársát, a rabló már el is némította őt tőrével.

A városi tanácsnak elég sok gondot okozott a rossz közbiztonság, s 1836-ban Pest város tanácsa elrendelte a rendőrség megszervezését. Mednyánszky Lajos biztosra bízták a feladatot. A főkapitány részére készített szabályzatban rögzítették, hogy a rendőrségnek pontos ismerettel és áttekintéssel kell rendelkeznie a város összes lakói, idegenek és idevalók felett, feladata az általános biztonság megteremtése, és nyilvános felügyeletet gyakorol a városban, ellenőrzi a mulatságokat és a nyilvános rendet. E szabályzat szerint működött egészen 1848-ig, amikor a szabadságharc idején, mint más fontos intézmények megteremtését, az állami rendőrség létrehozását is szívügyüknek tekintették a törvényhozók.

A híres pesti nemzetőrségnek megalakulásakor a piros—fehér—zöld karszalaggal ellátott városi rendőrség és e szervek tisztjei képezték a magját. Gróf Batthyány Lajos minisztériuma Hajnik Pált Pest város rendőrségének parancsnokságával bízta meg. A belügyminisztériumban rendőri osztályt szerveztek, mely az 1848. június 25-én kelt, Perczel Móric osztályigazgató aláírásával ellátott országos rendőri értesítés szerint, átvette a legfőbb rendőri hatalmat. Ezt megelőzően alakult meg a *csendbizottmány* és Rottenbiller Lipót polgármester elnökletével átvette a felügyeletet a rendőrség felett.

Az akkori Budán és Pesten ekkor kerek számban 110 000 lakos élt, 5100 házban. A kis számú rendőrség mellett ugyancsak szükség volt a csendbizottmány derék munkájára. Szemere Bertalan belügyminiszter kísérletet tett az országos rendőrség megszervezésére. 1848. szeptember 6-án kelt 838. eln. B. rendeletével úgy intézkedett, hogy „A belügyminiszterileg felállított országos rendőri osztály igazgatásával Hajnik Pál miniszteri tanácsnok bízatott meg". Már Debrecenből Szemere 1849. május 9-én, mint a kormány miniszterelnöke és belügyminisztere, úgy rendelkezett:

„Hajnik osztályigazgató úrnak. Ön a belügyminisztériumban osztályigazgatóvá rendszerezett fizetés mellett, kineveztetvén, a központi országos rendőrség vezetésével bízatik meg."

A szabadságharc bukása után Pesten a bevonult osztrák hadtest rendőri osztálya vette át a rendőri teendőket. Az első császári rendőrfőnök, Prottmann von Ostereck, beírta nevét a magyar történelem fekete lapjaira. Besúgókkal dolgozott, és sorra hurcoltatta el a hazafiakat. Állítólag egyik besúgója volt Thaisz Elek is, aki

1861 áprilisában, a császári rendőrség távozása után elfoglalta a pesti főkapitányi széket.

Fél évszázad múltán derült azonban csak ki a bécsi Staatsarchív (Állami Levéltár) titkos irataiból, hogy mielőtt Thaisz átvette volna az osztrákoktól a pesti rendőrség vezetését, a császári spion dicstelen, de jövedelmező mesterségét űzte. A leleplezés — amelyet már senki nem érhetett meg, aki Thaisz működésének szemtanúja volt — annál inkább meglepte volna kortársait, mert hivatalba lépése után „izzóan" magyar érzésű, osztrákellenes embernek ismerték. A Vasárnapi Újság 1868-ban megírta, hogy az osztrák rendőrigazgatóság iratait szétszóratta, és a hírhedt Prottmann rendőrfőnök titkos jelentéseibe sajtkereskedők csomagolták árujukat.

A „Thaisz-éra" alatt a budapesti rendőrség a rendetlenség tántoríthatatlan bástyájának számított. Egymást követték a piszkosabbnál piszkosabb ügyek, s bizvást mondhatjuk, hogy Thaisz Elek főkapitánysága idején alig volt valamennyire is jelentős bűnügy, amelynek tetteseit megtalálták volna. A bűnügyi nyomozást züllött, kétes hírű rendőr-tisztviselők végezték. Ez a nyomozás rendszerint abban állott, hogy a bűncselekmények bejelentése után a polgári biztosok összefogdosták az ismert rovott múltú egyéneket, akiket a nyomozó rendőr-tisztviselő, minden bizonyíték, sőt alapos gyanúok nélkül, egyszerűen lezáratott és nyolc-tíz napig fogva tartott. Ha a tettes véletlenül az elfogottak között volt és vallott, akkor az iratokkal együtt közvetlenül a királyi ügyészséghez küldték át — ha nem, akkor szélnek eresztették az egész társaságot. Még kedélyesebb volt az eljárás kihágási ügyekben, amelyekben a rendőr-tisztviselők teljesen önhatalmúan jártak el, miután a kihágások törvényben vagy szabályrendeletben szabályozva nem voltak. Protokollumot (jegyzőkönyvet) kihágási ügyben nem is vettek fel, csupán az ítélettel együtt felvették a Strafregisterbe (a nép nyelvén: a fekete könyvbe), aztán a rendőrorvos meghatározta, hogy az igazság milyen mértékben szolgáltatható ki. A rendes igazság-adag 6—25 mogyorópálcaütés volt — nőnek valamivel kevesebb.

Luft Rézi karján

A városi önkormányzati rendőrség természetesen — mint a rendőrség intézménye az akkori időkben általában — nem a legmegbízhatóbb elemekből toborzódott össze. Legtöbbjük a bűntettes-világ alakjaiból rekrutálódott rendőri szolgálatba. „Jó útra" tért, kétes

hírű, gyanús alakok voltak javarészt a poroszlók és a biztosok, akik különösen a kártyabarlangok, a mulatók és a tánchelyiségek ellenőrzése körül követtek el visszaéléseket, és nyíltan sápot húztak az ellenőrzésük alá helyezett vállalkozóktól. Maga Thaisz is, aki különben rendkívül jóvágású, „graciózus" férfiember volt, nagyon szeretett mulatni, és szívesen látogatta a kétes hírű éjszakai helyeket, karján az egykorú Pest nevezetes démonával, Luft Rézivel, akit Bécsben csak „bordélyos Luft Rézi"-néven ismertek, mert több nyilvánosházat mondhatott magáénak.

S miközben a főkapitány — ráadásul nős ember létére — Rézijével karján az éjszakát élvezte, a bűnözők élték világukat. Igaz, hogy a főkapitány ennek ellenére rokonszenvet élvezett bizonyos körökben. Nagy figyelmet fordított a munkások „fékentartására", úgynevezett „hadácsokkal", vagyis besúgókkal dolgozott. Rákosi Jenő, a reakciós újságírás koronázatlan királya minden bizonnyal ezért írt róla olyan elismeréssel megemlékezésében, mondván, hogy Thaisz „a táblabírók praktikus hagyományai szerint fütyült a formákra, és nem törődve szolgálati utasítással, helyhatósági szabályrendeletekkel, a maga módján — bizony nemegyszer ugyancsak eredetien — egyszerűsítette a közigazgatást". Thaisz, aki még a Duna két partján elterülő városrészek egyesítése előtt, 1861-ben jutott a rendőrség élére, csakhamar szembekerült a város vezetőségével, és fel is függesztették állásából. Thaisz azonban állta a sarat a fegyelmi vizsgálat során, úgyhogy végül is felmentették. 1865-ben visszahelyezték a főkapitányság élére. 1868-ban újabb eljárás indult ellene, de Pest—Pilis—Solt megyék központi törvényszéke, mint kiküldött bíróság, 5801. számú ítéletében felmentette. Az ítélet indoklása valósággal igazolja Thaisz Elek magatartását és eljárásait, amennyiben kimondja, hogy Pest városnak még nincsenek olyan helyhatósági szabályrendeletei, amelyek a rendőri hivatal hatáskörét és e hatáskörben az eljárás módját meghatároznák — „a rendőri intézkedések mineműségének meghatározása az illető tisztviselőnek teendőiről, az ezekkel járó személyes felelősségről és az ehhez képesti eljárásáról egyénileg alkotott felfogásától feltételeztetik".

Thaisz Elek pedig valóban ezt tette, „egyénileg alkotott" felfogás szerint intézte a budapesti rendőrség eljárásait. A tiszti főügyész azonban más véleményen volt, és megfellebbezte a felmentő ítéletet. Szerinte a főkapitány „Pest város municipiális törvényszerű jogát és hatalmát ismételten elmellőzte, megtámadta és tettleg is megsértette". A tanácsnak és a főpolgármesternek nem engedelmeskedett, tekintélyüket megsértette, intézkedéseiket meghiúsította, hivatalának jog- és hatalomkörén túlterjeszkedett, hivatalos hatalmával visszaélt, több városi polgár személyi és vagyoni jogbiztonsága

ságát jog- és törvényellenesen megsértette. A súlyos vádakkal terhelt Thaiszt ismételten felmentették, és meghagyták hivatalában.

Nem sokkal a második felmentő ítélet után érte Thaiszt az egyik legemlékezetesebb kudarc. Beniczky Lajos 48-as ezredes, volt kormánybiztos képviselő, alispán — aki tíz évet töltött volt honvédtisztként, osztrák börtönökben — 1868. július 17-én rejtélyes módon eltűnt. Hamisított levélben egy haldokló honvédtiszthez hívták. Elment, állítólag látták az Alagútban több férfi társaságában, és úgy hírlett, hogy ismeretlen emberek eltették láb alól. A rendőrség csődöt mondott, de szeptember 30-án a halászok Csepel-szigetnél kifogták Beniczky holttestét. Nyakán, kezén kötélhurok nyoma látszott. A tettesek nem kerültek meg, pedig 1500 forintot tűztek ki a nyomravezetőnek...

Más bűnesetek tetteseit is ritkán tudta kideríteni Thaisz rendőrsége. Így aztán érthető, hogy amikor a főváros egyesítésével elrendelték a fővárosi rendőrség megteremtését és közvetlenül a belügyminiszter irányítása alá helyezését, több mint egy esztendeig haboztak: mit is tegyenek? Végül ismét csak Thaisz nyerte meg a csatát, vetélytársával, Kovics Károly addigi budai kapitánnyal szemben, akit pedig az egykorú irodalom kiváló rendőrnek tartott. Thaiszból lett a budapesti főkapitány, Kovics pedig, mint alkapitány, az I. kerületi budai alkapitányság vezetője lett. Thaisz mellett elsősorban az szólt, hogy a bűnözők ellen annyira gyenge rendőrfőnök kiválóan megállta a helyét a párizsi kommün nyomán támadt munkásmegmozdulások ellen.

„Undorító pinceodúba löktek bennünket"

Kétségtelen: 1871. júniusában jól működtek Thaisz „hadácsai", s munkásmozgalmi szakértője, Egyényi Imre fogalmazó is megtette, amit az urak vártak tőle. A Pestre érkező Scheu Andrást és kísérőjét, Peschant, más öt külföldi szocialistával együtt, mielőtt bármit tehettek volna, elfogták. Scheu később így emlékezett vissza pesti elfogatására: „Elhurcoltak a rendőrségre, ahol egy undorító pinceodúba löktek bennünket... Elég az hozzá, hogy mindenféle nációjú tolvajok, útonállók és gyilkosok társaságába kerültünk, akik férgektől nyüzsgő szalmazsákokon hemperegtek. A magyar civilizáció e szerencsétlen áldozatait a korbács tartotta féken. Borzalmas 48 órát kellett itt eltöltenünk, még ma is csak undorral vegyülő iszonyattal tudok az ott lejátszódott jelenetekre visszagondolni."

Az Általános Munkásegyletbe tömörült pesti szocialisták három tagú küldöttséget küldtek Thaiszhoz, hogy az elfogottak szabadonbocsátását, s a bezáratott egyleti helyiség kinyitását elérjék. A három tagú küldöttségből Thaisz Essl András elnököt és Rauch Györgyöt azonnal lefogatta. S mivel a szabadon maradtak este a teendők megbeszélése végett összeültek egy vendéglőben, a rendőrség őket is letartóztatta. Valamennyiüket a Városháza pincéjébe szállították, ahol egyre nőtt a zsúfoltság. A letartóztatások napról napra éjjel és nappal folytatódtak.

A piszkos pincékből aztán június 23-án éjszaka a Külső-Kerepesi úti Omnibusz-telepre szállították a foglyokat. Az egyik letartóztatott, Heckmann István később elmondta, milyen viszonyok között tartották őket ott fogva: „Tizennégy napi sínylődés után egy éjjel lovas rendőrök fedezete alatt átszállítottak bennünket az Omnibusztársaság épületébe, ahol már egy szakasz gyalogos rendőr és egy szakasz huszár — egy főhadnaggyal az élen —, Egyényi rendőrfogalmazó és a kulcsár vártak bennünket. A névsor felolvasása után elhelyeztek minket. Akiket ‚terheltnek' tartottak, azokat magánzárkába tették külön-külön, a többieket pedig az istállóban helyezték el. De ott oly kevés volt a lehintett szalma, és oly sok a patkány — melyek egész éjjel visítottak —, hogy lehetetlen volt aludni. Reggel aztán panaszt emeltünk a parancsnok főhadnagynál, ki aztán intézkedett, hogy más helyre kerüljünk. Egy emeleti szobában helyeztek el bennünket, ahol ugyancsak a padlóra hintett kevés szalmán volt a fekhelyünk. Úgy emlékszem, 12—14-en lehettünk egy szobában. Az épület belsejében gyalogos rendőrök vigyáztak ránk, az épületen kívül pedig éjjelenként lovas katonák őriztek..."

A Hon, Jókai napilapja nem hallgatta el, hogy ezt a bánásmódot tűrhetetlennek tartja minden jó érzésű polgár: „Vérháborító hírek keringenek a fővárosban arról a bánásmódról, mellyel a közelebbi munkásmozgalom alkalmával elfogott egyének iránt eljárnak. Nem elég, hogy a legtöbbet közülük csendes polgári foglalkozásaik közben lepték meg s vitték puszta gyanúra a fogságba anélkül, hogy ügyeik rendezésére csak egy órai időt is engedtek volna; nem elég, hogy légmentesen elzárják őket, s még azt sem engedik meg, hogy valamely fogoly édesanyja meglátogathassa még rendőri felügyelet mellett sem gyermekét... de puszta földön, takaró nélkül, pincelyukakhoz hasonló zugokban hálatják a műveltségüknél fogva is jobb bánásmódra érdemes embereket úgy, hogy a szenny és a férgek martalékai lesznek."

Egy buzgó városi tanácstag, a városi közgyűlésen interpellációjában meg is kérdezte Thaisz Elektől:

„Igaz-e, miszerint a foglyok kíméletlen bánásmódban részesülnek;

egészségtelen helyen vannak elzárva, legközelebbi hozzátartozóikkal sem érintkezhetve? Most is a rendőrség kezeiben vannak-e, s miért nem lett mindekkoráig a rendőri eljárás befejezve?"

Thaisz közölte, hogy szerinte semmi kivetnivaló nincs a foglyok elhelyezésében, mert azok „11 szobában éspedig olyanokban, melyek szárazak, világosak és a szükséges bútorneműekkel felszerelvék — vannak elhelyezve úgy, hogy ellátásukat illetőleg semmi panaszuk sem lehet, kivéve, hogy a külső érintkezések és látogatásoktól el vannak tiltva, mi azonban — nehogy idegen emberekkel kihallgatásuk előtt érintkezhessenek — csakis a vizsgálat érdekében történik, és meg sem engedhető."

Továbbá: „Hogy a vizsgálat be nem fejeztetett, oka egyedül az, hogy a kihallgatás még meg nem ejtetett, s a bűnjelek még be nem szereztettek; de mert a vizsgálattal csak egy hivatalnok bízathatott meg, s ennek egyéb teendői is vannak, ezen különben is rendkívüli eset huzamosb időt vesz igénybe..."

A Hon munkatársa tudósításához hozzáfűzte: „Harmincnyolc egyént két hónapig vizsgálati fogságban tartanak csak azért, mert Thaisz szavai szerint a vizsgálattal egy ember van megbízva, és ami fő, annak még mellékes dolgai is vannak! Nem cinikus kigúnyolása ez a polgári szabadságnak és igazságszolgáltatásnak?"

Egyényi Imre, aki mindössze egy írnok segítségével egymaga folytatta a vizsgálatot, mindenesetre eredeti eszközt vett igénybe, hogy meggyorsítsa az ügyintézést: töltött revolver feküdt előtte az asztalon, amikor a foglyokat kihallgatta. Ennek ellenére nemigen sikerült bizonyítékokat összegyűjtenie. Amikor tovább adta az ügyet, az ügyészség vádat emelt ugyan, de a bíróság kénytelen volt felmenteni a vádlottakat. Akkorra már a Parlamentben is szóba került az ügy. Horn Ede interpellációjában követelte, hogy vessenek véget az eljárásnak, „mely az egyéni szabadság, s a jogegyenlőség elveivel homlokegyenest ellenkezik és sérti a közérzületet". S hozzáfűzte: „Én azt gondolom, sőt bizonyos vagyok benne, ha ezen elfogottak lettek volna más osztálybeli tagok és nem éppen munkások: sohasem merték volna ezeket 10 hónapon át minden ítélet, minden ok és minden kihallgatás nélkül letartóztatni. Ez teljes kijátszása mind a jogegyenlőségnek, mind az egyéni szabadságnak."

Komoly harcok folytak a kormány és az egyesítendő Pest, Buda és Óbuda városi elöljáróságai, tanácsai között a rendőrség állami kezelésbe vétele körül. A leendő Budapest honatyái *saját* rendőrséget akartak, s nem az *állam* fővárosi rendőrségét, olyan rendőrhatóságot és erőt tehát, amelynek a főváros parancsol és nem az állam. A kormány azonban a fővárost a magáénak kívánta tudni, s ennek biztosítékát látta az állami fővárosi rendőrségben. Ideiglenesen keresztülvitte akaratát, s ez az ideiglenesség véglegesnek bizonyult: kilenc évig váratott magára ugyan a végleges rendezés, de a gyakorlatban — külön fővárosi rendőrségről szóló törvény nélkül — már Budapest létrejöttétől az államé, a kormányé volt a fővárosi rendőrség, s a belügyminiszter irányítása alatt működött. A városatyák érzékenységét tiszteletben tartva az akkori kormányzat nem keresett új személyt a főkapitányi posztra, kinevezte Thaiszt, akit ugyan a városi tanács számos tagja támadott már előzőleg, de most örömmel fogadta szolgálatait, hiszen mégis csak az ő emberük volt.

Thaisz természetesen a maga módján értelmezte a „jogegyenlőséget" s az „egyéni szabadságot". S az őt követő, rendőri téren kétségtelenül jobban képzett főkapitányok is évtizedeken keresztül úgy töltötték be hivatalukat, hogy nem tartották egyenlőnek Budapest lakóit. „Thaisz Elek, ahogyan én ismerem, egy tipikus magyar rendőrzseni volt" — dicsérte őt később Rákosi Jenő. — „Formális, bürokratikus kicsinyességek nem voltak az ő világa. Szerette a dolgokat érdemben elintézni. Kemény, rövid szavú, gyorskezű, határozott ember volt. Jó is volt, de szigorú is volt. Tekintélyt nem a formaruha adott neki, hanem cselekvő ereje. Passzióval fogta meg a problémákat és Nagy Sándor kardja volt az ő rendőri fegyvere akárhányszor, ha gordiusi csomó került eléje. Külsőleg acélos, termetes alak volt, de könnyedén, szinte graciózusan ülte meg lovát, mikor az utca hullámzott s neki megjelenésével kellett a torlódó hullámokat lecsendesíteni."

Thaisz Eleknek mindvégig a munkásmozgalom elleni harc maradt a specialitása. Több munkástüntetést veretett szét később is a karhatalmi feladatokat ellátó darabontokkal, s a különben nem túl jelentős egyéniség még Magyarország történelmébe is bekerült. Mégpedig úgy, hogy az 1880 tavaszán a főváros akkori gyárnegyedének szívében, a mai Marx tér egyik vendéglőjének nagytermében megtartott munkáskongresszuson, amelyen az egységes munkáspárt megteremtéséről határoztak, Thaisz maga is részt vett, és a belügyminiszter nevében megtiltotta, hogy az új szervezetet szociáldemokrata párt-

nak nevezzék. Így lett az első magyar egységes munkáspárt neve Magyarországi Általános Munkáspárt.

Thaisz Elekből ilyen „erényeiért" lett rossz pesti főkapitányból az első budapesti főkapitány. A Budát, Pestet és Óbudát egyesítő 1872. XXXVI. tc. ugyanis elrendelte az egyesített városok rendőrségének egyesítését is: „A fővárosi törvényhatóság területén a rendőrséget egységes szervezettel az állam ‚fővárosi rendőrség' neve alatt saját közegei által kezeli." S mivel országosan még nem építették ki az állami rendőrséget, a törvény mindjárt gondoskodott az ideiglenes rendezésről is: „Azon esetre, ha a főváros egyesítéséig ezen a fővárosi rendőrségről szóló törvény meg nem alkottatik, a tényleges egyesítés napjától kezdve a rendőrség végleges rendezéséig a főváros jelenlegi rendőri közegei közvetlenül a belügyminiszter hatósága alá helyeztetnek, aki a rendőri közegek feletti fegyelmi joggal, valamint kinevezésük és elmozdításuk jogával ruháztatik fel és felhatalmaztatik, hogy a rendőri ügyekben való fellebbezést a fővárosra nézve ideiglenesen szabályozza..."

Így történt hát, hogy bár a rendőrség feladatai megnőttek, maga maradt a régi. Korrupció, panama, elszánt vesztegetés jellemzi ezeknek az éveknek rendőri „munkáját". Thaisz hadácsaira, rendőrkémeire épített. Polgári biztosai — civil ruhás rendőr-tisztviselők — pedig úgyszólván barátságot tartottak fenn az alvilág tagjaival, s tőlük igyekeztek értesüléseket szerezni, ha valahol bűncselekmény történt. Ez a nyomozási módszer ritkán vezetett eredményre, de annál hasznosabb volt a polgári biztosoknak, akik rendszerint sápot húztak a lebujok tulajdonosaitól.

A tiltott szerencsejáték szinte mindenütt folyt Pesten. Városszerte beszélték, hogy a hírhedt Lipp Ede vezetése alatt álló sipista bandának külön engedélye volt a főkapitánytól a Hét választófejedelemhez címzett kávéházban, és az engedélyt Thaisz egy bizalmi embere naponta ellenőrizte, természetesen magas sáp ellenében. Ezek után érthető, hogy a hamiskártyások által kifosztott emberek hiába mentek panaszra a főkapitányságra, amely egyébként ebben az időben a Hatvani utcában, egy egyemeletes házban működött. A belvárosi kávéházak mélyén, különszobákban meghúzódó hírhedt kártyabarlangokban, ahol a nasi-vasi és a ferbli járta, szabadon garázdálkodtak a hamiskártyások, a Király utcai Berger-pincében, a Tüköry gáton levő Neue Welt mulatóban, ahol maga a főkapitány is törzsvendég volt, a Blaue Katze, a Hajós téri Ankersaal tivornyahelyein, ahol a meztelen bálok voltak, utolsó krajcárjáig megkopasztották a vidékről vagy külföldről érkező pénzes áldozatot, sőt gyakori lehetett az obskurus mulatóhelyeken a gyilkosság is, mert amikor évtizedek-

kel később az épületeket, ahol egykor a hírhedt tivornyahelyek voltak, lebontották, a pincében egész sereg elásott, régi csontvázat találtak.

Botrány botránnyt követ

Ha a rendőrkémek értesülései nem adtak támpontot, Thaisz rendőrsége addig „foganatosította" a kihallgatásokat, amíg valami szegény embert nem talált, akit gyanúba vehetett. Aztán alaposan megverték a szerencsétlent, hogy „bevallja" bűnét. Előfordult, hogy ártatlant vertek, de az is, hogy a valódi tettes a rendőrbiztosok megvesztegetése árán kibújt a vizsgálat alól. Nagyon jellemző például az Erny-féle gyilkosság története. Ott bizony volt gyanúsított, mégpedig az áldozat egyik nőfelhajtója és beszélgető társa, Czabay Károly. A rendőrség át is adta őt a vizsgálóbírónak, de Czabay minden erőszakosság ellenére sem vallott. Később derült ki, egy véletlen. illetve a tettesek kapzsisága folytán, hogy nem is volt mit vallania, s Thaiszék kontársága vezette tévútra ezúttal is a nyomozást.

A maga korában nagy port felvert bűntett 1875. augusztus 11-ről 12-re virradóra történt a Kígyó utca 3. számú ház harmadik emeletén. Szobájában nagy vértócsában holtan találták Erny György uzsorást. Fején több vágás, szúrás nyoma és helyzete arra vallott, hogy küzdött az életéért. A jegyzőkönyv szerint Erny fejét éles és tompa eszközökkel szétverték, karján, halántékán súlyos zúzott sebeket találtak, melle bal oldalán keskeny bottőr okozta, öt, részben halálos szúrás nyomait állapították meg. A megmerevedett holttest vizsgálata alapján az orvosok arra a következtetésre jutottak, hogy a halál a holttest felfedezése előtt mintegy 10—14 órával, vagyis augusztus 11-én az esti órákban következhetett be. A házmesterné, aki a bérlő lakását zárva találta, azt vallotta, hogy Erny előző este célzást tett arra, hogy diszkrét randevúra készül. Kiderült, hogy a gazdag áldozat meglehetősen kiméletlen uzsorás és gátlástalan szoknyapecér volt. Azt is megállapították, hogy barátjával, Czabayval nem sokkal halála előtt összeszólalkozott egy Kalap utcai bormérésben. Ennyi elég volt, hogy azt higgyék: megvan a tettes. A felületes helyszíni szemle ezért alig tisztázott valamit, s végül emiatt — jóllehet, a tetteseket elfogták —, senki nem bűnhődött a gyilkosságért.

Czabayt javában vallatták, amikor augusztus 23-án megérkezett a Hazai Első Takarékpénztárhoz egy bukaresti pénzváltó, majd másnap egy sztaniszlaui bankár távirati értesítése, amely szerint pénztáruknál egy-egy pénztári jegyet váltottak be, amelyek minden való

színűség szerint az Erny Györgytől elrabolt értékek közül valók. Szeptember elején Lembergben (ma Lvov) 49 ezer forint értékű Hazai Első Takarékpénztár-i utalványt találtak, s ennek alapján egy lengyel testvérpárra, Rydelékre terelődött a gyanú. A monarchia rendőrsége elfogta Ignatz Rydelt és testvérbátyját, Vladimir Gotthard Rydelt, majd vallomásuk alapján letartóztatták Wladimir Korczynszky szucsavai születésű, 39 esztendős, nős, családos, ugyancsak lengyel-osztrák, lembergi lakos, ügyvédet, vallomása szerint hajdani szabadságharcos garibaldistát. A két Rydel közül az idősebbik a romániai Galac fogdájában — itt fogták ugyanis el őket — megmérgezte magát, mielőtt még részletesen kihallgatták volna. Öccse pedig azt vallotta, hogy az Erny-féle értékjegyeket és utalványokat Korczynszkytől kapta.

A vizsgálat meglehetősen lassan haladt. Annyit sikerült bebizonyítani, hogy mindhárman Budapesten tartózkodtak a bűntény időpontjában, s aztán elutaztak. Az 1877 januárjáig tartó vizsgálat sem derítette ki azonban, hogy tulajdonképpen hogyan és ki, vagy kik ölték meg Ernyt. Az orvosszakértők — ismét csak a helyszíni vizsgálat hibájából — még azt sem tudták megnyugtató módon eldönteni, hogy az áldozattal egy vagy több gyilkos végzett-e. S jóllehet, a Budapesti Királyi Törvényszék Ignatz Rydelt és Wladimir Korczynszkyt rablógyilkosság bűntettében való bűnrészességért bűnösnek ítélte, s ezért az előbbit húsz, az utóbbit tizenöt évi börtönbüntetéssel sújtotta, másod- és harmadfokon, vagyis a Budapesti Királyi Ítélőtáblánál és a Kúriánál már csak Ignatz Rydelt ítélték el, Korczynszkyt a bizonyítékok elégtelensége miatt felmentették. A Kúria jogerős ítélete Rydelt nem rablógyilkosságban való bűnrészesség miatt ítélte el, hanem csak rablógyilkosság után elrablott értéktárgyak *bűnrészesülésében* mondotta ki bűnösnek, s ehhez mérten a büntetést tizenkét évi súlyos börtönre szállította le.

Közben, 1881 tavaszán, megszületett a törvény a Budapest Fővárosi Rendőrségről. Az 1872 óta tartó ideiglenes állapot megszűnt. Az 1881. évi XXI. törvénycikk a Budapest Fővárosi Rendőrségről kimondta: „A fővárosi rendőrség feladata: működési területén a személy- és vagyonbiztonságot megóvni, a békét és közrendet fenntartani, a büntetőtörvények, a rendeletek és szabályrendeletek megszegését, a véletlenségből vagy bármily természetű mulasztásból eredhető veszélyeket és károkat lehetőleg megakadályozni, a megzavart rendet és békét helyreállítani, az ezek ellen vétőket kipuhatolni és megfenyítés végett az illetékes bíróságnak vagy hatóságnak feljelenteni, illetőleg átadni, s általában a figyelő, megelőző és felfedező rendőrség feladatait a jelen törvény keretén belül teljesíteni."

A törvény szép rendelkezései azonban még korántsem jelentették, hogy bármi is megváltozott volna a fővárosi rendőrségen. Az idő tájt a nyolcvan tiszti rangú alkalmazotton kívül a már 620 főből álló budapesti rendőrségen 50 polgári biztos működött, akiknek a fizetése átlag évi 450 forint és 120 forint lakbér volt, de legtöbbjük sok ezer forintos jövedelemre való, költekező életmódot folytatott.

A rendőrség tovább halad a züllés útján. A bíróságok szinte hetenként foglalkoztak egy-egy feljelentett polgári biztos vagy rendőrtisztviselő zsarolási és erőszakoskodási bűnügyével. A legtöbb bírósági tárgyalásnak akadt egy-egy „rendőri vonatkozása" is: a vádlottak rávallottak egy-egy rendőr-tisztviselőre, mint bűntársukra. Ekkortájt ítélte el súlyosan a bíróság Máder polgári biztost, nem sokkal utóbb Novák István polgári biztost sorozatos zsarolásért. Amikor Schultheisz kávést különböző üzelmekért letartóztatták, rávallott egy rendőrfogalmazóra, aki öngyilkos lett. A tárgyaláson a fiatal özvegy vallomást tett Thaisz főkapitány ellen, elmondván: nemcsak az ő férje volt a nagystílű szélhámos bűntársa, hanem maga a főkapitány és még jónéhány polgári biztos is. Aztán világszerte ismert zsebtolvajokat fogtak Budapesten, akiket a grazi rendőrség körözött, de a megvesztegetett polgári biztosok segítségével megszöktek a fogdából. Újpesten egy hamispénz-gyártó bandát lepleztek le. Kiderült: féltucatnyi polgári biztos is tagja volt a bűnbandának. S ami pedig az utcán szolgálatot teljesítő őrszemélyzetet illeti, a Borsszem Jankóban külön rovata volt Mihaszna Andrásnak, Thaisz rendőrlegényének.

A budapesti alvilág egyre erősödött, a betörők, zsebmetszők, rablók úgy éltek ebben a közegben, mint hal a vízben. Tapasztalt bűnözőnek tudnia kellett, hogy minél nagyobb ember a károsult, annál nagyobb rendőri erőket mozgósítanak a tettes kézrekerítésére, a fokozott veszély miatt tehát inkább más áldozatokat volt szokás kiszemelni, de a nyolcvanas évek első felében a pesti alvilág nem óvakodott a feltűnéstől sem. Kifosztották az amerikai konzul lakását, Széll Kálmán villáját, sőt egy napon Andrássy Gyula gróf külügyminiszter palotájába is betörtek. Az Esterházy utcai palotából 38 ezer forint értékű műkincset, drágaságot zsákmányoltak, s elvitték a miniszter összes rendjelét, köztük az Aranygyapjas rendjelet, amelyet a király személyesen tűzött fel Andrássy Gyula gróf mellére.

A külügyminiszter csak annyit kért a rendőrségtől, hogy legalább a rendjelet, ezt a számára oly fontos emléket szerezzék vissza, de amikor a rendőrség elfogta a tetteseket, éppen a rendjeleknek nem akadt a nyomára. A bűncselekményt Krevesz Pál, Mikóczi István és Füge Rezső, a rendőrség előtt már ismert csavargók követték el. Úgy vesztek rajta, hogy egyik barátnőjük egy ékszerésznél meg-

próbálta eladni az ellopott drágaságok egy részét, s az ékszerész azonnal értesítette a rendőrséget. A betörők, akik a lapokból már tudták, hogy a rendőrségnek éppen az Aranygyapjas rendjel a legfontosabb, mindent bevallottak, mindent előadtak, csak éppen azt az egyet nem voltak hajlandók megmondani, hová rejtették a kitüntetést. Andrássy Gyula gróf tajtékzott. A vizsgálóbíró végül azt indítványozta neki, hogy maga beszéljen a betörőkkel, hátha a király barátja nagyobb hatással van rájuk, mint a bűnüldözés emberei. Andrássy gróf elment a rendőrségre, s szépen megkérlelte a betörőket: ne fájdítsák a szívét, mondják meg, hol a rendjel. A betörők jószívűeknek bizonyultak. Így került elő egy Dob utcai pálinkamérésből, a befőttesüveg fenekéről az Aranygyapjas rend bárónya és a Beata Annunciata rend nyaklánca.

Majláth országbírót megfojtják

A félig-meddig sikeres nyomozások sem öregbítették hát a rendőrség hírnevét. Még olyankor is, amikor megkerült és elnyerte büntetését a tettes, kiderült, hogy Thaisz rendőrsége a műhibák sorozatát követte el. Így járt a főkapitány Majláth György királyi tárnokmester, magyar királyi udvari kancellár, országbíró meggyilkolása ugyében is. A rendőrség ezúttal is bebizonyította, hogy alkalmatlan a feladatára. Hiszen a valamennyire is rátermett rendőrök számára már abban a pillanatban nyilvánvalóvá kellett válnia, hogy ki a tettes amikor beléptek a helyszínre, a várbeli Dísz tér 4. számú kétemeletes palotába, ahol az országbíró — a nádor után a legnagyobb közjogi méltóság — lakott feleségével és két rokonával, Zichy Nándorné grófnővel és Pallavicini Ede gróffal.

A gyilkosság 1883. március 29-ről 30-ra virradó éjszaka történt, s az agyonszúrt Majláthot „lejbhuszárja", Berecz Sándor fedezte fel. Az Egyetértés című lap így kommentálta a bűntettet: „Reszkető kézzel írjuk ezeket a sorokat. Rémületes bűntett hozta ma reggel lázas izgatottságba a főváros lakosságát, amely bár hozzászokott a szenzációs rémtettek híreihez, ez a megrendítő tragédia, amelynek részleteit kora reggel óta úton-útfélen csoportokban verődve beszélik az emberek, mégis a legkínosabban hatott meg mindenkit: Majláth György országbírót, a főrendiház elnökét, bűnös kezek meggyilkolták."

A Budapest című lap, amely elszánt küzdelmet folytatott a Thaisz-féle rendőrség ellen, a gyilkosság alkalmából ismét csak rámutatott

az általános viszonyokra is: „Nincs nap, hogy vagy itt a fővárosban, vagy pedig az ország egyik, másik részén rablás, gyilkosság, betörés ne forduljon elő. A gaztettek egész krónikáját kénytelenek közölni naponként a lapok. Kutatva ennek okait, különösen két jelenség vonja magára figyelmünket. Az egyik az óriási szegénység, a másik pedig közbiztonsági viszonyaink botrányos gyarlósága. Ahol nyomor fészkel, ott közel van az erkölcstelenség, ahol pedig erkölcstelenség van, ott a bűnre való hajlandóság is könnyen megfogamzik. Egyik a másikból következik, egyik a másikat szüli. Kik okozói e bűnrehajtó koldus szegénységnek, most nem kutatjuk — elég az hozzá, hogy társadalmunk alapjában meg van mételyezve. ... A bűntények nagymérvű elharapódzásának másik oka tagadhatatlanul közbiztonsági viszonyaink gyarlóságában rejlik. A vidékről nem is szólunk, hol egy-egy megyének élete, vagyona fölött néhány szál együgyű pandúr őrködik. De itt van előttünk a főváros, óriási rendőr apparátusával. Egész kis hadsereg s a főváros polgárának mégis folyvást remegni kell életéért és kevés vagyonáért. A rendőrség mellett akár a szeme fényét is ellophatják. Vannak utcák, hol alkonyat után fegyver nélkül alig lehet keresztül menni, mert lesben álló csavargók könnyen megkéselik. A legvakmerőbb betörések szintén naponként fordulnak elő. S a rendőrség? A rendőrség nyomoz."

Igen, a rendőrség nyomozott. A helyszíni szemlét Thaisz maga irányította. Majláth Györgyöt a hálószoba közepén, hanyatt fekve találták holtan. Szája zsebkendővel volt bekötve, kezeit összekötözték a gyilkosok, nyakára hurkot vetettek. A helyszínből arra következtettek, hogy a bűntényt nem egy személy, hanem ketten vagy hárman követhették el. A halott jobb karja alatt egy vaskerítés díszes, hegyes darabját találták. Az ágy érintetlen volt, ez bizonyította, hogy lefekvés előtt történt a gyilkosság. Majláth erős ember volt és a helyszínből ítélve, hevesen védekezett. A padlón vérnyomokat találtak, az erkély ajtaja belülről volt bezárva, és ez rögtön alátámasztotta azt a gyanút, hogy a tettesnek vagy tetteseknek bűntársuk maradt a házban, aki bezárta az ajtót. A mosdószekrényben piros volt a víz, a tettesek menekülésük előtt megmosakodtak.

Nem lehetett kétséges, hogy Berecz részese a bűnügynek. Saját vallomása szerint attól a perctől, hogy a gazdájának segített levetkőzni, nem hagyta el a szomszédos szobát, amelyben ő aludt, s nem hallott semmiféle zajt. Csak akkor fedezte fel a tragédiát, amikor reggel be akart fűteni. A rendőrség — a palota környékének átkutatásakor — megtalálta azt a lecsüngő kötelet, amelyen a tettesek leereszkedtek. A közelben egy véres kés és egy kesztyű hevert, azonkívül két kulcs is. Megállapították, hogy az elvetemült gonosztevők

az íróasztalt felfeszítették, és onnan egy aranyórát lánccal és mintegy ezer forintot vettek ki.

Berecz kihallgatása hosszú órákig folyt, de a huszár tagadott. Letartóztatták, és éjszaka erős fedezettel a várbeli börtönbe, a Fortunába szállították. Ott is folytatták a vallatását, de hiába. A rendőrség egész apparátusa az üggyel foglalkozott. Megállapították, hogy Berecznek volt két züllött barátja, Pitély Mihály, volt urasági inas és Spanga Pál, aki ugyancsak urasági inas volt egy időben, de ismert pesti hamiskártyás is, aki éjszakai lebujokban nasi-vasi játékkal fosztogatta a jómódú vidéki kereskedőket.

Itt tartott a nyomozás, amikor a főkapitányt Bécsbe rendelték. Ferenc József császár és király érdeklődött az ügy iránt, s éles szemrehányásokkal illette Thaiszt a lassú nyomozás miatt. Igaz az is, hogy mivel Thaisz nem tudta, miért hívatják, itthon meghagyta: hazaérkezéséig semmit ne tegyenek. Így hát a királyi közbelépés tulajdonképpen még lassította az események menetét. Csak Thaisz hazaérkezése után került sor arra, hogy házkutatást tartsanak a közben letartóztatott Pitély Mihály lakásán. Ott találtak néhány tárgyat, amelyet a gyilkosok az országbíró palotájából raboltak el. Ezekután Pitély beismerő vallomást tett. Elmondta, hogy a gyilkosságot Spanga eszelte ki. Tudta, hogy Berecz gyűlöli gazdáját. s így nem volt nehéz rábeszélni őt a bűntényre. A gyilkosság előtti napon a Petőfi kávéházban jöttek össze és beszélték meg a teendőket. Azon az estén tíz óra tájban elrejtőztek a palotában, és amikor Majláth csengetett Berecznek, az inas nyomában Spanga és Pitély berontottak a hálószobába. Spanga kést szorongatott a kezében és felszólította az országbírót, hogy adja át a pénzét. Majláth birokra kelt támadójával, és mindketten a földre zuhantak. Berecz megijedt, és a gyilkosság közben nem mert visszatérni a szobába. Spangának segítségére sietett Pitély: ráugrott a földön fekvő Majláthra, rátérdepelt a mellére, azután ketten kendőt gyömöszöltek az ájult ember szájába, majd Pitély hurkot vetett a nyakába és megfojtotta. Dulakodás közben mindketten több karcolást szenvedtek arcukon és kezükön. Amikor Majláth már halott volt, Berecz visszatért a szobába és fel akarta nyitni a Wertheim-szekrényt, de nem boldogult vele. Ezután feszítették fel az íróasztalt, amelyben ezer forintot, azonkívül aranyórát, láncot és kisebb ékszereket találtak. A pénz nagy részét Spanga vette magához, Berecz egy fillért sem kapott. Úgy beszélték meg, hogy másnap délután osztozkodnak, de addigra már Bereczet letartóztatták.

Spanga — mire a csigalassúságú nyomozás idáig jutott — már megszökött. A lapok ismét támadták a rendőrséget. Hogyan lehet, hogy a hatalmas apparátus nem bírja elfogni ezt a furfangos fickót.

Erre aztán Thaisz gyorsan intézkedett. Rendeletet adott ki, amelyben minden rendőri hivatalnoknak, biztosnak, díjnoknak szigorú fegyelmi terhe mellett — megtiltotta a hírlapírók bárminő informálását. „Mi hírlapírók azonban" — válaszolja a Budapest — „kötelességünknek fogjuk ismerni a nagyközönséggel mindazt tudatni, amit az isteni gondviselés és a józan ész a rendőrségtől megtagad."

És tudatták. Spangát aztán elfogták, s Bereczcel és Pitéllyel együtt kivégezték. A kivégzést a Kerepesi úti vesztőhelyen (a mai Otthon áruház melletti telken) nyilvánosan hajtották végre. Egészen az új Büntetőtörvénykönyv életbelépéséig. 1896-ig ugyanis a kivégzéseket középkori módon, nyilvánosan hajtották végre. Csak a büntetőjogi reform rendelte el később, hogy a halálos ítéleteket zárt helyen hajtsák végre, csak hivatalos személyek jelenlétében.

Sarfék Budapesten

Majláth országbíró meggyilkolása azonban csak időlegesen homályosította el az 1882—1883-as esztendők nagy „bűnügyi" szenzációját, a tiszaeszlári ügyet. Jóllehet az események távol Budapesttől, Tiszaeszláron és annak környékén, továbbá a megyeszékhelyen, Nyíregyházán zajlottak, Thaisz Eleknek is akadt dolga a nyomukban meg-megújuló antiszemita tüntetésekkel. Kétségtelen az is, hogy a fővárosi rendőrség ezúttal nem lépett fel olyan határozottan, mint ahogyan a munkástüntetések ellen szokott. Addig-addig, mígnem Thaisznak végül fegyverhasználatra kellett parancsot adnia. Erre 1883. augusztus 7-én került sor, amikor a miskolci vonattal megérkezett Budapestre a földönfutóvá lett Sarf család. Nem kétséges, hogy Thaisz ebben az ügyben is súlyosan vétett kötelességei ellen. Ha idejében, amikor még egy bármennyire is hangos, de mégis csak kicsiny csoport tüntetett a Hattyú szálloda előtt, közbelépésre ad parancsot, az antiszemita hecc aligha ölthet olyan méreteket, hogy végül fegyverrel kelljen közbelépni.

Már a pályaudvaron szép számú tömeg gyűlt össze, sokan voltak kíváncsiak a mindössze tizennégy éves Sarf Móricra, a híres vagy inkább hírhedt tiszaeszlári per „koronatanújára". A pályaudvarról azok, akiket a gyűlöletük vitt oda, a Kerepesi úti Hattyú szállodához vonultak, ahol Sarfék szállást béreltek. Éltették az antiszemita vezéreket, majd, amikor a hatóságok, a rendőrség passzivitását látták, nekiestek a szállodának, a környező üzleteknek. Fosztogattak, romboltak, s Thaisz végül is csak fegyverrel tudott rendet teremteni.

S nemcsak Budapesten, hanem országszerte fellángoltak a szenvedélyek. Somogy és Zala megyében például ostromállapotot kellett elrendelni, mert a helyi zsidógyűlölők nem voltak hajlandók belenyugodni a nyíregyházi bíróság felmentő ítéletébe.

A nyíregyházi bíróság tanácsa, amelynek dr. Kornis Ferenc volt az elnöke, 1883. augusztus 20-án mentette fel Svarcz Salamon, harmincnyolc éves, izraelita vallású, nős, gyermekes, vagyontalan, tiszaeszlári saktert és tizennégy, szintén kivétel nélkül izraelita vallású társát az ellenük gyilkosság, illetve bűnpártolás miatt emelt vád alól. A tiszaeszlári „vérvád" a bíróság előtt omlott össze. Az egész világ haladó közvéleménye ünnepelte a bátor bíróságot, amely az uszítás légkörében nem volt hajlandó megszegni a törvényt, s ártatlanokat bűnösnek kimondani, akármennyire szerették volna is azok, akik a középkort akarták konzerválni a XIX. századi Magyarországon. Már az a tény maga, hogy erre a perre egyáltalán sor kerülhetett, a Népakaratnak, a munkásság lapjának szavai szerint „Magyarországnak szégyenére és gyalázatára" vált.

Kossuth az emigrációból írt levelet a Függetlenségi Párt tagjaihoz, hogy szembeszálljon az uszítással. Deák Ferenc tíz évvel előbb, 1873. júniusában mondott szavait is sokat idézték akkoriban: „Nemcsak fegyverrel lehet vallási háborút viselni; igen gonoszak azok is, melyek tollal és a tanácskozási termekben vitetnek. Oly vallási háború, mely hit és vallási buzgóság nélkül magánérdekek és politikai célokból vitetik, még veszélyesebb s amellett utálatos is."

Ennek a rút és aljas harcnak újabb ütközetére egy szerencsétlen tiszaeszlári parasztlányka, Solymosi Eszter tragédiája adott alkalmat. A tizennégy éves Eszter, aki Hurinénál szolgált, 1882. április 1-én, a húsvét előtti szombaton gazdaasszonyának parancsára elindult a boltba festékért, és soha többé nem tért haza. S mivel ezen a napon a tiszaeszlári zsidók vallásuk parancsai szerint a zsinagógában gyűltek össze, ahol még a szokásos istentiszteleten kívül új saktert — metszőt — is választottak, Solymosi Eszter útja pedig a zsinagóga mellett vezetett el, Huriné és a kislány édesanyja képzeletében felrémlett a régi vérvád képe. A vérvád — vagyis, hogy a zsidóknak bizonyos szertartásaikhoz keresztények vérére van szükségük, s ezért rituális gyilkosságokat követnek el — a középkorból maradt fenn. Mondani sem kell, hogy ilyen szertartás nincs a zsidó vallásban, s a gyilkosságot, más vallásos ideológiákhoz hasonlóan, az izraelita hitfelekezet törvényei is tiltják. Hogy a középkorban mégis ítéltek el embereket vérvád miatt? Égettek meg boszorkányokat is, pedig azok a keresztény hitben éltek, s őket is hasonlóval vádolták: saját üdvözülésükhöz mások elemésztésével jutottak el. Sajnos, Eötvös Károlynak, akit Mikszáth Kálmán az ország legokosabb emberének

nevezett, s aki védőként hervadhatatlan érdemeket szerzett az ügyben, még két évtized múltán is, amikor megírta a per történetét, meg kellett állapítania: „A vérvád még ma is eleven babona. Még ma is van benne annyi élet, hogy véletlen körülmények találkozása esetén lábra kel, talpra ugrik s ádáz dühvel marcangolja azokat, akiket közelében talál. Minden nagy és nemes lélek kötelessége lebírni őt."

Eötvös Károly nagy és nemes lélek volt, de kisszerű és alantas lelkek is léteznek. Nélkülük soha nem találkoztak volna a véletlen körülmények úgy, hogy a vérvád ismét életre keljen. A nyíregyházi perhez nem lett volna elegendő az egyébként lelkiismeretétől is furdalt Huriné és az anya ostoba képzelgése. Kellett hozzá még, hogy mindez Tiszaeszláron, Onódy Géza hírhedt antiszemita képviselő kerületében történjék. Kellett hozzá egy lelkiismeretlen vizsgálóbíró, Bary József, s még sokan mások, akik a törvényt s a józan észt megcsúfolva kovácsolták a vérvádat. S kellett hozzá egy ország, ahol még nem küzdötték le a középkori babonák maradványait, amelyek a társadalmi és gazdasági bajokkal párosulva kedvező táptalajt adtak az antiszemita heccelődésnek.

Miután Huriné és Solymosi Jánosné hiába keresték Solymosi Esztert, terjeszteni kezdték, hogy alighanem a zsidók emészthették el. Igaz, az egész falu tudta, hogy Huriné azonnal a Tisza partján kereste a lánykát, vagyis arra gyanakodhatott, hogy szolgálója öngyilkos lett, mégis voltak, akik a híreszteléseket továbbadták. Solymosi Eszternek bizony alapos oka lehetett rá, hogy önkezével vessen véget életének. Gazdaasszonya gyakran megverte, nádpálcával veszszőzte, s aznap is alaposan kikapott tőle. Húsvét előtti nagytakarítás volt éppen, ezért enni sem kapott. S ráadásul kétszer is el kellett mennie az oda-vissza mintegy másfél óra járásra levő boltba festékért, mert először figyelmetlen volt, nem olyan színű festéket vitt gazdaasszonyának, mint az megparancsolta. Igaz, hogy ezeket a körülményeket Bary József vizsgálóbíró elmulasztotta feltárni, de még így is számos jel mutatott arra, hogy így történt a dolog. Akadtak tanúk, akik később is hajlandók voltak emlékezni rá: délután is látták még Solymosi Esztert, jóval az után. mint amikor a vádirat szerint a zsidók megölték őt.

És mire épült a vérvád? Mindenekelőtt a tizennégy éves Sarf Móric vallomására. Solymosi Jánosné ugyanis elment Vencsellőre, a járási székhelyre, s elmondta a szolgabírónak látomásait: szerinte a zsinagógát kell Eszterért átkutatni. S elmondta azt is, hogy Sarf József templomszolga négyéves kisfia, Samu, kikotyogta: „Behívta atyus a magyar lányt a templomba, és elvágta a nyakát". Solymosiné fantazmagóriájának eleinte nemigen adtak hitelt. Jegyzőkönyveket vet-

tek fel, ezeket ide-oda küldözgették, s csak jó másfél hónap múlva kapta meg az ügyet Bary József vizsgálóbíró, aki május 19-én kezdte meg a helyszínen a „vizsgálatot". A „nyom", amelyen elindult, a négyéves Samu állítólagos „elszólása". Ezért aztán mindenekelőtt Sarf Józsefet akarta letartóztatni. Őt azonban nem találták odahaza, Tokajban akadt dolga. Bary József, akit egyébként egy királyi ügyész és egy törvényszéki írnok is kísért, erre fogollyá nyilvánította Sarfnét és két fiát, a tizennégy éves Móricot és a négyéves Samut. A községházára kísérték őket. Mindjárt fogságba vetettek még néhány zsidót. A kiindulópont azonban hiányzott. Közülük természetesen senki nem tudott Solymosi Eszterről. Sarfék kisebbik, négyéves fiának esetleges vallomása pedig semmit nem nyomhatott a latban. A tizennégy éves Móricra gondolt hát Bary: ha őt megdolgozzák, olyan koronatanú kerülhet a kezükbe, akivel már lehet valamire menni.

A gyerek első vallomása, amelyet Tiszaeszláron, a községházán tett, teljesen megegyezett a többi zsidó vallomásával, Solymosi Esztert nem ismerte, eltűnéséről nem tud semmit. S május 21-én este a gyerek már „pontosan" elmondta a lányka megöletését, s gyilkosokként és bűnrészesekként nevezte meg a metszői állásra pályázó három saktert, és még néhány zsidót, köztük a saját édesapját is. Ezt a vallomást Recsky András csendbiztos és Péczely Kálmán törvényszéki írnok Bary távollétében csikarta ki a gyerekből, mégpedig Nagyfaluban, ahová Bary — nyilvánvalóan az ügy érdekében — átkísértette a letartóztatottakat. Az írnok, Péczely Kálmán már tizenhárom esztendőt ült gyilkosság miatt. A csendbiztos sem ment a szomszédba egy kis durvaságért. Ők ketten kényszerítették ki Nagyfaluban Móricról a „vallomást". Egy cseléd, Leskó Mária látta, amint Recsky a gyereket pofonütötte, két fülénél fogva felemelte, s egy pandúrral korbácsoltatta. Leskó Máriának eljárt a szája, s ezért aztán őt alaposan megbotozta Recsky. Később, a bíróság előtt Árvai Jozefa azt vallotta, hogy látta az esetet. látta cselédtársa testén a véres sebeket, s tudja azt is, hogy azért verte meg a csendbiztos Leskó Máriát, amiért nem tudta megőrizni a titkot, és eljárt a szája.

Amikor aztán megvolt a vallomás, Recsky azonnal beküldette Bakó Ignác pandúrt Tiszaeszlárra a nagy újság hírével. Bary és a királyi ügyész erre azonnal átmentek Nagyfaluba, felkeltették a már alvó kisfiút, s jegyzőkönyvbe vették az „elmondottakat". Az eljárásjogi szabálytalanságoknál azonban sokkal fontosabb volt, hogy képtelenségek álltak a jegyzőkönyvben. „Solymosi Eszter" — így az irat — „szombaton délben tizenkét óra körül édesapám hívására, midőn az Ófaluból jött haza, bejött házunkba. Apám azzal hívta be, hogy a gyertyatartót vegye le az asztalról. Solymosi Eszternek,

midőn apámmal a házunkba bejött, kopottas fehéres kendő volt a fején, vöröses kendő a nyakán, fehéres forma vizitke és valami — ha jól emlékszem — kékes szoknya volt rajta."

A folytatás:

„Hogy a leányt Solymosi Eszternek hívták, onnan tudom, mert apám Eszternek szólította. A leánynak gazdaasszonya Huri Andrásné volt, mert mama megkérdezte, hogy kinél lakik. Solymosi Eszter azonban majd úgy nézett ki, mint testvére, Solymosi Zsófia. Solymosi Eszter a gyertyatartókat amint levette asztalunkról, föltette atyusom meghagyása folytán a sifonra. Midőn a leány a székről leszállott, akkorra a templomból egy koldus zsidót beküldtek a lányért, a koldus zsidó megfogta a lánynak a kezét, és kicsalta magával a templomba. Ott a templom pitvarában a magas, barna koldus zsidó a lányt megragadta, és a földre terítette.

Ekkor kezdett a leány jajgatni és ordítozni, de ekkor hirtelen a már ott volt téglási és tarcali metszők a leányt a földön megnyomták, és a Tiszalökről jött jelenlegi tiszaeszlári metsző, Svarcz Salamon megmetszette a lány nyakát, és veres cseréptányérba eresztették a vérét, s midőn a tányér telefolyt vérrel, a vért fazékba öntötte.

E jelenetnél nem voltam bent a templomban, hanem kívül, a templom ajtaja kulcslyukán néztem. Apám ott nem volt, hanem bent volt a házunkban.

Midőn a lányt bevitték a templomba, a templomajtót belülről riglivel bezárták. A templomban a föntebb említetteken kívül jelen voltak: Lusztig Sámuel, Braun Ábris, Weiszstein Lázár és Junger Ábrahám."

A fiú így végezte vallomását:

„A lányt előbb egy ingre vetkőztették, s úgy metszette meg a metsző, a lány mezítláb volt. Midőn a lány már nem mozdult, a nyakát ronggyal bekötözték, úgy ismét felöltöztették. A lányt a metszők fogták, a koldus zsidó levetkőztette, midőn meghalt: ugyancsak a koldus zsidó felöltöztette. — Az eset után bementem apámhoz és anyámhoz a szobánkba, és megbeszéltem nekiök, hogy a lányt megölték, akkor mámi megtiltotta, hogy senkinek ne beszéljek erről."

Most már teljes erővel megindulhatott az országos antiszemita propaganda. Onódy Géza a hadiköltségvetéssel kapcsolatos törvényjavaslat vitáját használta fel arra, hogy zsidóellenes kirohanást intézzen a parlament színe előtt. Másnap a magyarországi antiszemiták vezére, Istóczy Győző duplázott rá. S miközben a Sarf Móriccal megvádoltatott zsidókat hiába kínozták, vallatták, az antiszemitáknak sikerült maguk mögé állítaniuk a közvélemény számottevő részét.

Csakhogy a tizennégy éves gyerek vallomása meglehetősen inga-

tag alapja lehetett a vádnak. Ráadásul a törvények értelmében a tanút szabadon kellett volna engedni. De ha kiengedik, akkor, a kényszer alól felszabadulva, Sarf Móric bizonyára elmondja az igazságot, azt, amit első kihallgatása során vallott: semmit nem tud és nem is tudhat Solymosi Eszterről. Így hát Bary József vizsgálóbíró megszüntette ugyan Sarf Móric letartóztatását, de törvénytelen módon felügyeletét fenntartotta, s a gyereket előbb a fogházban, később pedig Henter Antalnál, a megye várnagyánál tartották fogságban. Hozzáláttak a gyúrásához. Kikereszteltették, nagy és fényes jövőt ígértek neki, ha végig kitart, s nem vonja vissza vallomását. Így hát Sarf Móric még a bíróság előtt is úgy vallott, ahogy Nagyfaluban aláíratták vele. Pedig közben, még a nyíregyházi tömlöcben többször kért kihallgatást, hogy vallomását megmásíthassa. Akkor nem adtak módot arra, hogy elmondja az igazat. Később azután már „átgyúrták". De az is igaz, hogy amikor a tárgyalás befejeződött, és visszaadták szüleinek, sokszor megismételte az őt faggató újságírók előtt, hogy Tiszaeszláron nem történt semmi. Hogy ez furcsa magatartás? Mi más lett volna várható egy meggyötört, megzavart tizennégy éves, cselekedetei súlyával aligha tisztában levő fiútól, ha felnőtt, jogvégzett, magukat művelt embereknek tartó férfiak is felültek az aljas ostobaságoknak?

A gyerektől kicsikart jegyzőkönyvvel egyébként sem volt elintézve semmi. Hiszen a bűnjelek, a tárgyi bizonyítékok fogalmát már akkor is ismerték, s bár többször is átkutatták a zsinagógát és környékét, nem találtak még egy vércseppnyi nyomot sem, ami a szörnyű vád valóságára utalt volna. Aligha lehetett a holttestet olyan nyomtalanul eltüntetni, hogy semmit se leljenek. Akik a vérváddal szembeszálltak, szentül hitték, hogy ha a lányka teteme előkerül (hiszen ha életben lett volna, már régen felfedezik), megdől az egész vád. A belügyminiszter körrendeletet adott ki a nyomozás sikerének előmozdítása végett: „Hogy folyó évi április hóban Tiszaeszlárról eltűnt Solymosi Eszter esetét illetőleg az igazság mielőtt kideríttessék, hogy azok, akik esetleg bűnösök, bűnükhöz mérten lakoljanak, a netán ártatlanul gyanúsítottak a gyanú alól felmentessenek: az izraelita országos iroda elnöksége a folyamatban levő vizsgálatot elősegítendő 5000 forint jutalomdíjat tűzött ki annak, aki Solymosi Esztert élve a nyíregyházi királyi törvényszéknek átadja, vagy holttestének hollétét felfedezi, avagy ezen törvényszékhez csak olyan adatot is szolgáltat, amelyek az élő leánynak vagy a leány holttestének feltalálására vezetnek."

A hatalmas pénzjutalom sokak fantáziáját megmozgatta. Jöttek a bejelentések, szaporodtak a hamis nyomok. S aztán ruszin tutajosok — akiknek a vezetője, szerencsétlenségére, egy 47 éves, Herskó

Dávid nevű zsidó volt — Tiszadada határában, a Csonka-füzesben, vagyis Tiszaeszlár alatt június 19-én kifogták Solymosi Eszter holttestét. Természetesen fogalmuk sem volt róla, milyen nevezetes ügy döntő bizonyítéka került a kezükbe, s azt is csak nehezen tudták megállapítani, hogy férfi vagy nő volt-e eredetileg a szerencsétlen vízihulla. Jelentették az ügyet a hatóságoknak, amelyek nem siettek túlságosan. Így történt, hogy a holttestet eltemették. S amikor már megmozdult a nagy apparátus, ki kellett hantolni a víztől már amúgy is megviselt tetemet.

Bary József is a helyszínre érkezett. Ha megállapítják, hogy a tetem Solymosi Eszteré, összeomlik a vérvád. Bary és társai így hát folytatták a törvénytelen hamisítások sorozatát. Nem tagadhatták, hogy a tetem Solymosi Eszter ruháit viseli. Kitalálták, hogy a zsidók bizonyosan felöltöztettek egy halottat, hogy ilyen módon tisztára mossák magukat. A lánykát rituális okokból elemésztették, s aztán egy zsidó nőt öltöztettek a ruháiba, s a Tiszába dobták. Baryék nem kerülhették el a kötelező felismerési eljárást, de gondoskodtak róla, hogy minél bizonytalanabb eredményre vezessen. Solymosiné nem ismerte fel saját lányát, de hát mindenkinek ruha nélkül mutatták meg a felpuffadt hullát. S mások sem voltak egészen bizonyosak abban, hogy valóban Huriné eltűnt szolgálóját látják-e viszont. Csak Szakolczai Julcsa, 19 éves hajadon állította határozottan, hogy a halott csak Eszter lehet, mert látta a hulla lábán az egykori tehéntaposás nyomát, Eszter különös ismertetőjelét.

A vizsgálóbíró csak azt jegyezte fel a vallomásokból, ami neki megfelelt, nem vett fel jegyzőkönyvet, és nem íratott alá semmit. S aztán újabb tanúkat keresett, akik — csodálatosképpen az első nyolcból hat Solymosi Esztert ismerte fel. ha nem is mindenki határozottan — kivétel nélkül határozottan állították, hogy a tetem egy idegen nőé. Boncolást is tartottak, négy orvos meglehetősen tudatlanul és felületesen végezte a munkáját. A többi között jegyzőkönyvben rögzítették, hogy a holttesten „a nemi részek szőreiktől megfosztvák". de elmulasztották leszögezni, hogy milyen módon. Hiszen ha a holttestet megborotválták, az erősíti a gyanút, hogy zsidó aszszonyról van szó. Ha azonban — és később ezt állapította meg az újabb kihantolás után az Eötvös Károly indítványára elrendelt újabb ellenőrző boncolás, amelyet ekkor már három neves és gyakorlott orvosprofesszor végzett — a szőrzet a vízben a mintegy nyolcvan nap alatt kiázott, kitöredezett, akkor a tetem Solymosi Eszter holttestje is lehet.

Baryéknak, legalábbis a vizsgálat időszakában, sikerült azt a látszatot kelteniük, hogy a tetem ugyan Eszter ruháit viselte, de mégsem az eltűnt szolgálólányáké. Márpedig ha hullacsere történt, ak-

kor azt valakiknek tenniük kellett. Így került sor a ruszin tutajosok kegyetlen megvallatására. Voltak, akik megkínzatásuk ellenére sem vallottak. Mások végül is hajlandók voltak elvállalni, amit Baryék a szájukba adtak. Nem tehetünk szemrehányást nekik: a kegyetlen kínzásokat kevesen állták volna. Közülük a legtöbben később visszavonták vallomásukat, csak egyetlen tutajos, Matej Ignác tartott ki a tárgyaláson is a hazugság mellett.

A főtárgyalást 1883. június 19-én kezdték meg Nyíregyházán. A tárgyalóteremben ott ültek mindazok, akik a tanúktól a vallomásokat kicsikarták, s úgy helyezkedtek el, hogy a megfélemlítés tovább tartson. Aki a tárgyalóterem közönségét látta, annak igazat kellett adnia a londoni *Times* tudósítójának, aki azt írta: Angliát Magyarországtól három évszázad választja el, s a perből a boszorkányság korának félhomálya árad. Ez ellen harcolt olyan bátran a védők élén Eötvös Károly. S győzött. Elérte a vádlottak felmentését, s azonnali szabadlábra helyezését. S bármilyen furcsán hangzik is, szövetségese volt ebben az ügyész, Szeyffert Ede. Kötelességszerűen ismertette ugyan a vádat, de az antiszemiták által várt kirohanás helyett így fejezte be vádbeszédét:

— Mi volt a cselekmény indítéka? A vád szerint rituális gyilkosság, hogy a közeledő zsidó húsvétra szükséges pászkához biztosítsák az előírások által megszabott keresztény szüzek vérét. A vérvádat tisztázni kell, az igazi tettesek felelősségre vonása nem maradhat el. de az ártatlanoknak nem szabad bűnhődniük.

Nos, jóllehet a bíróság felmentette az ártatlanokat, ezek az emberek rengeteget szenvedtek a tizenöt hónap alatt. S jóllehet Baryék nem érték el közvetlen céljukat, a vérvád bizonyítását, az antiszemita heccek irányítóinak sikerült egy időre erősíteni a zsidóellenességet. Nem véletlen, hogy később, a magyarországi szélsőjobboldal olyan szívesen nyúlt vissza ehhez a történethez, tényként ismertetve a koholt vádat. Jól tette Eötvös Károly, hogy a nagy pert két évtizeddel az események után hatalmas könyvben örökítette meg. Ez a háromkötetes mű egyszersmind talán a legizgalmasabb bűnügyi történet is, amelyet valaha magyarul írtak (A nagy per).

Lusta rendőr, szorgalmas bűnöző

Thaisz Elekről, s rendőreiről, a Mihaszna Andrásokról azonban többnyire inkább tragikomédiát kellene írni. A híres *posztkiszli*-ügyről például, amelyért végül is a főkapitány bűnhődött meg, s bár a tettes jó egy évtized múlva megkerült, büntetlen maradt. A kiszli

— azaz a kis láda —, amelyet 1884. január 5-én délután loptak el a belvárosi főposta-palota rakodójáról, főszerephez jutott Thaisz bukásában. A gondosan lezárt láda vasból készült, 36 centi széles, ugyanolyan magas, 60 centi hosszú volt, s Bécsbe kellett volna küldeni. A kiszlit a postatisztek vesszőből készült, zöld vászonnal bevont kosárba csomagolták, úgy vitték — megfelelő kísérettel — a rakodóra. A sokféle óvintézkedés korántsem volt túlzott: a ládába egymillió forintot zártak érmében és államjegyekben, szép rendben, kötegekben. Ládástul, pénzestül, kosarastul elég nehéz volt a csomag, nyomott vagy harminc-harmincöt kilót.

S ez az akkor fantasztikus vagyonnak számító összeg nyomtalanul eltűnt a rakodóról. Az ügy óriási izgalmat keltett, és hetekig tartotta lázban a várost. Nagy apparátussal indult a nyomozás, előállítottak és kihallgattak egész sereg postatisztviselőt és szolgát — utóbbiak közül egy meg is halt a vizsgálati fogságban —, de mind igazolta ártatlanságát, a kétséget kizáró alibit. A postán külön házi vizsgálatot is elrendeltek, nagy díjat, több ezer forintot ajánlottak fel a nyomravezetőnek, a kiszli előteremtőjének — mindhiába. Akár a föld nyelte volna el a kis ládát. A rendőrség hiába kutatott, mind reménytelenebbé vált az ügy, s már lemondtak róla, hogy valaha is megkeríthetik a tettest.

Közben Thaisz gondoskodott róla, hogy a főváros vagyonát féltő polgársága azért a rendőrség sikerének is tanúja legyen. Nagyarányú éjszakai rajtaütést rendezett családos munkásemberek, szocialisták ellen. Március 14-re virradóra Mihaszna Andrásék — így nevezte a rendőröket nemcsak a Borsszem Jankó, hanem a szocialista sajtó is — nem aludtak. Hajnali háromkor kezdték meg és reggel nyolckor fejezték be hajtóvadászatukat, és harminchat szocialista munkást tartóztattak le azzal az ürüggyel, hogy a szocialisták a március 15-i ünnepély tüntetésekkel, petárdákkal való megzavarására készültek. Jóllehet egyetlen letartóztatott szocialistánál sem találtak fegyvert, revolverekkel rontottak az alvó emberekre, mit sem törődve zokogó gyermekeikkel, megrettent aszszonyaikkal. Szalay András, a Népakarat szerkesztőjét betegágyából rángatták ki. Felöltözni sem engedték, hanem a nagy hidegben hálóingben kituszkolták a kapu alá és utána dobálták a ruháit. Háziasszonya kezét tördelve próbálta megakadályozni, hogy így bánjanak egy beteg emberrel, de ezt a választ kapta: „Rég meg kellett volna dögölni az ilyen embernek, aki mindig ilyen dologgal foglalkozik."

S Thaisz meg is ölte Szalay András. Orvos, gyógyszer és ápolás helyett kínozták, a rendőrség pincebörtönében tartották. Már haldoklott, amikor március 31-én késő este két rendőr lopva átkísérte

a dologházi kórházba. Ott már nem tudtak vagy talán nem is akartak segíteni rajta.

A rendőr-főkapitány Szalay Andrást kiutasította az élők sorából, elvtársait a fővárosból, a külföldi származásúakat az országból: ugyanez lett a sorsa a tizenkét munkásból tíznek azok közül is, akiket március 31-re virradóra hurcoltak el hasonló módon. Mit sem számított, ha három-négy gyerek maradt apa és kenyér nélkül. Legfeljebb nagy könyörgésre megkegyelmeztek azoknak, akik új embernek számítottak a szocialisták között, s a rendőrségen kötelezték magukat, hogy többé nem vesznek részt a munkásmozgalomban.

Ezt a „sikert" azonban hamarosan feledtette a vagyonos, tehát tekintélyes és mértékadónak számító polgárság körében egy újabb bűnügyi csőd. Tulajdonképpen még be sem fejeződött a sikertelen „posztkiszli"-nyomozás, s máris újabb bűncselekmény prédája lett a postán szállított pénz. 1884. július 29-én a bécsi Centralstaatskassából a budai központi állami pénztárba — faládákban — 600 ezer forintot indítottak útnak a két főváros, Bécs és Budapest között közlekedő mozgópostával. Budán az átvétellel megbízott postatisztviselők megdöbbenten látták, hogy az egyik ládában tégladarab van — harmincezer forintnyi bankjegyköteg helyén. A téglát újságpapírba, a Neue Freie Presse 1884. július 18-i számába csomagolták. A bűncselekményt július 29-én fedezték fel.

Megindult a vizsgálat. Thaisz egyik bizalmi emberét, Minorich Béla II. osztályú rendőrfogalmazót bízta meg a vizsgálat irányításával. Minorich csak odáig jutott, hogy a szóban forgó faládán nem a K.u.K. Centralstaatskassa szabályszerű, kétfejű-sasos pecsétje, hanem egy osztrák ezüst forintos „fej" oldalának lenyomata látható, máris meg kellett válnia az ügytől. Bécsben ugyanis — érthetően — nemigen bíztak a budapesti rendőrségben, s ezért az ügyet a bécsiek vették a kezükbe. Csak némi elégtételül szolgált, hogy ezúttal a császárváros rendőrsége is kudarcot vallott, pedig mindent megtett a siker érdekében. Hiába tiltakozott a sajtó, sőt a parlament is a nemzeti érzékenység ilyetén megsértése ellen, a bűnjeleket Bécsbe vitték, és oda állították elő a küldeményt kísérő postásokat. Egyiküket, Fődi Károly postaszolgát le is tartóztatták. brutálisan vallatták, ütötték, verték — s különösen ez fájt — „magyar kutyának" nevezték, hogy beismerő vallomásra bírják. Thaisz, aki a „jó magyar ember" pózában tetszelgett, megpróbálta felhasználni az ügyet saját pozícióinak megerősítésére, kevés sikerrel. Ekkorra ugyanis a közvélemény már nagyon megelégelte Luft Rézi lovagjának Mihaszna Andrásait, tanulatlan és korrupt polgári biztosait. S amikor Tauber Leó ügyvéd feljelentése nyomán kiderült, hogy

Minorich — akit Thaisz a „30 000 forintos tégladarab" vizsgálatával megbízott és akinek eltávolítását a nyomozás irányításából sokan nemzeti sérelemnek látták — zsaroló, sikkasztó és megvesztegetett fráter (mindezért később el is ítélték), újból magasra csapott a felháborodás lángja. A rendőr-tisztviselők, a polgári biztosok rendőrként rossznak, bűnözőkként sokkal szorgalmasabbaknak mutatkoztak.

Ferenc József véleményt nyilvánít

Thaisz — hiszen annyi vihart vészelt már át — az újabb botránysorozat közepette sem vesztette el magabiztosságát. Sőt úgy vélte, elérkezett az ideje annak, hogy végre fényes érdemrendhez jusson. A budapesti Operaház megnyitását 1884. szeptember 27-re tűzték ki, s a nevezetes eseményre a magyar fővárosba érkezett a király, Ferenc József is. Thaisz legszebb, drágakövekkel dúsan díszített díszmagyarját magára öltve készült a nagy estélyre, ahová elvárták az ország akkori színe-javát, de senki mást. Ez az est — amely egyébként bevonult a magyar művelődéstörténet fényes lapjaira — valóban fontos eseményévé vált a rendőrség történetének is. Thaisz rendőrlegényei csődöt mondtak, jóllehet goromba, drasztikus módszerekkel támadtak rá a kíváncsiskodók tömegére, nem tudták biztosítani a meghívott előkelőségek biztonságát. Százak nyomultak be az előcsarnokba, a nagy tolongásban számosan megsebesültek, egy vagyonos fővárosi polgárt pedig agyonnyomott a korabeli szóhasználat szerint „csőcseléknek" nevezett tömeg. S mindennek szemtanúja volt I. Ferenc József, s nem nézte szótlanul az eseményeket. Véleményét élesen közölte Tisza Kálmán miniszterelnökkel. S nemcsak a királynak, hanem — igaz, más okból — Borsszem Jankónak sem tetszettek az Operaház megnyitója körül történtek. Mihaszna András „fővárosi m. k. rendőr szemlélődései"-ben ez olvasható az eseményről:

„Tudom én, hogy mi az rönd; engemet ne tanétsanak rá a naszszájú újságíró tensurak; jobban cselekösznek, ha aztat az oktalan czibilt tanítják, mer ha én kerülök hegyijébe, csak aszondom, hogy röndnek muszáj lönnyi! — oszt' van is.

Mer tessen meghinnyi, nem lehet ám avval a czibilséggel másfurmán beszényi. Hiába szóllok én hozzá illedelmes emberségtudással, hogy mondok, hordja odább az irháját, mer úgy rúgom hasba, hogy hátával ütközik bele a fias tyúkba —, nem tágít a kehes, csak tolakszik a m. k. opéria felé, mintha igenyest az ü számára épí-

tette vóna ü császári és királli kegyelmes szent fölsíge. — Persze, hogy ilyenkor kifogy az én békességes tűrésem is, oroszlány vállik belüllem, mint abbul a kűbűl faragott asszonyságbúl ott az opéria ház előtt, oszt a czibilséget eréllessen botozom röndre, mer annak muszáj lönnyi.

Legjobban sajnálom a nasságos feőkapitány úr ű melltóságát, aki glanczba kirukkót az megnyitásra. Azt hittük hogy ordót kap, pedig szegény csak náthát kapott."

Thaisz Elek a várt érdemrend helyett kormánybiztost kapott a nyakába. A kormánybiztos Jekelfalussy Lajos volt, s a belügyminisztériumban teljesített szolgálatot miniszteri tanácsosként, mint a rendőri osztály vezetője. Három hétig tartott, amíg megkezdte munkáját. Fővárosi Lapok, 1884. október 21: „Szokatlan izgalom uralkodott tegnap a fővárosi rendőrség központi épületében. A hetek óta közbeszéd tárgyát képező visszaélések megvizsgálásának egyik eredménye lett, hogy mint említettük, Jekelfalussy Lajos miniszteri tanácsos mint miniszteri biztos küldetett ki a rendőrség dolgainak alapos megvizsgálására. A miniszteri biztos tegnap délben jelent meg a rendőrségi épületben, s a főkapitánnyal tartott hosszabb értekezés után a számára berendezett hivatalos helyiségbe vonult. Be voltak rendelve az összes kerületi kapitányok és a büntető osztálynál régebben működött, de időközben a kerületekbe beosztott rendőr-tisztviselők; a miniszteri biztos azonban megjegyzé, hogy most nincs szüksége reájok, majd ha kell, beidézi őket. Aztán a büntető osztályban működő tisztviselőket rendelte maga elé, kijelentve előttök, hogy a vizsgálatot igen szigorúan, de igazságosan fogja vezetni; felszólítá őket, hogy minden szabálytalanságról tegyenek jelentést s ma délutánig minden hátralékot adjanak be hozzá. Végül Somogyi Ferenc rendőrtanácsos kihallgatását kezdte meg."

A kormánybiztos sokkal nyugodtabban dolgozott, mint amilyen higgadtsággal a közvélemény gondolkozott. Thaisz Eleket fel sem függesztették, a főkapitány háromhavi szabadságot vett ki, s Olaszországba utazott — pihenni. S akadtak olyanok is, akik még mindig mentegetni próbálták Thaisz Eleket, illetve rendőrségét. Közöttük volt a Politikai Újdonságok szemleírója is. El kellett ugyan ismernie: „A fővárosi közönség elégületlensége rendőrségi intézményünkkel szemben a legmélyebb elkeseredettség hangján nyilvánul a sajtóban. Bizonyos, hogy nincs ez idő szerint közéletünknek oly hevenyszerű kérdése, mint a fővárosi rendőrségé. És be kell ismernünk ennek jogosultságát. A korszerű haladás minden egyéb terén csakugyan közelebb állunk a mintaképül szolgáló nyugothoz, mint a rendőrségi intézmény dolgában. A főváros csinosul, növekszik; előkelő

idegeneknek büszkén mutogatjuk a kor színvonalán álló kultúrintézményeit. Egyes szakokban elsőrendű nevezetességekkel dicsekszünk. De rendőrségünk az a czéda, elmaradt gyerek, mely miatt a családnak szégyelnie kell magát."

Viszont a magyarázatot a „nemzeti jellemben" kereste, ekképpen: „A sajtóban nyilatkozó közvélemény a rendőrségi hatóságok élén álló főnökök kellő hivatottságának hiányában keresi e szomorú álladék okait. Ezzel szemben azonban nem lehet megtagadni a jogosultságot azon nézettől sem, mely azt vallja, hogy bár a legjelesebb főnökök sem teremthetnek egyszerre a földből alkalmas szolgálati anyagot, a leggeniálisabb hadvezér sem boldogulhat képzetlen, katonai erények nélkül való legénységgel. A rendőr is a népből való, s a milyen a nép, olyan a rendőrség. E dilemmából aligha lehet kikeverednünk mind addig, míg tekintetbe nem vesszük ez intézmény szervezése körül nemzeti jellemünk bizonyos sajátságait, nevezetesen az erőszakosságra való hajlam nagyobb s az engedelmességnek csekélyebb adagát. A legnehezebben vezethető népek egyike vagyunk a világon. E tulajdonság miatt nem szükség épen fölöttébb elszomorodnunk, mert e sajátság szoros kapcsolatban áll másfelől a természet adományával. A sűrű, forró magyar vérben megvan még mindig bizonyos ős szilajság, drága nemes tulajdon, melyért sok előhaladt, satnyult nép sokat adna, de a melynek megvan az a veszélyes hátrányos sajátsága, hogy nehezen tűri a féket, és csak vagy több simogatással, vagy erősebb fenyítékkel idomítható."

A cikkíró meglehetősen zagyva gondolatmenetének befejezéseként, az „előbbi módszert", vagyis a „több simogatást" tartotta célravezetőnek. Közben azonban a képviselőházban Olay Szilárd képviselő interpellációjában bizonyította: a Jekelfalussy-féle vizsgálat tulajdonképpen amolyan „simogatás", mert: „Az államrendőrség főnöke (vagyis Jekelfalussy Lajos, a belügyminisztérium rendőri osztályának vezetője — P. I.) s a főkapitány együttvéve felelősök mindazokért a hajmeresztő botrányokért, melyek az államrendőrségnél napvilágot láttak... És ha ők évtizedes rendőrfőnöki minőségükben ártatlanok lennének és nem tudtak semmit arról, mi alantasaik által elkövettettek: akkor ők a legegyügyűbb és legképtelenebb emberek, s ők a legkevésbé alkalmasak ezen vizsgálat vezetésére oly alantas közegek ellen, kikért ők tartoznak felelni miniszternek és az országnak; és ha ők nem egészen ártatlanok, bár csak tűrték eme rettenetes állapotokat és hagyták elharapódzni oly sokáig, akkor sem alkalmasak a vizsgálat vezetésére, mely mindenképpen az államrendőrség főnöke és működésének eredményei ellen kell irányulnia."

Olay megdöbbentő — bár valósághű — képet festett a Ház színe előtt a fővárosi rendőri viszonyokról:

„Köztudomású tény az, hogy a fővárosi állami rendőrségnél sok szabálytalanság, törvénytelenség és bűnös visszaélés követtetett el; hogy ezeket a napi sajtó pártkülönbség nélkül elítélte, sőt hogy nemegyszer alapos vádakat és bizonyítékokat hoztak fel, a melyek elől többé kitérni nem lehetett s a melyek a helyzet tarthatatlanságát nemegyszer kétségtelenné tették. A ministerelnök úr végre is belátta, hogy a fővárosi állami rendőrségnél elkövetett visszaéléseket behunyt szemmel tovább tűrni nem lehet. Ezért vizsgálatot rendelt el, melynek eredményeként felmerült panaszok és vádak alaposaknak bizonyulván be, az alantas rendőri tisztviselők ellen fegyelmi és bűnfenyítő eljárás tétetett folyamatba. A főkapitányt azonban, nehogy őt a vád illethesse, megrongált egészségének helyreállítása végett melegebb éghajlatra küldötték pihenni és mint a rossz nyelvek beszélik, ma már egész fizetéssel óhajtják nyugdíjazni. Így lehetséges t. ház, leginkább a rendőri botrányt és vizsgálatot korlátozni, nehogy a corruptio és erkölcstelenség, mely ezen intézménynél elharapódzott, teljes meztelenségében és kiterjedésében lelepleztessék. Igen csodálatosnak tartom azért, hogy a főkapitány, ki ellen már 1868-ban Pest városa volt derék polgármestere vádat emelt és a ki mai napig folyton hasonló vádaknak volt kitéve mint a minők jelenleg is a rendőrséget oly súlyosan terhelik, mégis 1884-ig a rendőrség élén megmaradhatott, ámbár a sajtó őt valósággal üldözte és a közönség is meg volt róla erősen győződve, hogy az általa vezetett rendőrség erkölcstelen, corrumpált, haszontalan, zsarol, ha teheti, kerítőnőkkel és orgazdákkal összejátszik, azonfelül durva és tudatlan. És ha mégis a ministerelnök a mai napig a főkapitányt tartotta és tartja jelenleg is, ennek okának kell lenni. A fővárosban minden boltos és minden kofa, minden szatócs és minden vendéglős tudja azt saját tapasztalatából, hogy a fővárosi rendőrség zsarol. Közbeszéd tárgya évek óta, hogy hamis játékosok a rendőri hatóság engedélyével és oltalma alatt tarthatnak bankot és rendőrhivatalnokokkal osztoznak a nyereségen, mi ha nem lenne így, nem folytathatnák mesterségüket oly nyilvánosan.

A közerkölcsök hanyatlása azért oly nagy mérvű, mert kerítőnők és rendőrök egy Gescheftet (üzletet — P. I.) folytatnak és társüzletből élnek; hogy orgazdáknak és kerítőnőknek a rendőrségnél fizetett biztosai vannak, azt a tapasztalás bebizonyította. Hogy Budapesten szabad lopás van, azt tapasztalat elégszer megmutatta, de hogy rendőrök és rendőrhivatalnokok orgazdákkal és kerítőnőkkel akként vannak szövetkezve, hogy a tolvajok felébe lopnak a rendőrség számára, az némileg mégis újság. És mindenesetre érdekes

hallani azt is, hogy a rendőrség elfogott egy ügyes zsebtolvajt azért, mert a rendőrséggel becsületesen nem felezett. De miután javulást ígért, ismét hirtelen szabadon bocsátják, hogy a hatóság részére lophasson annyit, a mennyit bír.

Érdekes hallani továbbá azt is, hogy a rendőrségnél letartóztatott egyénektől elkobzott és hivatalos őrizet alá vett értéktárgyak és pénzek nagy része a rendőrségnél elveszett, valamint érdekes hallani azt is, hogy a rendőrség által behajtott bírságpénzeknek legalább 75%-je elsikkasztatott.

Ezen esetek igen jellemzők, azért emeltem ki ezeket többek közül, mert voltaképpen egészen mindegy: akár sipisták, akár zsebtolvajok, akár orgazdák, akár kerítőnők által jutnak a rendőr-hivatalnokok és biztosok mások pénzének birtokába, rablás az így is, úgy is; de hogy a társadalom vagyona, élete és egészsége felett őrködő államhivatalnokok követték el ezen gaztetteket, az mégis hallatlan. Ilyen nem történhetik Európában, hacsak Törökországban vagy Oroszországban nem. Ilyen régi szégyent takar az államrendőrhatósági czégér, Budapest miatta hanyatlott közerkölcseiben, miatta roskadt alá a rendőrségi tekintély és miatta roskadt alá a közintézmény mai elvadult anarchikus állapota. Írtak e tárgyban parlamentnek, kormánynak, előterjesztést tettek egyesek és testületek, nem használt semmit, minden oldalról sürgették a gyökeres reformot és a személyzet alapos kimustrálását, kezdve a rendőrfőnök urakon, ez sem használt semmit. Húsz év alatt kétszer esett át a rendőrség szervezésen, de mind a kétszer siker nélkül. — Ennek oka nem más, mint a legfőbb vezetőség képtelensége. A tolvajvilág Budapesten a török basák idejében sem volt vakmerőbb, mint napjainkban. Palotákat támadnak meg a legnépesebb utczákban, fényes nappal rabolnak, közpénzek nyomtalanul eltűnnek, a postán százezrek elvesznek és a rendőrség nem képes bíró kezébe adni a tolvajokat. Gyilkosságokból egész bűnkrónikát lehetne összeírni, hol megkerül a véres áldozat, gyilkosai pedig szabadon áldják a minden gonoszság védő szellemét s kívánnak hosszú életet az államrendőrségnek. A prostitutio osztályban valódi förtelem egy bepillantást is vetni, a szabadelvűség és jogegyenlőséggel talán összeegyeztethető lenne, hogy a nyilvános házak tulajdonosai a föld színéről egy csapásra eltöröltessenek, nehogy ezen szerencsétlen nőkkel, kik részint elkeseredés, részint könnyelműség és kétségbeesésből lesznek könnyelművé, valóságos rabszolgakereskedést többé ne folytathassanak.

T. ház! Húsz év alatt elég idejök volt az államrendőrfőnök uraknak erélyes, ésszerű és becsületes munkára ma már fájdalom, az a nagy baj, hogy a főnök urak mulasztása miatt a rendőrségi egyenruhának nemcsak tekintélye, de becsülete sincsen.

Daczára, hogy a közönség évek óta tudja és panaszolja ezeket a dolgokat, botrányt botrány követ, még sem történt semmi. A ministerium nem kutatta a vádakat, melyeket a közönség felhozott és a rendőrség Pesten lent és Budán fent eltussolt mindig mindent. Akárki mit mondott, rágalomnak qualificalták."

„Mindent a legnagyobb rendetlenségben talált"

Tisza Kálmán válaszában megvédte Jekelfalussyt, azt állítván, hogy nála van a legjobb kezekben a vizsgálat vezetése: „Először is és mindenekelőtt azt kívánom kinyilatkoztatni, hogy Jekelfalussy Lajos miniszteri tanácsos kezébe a vizsgálat ügyét azért tettem, mert teljes lelkimegnyugvással mondom, hogy alaposan, helyesen, részrehajlatlanul fogja a vizsgálat ügyét végrehajtani."

A miniszteri tanácsos közben egy rövid, félhivatalos közleményt kényszerült kiadni az ügyek állásáról: „A miniszteri biztos mindent a legnagyobb rendetlenségben talált, s úgy a közvetett, mint a közvetlen felügyelet és nyilvántartás teljesen el volt hanyagolva, továbbá tetemes hátralékok találtattak. A tapasztalt hiányok azonnal orvosoltattak, nevezetesen a hátralékok lehető legrövidebb idő alatti feldolgozása elrendeltetett, s ezen czélból a bűnügyi osztály ideiglenesen újból szerveztetett és a teendőkre, különösen a felügyelet és nyilvántartás mikénti kezelésére tüzetesen utasíttatott, úgy hogy ezen intézkedések által a törvényes, szabályos, rendes és gyors eljárás, valamint az összes hátralékoknak a folyó év végéig való feldolgozása biztosítottnak tekinthető. Végül ezen osztályból mindazok a kik ellen bármily panasz merült fel, eltávolíttattak. Egyesek panaszait a miniszteri biztos esetről esetre felveszi, és a törvényszék büntető osztályához teszi át. Az egyes előadók és rendőri közegek ellen emelt panaszok a fenyítő törvényszéknél tárgyaltatnak, s az ott folyó tárgyalások befejezése után fogja ellenük a belügyminisztérium a fegyelmi eljárást elrendelni."

A közvélemény és a sajtó azonban elsősorban Thaisz Elek sorsára volt kíváncsi. A Borsszem Jankó Mihaszna Andrása nemcsak a saját nevében mondta: „Haj, haj! Hej, hej! Hm, hm!... Nincs igazság, nincs belátás, nincs böcsület, nincs rönd! Elnyomják a szegény embert... Ha énrám haragszik a feőmelltóságos kegyelmes Tisza Kálmán miniszteratya ű szentsige, bezár; ha a nasságos feőkapitány úr ű melltóságára boszonkodik: szabadságra küldi? Hát ez a rönd? Nem mennél te is szívesebben szabadságra, mint hogy itt ülj világ csúfjára, meg a m. kir. hivatalos tekintéllnek a kárára?"

„A m. kir. hivatalos tekintéll" védelmében Tisza Kálmán, akinek Olay Szilárd interpellációjára adott válaszát is ez a szándék sugallta, még egyszer felszólalt a képviselőházban. Dühösen megleckéztetve ezúttal Sághy Gyula képviselőt, aki ugyan nem interpellált a Thaisz-ügyben, de a belügyi költségvetéshez hozzászólva kifejtette: a „létező bajok, hibák, mulasztások felderítése és a jövőre nézve teljes orvoslása" csak úgy sikerülhet, „ha a rendőrség teljesen újjászerveztetik, gyökeresen reformáltatik", mert a bajok forrása „bár egyrészről magában a személyzetben, annak képességében, tulajdonaiban, de ép oly jelentékeny mértékben magában a szervezetben, s a szervezet elégtelenségében rejlik." Sághy Gyula honatya túlzott udvariassággal kifejtette, hogy „magának a miniszterelnök úrnak kell leginkább érezni a szükségességét egy gyökeres reform szükségességének".

Tisza Kálmán semmi ilyesmit nem érzett, de kioktatta a t. Házat, mindenekelőtt a reformer hajlamú képviselőt, mondván: „A törvényileg és szabályrendeletileg megalkotott rendszer, mely a világ összes fővárosaiban fennálló rendszerek tanulmányozása után lett elfogadva, jó..."

Mindenesetre a legszorgosabb kutatással sem sikerült megállapítani: a világ mely fővárosában lelték meg azt a megoldást, amellyel végül is pont került a kínos botrány végére. Thaiszt ugyanis hiába küldték szabadságra, hiába utazott Itáliába: vannak csodák, amelyek nemcsak három napnál, hanem három hónapnál is tovább tartanak. A főkapitányt két héten belül haza kellett rendelni, hiszen nélküle, az ő kihallgatása nélkül nem lehetett volna folytatni a vizsgálatot (és éppen ez volt a célja szabadságolásának és külföldi utazásának), s akkorára dagadt a botrány, hogy a vizsgálatot folytatni kellett. Thaiszt, évtizedekig Pest, illetve Budapest rendőr-főkapitányát, a börtön fenyegette. S jóllehet Tisza Kálmán eleinte úgy vélte, hogy egyszerű nyugdíjazással megoldható az ügy, már ez sem lehetett kiút. S ekkor Thaisz kapta magát, s egy merész elhatározással bejelentette, hogy lemond állásáról, s kolostorba vonul. Meg is tette, Máriabesnyőn élte le hátralevő éveit, a kapucinus rendházban. S a világtól megvetéssel elfordult, szent embertől csak nem lehet megkövetelni, hogy számot adjon azokról az évekről, tettekről, amelyek után éppenséggel kolostorba vonult.

A Borsszem Jankóban Mihaszna András egy négysoros verssel búcsúztatta a volt főkapitányt:

„Csurgóra áll most már az én bajszom,
Mert elmegy a fő kapitány, Thaiszom.
Tudom én, hogy röndnek muszáj lönnyi —
De már ilyet még se szép volt tönnyi!"

A rendőrség a rend őre lesz

Thaisz távozása után fél esztendeig Jekelfalussy Lajos irányította a rendőrség ügyeit. Tulajdonképpen Pekáry József főkapitány-helyettes, a munkásellenes ügyek szakértője vezette a budapesti rendőrséget addig, amíg Tisza Kálmán meg nem találta a megfelelő embert. A miniszterelnök alighanem úgy okoskodott, hogy rosszabb már a főkapitány nélküli rendőrség sem lehet, mint amilyen Thaisz idejében volt. S ha Budapest népe évtizedekig elszenvedte a Thaisz-féle közbiztonságot, akkor még néhány hónapig tűri a helyzetet. A sietségnél fontosabb, hogy megfelelő embert találjon és nyerjen meg a főkapitányi posztra, olyat, aki képes átszervezni, pontosabban *megszervezni* a budapesti rendőrséget. A miniszterelnök a képviselőházban, az ellenzékkel vitatkozva tagadta ugyan, hogy teljes változásra volna szükség, de a változást végrehajtotta.

1500 forint fizetés az első detektívfőnöknek

Török János temesvári polgármester a kormány felkérésére vállalkozott rá, hogy átveszi a fővárosi rendőrség irányítását. Különösebb dicsőségére nem válik Budapestnek, hogy lakói között nem sikerült rendőr-főkapitányt találni, de a fővárosi tanács sem szegült szembe a miniszterelnök és egyszemélyben belügyminiszter óhajával, csak jöjjön végre valaki, aki Budapesten megteremti a rendet és a közbiztonságot. Török János, aki 1885. március 11-én vette át hivatalát, miután hosszabb külföldi tanulmányutat tett, megismerkedett Párizs, London, Berlin és Bécs sokkal fejlettebb rendőrségével.

Az új rendőr-főkapitány, aki megbízatásával együtt királyi tanácsosi címet is kapott, annak jeléül, hogy a kormány és az udvar bizalmát egyaránt bírja, keményebben bánt a Thaisz-örökséggel,

mint Jekelfalussy Lajos miniszteri biztos, aki egyébként Török megérkezése után visszament a belügyminisztériumba, régi helyére, a rendőri osztály élére, de onnan vajmi kevés befolyást gyakorolt Budapest rendőri ügyeire. Török működésének első fél esztendejében átnézte a Jekelfalussy-féle vizsgálat iratait, s levonta azokat a következtetéseket, amelyeket a miniszteri biztos elmulasztott. Rendőr-tisztviselők és miniszteri biztosok sora ellen indított fegyelmit, tizenegy Thaisz-korszakbeli rendőr-tisztviselőt pedig letartóztatott és bíróság elé állíttatott. A régi rendőrségi személyzetből alig néhányan maradtak állásukban. Ám maradt Pekáry József főkapitány-helyettes, a munkásmozgalmi ügyek gyakorlott szakértője. e téren Török főkapitány támasza. Török, az apró, szúrós szemű, gyakran hangos férfi (negyvenkét éves korában állt a budapesti rendőrség élére), kitűnő szervezőnek, határozott egyéniségnek és az előzmények után — ez szinte csodálatot keltett iránta a fővárosban — tiszta kezűnek bizonyult. Nyolc évet töltött tisztségében, s valójában ő teremtette meg a budapesti rendőrséget.

Török valósította meg a régi tervet, a detektívosztály felállítását. A Thaisz-idők zavaros viszonyai közepette, a „posztkiszli" ügyben és más ügyekben elszenvedett rendőri kudarcok nyomán sokan detektívek alkalmazásában látták a bűnözők ellen szükséges eredményesebb harc legmegfelelőbb eszközét. A kormányhoz közelálló Pesti Hírlap 1884. augusztus 2-án jelentette: „Kormánykörökben komolyan foglalkoznak az összes állami rendőrség egységes szervezetével és vezetésével. Elismerjük, hogy mióta Budapesten államilag van szervezve a rendőrség, ez, de csak aránylag és valami kevéssel jobb, mint volt municipiális szervezetének idejében. De bizonyos, hogy úgy maga az intézmény, mint annak vezetése már alakjában is sok kívánni valót hagy fenn. Különösen a fegyelem és magasabb szellemi képesség tekintetében lát hiányt és alig képes a bűncselekmények felkutatására, mint az a nagy postalopásnál is kiderült. Ami a magasabb szellemi képességet illeti, az magában sem a zsandárságtól, sem a katonailag szervezett rendőrségtől nem várható, csak a detektívosztálytól... Ez a rendőrség lelke, az állami gondviselés mindent látó szeme és mindent tudó agyveleje. Jól szervezett, kitűnő detektívosztály nélkul nincs rendőrség, nincs közbiztonság, a rendzavarások és bűnök nem gátolhatók meg, a gonosztevők nem keríthetők kézre. Ez az osztály, amely Párizsban és Londonban érte el fejlődési képességének legmagasabb fokát és amely az angol világvárost csak legújabban is megmentette a légberöpítés veszélyétől, a rendőri intézmény quintessenciája nálunk szinte teljesen hiányzik. A mi polgári biztosaink csak nem mehetnek detektívszámba! Hisz ismerik őket a gonosztevők és annál

kevésbé bírnak olyan tulajdonságokkal, amelyeket csak tanulmány, tehetség és nagy minták által lehet elsajátítani."

Az új főkapitány — miután végzett a rendőrség megtisztításával, s néhány képzett jogásszal feltöltötte tisztikarát — Tisza Kálmán felhatalmazása alapján megszüntette a polgári biztosi intézményt, s a miniszterelnök és a belügyminiszter rendeletére 1885. december 15-én huszonhét ideiglenes detektív kinevezésével létrehozta a detektívosztályt. Egy hónappal később, újabb nyolc detektív kapta meg kinevezését, ami az egykori polgári biztosokénál sokkal jobb egzisztenciát biztosított, évi hatszáz forint törzsfizetéssel és kétszáz forint lakáspénzzel járt. A régi polgári biztosok közül csak néhányat vettek át, a többség már tanult ember, érettségizett, vagy éppen jogvégzett újoncokból állt. A detektívosztály aztán 1886. április 17-én vezetőt is kapott: Splényi Ödön báró felügyelői címmel és kapitányi ranggal lett az első detektívfőnök. Mindezért 1500 forint törzsfizetés, négyszáz forint lakbér járt neki. Beosztottja a valóságban azonban alig akadt: a detektívek legtöbbjét a kerületi kapitányságokhoz osztották be, a detektívosztályon mindössze egy rendőrfogalmazó, két detektív és egy rendőrírnok működött.

„A rendőrség csak a durva bánásmód által tűnik ki"

Splényi báró még meg sem melegedett beosztásában, amikor az úgynevezett Jansky-ügy alapjaiban megingatta az újjászervezett fővárosi rendőrségbe vetett bizalmat. 1886 májusában történt, hogy Ludwig Jansky vezérőrnagy, császári dandárparancsnok megkoszorúzta a Budavár védelmében 1848-ban elesett Hentzi tábornok sírját, éppen a magyar szabadságharc nagy diadalának, Budavár elfoglalásának évfordulóján.

(Krúdy Gyula írta 1925-ben: „Mit tudja már azt a mai nemzedék, hogy mi volt az a Hentzi-szobor, amely ott állt valaha bronzba öntve, a budai Szentgyörgy téren, nem olyan messzire a honvédszobortól!

Nevezték ezt az osztrák katonai szobrot arculütésnek; mondták ősvasba foglalt átoknak; káromkodva emlegették nemzeti szerencsétlenségnek... Generációk nőnek fel, amelyeknek a magyar keservek közepette legjobban az fáj, hogy Hentzi Henrik tábornok szobra Budán áll, pedig talán ez volt a legkevesebb jutalma a városparancsnoknak azért, hogy halálos vitézséggel eleget tett parancsának — utolsó leheletig védelmezte a várat Görgey honvédei ellen!

De merte volna ezt akkoriban valaki elmondani, amikor a megaláztatásból vérbe borultan mentünk el a tábornok szobra mellett! Amikor még sejtelmünk se volt arról, hogy miféle megszégyenítések várakoznak nemzetünkre a következő évtizedekben! Amikor még úgy hittünk a magyar szabadságban, mint a mennyországban. Amikor még útban volt minden borús emlékezésünk nagyapáink gyönyörű harcairól, amelyben egy szégyenfa vala ez a katonai emlék!")

Ezt a szobrot koszorúzta meg Jansky, és felidézte a szellemeket. Egy parlamenti interpelláció nyomán Tisza Kálmán miniszterelnök kénytelen volt sajnálkozását kifejezni a történtek miatt, Ferenc József pedig válaszul kitüntette Jansky tábornokot. Fellángoltak a szenvedélyek: utcai tüntetéseken tízezrek tiltakoztak felháborodottan. S miként viselkedett a rendőrség?

Mátyus Arisztid fővárosi bizottsági tag, elismerve azt is, hogy „a megzavart közrend helyreállítása sok esetben nehézséggel jár, s helyes rendőri intézkedések megtétele s tapintatos eljárás zavargó tömegekkel szemben nehéz feladat" — a közgyűlés nyilvánossága előtt jelentette ki: „Azon rendőrség, amely feladatát félreismerve csak ismétlődő tapintatlanságok s durva bánásmód által tűnik ki, rendzavarások esetén pedig a fegyver jogtalan használatához nyúl, az nem igényelheti sem támogatásunkat, sem tiszteletünket."

Mátyus elmondta:

„A múlt vasárnapi utczai tüntetések alkalmával a hírlapok összhangzó közleményei és számos szemtanú összhangzó nyilatkozata szerint a fővárosi államrendőrség kihívó, durva és embertelen eljárása s a fegyver jogtalan használata által példátlanul visszaélt hivatásával és jogaival.

Ezen eljárás a legnagyobb megbotránkozást szülte az összes lakosságnál és az általánosan felhangzó kárhoztató ítélet mellett a felháborodott közvélemény teljes joggal követeli, egyrészt a közszabadság ellen elkövetett brutalis merényletek szerzőinek és végrehajtóinak szigorú megbüntetését, másrészről joggal követel oly intézkedéseket, melyek által a rendőri visszaéléseknek jövőben való ismétlődése lehetetlenné tétessék.

És valóban teljes joggal! mert a rendőrség eljárása bűnös merénylet volt a közszabadság ellen. Fegyvert használni a tüntetők ellen, valamint a nem tüntető járókelő békés polgárok ellen, — midőn erre legkisebb ok fen nem forgott, s midőn a rendőrség sehol tettleg meg nem támadtatott, ez a törvény által biztosított személyes szabadságnak annál kárhoztatandóbb megtámadása, mert ép azon közegek által követtetett el, kik a polgárok személy és vagyon biztonságának megoltalmazására első sorban hivatvák. —

Tudva van, hogy a rendőrség közegei majdnem kivétel nélkül durva és sértő szavakkal illették a közönséget, hogy gyalog és lóháton valóságos embervadászatot rendeztek, hogy az így oknélkül üzött és utolért egyéneket, férfiakat, nőket és gyermekeket egyaránt, s a vendéglők és kávéházak előtt étkezőket szitkokkal árasztották el, ütlegelték bottal, kardlappal és puskatussal s megsebezték karddal s szuronnyal — megsebeztek számos egyént, s egyet megöltek.

És ez történik Magyarország fővárosában, békés alkotmányos időben, a szabadság uralma alatt. Valóban vakmerően játszanak a nemzet türelmével kik ilyet tenni mernek s rossz szolgálatot tesznek az országnak, kik elkeseredést idéznek elő a polgárok közt oly időben, midőn kedvezőtlen viszonyok mellett az állam iránti kötelességek teljesítése amúgyis túlsúlyos terheket ró a polgárok vállaira."

S a véres rendőri beavatkozás ellenére, egymást követték az újabb tüntetések. A híres diákvezér, dr. Takáts Zoltán, a „nemzeti érzésű" egyetemi ifjúság bálványa vezette őket. Követői ezt énekelték az egymást követő tüntetéseken:

„Abcug Tisza, abcug Csáky,
abcug báró Fejérváry,
abcug Török főkapitány,
éljen doktor Takáts Zoltán!"

Török főkapitány az elmérgesedett helyzetben nem tehetett semmit Takáts ellen. S be kellett látnia, hogy hibát követett el, amikor a detektíveket szétszórta, s ezzel elvesztette azt a lehetőséget, hogy titkosrendőrei segítségével jó előre tudomást szerezzen a készülő eseményekről és időben beavatkozhasson. Splényi kinevezése után azonnal követelte a detektívek összevonását és rendelkezésére bocsátását, de a bűnügyi osztály referensei, a kerületi kapitányságok és az osztályvezető tanácsosok nem akartak lemondani a mellékjük beosztott, s inkább csak kifutóként és irodai segéderőként használt detektívekről. A huszár századosból és szolgabíróból lett detektívfőnök a Jansky-ügy nyomán támadt kudarccal kapott döntő érvet a kezébe. Győzött, és július 18-án Török főkapitány rendeletére minden detektív már nála dolgozott. Harminchat embere volt. Tanult, szorgalmas munkaerők, ráadásul még nem váltak közismertté, nem ismerték fel őket lépten-nyomon.

Még júliusban két nagyszerű sikerrel bizonyította be Splényi detektivjeivel, hogy a detektívosztály nélkülözhetetlen. Nemcsak gyorsan megtalálták az eltűnt Löventhal Hermann, gazdag vas- és rongykereskedő holttestét, hanem napok alatt elfogták gyilkosait is, s még ugyanebben a hónapban rajtaütöttek egy titkos rulettbarlangon.

Löventhal eltűnését július 23-án jelentette be a lánya. Elmondta, hogy előző délelőtt ott járt Váci úti telepükön egy húsz-huszonkét év körüli, napbarnított arcú, pelyhedző bajuszú, drapp kabátot és kék-fehér csíkos matrózinget viselő fiatalember. Azt mondta, hogy az apja Angyalföldön, egy birtokon ispán, és nagyobb mennyiségű ócskavasat szeretne eladni. Mivel a kereskedő valahol a városban volt, a lánya kérte a látogatót, délután térjen vissza, akkor beszélhet vele. A fiatalember délután vissza is tért, s a kereskedő vele együtt távozott, mondván, hogy megtekinti az árut, de vacsorára bizonyosan otthon lesz.

Érthetően mindjárt rablógyilkosságra gyanakodtak. Splényi detektívjeit a kocsmákba, csapszékekbe küldte puhatolódzni, két emberét pedig egy kutyával kiküldte a telepre. Mindaddig a magyar rendőrség sohasem használt kutyát segítőtársként, s most Fickó teljesítménye valósággal csodának számított. A kutyával megszagoltatták az eltűnt kereskedő néhány ruhadarabját, s a „négylábú detektív" — ahogy a lapok lelkendező beszámolóikban nevezték — elindult a nyomokon. Eljutott egy elhagyott dűlőig, berohant egy bozótos, fás területre, és lábaival ásni kezdett. A detektívek természetesen segítettek neki. A gödörben megtalálták Löventhal holttestét. Két nap múlva megvoltak a gyilkosok is — két büntetett előéletű, az akkori szóhasználattal „rovott múltú" újpesti munkanélküli személyében. Az egyikre akkor terelődött a gyanú, amikor az addig nyomorgó fiatalember kifizette adósságát a fűszeresnél, sőt az ócskásnál még egy használt öltönyt is vásárolt magának. Ő azután megnevezte társát, akivel együtt leütötték és egy zsineggel megfojtották az elhagyott helyre csalt kereskedőt. Nyolcvan forintot, egy aranyórát és egy aranygyűrűt zsákmányoltak. Az aranytárgyakat zálogba tették, s a kapott pénzt, a nyolcvan forinttal együtt, megfelezték.

A gyors és eredményes nyomozás megalapozta a detektívek tekintélyét, s amikor még azon a héten egy titkos rulettklubon is rajtaütöttek, bebizonyították: vége nemcsak a tehetetlenségnek, hanem a korrupciónak is. Egyébként tulajdonképpen nem volt súlyos az ügy (a főszereplőt, Loyand Adolfot, négyheti elzárásra és kétszáz

forint pénzbüntetésre, társát, báró Horváth Miklóst, kétheti elzárásra és ötven forintra ítélte a járásbíróság), de Thaisz megvesztegethető rendőrei éppen a titkos éjszakai műintézetektől húzták a legtöbb sápot, s hogy a detektívek nem egyezkedtek, nem zsaroltak, hanem lecsaptak és előállítottak, ez szinte csodálkozást keltett.

A rulettklub a Váci utcában, az úgynevezett Mocsonyi-házban működött, egy hatszobás lakásban. A lakást bizonyos Loyand Adolf párizsi kereskedő bérelte, akiről megállapították, hogy május 1-én érkezett Budapestre, akkor a Magyar Király Szállóban szállt meg, aztán néhány nap múlva elutazott, s visszatérve bérelte ki a Váci utcai lakást. A detektíveknek egy része éjszakánként a Mocsonyi-háznál állt lesben, s nem unatkozott: nagy forgalomnak lehettek szemtanúi, csak úgy jöttek-mentek az elegáns urak az elegáns fogatokon. Ketten pedig annak néztek utána, hol is járt Loyand, miután a Magyar Király Szállóból távozott. A francia — akiről kiderült, hogy Európa több országának, például Franciaországnak és Spanyolországnak a rendőrsége jól ismeri, mint veszedelmes kártyást — az olasz tengerparton járt, s ott is rulettklubot akart alapítani, de kevés volt a játékos. Így aztán visszatért Budapestre, s egy elszegényedett magyar arisztokratával, Horváth Miklós báróval kötött szövetséget. Elegáns rulettklubjukban éjszakánként huszonötven-harmincan is megfordultak, s hatalmas összegeket vesztettek.

Splényi báró, a detektívfőnök, tizenkét detektívjének élén maga hajtotta végre a rajtaütést. A másik báró, Horváth halálraváltan nyitott ajtót. A fényűzően berendezett lakásban ismert pénzemberek, a művészvilág több tagja, fiatal mágnások és nagyiparosok ültek a rulettasztal körül. Az asztalon a tétek, a legkülönfélébb pénznemekben, főként francia frankban. A detektívek lefoglalták a pénzt, összesen 6126 franknak megfelelő összeget, Loyand tárcájában pedig valóságos vagyont, 13 420 frankot és még sok magyar pénzt is találtak. A francia előbb felháborodottan tiltakozott a „magánlaksértés" ellen, de aztán elcsendesedett, amikor Splényi elmagyarázta neki, amit úgyis tudott: hogy ti. Magyarországon tilos a hazárdjáték, és azt a törvény üldözi és bünteti.

A belügyminiszter 1886 decemberében véglegesítette az egy esztendővel előbb csak ideiglenesen kinevezett detektíveket, a detektívosztály vezetője pedig közben kibocsátotta az első szolgálati beosztást, amely a főkapitány mellé egy, a Margitszigetre úgyszintén egy detektívet vezényelt, a bűnügyi osztályon tizenkét, az államrendészetre egy, saját maga mellé négy, szolgálatvezetésre egy, a bérkocsisok felügyeletére és a prostitúció ellenőrzésére két-két, a vendéglők és a vasutak figyelésére négy, őrjárati szolgálatokra,

általános portyázásra, szimatolásra pedig nyolc detektívet osztott be. Feladatuk közé tartozott a tömeglakások, játékbarlangok, búvóhelyek megfigyelése, és — a munkásmozgalom ellenőrzése. Az első szabályzat megfogalmazása szerint a detektívosztály „a budapesti rendőrség kisegítő részét képezi, és feladata a főkapitányi hivatalt, a kerületi kapitányokat, a bejelentési hivatalt, a közbiztonság és a közrend fenntartása érdekében a figyelő, a megelőző és felfedező tevékenység közvetlen gyakorlása által hathatós erővel támogatni".

Felépül a toloncház

Török rendőrsége gyorsan erősödött. A Tisza Kálmán által kinevezett főkapitány körülbelül azt valósította meg, amit a a képviselőházban az ellenzék követelt, s a miniszterelnök visszautasított. Sághy Gyula még 1884 decemberében felszólalásában ajánlotta a „t. belügyminiszter úrnak", hogy „eszközölje a megfelelő szaporítással egybekapcsolva a rendőrségi személyzetnek s pedig kezdve a közrendőrökön, jobb anyagi dotatióját, mert a mai anyagi ellátás mellett, midőn például egy közrendőrnek 29—30 frt havi díja van, a megfelelő rendőri személyzetet beszerezni nem lehet".

Sághy jó helyen kereste a hibák gyökerét:

„Addig, míg a rendőrség oly ellátásban részesül, hogy erre a pályára legalább egy részben csak azok iparkodnak, kik más pályán alig tudnak boldogulni, vagy olyanok, a kik azt csak lépcsőnek tekintik, átmenetül valamely más, kellemesebb s kedvezőbb anyagi körülmények közt levő állásra: addig a rendőrséget azon magaslatra emelni, hogy feladatának megfelelni képes legyen, egyáltalában nem lehet. Már pedig itt két szempontot azt hiszem, nem szabad szem elől téveszteni. Egyik az, hogy ezen életpálya megengedem, nagy részben a múltnak reminiscentiái folytán s előítéletesen és alaptalanul még mai nap is némileg odiosusnak tekintetik, a melyre az emberek nem szívesen vállalkoznak, a melyre tehát őket kecsegtetni kell. A másik az, hogy a rendőri hivatás, ha azt úgy fogjuk fel, mint a hogy felfogni kell és ha az úgy teljesíttetik, mint a hogy kell, olyan, hogy annak a rendőri közegnek és hivatalnoknak összes idejét és erejét igénybe veszi, hogy sokkal nagyobb mértékben alkalmas absorbeálni annak szellemi és physikai erejét mint más hivatalokban levő tisztviselőknél az eset. Tehát ily viszonyok között a mai nagyon is csekély mérvű anyagi dotatio mellett ezen

állás követelményeinek megfelelő rendőrszemélyzetet kellő számban összeállítani nem lehet...

Mert t. ház, csak akkor lesz a bizalom teljesen meghonosítható nálunk a rendőrségi intézménnyel szemben, hogy ha oly egyéneket nyerünk meg, a kik hivatásszerűleg hajlamtól vezettetvén és kellő képesség birtokában lévén, állandóan óhajtják magukat ezen fontos, nemes hivatásnak szentelni. Csak akkor, ha minden tekintetben megbízható, ügyes, tapintatos, jó módorú egyének állanak a rendőrség szolgálatában a kiknek fellépésénél azon rendőrközegekben a közönség barátait, védőit és nem ellenségeit szemléli, csak akkor fognak megszűnni azon előítéletek és a közönség egy részének felfogásom szerint azon igen helytelen magatartása, hogy igen sokszor ott is, a hol a rendőrség a legjogosabb téren áll, nem a rendőrségnek, hanem a rendőrség ellen szegülőknek pártjára szegődik. Ezt megváltoztatni és ellensúlyozni csak úgy lehet, ha a rendőrközegek tiszteletet és tekintélyt, de a tekintélyyel egyszersmind bizalmat képesek maguk irányában kelteni."

S Török új embereket nyert meg, a régiek közül pedig az alkalmasokat ugyancsak magasabb fizetéssel kötötte a rendőrséghez. Módszeresen dolgozott, megvalósította a külföldi tanulmányútján tapasztaltakat. Thaisz idejében nem volt például nyilvántartás, csak Kovics Károly (aki a város egyesítése előtt budai főkapitány volt) vezetett „magánfeljegyzéseket" a visszaeső bűnözőkről. Ez lett aztán az 1885-ben megkezdett bűnügyi nyilvántartó alapja. A nyilvántartás négy fő részre tagolódott: 1. a rovott múltúak és körözött személyek, 2. a lopott tárgyak és talált értékek; 3. a feltételesen szabadlábra bocsátottak és 4. a rendőri körözvények. 1887-től már le is fényképezték a nyilvántartott személyeket, s arcképeiket megőrizték. A nyilvántartás a detektívek dolga volt, különös tekintettel persze a munkásmozgalmi és politikai ügyek szereplőinek nyilvántartására.

Az erősödő mozgalmak, a megújuló tüntetések nem kis gondot okoztak a főkapitányságnak. Végtére is ez a rendőrség, bár a főváros lakosságának érdekeit emlegette, valójában a mindenkori magyar királyi kormány szolgálatában állt. Török a Mosonyi utcában felépítette a toloncházat, és rendet teremtett a Thaisz idejében is szokásos toloncolásban, továbbá az általa bevezetett rendőri elbánásban.

A rendőrségnek minden bírói ítélet nélkül joga volt kiutasítani a szerinte nem kívánatos személyeket a fővárosból, s a nem Magyarországon. hanem valahol külföldön, például a Monarchia valamelyik más országában születetteket — akár az országból is. A rendőri elbánás annyit jelentett, hogy bárkit, akit a „közrendre

veszélyesnek ítéltek", meghatározatlan időre meg lehetett fosztani szabadságától, valójában tehát a rendőrség bírói ítélet nélkül bárkit bebörtönözhetett. A kitoloncolással elsősorban a munkásság ellen harcoltak, az elzárással pedig csavargóktól, züllött életmódot folytató nőktől és férfiaktól szabadult meg hosszabb-rövidebb időre a rendőrség. Vége szakadt az „áldott békének" a rendőrség és az alvilág között. A bűnözők közül sokan a Budapest környéki falvakba, elővárosokba költöztek, ahová nem terjedt ki Török rendőreinek hatalma, s onnan jártak be a nagyváros zavarosába halászni. Az energikus főkapitány megtalálta a megoldást: keresztülvitte, hogy törvényben terjesszék ki a budapesti államrendőrség hatáskörét a főváros akkori határain kívüleső Újpestre és Rákospalotára is.

Akkor már a főkapitányság új, modernnek és fényűzőnek számító palotában működött a Ferenc József téren, ahová a Hatvani utcai épületből 1887-ben költözött. A házban, amelyet a Magyar Jelzálog Hitelbanktól vettek meg, eredetileg az Európa Szálló működött, s mielőtt a főkapitányság elfoglalta volna, szinte teljesen át kellett építeni. Török Jánosnak még arra is volt gondja, hogy az egyik utcára nyíló földszinti szobát berendezze az újságírók számára, ott megkaphatták a legfrissebb rendőri esetek jegyzékét, de egyszersmind gondosan ügyelt arra is, nehogy túl sokat megtudjanak az újdondászok.

Titkolnivalója pedig Török János rendőrségének is akadt bőven. A közönséges bűnözőkkel viszonylag könnyen elbántak, s a főváros lakóinak rokonszenvét is élvezték a betörőkkel, tolvajokkal, rablókkal, útonállókkal folytatott harcban, annál népszerűtlenebb volt azonban a meg-megújuló tüntetések elleni rendőri fellépés. 1889-ben a véderő-vitával kapcsolatban szinte naponta tüntetett az egyetemi ifjúság, dr. Takáts Zoltán vezérletével, s számosan csatlakoztak hozzájuk az utcai tömegből is. Egymást követték az összecsapások, a súlyos sebesülések, s halálos áldozatot is követeltek a tüntetők ellen vezényelt rendőrrohamok. A főkapitányt jogosan aggasztotta mindez, mert a megmozdulások minden rendőri erőt állandóan lekötöttek, a legénység szinte sohasem jutott szabadnaphoz, s az úgynevezett „fogalmazói kar", vagyis a nem közvetlenül az utca rendjével foglalkozó rendőr-tisztviselők nem győzték már a hajszát. Egy végső, nagy erőfeszítés azonban meghozta Törökéknek az eredményt. Minden rendelkezésre álló erőt mozgósítva bekerítették a tüntetőket, egyszerre kétezer-háromezer embert kísértek be. Napokig tartott, amíg mindegyiküket igazoltatták, és kisebb-nagyobb bírság kiszabása után elengedték. Ez az erélyes fellépés aztán véget vetett a hazafias tüntetéseknek, bár — Török nagy fájdalmára — nem sikerült leszámolni a diákvezérrel, dr. Ta-

káts Zoltánnal. Igaz, már ekkor gyanúsnak tűntek az ügyvéd pénzforrásai, bármilyen előkelő és kiváló klientúrát mondhatott is a magáénak, ügyvédi jövedelme nem lehetett elegendő nagy passziójának, a politikának a költségeire. A gyanú azonban csak gyanú maradt, s Takáts diákvezér, jól kereső, köztiszteletnek és nagy tekintélynek örvendő ügyvéd.

„Szükség esetében sorkatonaság . . .”

A következő esztendőben, 1890-ben sem kevesebb a rendőrség munkája. Egymást követik a sztrájkok, a munkásmegmozdulások. Négy új detektív lép szolgálatba, de a felemelt létszám is egyre nehezebben birkózik az erősödő munkásmozgalommal. Ekkor Török főkapitány még azzal áltatja magát, hogy a munkásság harca pusztán rendőri kérdés, s az államrendőrségnek az a feladata, hogy a „lázító elemekkel” szemben megvédje az államrendet, a közvagyont, a polgárok életét és javait. Ahol a munkásság sztrájkol, mindenütt ott van a rendőrség, s ha a tőkés az utcára teszi ki a sztrájkolókat, a munkakönyveket rendőri segédlettel adják át. Hamarosan kiderült azonban, hogy nemcsak Török Jánosnak, hanem az egész világnak sincs annyi rendőre, hogy megakadályozza a megakadályozhatatlant.

Amikor Budapest munkásai — az ország más városainak munkásaival együtt — 1890-ben először határozták el a május elseje megünneplését — jóllehet Szapáry belügyminiszter a betiltásról rendelkezett —, Török főkapitány végül is, tudván, hogy ellenkező esetben csak viharokat, veszedelmeket idéz fel, tudomásul vette a munkások vezetőinek bejelentését. Az ünnepi nagygyűlés a Városligetben zajlott le, amelyet a polgármester átengedett a főváros munkásságának. Ide vonult vörös zászlók alatt — amint a Népszavában olvasható — 60 ezer budapesti munkás. Az utcán volt azonban ezen a napon valamennyi fővárosi rendőr is, s a készültségbe helyezett rendőrség főkapitánya a katonaságot is kivezényeltette, mert úgy vélte, hogy fennforog a Budapest fővárosi rendőrségről szóló 1881. XXI. törvénycikk 31. paragrafusában meghatározott helyzet: „A főkapitány vagy helyettese jogaihoz tartozik szükség esetében a sorkatonaság vagy a honvédség közreműködését igénybe venni. Ezek igénybevétele csak végső esetben történhetik, midőn a rendőrség a rend és béke fenntartására merőben elégtelen.”

A rendőrség félelme ezen a napon túlzottnak bizonyult. Nem

történt semmi, amitől az uraknak tartaniuk kellett volna, pontosabban olyasmi, amit megakadályozhattak volna. A kormányhoz közelálló Pesti Hírlap is kénytelen volt megállapítani, hogy „vérontást nem akart senki; a munkások a legkevésbé", s „az igazat megvallva, a budapesti munkások népgyűlése, már ami a rendet, szabatosságot és komolyságot illeti, ebben túltett akárhány Janszky-meetingen vagy a 25. paragrafusos (vagyis a véderő törvény elleni) tüntetésen".

A rendőrség mindössze a Klotild utcában levő hengermalomnál intézkedett ezen a napon.

„Reggel 6 óra után jelentés érkezett, hogy Klotild utcában levő hengermalom előtt, melyben a munkások dolgoztak, egy nagyobb munkáscsoport, mégpedig nagyobbára a szomszédos malmok szünetelő munkásai összegyűltek és ott éktelen zajjal a munka beszüntetését követelik" — jelentette a Pesti Hírlap. — „Ennél fogva a térparancsnokság megkerestetett, hogy egy-két század gyalogságot rendeljen a helyszínre, hova rendőrség részéről Peregriny Sándor rendőrfogalmazó is kiküldetett azon utasítással, hogy a tömeget oszlásra felhívja és sikertelenség esetén karhatalommal szétoszlassa. A tömeg időközben felszaporodott és fenyegető állást foglalt el.

A rendőrtiszt felhívta a zajongó tömeget, hogy békésen oszoljon szét, mert különben karhatalmat fog használni. Bár egyes zajongók a tömeget tüzelték, az időközben megjelent két század katonaság láttára és több munkás higgadtságra intő felszólítására békésen szétoszlott. A jelen voltak kisebb száma a zajongó és erőszakoskodásra hajlamot mutató munkásokból, a többség mindenféle utcai népből állt. A dolgozó munkások és a malomszemélyzet megfélemlítését célzó erőszakos kísérlet tervszerűen előkészítettnek látszott. A bújtogatók kinyomozása iránt folyamatba tett vizsgálat már kiderítette, hogy a külföldi munkások keze működött közre. Egy külföldi munkás, aki a rakoncátlankodó tömeget legdühösebben tüzelte és kiabálva gyújtogatással fenyegette, már el is fogatott. A malom környékét a katonaság elvonulása után 30 lovasrendőr járta be, de miután a tömeg teljesen eloszlott, csakhamar ezek is a laktanyába vonultak."

A Pesti Hírlap cikkírója azonban már akkor is tudta, hogy ami 1890. május 1-én megkezdődött, az ellen felvonulhat ugyan a rendőrség, de célt nem érhet.

„Magára Budapestre s a magyar viszonyokra nézve május hó első napja nem hozott mást, mint csöndes kiábrándulást. Látva, mint hajtja össze a munkásokat ezrenkint a közös nemzetközi erő egy hatalmas tüntetésre; látva, mint tör magának utat a zászlókról letiltott vörös szín a jelzőtáblák keretein, a mellre tűzött és kalapokon

hordott jelvényekben; hallva a tengernyi munkásnép előtt elmondott szocialisztikus beszédeket, az éljenzést, a Marseillaise fölharsanását s olvasva az elfogadott határozatot: azt ugyan senki sem mondhatja többé józan fővel, hogy Magyarországon nincsen munkáskérdés s a magyar munkások közt nincs elterjedve a szocializmus. Az bizony el van terjedve s nagy haladásokat tett, a mi abból is kitetszik, hogy csak öt év előtt is hasonló alkalmakkor egymásután aggatták a munkások szónokai nyakába az izgatási bűnpöröket, míg ma e mozgalom szinte föl sem tűnik s a tőke elleni harc, ha talán lehetetlenségekbe ütközik is, de a rendőrség és bíróság vádjába nem ütközik többé. Magyarországon bizonnyal van szocializmus s a mi van, az gyors tempóban fejlődik.

A mi már most a lezajlott munkás-ünnep célját és eredményét illeti, ez az, a mihez még sokan fognak hozzászólni s a miben ma még senki sem ért egyet a másikkal. Talán maguk a munkások tudják legkevésbé, hogy mit míveltek, mikor a párisi kiállítás alatt végbement munkás-kongresszus határozatait ők is magukévá tették s körülhordozták a vörös szegélyű táblákat is ezzel a felírással: »8 óra munka, 8 óra szórakozás, 8 óra alvás«..."

A rendőrség négy molnárt tartóztatott le három nappal a május elsejei demonstráció után, izgatásért. S a főkapitányság egyre nagyobb figyelmet fordított a szocialistákra. Ennek a munkának az oroszlánrésze a detektívekre várt, s 1894-re újabb huszonöt detektív felvételével csaknem megkétszereződött a detektívtestület létszáma. Emelték a fizetéseket is, a detektívfőnök évi 1800 forintot, 400 forint lakáspénzt és 1500 forintot kapott lótartás címén, továbbá helyettest neveztek ki mellé évi 1000 forintos fizetéssel, 300 forint lakáspénzzel és bérkocsi átalánnyal, detektívjeit pedig három osztályba sorolták: 800, 700, 600 forintos fizetéssel és 300 forintos lakbérpótlékkal. S a létszám tovább emelkedett, 1894-ben hetvenhármas létszámmal kezdte a testület az évet, de kilencvennyolccal fejezte be, s 1895-ben már 143 detektív működött.

A „posztkiszli" megkerül

Ebben az időben Sélley Sándor doktor volt a főkapitány, akit 1892 őszén neveztek ki a váratlanul elhunyt Török János utódául. Sélley doktor, az első jogász a fővárosi rendőrség vezetői között, egyébként mintaszerű rendőr-tisztviselő volt, Török bizalmi embere. Jogakadémiai tanárként kezdte pályafutását, onnan került az államügyész-

ségre, s harmincéves volt, amikor Török főkapitány — a Hatvani utcai nagy őrségváltás egyik első lépéseként — megnyerte a rendőri munkának és kinevezte a bűnügyi osztály vezetőjévé. Sélley nagyszerűen megállta a helyét, amíg a határozott egyéniségű, parancsolásra termett Török segítőtársaként dolgozhatott. Főkapitánynak azonban nem felelt meg, különösen Bánffy Dezső akkori miniszterelnöknek nem, akinek kormánya még a Tisza Kálmán-kabineten is túltett az erőszakos eszközök alkalmazásában. Sélley tulajdonképpen nem bukott meg, csak amikor 1895 késő nyarán szabadságáról visszatért, a főkapitányságon egy levél várta: kinevezték miniszteri tanácsossá, és a nyugdíjba vonuló Jekelfalussy Lajos helyére a belügyminisztérium rendőri osztályának élére állították, azon férfiú fölé tehát, akit mint nála alkalmasabb embert, Bánffy még csak akkor keresett.

Sélley mindenesetre gyönyörűen búcsúzott. Főkapitányságának utolsó heteiben két régi adósságát rendezte a budapesti rendőrség: az egyik még a tizenegy éve lemondott Thaisz, a másik a három éve halott Török főkapitány idejéből maradt fenn. Megtalálták a posztkiszli-tetteseket, és rács mögé juttatták dr. Takáts Zoltánt, akinek hívei annyit abcugolták Török főkapitányt. Ráadásképpen elfogták Papakoszta betörőbandáját, amit egész Európa rendőrsége keresett.

Egy makacs, bosszúvágytól fűtött öregember 1895 nyarán hetekig járt a főkapitányság előtt posztoló rendőr nyakára, mondván, hogy neki magával a főkapitánnyal kell beszélnie. A rendőr természetesen elküldte az öregembert: afféle hóbortos, apró perpatvaraiból országos problémát csináló panaszkodónak vélte, akihez hasonlókkal elég sok dolga van minden korszakban a rendőrségnek. Az öreg — bár felajánlották neki, hogy alacsonyabb rangú tisztviselővel beszélhet — mindig béketűrően eltávozott, hogy aztán két-három nap múlva, vagy esetleg már másnap ismét megpróbáljon a főkapitány színe elé jutni. Lassan közismert alakja lett a főkapitányságnak. Tudták róla, hogy szinte a semmiből él: nyáron ivóvizet, télen gesztenyét árul a ligetben. Eleinte nevettek rajta, aztán sajnálták, s végül is a főkapitány-helyettes 1895. július végén úgy határozott, hogy néhány percet rászán: mit is akarhat a furcsa kis öreg?

Nos, a vénember semmi mást nem akart, mint megnevezni a posztkiszli-ügy tettesét: Csombor Imrét, aki akkoriban az Arany Sas nevű híres pesti fogadó tulajdonosa volt. Az öregember elmondta, hogy Csomborral röviddel a posztkiszli lopás után ismerkedett meg, s egy együtt átmulatott estén Csombor elmondta neki, hogy ő volt a posztkiszli ügy egyik tettese. A gyorsan előkeresett régi iratokból kiderült, hogy annak idején Csombort is kihallgatták, mert látták őt a rakodóra nyíló folyosón, de nem találtak rá sem-

miféle terhelő adatot. Csombor szolga volt a főpostán, ám az eset után nem sokkal otthagyta állását.

A szegény víz- és gesztenyeárus szerint Csombor nem egyedül lopta el a pénzt. A kiszlit Triesztbe vitték, s aztán kapta csak meg a maga részét. Annak idején Csombor gyakran adott neki egy kis pénzt, de most már a nagy jólétben megfeledkezett róla, a múltkor is kiutasította, pedig csak egy kis ételmaradékot akart kérni a fogadó konyhájáról.

A becses adatot szállító öregembert a főkapitány-helyettes a saját zsebéből ellátta néhány korona gyorssegéllyel — no, megtérül majd ez a pénz később busásan, hiszen a posta által kitűzött több ezer forintos jutalomból a nagyhatalmú rendőrtiszt is számított természetesen a maga részére — s a lelkére kötötte, hogy ha már eddig tudott hallgatni, továbbra is hallgasson. Azzal máris intézkedett. Még aznap este négy detektív — vidékről érkezett földbirtokosoknak álcázva magukat — beköltözött az Arany Sasba.

A fogadó az Üllői út 14. számú házban volt, a nagy épület egyik része átnyúlt a Baross utcáig. Tágas udvarának közepén kocsiszín állt, körben a vendégszobák, a Baross utcai szárnyon néhány magánlakás, a fogadó az Üllői útra nézett. Forgalma mindig nagy, a szálló körül reggeltől késő éjszakáig tucatszám forgolódtak az egyáltalán nem is kétes egzisztenciájú nők, s a fogadós a legnagyobb készséggel bocsátotta rendelkezésükre szobáit. Kitűnően ment tehát az üzlet. Csombor Imre gond nélkül fizette az évi ötezer forintos bért, pedig ez igen sok pénznek számított akkor, nagy házat lehetett venni ennyiért Pesten. Azt is beszélték: a fogadós birtokot szerzett vidéken, van háza Zuglóban és a szülőfalujában, Dunaszekcsőn; a kocsmában mért bora saját termésű, a ceglédi szőlőből való, fogatát, két gyönyörű lovát — a szép lovakat, jegyezte fel a krónika, különösen szerette Csombor —, elegáns kocsiját megbámulták, amerre csak elhajtott. De ezt a jómódot senki nem csodálta és senki nem keresett rá magyarázatot: Csombort megelőzően is dúsgazdaggá vagyonosodott az Arany Sas minden bérlője...

A négy detektív sokáig nem tudott meg ennél többet. Igaz, mindennap megtudtak *valamit*. Hol azt, hogy akit a fogadóban Csombornénak ismernek, az tulajdonképpen csak Zsengellér Zsuzsánna, nem hites felesége a kocsmárosnak, hol azt, hogy Csombor mindig maga megy vidékre borért. Azt könnyen megállapították, hogy a volt postaszolga, miután a nagy lopás után otthagyta a postát, előbb egy egészen kis szénkereskedést nyitott, azután a Pál utca 7. számú házban bérelt kocsmát, s csak azután vette meg az Arany Sast.

Hosszú ideig tartott, amíg a detektívek egyetlen titokzatos ügyre bukkantak az Arany Sas, illetve Csombor körül. Azt hallották,

hogy esztendőnként egyszer az Arany Sasba figyelemre méltó vendég érkezik. Külföldről jön, nagyon gazdagnak látszik, s a megérkezése utáni napon a fogadós maga kocsizik vele vidéki birtokára, vagy Ceglédre, vagy Dunaszekcsőre. A furcsa látogatónak valószínűleg Jóska a neve.

A négy detektív továbbra is ott maradt az Arany Sasban, négy társuk pedig Ceglédre és Dunaszekcsőre látogatott. Azt a feladatot kapták, hogy jól nézzenek körül ott is Csombor földjei tájékán, s különösen arról a bizonyos Jóskáról gyűjtsenek adatokat. A ceglédi különítmény semmi érdemlegeset nem talált. A dunaszekcsői két detektív azonban sokkal szerencsésebbnek bizonyult. Igaz, hogy ismét napokig csak beszélgettek a dunaszekcsőiekkel, akik többször látták Csombort azzal a bizonyos Jóskával, de nem tudtak róla semmi különöset mondani, amíg találtak végre egy öregembert, aki kikottyantotta: Jóskával Csombor valaha egy hajón szolgált. Mert az Arany Sas dúsgazdag tulajdonosa valamikor hajós volt, s miután otthagyta a Dunát, akkor lett postaszolga. Ráadásul az öreg halász, aki ennyire tájékozottnak mutatkozott Csombor dolgaiban, még az egykori hajóstárs nevére is emlékezett. Nem biztosan, csak úgy halványan, de ez is sokat jelentett.

A rendőrség ezek után a hajósok körében kezdett érdeklődni Dalmatiner Jóska iránt. Kiderült, hogy a Dalmatiner csak amolyan ragadványnév — mivel a hajós dalmáciai —, Csombor barátjának a valódi neve Supisich József. Akadtak hajósok, akik jól emlékeztek még Csomborra is, Supisichra is. Elmondták: valóban testi-lelki jó barátok voltak. Csombor 1882 nyarán tökrészegen nekiment a kapitányának, s emiatt kenyér nélkül maradt, sehol sem fogadták fel többé hajóslegénynek. Csombor éhen is halt volna, de Supisich Jóska segítette őt, pedig ő sem dúskált a pénzben. Később együtt költöztek Budapestre, s ismét csak Supisich dolgozott, Csombornak nem sikerült elhelyezkednie, s megint csak Supisich keresetéből éltek ketten. Dalmatiner Supisich Jóskát egyébként utoljára valamikor 1884 elején látták Budapesten. Körülbelül azután tűnt el tehát a fővárosból, hogy ellopták a posztkiszlit. Az öreg gesztenyeárus — akinek terhelő vallomása természetesen egymagában nem lehetett elegendő arra, hogy a tekintélyes polgárrá előlépett Csombort letartóztassák — azt mondta, hogy a posztkiszlit Triesztbe vitték.

A detektívek Triesztbe utaztak. Ebben a kikötővárosban nem találták Supisichot, de nem csüggedtek. Hozzáláttak a környékbeli tengerparti kikötővárosok átkutatásához is. Fáradozásaikat siker koronázta. Megtudták, hogy Supisich Zárában él. A zárai rendőrkapitány azonban megtagadta az együttműködést a budapesti rendőrséggel. Bérczy Béla ugyanis, akit a nyomozás irányítására a buda-

pesti rendőr-főkapitány kiküldött, mindjárt őrizetbe akarta venni Supisichot. A zárai rendőrfőnök elég logikusan érvelt: Supisich nem kevésbé tekintélyes, gazdag polgára Zárának, mint Csombor Budapestnek. Ha a budapesti rendőrség nem hajlandó letartóztatni Csombort csak a gyanú alapján, miért akarja ugyanilyen alapon letartóztatni Supisichot?

Bérczy a rendőrkapitány intézkedése ellen a zárai törvényszék elnökéhez apellált. Ő megértőbbnek bizonyult, s a pesti rendőrtiszt mellé államügyészt, vizsgálóbírót, bírót és hites tolmácsot rendelt ki. Felhatalmazta Bérczyt, hogy a helyi bűnüldöző hatóságok közreműködésével őrizetbe vegye és kihallgassa Supisichot. Ezek után a rendőrkülönítmény bérelt hajón elindult Selve szigetére, ahol a zárai partoktól hatvan kilométerre Csombor barátja éldegélt. Felkeltették álmából a házigazdát, s valamilyen ürüggyel kihívták a házból. Ott aztán egy zárai csendőr közölte vele, hogy őrizetbe veszik.

Bár hajnali két óra volt, a zárai vizsgálóbíró azonnal megkezdte Supisich kihallgatását. Supisich tagadta, hogy tudna a pesti „posztkiszli-ügyről". Arra a kérdésre, hogy honnan szerezte vagyonát, azt vallotta: az orosz—török háború idején mint révész, komppal szállította a katonákat, akik szolgálatait arannyal fizették. Ezen kívül a háború idején Sistovóban talált egy elásott ládát és benne hétezer Napóleon-aranyat. Hatvanezer forint értékű vagyona innen származik.

Supisich azonban nem sokáig tagadott. Már délelőtt — amikor rövid pihenő után ismét a vizsgálóbíró elé vezették — elmondta az igazságot. A postalopás ötlete 1883 elején született meg. Supisich ekkor egy csapszékben kapott munkát, ahova postaszolgák is jártak. Csombor ismét csak munka nélkül volt, s a postaszolgák, akikkel a két jó barát apránként összebarátkozott, hajlandónak mutatkoztak Csombort beajánlani a postára. Mindössze havi harminc forint fizetést kapott, amiből csak nagyon szerényen éldegélhetett. Ráadásul Csombor nem bírta ki sokáig egy helyen. És folyvást arról álmodozott, hogy egyszer még sok pénze lesz. 1883 karácsonyára kidolgozta tervét. Ekkor még nem árulta el a részleteket Supisichnak, csak 1884. január 4-én, vagyis a posztkiszli lopást megelőző estén. A Fehér Kakasban borozgattak együtt. Mielőtt elváltak volna egymástól, Csombor megmondta barátjának, másnap vége a szegénységnek. Csak arra kérte őt, hogy másnap estefelé öt óra előtt legyen a Hal téri pálinkamérésben, s vigyen magával egy elég nagy zsákot. A többi majd ott kiderül.

Supisich úgy cselekedett, ahogy barátja kérte. Csombor elvezette őt a főpostához. Amikor odaértek, a zsákot a postaszolga köpenye alá rejtette. Aztán bement az épületbe.

A volt hajóstárs nyugodtan várt. A dolga felől — ezúttal Supisich volt munka nélkül — megtehette. Rövid idő múlva Csombor kijött az épületből, intett barátjának, hogy tartson vele. Egy hosszú folyosóra vezette és egy fordulónál otthagyta.

— Maradj itt. Azonnal jövök!

Jött is. Aztán tovább mentek az épületben, mindenféle folyosókon, amelyeken Supisich persze nem ismerte ki magát. A Gránátos utcai kapunál Csombor kivette köpenye alól a zsákot, és Supisich kezébe nyomta. Előbb azonban gondosan körülnézett, de a környéken nem járt senki.

— Azonnal vidd ezt abba a házba, ahol ágyrajáró vagyok. A sufniban, a tűzifa alá dugd el. Itt egy forint, menj kocsival.

És Supisich gyalog vitte a nehéz zsákot — még nem tudta, hogy mi van benne, fantasztikus értékű tartalmával együtt a Hunyadi utca 14-be. Nem akarta az egy forintot elkölteni kocsira. A zsákot aztán baj nélkül eldugta a fahalom alá, s ment a dolgára. Csak másnap olvasta a lapokban, hogy mi történt a főpostán. Az is benne állt az újságokban, hogy barátját is bevitték a rendőrök, de az is, hogy kiengedték. Egy hét múlva aztán Csombor megkereste őt. Közölte vele, hogy másnap költözik. No, még nem luxuslakásba, egyelőre csak hónapos szobát bérelt a Práter utcában. A kincseszsákot egy nagyobb kofferban vitte Csombor az új lakásba. Ismét tűzifa alá rejtették el. Akkor azonban már megszabadultak a zöld vászonnal borított vesszőkosártól. Csombor utasítására Supisich köveket rakott a kosárba és a Duna fenekére süllyesztette.

Néhány nap múlva Csombor kilenc forintot adott Supisichnak, hogy béreljen ladikot. Terve az volt, hogy a ladikhoz együtt viszik ki a kincsesládát, de csak Supisich evez át vele a túlsó partra. Csombor a Lánchídon sétál át, s aztán a Sáros-fürdőnél találkoznak. Ott osztozkodnak, aztán ki-ki elássa a maga részét.

A dologba azonban hiba csúszott. Amikor a néptelen környéken hozzáláttak a láda felnyitásához, emberek közeledtek. Gyorsan bedobáltak mindent újra a ladikba. Supisich maga is beugrott, de arra már nem volt idő, hogy Csombor is beszálljon. Még annyi ideje volt, hogy odakiáltsa barátjának, menjen a Csepel-szigetig, s ott ásson el mindent.

És Supisich evezett. Keményen kellett dolgoznia a rossz, szeles időben, a lyukas ladikban. Közben a félig kinyitott ládából kezdte átrakni a pénzt egy zsákba. Ezzel sem készült el, erősödött a szél, és félő volt, hogy felborul a ladik. A nehéz vasládát a még benne maradt pénzzel együtt Supisich bedobta a Dunába. Sem Csombor, sem Supisich nem emlékezett rá, hogy az osztozkodásnál pontosan mennyit feleztek el, azt sem tudták tehát megmondani, hogy mennyi

pénzt süllyesztettek a Duna fenekére. Csak úgy körülbelül tudták, hogy vagy százezer forintot...

Egyébként sem úgy osztozkodtak, hogy megszámolták a pénzt, s aztán kinek-kinek kiszámolták a részét. Egyszerűen szétválogatták a bankjegyeket — egyet ide, egyet oda. De ezt is csak két héttel később. S ezután elbúcsúzott egymástól a két jó barát. Csombor Budapesten maradt, hogy kisebb üzleti vállalkozással — szenespincét nyitott — álcázza a pénzét, Supisich pedig hazautazott szülőföldjére. Ott nagyon jószívű ember hírébe került. Nem volt Zára környékén senki, aki ha bajba jutott, ne számíthatott volna Supisich támogatására. Bizony sajnálták őt a környéken, különösen akkor, amikor kiderült: Csombor nem kerül börtönbe, de Supisichnak a bíróság előtt kell felelnie a „posztkiszli-ügyért". Csomborra ugyanis — magyar állampolgár lévén — a magyar törvények voltak érvényesek, s ezek szerint öt esztendő alatt elévült bűncselekménye. Supisich, mint osztrák alattvaló, az osztrák büntetőtörvénykönyv szerint nem számíthatott bűntette elévülésére.

Igaz, Csombort is letartóztatták, mégpedig nyomban azután, hogy Supisich 1895. augusztus 5-én megtette beismerő vallomását. Csombor tagadott. A legjobb, legdivatosabb ügyvédek egyikét fogadta meg magának. A védő dr. Takáts Zoltán volt. Ő táviratozott 1895. augusztus 21-én az igazságügyminiszternek: „Védencem, Csombor Imre tizenhárom napja fogva van, noha nyilvánvaló, hogy az ellene emelt vád elévülés miatt nem büntethető... az ügyben nem vagyok képes határozatot kieszközölni... pedig a személyes szabadságról és a törvény megtartásáról van szó; kifogásokkal és huzavonával élnek. Ez immár nem tűrhető... kegyeskedjék azonnal ez ügyben intézkedni, különben kénytelen leszek haladéktalanul őfelsége legmagasabb színe elé terjeszteni ezt a törvénykijátszást."

Csombor — miután megtudta, hogy bűne elévült — beismerő vallomást tett. Körülbelül úgy adta elő a dolgokat, mint Supisich. Vallomásában nem volt semmi új, legfeljebb annyi, hogy nemcsak a Selve szigetén élő tettestárs látogatott el az Arany Sast bérlő tettestárshoz, hanem egy ízben Csombor is felkereste Supisichot Selve szigetén. Elmondta azt is, hogy bizony Supisich neki is beszélt szüntelen rettegéséről, állandó szorongásairól, lelki gyötrődéséről, nemcsak kihallgatása során említette.

Az Arany Sasban közben lezajlott a napokig tartó házkutatás. Igazán nem dolgoztak felületesen a főkapitányság emberei. Még a képeket is kiemelték kereteikből, s a hatalmas aranytükröket is szétszedték. Ismét csak eredményesen. Különféle rejtekhelyeken nagy összegeket találtak. Kiderült, hogy Csombor a posztkiszliből szerzett pénzt busásan kamatoztatta, jóval nagyobb vagyont mu-

tathatott fel leleplezésekor, mint amennyi pénzt az osztozkodásnál kapott. Igen ám, csakhogy mintegy százezer forintot Supisichcsal együtt a Duna fenekére süllyesztettek. Ők pedig a posztkiszli egész tartalmáért felelősek voltak, hiszen ha a törvények szerint a büntetőbíróság nem ítélhette is el Csombort, a kincstár, a posta anyagi követelését peres úton minden bizonnyal érvényesíti.

De hogyan ítélhet a polgári bíróság egy peres ügyben, amelynek egy bűnügy az alapja, ám abban a bűnügyben büntetőbíróság nem hozott ítéletet? Vitatkoztak a jogászok, nem tudtak megegyezni, sokan úgy vélték, hogy a polgári bíróságnak nincs joga elkobozni Csombor vagyonát. Mások úgy vélekedtek, hogy lehetetlen meghagyni a postatolvajnak azt, amit a postától lopott. A rendőrség mindenesetre hatósági zárlatot rendelt el Csombor egész vagyonára. A postának végül is sikerült érvényesíttetnie követeléseit. Csombort viszont — egy nappal az után, hogy ügyvédje, dr. Takáts táviratot küldött az igazságügyminiszternek — szabadon bocsátották. Takáts doktor a szabadulást elrendelő okirattal maga kereste fel védencét a fogházban, s aztán vele együtt hagyta el az épületet. Ekkor még nem sejtette, hogy ő maga összesen még egy hétig lesz szabadlábon...

Takáts doktor rendőrkézen

Takátsot 1895. augusztus 29-én délután tartóztatták le. Az ügyvéd délelőtt még védőbeszédet mondott a törvényszéken. Délben ügyvédi irodájában azzal fogadta segédje, hogy a rendőrségtől idézés érkezett. Takáts nyugodtan megebédelt, aztán kocsin hajtatott a főkapitányságra. Ott a bűnügyi osztály vezetője várta.

— Bereczék azt állítják, hogy a húszezer forint, amely nem került elő, önnél van! — kezdte mindjárt támadással Farkas rendőrtanácsos.

Takáts úgy viselkedett, mint aki tréfára veszi a dolgot. De már tudta, hogy baj van, nagy baj van. S tulajdonképpen, amióta Berecz Ede kiszabadult a szegedi Csillagbörtönből, Takáts számított is erre. A Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Banktól 1893-ban elsikkasztott ötvenezer forintból húszezer ugyanis nála maradt. Amikor 1893. május 2-án az országhatáron letartóztatták a Bereczfivéreket — jóllehet az igazoláskor Berecz Antal dr. Takáts Zoltán névre szóló útlevelet mutatott fel — mindketten hallgattak. Harmincezer forintot találtak csak náluk a sikkasztott ötvenezerből, de nem voltak hajlandók megmondani, mit csináltak a különbö-

zettel. Az útlevélről pedig Berecz azt állította: találta, s erre gyorsan be is fejeződött a vizsgálat. Nemigen kutattak az ügy harmadik szereplője után, pedig minden jel arra vallott, hogy Bereczék nem ketten követték el a sikkasztást. A bíróság elítélte a testvérpárt, mindketten a szegedi Csillagbörtönben töltötték büntetésüket, ahonnan Edét, a fiatalabbat — jó magaviselete jutalmául — 1895. május 22-én szabadon engedték. A detektívek hosszú heteken át követték a feltételesen szabadult rab minden lépését. Feltételezték, hogy Berecz Ede nyomában eljutnak a hiányzó húszezer forintig és a két évvel ezelőtt futni hagyott harmadik tettesig.

Makacsul követték a nyomot, nem tágítottak Berecz Edétől. A fiatalember szabadulása után Nagytétényben lakó szüleit kereste fel, akik azonban kidobták a család szégyenét. Aztán Berecz Budapestre ment, néhány napig csavargott, majd behívták katonának. A rendőrség terveit keresztülhúzta a bevonultatás. Leszereltetni már nem lehetett Bereczet, de bizalmasan beszélni a laktanyaparancsnokkal, igen. Az ezredesnek elmagyarázták: fontos rendőri érdek fűződik ahhoz, hogy Berecz minél többször bemehessen a városba. Így hát a fegyvergyári laktanyában nem volt egyetlen baka sem, aki olyan sűrűn kapott volna kimenőt és eltávozást, mint Berecz Ede újonc. Mielőtt a laktanyaügyeletes tiszt kiengedte volna a katonát a kapun, mindig időben értesítette a főkapitányságot: Berecz ismét a városba indul, méltóztassanak az urak megfelelő, észrevétlen díszkíséretről gondoskodni.

Július első napjaiban végre siker koronázta a rendőrség fáradozásait. Berecz a Kígyó utca 3. számú házban meglátogatta dr. Takáts Zoltán elegáns ügyvédi irodáját. Körülbelül egy órát töltheteti Takátsnál, aztán szemlátomást idegesen, dühösen távozott. Kihallgatásra jelentkezett századparancsnokánál, s néhány nap szabadságot kért. Kérését azzal indokolta, hogy Szegedre szeretne utazni, sorsdöntő ügyben kell találkoznia bátyjával, aki még büntetését tölti. A szabadságot Berecz megkapta, s a rendőrséget ismét csak értesítették. A főkapitányság ekkor már gyűjtötte az adatokat dr. Takáts ellen. A régi iratokból kitűnt, hogy annak idején tulajdonképpen tisztázatlan maradt az útlevél ügy, ez ismét csak fokozta a rendőrség gyanúját. Mégis csaknem újra holtpontra jutott a nyomozás. A detektívek véleménye szerint ugyan Takáts fényűző életmódját kitűnő forgalmú ügyvédi irodájának jövedelme sem biztosíthatta, de döntő bizonyítékot nem találtak. Azt pedig nem merték megkockáztatni, hogy a veszedelmesen okos és képzett jogászt pusztán gyanúokok alapján akár csak kihallgassák is.

Takáts azonban durva hibát követett el. Jóllehet július elején azt ígérte Berecz Edének, hogy augusztus 25-én ötezer forintot ad

neki a nála maradt közös pénzből, nem tartotta be ígéretét. Az elkeseredett fiatalember ezek után rendőrkézre adta Takátsot. S mert maga nem mert elmenni a rendőrségre, egykori munkahelyének, a károsult Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Banknak egyik igazgatóját kereste fel. Valkó igazgató aztán még ugyanaz nap — augusztus 25-én este — elment a rendőrségre. Elmondta:

— Ma délelőtt felkeresett hivatalomban Berecz Ede, aki most katonai szolgálatot teljesít. Elmondta: a sikkasztás után a pénzből húszezer forintot átadtak fivére régi barátjának, dr. Takáts Zoltánnak, aki akkor Zilahon törvényszéki jegyző volt. Ez a Takáts, talán önök is tudják, azonos a Kígyó utca 3. számú házban működő nagy ügyvédi iroda tulajdonosával. Takáts doktor valamilyen módon, hogy s mint, ezt önöknek kell majd kideríteniük, részese a bankházunk terhére elkövetett sikkasztásnak. Tény, hogy a Bereczfivérekkel annak idején megállapodott: ha a két testvért netán elfognák, a büntetés ideje alatt az ügyvéd megőriz, s a szabadulás után átad a fiúknak tízezer forintot. Nos: Berecz Edét elbocsátották a szegedi börtönből, s ő felkereste Takátsot. Az egykori barát nagyon hidegen fogadta, adott neki tíz forintot, s hosszas vita után augusztus 25-ig haladékot kért, azt ígérte, akkor kifizeti a fiatalabb testvér ötezer forintját, Berecz Antal pénze pedig továbbra is nála marad. Berecz Edének gyanús volt ez az ajánlat, elutazott tehát Szegedre, s ott beszélt börtönben ülő fivérével. E találkozás alkalmával kapta bátyjától azt az utasítást, hogy ha úgy látja: elveszett a pénz, vagyis az ügyvéd augusztus 25-én sem fizet, Takátsot át kell adni az igazságszolgáltatásnak. Berecz Ede délelőtt járt a Kígyó utcai irodában, dr. Takáts hímezett-hámozott, végül kijelentette: egyelőre fizetésképtelen. Önöknél nem mert jelentkezni a fiatalabb Berecz, ezért engem keresett fel, s elmondott mindent, amit az urak most tőlem hallottak.

A budapesti rendőr-főkapitányság egyik rendőrtisztje már másnap kihallgatta a szegedi börtönben Berecz Antalt, aki jegyzőkönyvbe mondta a történteket. Elmondta, hogy a sikkasztás ötlete az akkor Zilahon, a törvényszéken jegyzősködő dr. Takátstól származott. Ő találta ki, hogy Berecz Antal, akinek a bankban nagy összegek fordultak meg a kezén, nagyobb összeget sikkaszthatna, amelyen aztán öccsével és Takátscsal együtt Amerikába juthatnának. Takáts 1893 április végén Budapestre utazott, ahol egy kávéházban megbeszélték a részleteket is. A bűncselekményt úgy hajtották végre, ahogy megállapodtak. Az idősebb Berecz fiú „magához vett" ötvenezer forintot, ezzel a Gizella térre sietett, ahol ott várakozó öccsének átadott belőle tízezret. Gyorsan betért a Gerbeaud mellékhelyiségébe, s ott a még nála maradt pénzösszeget kettéosztotta, s az Erzsébet

térre rohant. A téren egy padon üldögélt egy néni: Takáts Károlyné, Takáts Zoltán édesanyja, aki egy kéktáblás könyvben fia megbízásából átvette a húszezer forintot Berecz Antaltól. Ezekután a pályaudvarra indultak, hogy megszökjenek az országból. Berecz Antal Takáts útlevelét használta, úgy vélte, azzal biztonságosabb a szökés. Tévedett: így is elfogták őt is, öccsét is. Csak Takáts menekült meg, aki egyelőre Zilahra utazott vissza. Róla azért hallgattak az első rendőrségi vizsgálat és a bírósági tárgyalás során, mert úgy vélték, a sikkasztott pénz egy részét megőrzi majd számukra. Amikor azonban kiderült, hogy Takáts őket is becsapta, a Berecz-fivérek már nem látták okát bűntársuk további mentegetésének.

Takáts a rendőrségen tagadni próbált, később pedig azt állította, hogy a húszezer forintot az utolsó fillérig elvesztette Monte Carlóban. A rendőrség azt igyekezett bebizonyítani, hogy a pénztelen zilahi törvényszéki jegyző a Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Banktól származó pénzből nyitotta meg fényes, budapesti ügyvédi irodáját. Szükségesnek tartották természetesen Berecz Ede hatósági kihallgatását is, Bereczet azonban nem találták sehol. A katona megszökött. Elfogatóparancsot adtak ki ellene, eredménytelenül. Óriási meglepetést okozott ezek után, hogy a tárgyaláson Berecz Antal kérte Berecz Ede kihallgatását. Amikor a tanácselnök megjegyezte, hogy Berecz Ede köztudomás szerint szökésben van, a bíróságnak tehát nem áll módjában kihallgatni őt, Berecz Antal — aki a Takáts-ügy kimenetelétől büntetésének enyhítését, s közeli szabadulását várta — színpadias mozdulattal intett a tárgyalóterem bejárata felé:

— Szabadjon felkérnem a tanácselnök urat, hogy méltóztassék a szólításra várakozó Berecz Edét a teremszolgával behívatni...

Az izgalomtól zsongó terembe belépett Berecz Ede. Takáts halálsápadtan figyelte a fejleményeket a vádlottak padjáról. Most már végképp elveszett. Kiderült, hogy Bereczék ügyvédje, megtudván a családtól, hogy a fiatalabbik fivérnek sikerült Nápolyba jutnia, Ferenc József császár és királytól úgynevezett *salvus conductust* szerzett, s így Berecz Ede a menlevél birtokában megjelenhetett a bíróság előtt. Ő volt a másik koronatanú Takáts Zoltán ellen. Az egykori ünnepelt diákvezért a törvényszék ötévi börtönre ítélte, anyját pedig egyévi fegyházzal sújtotta. A Kúria később három esztendőre szállította le Takáts büntetését, anyját pedig — bonyolult jogi indokolással — felmentette.

Takáts leülte a három évet, s aztán ült újabb hetet. Ekkor azonban már nem sikkasztásért. Pénzhamisításért. Takáts első büntetésének letöltése után Baracskára vonult vissza. Ott kereste őt fel Csapó József nagyszokolyi kocsmáros, aki a balassagyarmati rabkórházban ismerkedett meg a híres-nevezetes rabtárssal. Csapó annak idején pénzhamisításért ült. A börtönben jól meghányta-vetette magában a dolgokat. S arra jutott: azért vesztett rajta, mert csupa tanulatlan cimborával látott munkához. Úgy vélte, hogy ha olyan képzett társra akad, mint amilyen például dr. Takáts Zoltán, a biztos siker reményében gyárthatnák a bankókat. Így aztán — miután mindketten kiszabadultak — Csapó elutazott Baracskára Takátshoz. Elhívta Tiszaszelevényre, Oravetz János tanyájára. Oravetz, a környék egyik leggazdagabb embere, finanszírozta a „vállalkozást". Már Takáts nélkül is hozzáláttak a pénzhamisításhoz — a bőséges ebéd után megmutatták a vendégnek azokat a tízeseket, amelyeket készítettek, és amelyek közül néhányon már túl is adtak. Takáts könnyelműségnek nevezte, hogy ilyen kezdetleges hamisítványokat kiadtak, s ostobaságnak, hogy tízeseket hamisítanak, amikor sokkal „kiadósabb" dolog százasokat hamisítani.

Oravetz végül is hajlandó volt újabb kétezer forintot befektetni az üzletbe. Az exügyvéd szerint legalább ennyi kellett a teljes biztonsághoz. Mindjárt át is vett négyszáz forint előleget, s azzal elutazott Németországba. Onnan virágnyelven küldött táviratokban értesítette Oravetzet: sikerült a szükséges nyomdagépeket és más eszközöket megrendelnie, küldjék utána a többi pénzt. Tény, hogy Takáts a legkorszerűbb fényképezőgépet vásárolta meg, s külön nagy teljesítményű objektíveket is felkutatott: igazán nem akarta bűntársait becsapni.

A baj csak az volt, hogy még ezekkel az eszközökkel sem ment gyorsan a dolog. A kapzsi Oravetz türelmetlenkedett. Takáts, akinek már elfogyott minden régről megőrzött pénze, s abból élt, amit Oravetztől a végelszámolás reményében kapott, nem engedhette meg magának, hogy kilépjen az üzletből. Ezért aztán a pénzhamisító banda régi, kezdetleges eszközeivel próbált százasokat gyártani. A rajzhoz is kitűnően értő Takáts kőre másolta a százas bankó pontos képét, és elég hamar Oravetz kezébe adta az első lenyomatokat. Oravetznek tetszettek a százasok, ő már meg is elégedett volna ennyivel, de Takáts lehűtötte: ilyen primitív hamisítványokkal csak lebukhatnak. Várni kell, s dolgozni. Minél mélyebb a szántás, annál gazdagabb lesz az aratás...

És Oravetz továbbra is adta a pénzt. Mégpedig valódit. Az ő pénzén járt Takáts doktor Pestre, ahol rendszerint a legdrágább szállodában, a Royalban bérelt szobát. Festékeket, vegyszereket vásárolt, tanulta a cinkográfia mesterségét, egy Gruber Lajos nevű fényképészsegédtől pedig fotográfiai órákat vett. Így teltek a hónapok, amíg 1900 februárjában végre megérkeztek a Münchenből rendelt nyomdagépek. Egy szentesi tanyán helyezték el őket. Ezzel már csaknem használható hamis bankjegyeket produkáltak. A nagy jövés-menés azonban gyanút keltett a környéken. Gyorsan menekülni kellett, a nem hivatalos bankjegynyomdát kocsira rakták, és özv. Korda Gergelyné mezőtúri házába költöztették. Egy újabb nyomdagépet már ideszállított a pesti Márkus és Dessauer cég a bűnbanda megrendelésére. Most már még több felszereléssel kellett menekülni, amikor megsúgták nekik: pesti detektívek szaglásznak a környéken. Azontúl Sárospatak mellett Halász Szabó Sándor földbirtokos tanyáján rendezkedtek be.

A gépek már ontották a hamis bankókat, de még ezeket sem lehetett forgalomba hozni. Takáts főképpen a fényképezésnél látta a bajt. Ekkor valamilyen ürüggyel Patakra csalták Gruber Lajost, Takáts pisztollyal kényszerítette, hogy lefényképezzen egy százast. Két napig tartották fogva Grubert, s csak azután engedték el. Búcsúzóul megfenyegették: ha bárkinek egy hangot is szól, halál fia lesz.

A pontos fénykép nyomán sikerült jó klisét készíteni, s amikor megindult a nyomdagép, az összeesküvő bűntársak boldogan ünnepelték a nagy eseményt: megszületett végre a „tökéletes" hamis százas bankó. Takáts azonnal elindult mulatni. Úgy tett, mint aki nagyon felöntött a garatra, a valóságban azonban nagyon is józanul mulatott. Alig várta, hogy hajnal legyen, s hogy a százas bankót előkelő mozdulattal a főpincér markába nyomhassa. A főúr hálálkodva tette el a százast. A százas tehát jó. De hát hogyan lehet ebből a nagy bankóból minél többet kiadni?

Takáts jól ismerte Mandl József vendéglőst, akinek a Garay téren volt kocsmája. Félrehívta, s ajánlatot tett neki. Mandl gyakran fizet nagy összegeket szállítóknak, ügynököknek. Takáts nyolcvan forintért adja neki a hamis százasokat. A többi Mandl dolga. Mandl azonnal alkudozni kezdett, csak ötvenet ígért egy százasért. Végül is megállapodtak hatvanöt forintban. Takáts mindjárt át is adott 215 darab hamis bankjegyet az orgazdának, aki azonban nem tudta kifizetni az „ellenértéket" valódi pénzben. Másnapra beszélték meg az elszámolást. Takáts addig is visszavonult a Royalban bérelt lakosztályába. Gondosan megrendelte a menüket másnap estig, s a lelkére kötötte a szálloda személyzetének: csak a meghatározott időben, a pincéreknek van otthon, azon kívül senkit nem fogad.

Az egykori ifjúsági vezér azonban még a reggelit sem költhette el. A kocsmáros a 215 darab hamis százforintossal a rendőrségre sietett, a rendőrség pedig a Royal szállóba. Takáts már aludt. Egy pincért biztak meg azzal, hogy kezében egy papírdarabbal álljon a szoba ajtajához, s kopogjon be. Takáts felébredt, s mérgesen kérdezte: ki az? A szobapincér azt válaszolta, hogy sürgős távirat érkezett, azonnal át kell adnia. Takáts belülről megfordította a kulcsot, s ebben a pillanatban a detektívek benyomták a szoba ajtaját. A volt ügyvéd megpróbált az éjjeliszekrényéhez jutni, ott feküdt töltött revolvere. Nem volt azonban már ideje az öngyilkosságra. Viszonylag nyugodtan öltözött fel, s ment a rendőrtisztekkel a főkapitányságra. Oravetz, akit másnap reggel fogtak el — amikor újságpapírba csomagolva hozta Takátsnak az újabb hamis százasokat, az utánpótlást —, már kevésbé nyugodtan viselkedett. Ő is a rendőrségre került, akár csak a hamisító banda többi tagja. A per tárgyalásakor összesen harmincöten ültek a vádlottak padján, köztük Gruber fényképész, akit azonban felmentettek, mert bebizonyítva látták: életveszélyes fenyegetés hatására cselekedett és hallgatott.

Takáts, miután letöltötte hétesztendős büntetését, kivándorolt. 1911-ben szerepelt utoljára a bűnügyi krónikában. A budapesti rendőrség Budapesten elfogott valakit, aki hamis százkoronásokat próbált forgalomba hozni. Amikor megkérdezték tőle, hogy kitől kapta a hamis pénzt, bevallotta, hogy kint járt egyik hozzátartozójánál Angliában, és ott megismerkedett dr. Takáts Zoltánnal. Ő bízta meg a hamis pénz forgalombahozatalával, s busás hasznot ígért. A budapesti rendőrség megkeresésére az angol rendőrség letartóztatta a pénzhamisítót. Úgy volt, hogy kiadják a magyar hatóságoknak. Előbb azonban valami angliai bűncselekményéért kellett felelnie, s közben kitört a világháború. Akkoriban tűnt el dr. Takáts Zoltán végképp a közérdeklődésből.

A kíváncsi Zsófika nyomra vezet

S bár Sélley főkapitányhoz a sikeres nyomozásért Londonból, Párizsból és Berlinből is érkeztek gratuláló táviratok, nehéz megállapítani, hogy a Papakoszta-ügy valóságban sikere vagy kudarca volt a budapesti rendőr-főkapitányságnak. A különböző nemzetiségű tagokból álló úri betörőbanda pesti működését ugyanis már 1893 decemberében kezdte. Mint később kiderült, ők voltak azok, akik megfúrták a Weimann bankház páncélszekrényét, és igen számottevő

összeget vittek el. A nyomozás megindult, de akkor nem hozott eredményt. Igaz, külföldről is érkeztek olyan hírek, amelyek azt bizonyították, hogy a banda, amely Budapesten járt, más országokat is szerencséltet megjelenésével. Amikor is megállapították már a tetteseket, kiszámították, hogy az óriási levelezéssel járó nyomozás során a kasszafúrókról csak a budapesti rendőrségen 1886 akta készült. A levelezésnek azonban aligha lett volna eredménye, ha a véletlen nem siet a nyomozók segítségére. A véletlen a kíváncsi Stern Zsófia volt, aki a legfontosabb nyomot szolgáltatta.

Papakosztáék ugyanis 1893-ban, a jól sikerült budapesti betörés után eltűntek, de 1894 végén újra felbukkantak Budapesten. Az újságok egymás után adták hírül, hogy Budapesten kifosztották a Váci utcai dohánytőzsdét, a Márkus nyomda pénztárát, egy ékszerüzletet és egy bankpénztárt. A rendőrség hiába kutatott, s a bűnözők merészségükben odáig mentek, hogy a bank kifosztott kasszájában hátrahagyott német nyelvű levelükben még gúnyolták is a rendőrséget, és azt írták, hiába üldözik, nem fogják el őket soha. Érthető, hogy a bűn ellenségeit nemcsak a kötelesség, hanem a düh, a bosszúvágy is vezette. Felhívásokat tettek közzé a lapokban, s kérték a nagyközönség támogatását. Érkeztek is bejelentések, amelyek azonban használhatatlanoknak bizonyultak. Igaz, egy fontos nyomot elszalasztottak. Január 31-én délután — pontosan az után, hogy a Váci utca és a Régiposta utca sarkán megfúrták a Mayer—Véry-féle dohánytőzsde páncélkasszáját, s onnan 565 forint 50 krajcár értékű okmánybélyeget, 265 forint értékben levélbélyeget, s 733 forint készpénzt zsákmányoltak — jelentkezett egy hordár, aki elmondta: a betörés feltételezett időpontja körül ő az Erzsébet téren járt, s látta, amint három úr átment a téren. Egyikük megbotlott a csatornaépítés körüli földhányásban, elesett, s a kabátja alól egy fél méter hosszú véső esett ki. A hordár elmondta: a három úr valamilyen előtte ismeretlen, valószínűleg keleti nyelven beszélgetett. A derék hordár a detektívek faggatására bevallotta, hogy nem egészen józanon látta a dolgokat. Ezek után semmiféle jelentőséget nem tulajdonítottak bejelentésének, pedig — mint később kiderült — ezen a nyomon eljuthattak volna a tettesig.

Papakoszta vesztét azonban nem a hordár, hanem Stern Zsófia okozta. A görög származású kasszafúró ugyanis Sternéknél lakott albérletben a Dohány utca 43. számú házban, egy évvel azelőtti budapesti portyázásakor, s udvarolgatott a ház leányának, Zsófikának. Annak idején a postás egy nagy és igen súlyos, fekete táskát hozott Papakoszta címére. A címzett nem volt otthon, de a csomagot természetesen otthagyták a főbérlőnél. Zsófi kíváncsiságból kinyitotta a fekete bőrtáskát, amely nagy csodálkozására mindenféle vas-

rudakkal, fogókkal és más ismeretlen rendeltetésű eszközökkel volt tele. Szólt is édesanyjának, hogy nem tudja, mire kellhet az úrnak, aki egyébként nagykereskedőnek mondta magát, ez a sok furcsaság. A mama azonnal megpirongatta lányát az illetlen kíváncsiságért, s lelkére kötötte, hogy senkinek se szóljon a dologról, nehogy az illetlenség kiderüljön. Zsófika hallgatott is, s bár néhány betörésről hírt adtak akkoriban a lapok, senkinek nem mondta el felfedezését. Egyébként is Papakoszta a táska érkezése után rövidesen elutazott, de nem feledkezett el a kedves kislányról. Hol innen, hol onnan érkeztek Stern Zsófika címére a képes anzikszok Münchenből, Bécsből, Prágából, Berlinből, Párizsból és máshonnan üdvözölte Papakoszta úr a Dohány utcai kislányt, aki egy ideig várt, hátha a lapok után küldőjük is felbukkan, de hamarosan más férfi kötötte le érdeklődését. Zsófinak komoly szándékkal udvarolt dr. Kállai Jenő úr, egy nagy, budapesti ügyvédi iroda fiatal és szépreményű ügyvédbojtárja. A szülőknek sem volt ellenére a dolog, Kállai úr egyre gyakoribb vendég lett a Dohány utcában, és Zsófika egyre több időt töltött az ügyvédjelölttel. Sok mindenféléről beszélgettek. Többek között arról a betöréssorozatról is, amely akkor, 1895 januárjában izgalomban tartotta a fővárost. S mit tesz a véletlen?

Amint így a Váci utcában sétálva éppen erről beszélgetnek, szembejön a fiatal párral az egykori szobaúr, Dimitri Papakoszta. Rendkívüli eleganciája semmit sem változott két esztendő alatt. Papakoszta megállt, kezet csókolt Zsófikának, aki bemutatta neki vőlegényét. Megindult a beszélgetés. Zsófika nem merte szóba hozni, hogy ha Papakoszta Budapesten van, miért nem látogatta meg őket? Félt, hogy féltékennyé teszi vőlegényét. Papakoszta azonban felszólítás nélkül is úgy érezte, hogy magyarázattal tartozik. Rengeteg üzleti elfoglaltságára hivatkozott, majd elmondta: Triesztbe kell utaznia, de aztán ismét Budapesten lesz dolga, és visszatérve majd meglátogatja Sterneket. Ezzel elváltak. Papakoszta ment a dolga után, a fiatal pár pedig folytatta sétáját, amely a Gerbeaud-ban végződött.

A budapesti rendőrség szerencséjére Kállai féltékeny természetű volt. Mindent akart tudni Papakosztáról, faggatta a lányt, honnan ismeri az elegáns úriembert. A lány mesélt, s hogy, hogy nem, elmondta azt is, hogy egyszer kinyitotta a szobaúr címére érkezett bőrtáskát, s abban milyen szerszámokat talált. Az ilyesmiben jártas ügyvédjelölt azonnal összefüggést talált a görög nagykereskedő és a kasszafúrás-sorozat között. Annyira azért nem volt biztos a dolgában, hogy hivatalos bejelentést tegyen, különben is meg akarta kímélni Zsófikát az üggyel járó hercehurcától, s inkább baráti alapon tájékoztatta egy rendőrtiszt ismerősét.

Ezután tulajdonképpen már nem volt nehéz dolga a rendőrségnek.

Az igaz persze, hogy a kiterjedt banda valamennyi tagjának kézrekerítése sok vesződséggel járt. A gyanú csaknem bizonyosnak látszott, mégis vigyázni kellett, nehogy diplomáciai bonyodalmakra kerüljön sor a külföldi állampolgárok miatt. Így azután, bár gyerekjáték volt megállapítani Papakoszta budapesti címét, nem ronthattak ajtóstul a házba. S mivel a betörőbanda feje a Kertész utca 43-ban egy cipészmesternél lakott albérletben, a detektívek cipőrendelés ürügyén igyekeztek tisztázni Papakoszta szerepét.

A bőbeszédű cipész, Bauer Nándor, miközben a bőröket mutogatta a „kedves megrendelőknek", s gondosan mértéket vett, szívesen beszélt a szobauráról is. Elmondta: Papakoszta úr nincs otthon, az előző este elutazott Triesztbe. Azt mondta, hogy hamarosan visszajön, még a csomagját is otthagyta. A derék suszter úgy tudta, hogy Papakoszta barátjával valami nagy találmányon dolgozik. A társa magas, elegáns úr, aki délutánonként érkezik, s akkor bezárkóznak a szobaúrral. Olyankor senkinek nem szabad a szobába lépni, mert a feltalálók védik titkaikat.

A detektívek bekérezkedtek Papakoszta szobájába. Átkutatták, s találtak a szekrényben egy fekete bőröndöt, egy sárga táskát és egy cilinderdobozt. Az utóbbiban valóban cilinder volt. A sárga táskában betörőszerszámok. A fekete bőröndben ruhák, s egy fekete porköpeny, amelyet vasreszelék szennyezett. És ugyanott egy harisnyában sok ezüst- és nikkelpénz. Alighanem a Véry-féle dohánytőzsdéből szerzett zsákmány.

A két detektív mindent beszállíttatott a főkapitányságra, s aztán tovább faggatták a cipészt. Az szegény azt sem tudta, fiú-e vagy lány. Felnőtt ember létére még könnyek is csordultak ki szeméből, a szégyent emlegette, pedig hát ő igazán nem tehetett semmiről. Addig-addig nyugtatták a detektívek, amíg valamennyire összeszedte magát, s elmondott mindent, amit megfigyelt, A legértékesebb felvilágosítás az volt, hogy előző nap egy hordár hozta a sárga táskát és a fekete bőröndöt a magas külföldi úrtól, akivel a görög együtt „dolgozott a találmányán". A suszter megadta a hordár személyleírását. Most már valamennyi detektív ezt a hordárt kereste. A Nyugati pályaudvar környékén másnap meg is találták. A hordár emlékezett a megbízatásra: két nappal előbb, délidőben az utcán egy fiatal úr egy névjegyet adott és egy Váci körúti címet. Ő odament, kapott két táskát, egy nagyon nehéz sárgát és egy könnyebb feketét, és mindkettőt elvitte a Kertész utcába, Bauer Nándor cipész lakására. Járandóságát a fiatal úr, akitől az utcán a megbízatást kapta, előre kifizette. Hogy melyik Váci körúti házban járt? A címet már nem tudná megmondani, de megtalálná. De nem most, mert most már este van, sötétség, hanem nappal, világosban. Így hát másnapig

várni kellett. S bár vasárnap volt, a detektívek hajnalban keltek. Elmentek a hordárhoz, aki elég hosszas keresés után rátalált a Váci körút 53. számú házra. Azt állította, hogy ebből, egy harmadik emeleti lakásból vitte a két táskát a Kertész utcába.

Ezúttal nagyobb szerencséjük volt a detektíveknek, mint Papakosztánál. Itt otthon volt a szobaúr, egy bizonyos trieszti illetőségű Matteo Stahlio. Szekrényében megtalálták Papakoszta sárga táskájának párját, betörőszerszámokkal. Stahlio éppúgy női selyemharisnyában őrizte a pénzt, mint görög származású bűntársa. Sok ezüst- és nikkelérme bizonyította, hogy Stahlio is részt vett a dohánytőzsde elleni bűncselekményben. A trieszti hiába mutatta fel igazolványait, amelyek szerint utazó üzletember, s amelyek egyébként nem ébresztettek volna gyanút.

Stahlio és holmija a főkapitányságra került. Ezen a vasárnapon senki nem pihent a budapesti rendőrségen. Újra és újra átvizsgálták Papakoszta és Stahlio holmiját, s így bukkantak egy újabb névre, Periklész Affendakiszéra. A már leleplezett két kasszafúró holmijában talált levelek arra vallottak, hogy bűntársukkal a főpostára címzett, poste restante levelekkel tartották a kapcsolatot. A detektívek megszállták a főpostát. Nem kellett sokáig várniuk: már másnap, hétfő délelőtt jelentkezett Periklész Affendakisz a poste restante ablaknál, s érdeklődött, érkezett-e nevére levél. Levelet ugyan nem kapott, de bilincset a csuklójára — igen.

A nagyvonalú Papakoszta

Most már a budapesti rendőr-főkapitányság valamennyi beosztottja Papakoszta után vethette magát. Elsősorban nem Triesztben keresték, mert bizonyosak voltak abban, hogy szállásadójának a görög hamis úticélt jelölt meg. Végigkérdezték a budapesti bérkocsisokat: emlékeznek-e egy utasra, akinél egy sárga és egy fekete táska volt? Szombatig tartott, amíg előkerítették a fogatost. Jól emlékezett Papakosztára, mert magas borravalót kapott tőle. S arra is emlékezett, hogy a Nyugati pályaudvarra vitte őt, s a rendőrséget annyira érdeklő úr ott a szabadkai gyors indulása felől érdeklődött. Megtalálták a hordárt is, aki a fekete és a sárga táskát elhelyezte a szabadkai gyors egyik első osztályú fülkéjének csomagtartójában. Két detektív felszállt a legközelebbi szabadkai vonatra. Reggel már a szabadkai bejelentő hivatalban kutattak, de az albérlők között nem találtak nyomra. Végig kellett járniuk a szállodákat — abban

az időben a szállodákban lakókat nem terhelte bejelentési kötelezettség —, mert Papakoszta alighanem hotelban szállt meg.

Nem volt kellemes munka, annál kevésbé, mert farkasordító hideg volt, az utcákat félméteres hó borította. A két detektív alaposan fázott, hiszen éjszaka sem aludtak. Este, amikor az Aranybárányba értek, feledték a fáradtságot. A vendégkönyvben ugyanis január 31-én találtak egy érdekesnek tűnő nevet. Dr. Pacui szállt meg akkor az Aranybárányban. A hotelportás a faggatásra elárulta, hogy a doktor úr két poggyásszal érkezett, egy fekete és egy sárga táskával. És azt is látta, amint a doktor bement az étterembe. Az étteremben azonban nem volt ott Papakoszta, alias Pacui. A két detektív — hogy megbizonyosodjék gyanújáról — végigkutatta Pacui szállodai szobáját. Megtalálták a két táskát, az egyikben betörőszerszámokat, a másikban női selyemharisnyában egy csomó fémpénzt.

A két detektív fáradt volt, meg attól is tartott, hogy a betörővezér gyanút fog, s kereket old. Úgy döntöttek tehát, hogy nem várják meg az Aranybárányban, amíg visszatér a különös vendég. A portást magukkal vitték, s végigjárták a szabadkai éjszakai kávéházakat. A város legnagyobb kávéházában már az utcáról megpillantották a rendkívül jóvágású, bajuszos, pofaszakállas fiatalembert, aki pezsgő mellett mulatott. A portás azt állította, hogy ő Pacui. A detektívek pedig tudták, hogy ő Papakoszta.

A betörővezér, amikor rajtaütöttek a kávéházi asztal mellett, nyugodtan viselkedett, csak annyit kért, hogy még megihassa a pezsgőjét. A detektívek megengedték. Aztán együtt távoztak. Egy óra múlva indult Budapest felé a vonat, Papakoszta addig megvacsoráztatta a detektíveket a vasúti restiben. S miután megérkezett a vonat, s beszálltak a fenntartott vasúti szakaszba, a görög engedelmet kért, nekivetkőzött és jóízű álomba merült.

Budapestre egymás után érkeztek a táviratok, a levelek a külföldi rendőrségektől. Gratuláltak a budapesti kollégák sikeréhez, s tudatták, hogy hol milyen kasszafúrásokat követett el a nemzetközi banda. A három leleplezett bűnöző vallott, de egy valamiről nem tudtak elfogadható magyarázatot adni: miért utazott Papakoszta, mégpedig egyedül, éppen Szabadkára? A rejtély megoldásán annál inkább fáradoztak, mert a három bűnözőnél lefoglalt iratok között akadtak levelek, amelyek egy negyedik kéztől származtak. Egyikük sem volt hajlandó megmondani, ki írta azokat. A szívós rutinmunka ezúttal is meghozta gyümölcsét. A detektívek feltételezték, hogy az írás olyasvalakitől származik, aki Szabadkán él, és hasonló ügyekben már volt dolga a rendőrséggel. Végignézték a régi ügyeket, s így jutottak el Risztics Istvánhoz. Risztics 1887-ben

egy nagy kasszafúráson rajtavesztett, és négy esztendőre ítélték. S ha nem is Szabadkáról, de nem messze onnan, Eszékről származott. A fáradt detektívek nem maguk utaztak a környékre, hanem levélben értesítették az eszéki rendőrséget, amely viszont tájékoztatta a helyi lapot. S a helyi újság, mint szenzációt közölte: a budapesti rendőrség Eszéken sejti a nemzetközi kasszafúró társaság negyedik emberét.

A cikk megjelenése után eltűnt Eszékről a város egyik leggazdagabb embere, Stefan Josipov fakereskedő. Elképzelhető, hogy ha nyugton marad, nem veszti el a fejét, senki nem gyanítja, hogy Risztics Istvánnal azonos. Így azonban keresni kezdték Josipovot, illetőleg barátnőjét. Az a detektív, akit a budapesti rendőr-főkapitányság az eszéki kollégák baklövése után a helyszínre küldött, úgy okoskodott, hogy egy harmincéves, jóképű és gazdag fiatalember aligha él zárdai életet. Addig kérdezősködött a városban, amíg megtudta: Josipov urat egy bizonyos Terézkéhez fűzték gyöngéd szálak. Terézkét meg is találták, de Josipovot nem. Annyit azonban sikerült megtudni, hogy Josipov Lausanne-ba utazott. Lausanneban azonban nem találták. Rengeteg táviratot küldtek szét Budapestről, az összes külföldi divatos, számbajöhető helyekre. S Nizzában el is fogták Riszticset. Az egyik hotelban lakott, Vittorio Stephani néven. Mindjárt elfogták Arisztidész Panarétoszt is, akit a francia üdülővárosban többször láttak Riszticscsel.

Csaknem egy évig tartott, amíg befejezték a vizsgálatot. Az öttagú társaság bűnlajstromán összesen harmincegy kasszafúrás szerepelt. Előbb Budapesten ítélték el őket, azután Bécsben álltak bíróság elé, s így szépen sorban végigjárták fél Európa valamennyi bíróságát és börtönét. Közben Budapesten többször is megszöktek, de hamarosan elfogták őket.

A Papakoszta-ügyről a rendőri tudósítások egymással versenyezve igyekeztek minél több részletet tálalni. Amikor az egyik szökés után Affendakiszt visszaszállították Máramarosszigetről, ameddig eljutott, az újságírók át akarták törni a pályaudvaron felállított rendőrkordont. A pályaudvari rendőrség civil ruhát viselő főnöke, Csorba felügyelő alaposan összeveszett az újságírókkal. A nagyhatalmú sajtó elérte, hogy a főkapitány vizsgálatot rendeljen el Csorba ellen. A felügyelő rettenetesen szívére vette a dolgot, kilencmilliméteres szolgálati posztolyával főbelőtte magát és meghalt. Sírjára a megsértett tudósítók — furcsa gesztusként — külön koszorút küldtek...

„Csinyátam röndöt oat"

Egy esztendeje sem töltötte be Rudnay Béla a főkapitányi posztot, s máris mellére tűzték a hőn áhított magas ordót: a Lipótrend lovagkeresztjét. Ettől kezdve Rudnayt már három címen is megillette a méltóságos cím: ezzel a kitüntetéssel járt a cím, őt, mint Hont és Nógrád vármegyék, továbbá Selmec és Bélabánya volt főispánját is megillette, végül pedig hivatalbalépésével egyidejűleg a főkapitányi állást az V. fizetési osztályba emelték, és ezzel is együttjárt már a méltóságos cim.

Egyébként Rudnay, akit a millenniumi esztendő kezdetén, 1896. január 2-án iktattak hivatalába, valóban csak úgy sugározta a méltóságot. Mindenkivel éreztetni tudta hatalmát s azt, hogy milyen sok függ tőle. Díszmagyarjában — hiszen a főkapitányok az igazi urak közé számítottak, ünnepélyes alkalmakkor díszmagyart öltöttek az egyenruha helyett — különösen pompásan festett. Kinevezésekor mindez nagy súllyal esett latba: a millennium idején egymást követték az ezeréves ország fővárosában a pompás ünnepségek, melyeken a király is többször részt vett, s a fővárosi hatalmasságok sorában előkelő helyet foglalt el a főkapitány, az ünnepségek zavartalanságának biztosításában pedig a vezetésével működő budapesti rendőrség. Még egyszer Ferenc József szeme láttára nem is fordulhatott elő olyan skandalum, mint annak idején, tizenkét esztendővel azelőtt Thaisz rendőreinek mulasztásából az Operaház megnyitásánál.

A millenniumi ünnepségek rendőri előkészületei során újabb harminckilenc detektívet vettek fel, és sokakat előléptettek. A huszonkilenc első osztályú detektív nyolcszáz, a harminchárom másodosztályú pedig évi hétszáz forintos fizetést élvezett, s ez jó pénznek, biztos egzisztenciának számított akkoriban. Igaz, szinte éjjel-nappal talpon voltak: be kellett fejezniük annak a hatalmas, kétkötetes „műnek" a szerkesztését, amely a budapesti, a vidéki és a külföldi ismert zsebmetszők, szélhámosok személyi adatait, ismer-

tető jeleit tartalmazta. Ezt az adatok tízezreit tartalmazó nyilvántartást, amelyben fényképek is voltak, megküldték a külföldi és a vidéki rendőrségeknek, azzal a kéréssel, hogy májustól október végéig, a kiállítás tartama alatt tartsák szemmel ezeket az embereket. A toloncházban is lázas munka folyt, hogy „feldolgozzák" a főkapitányságtól a kiküldött anyagot, vagyis eltoloncolják Budapestről, illetve fogva tartsák azokat, akiket a közrendre nézve veszélyesnek tartottak.

A kiállításon nem is történt semmiféle említésre méltó bűncselekmény, csak egy-két jelentéktelen zsebtolvajlást nem tudott megakadályozni a rendőrség, amelyet az ezeréves jubileum alkalmából szép, új egyenruhába öltöztettek. A gyalogos rendőrök a zubbony és az úgynevezett lengyel nadrág helyébe dolmányt és pantallót kaptak. A tisztikar sötétkék hajtókás, pitykegombos dolmányt viselt, s a fogalmazói kar oldalán is ott villogott már acélhüvelyében a kard, de a kardbojt továbbra is csak a felügyelői kar tagjainak járt ki. A régi öltözetből megmaradt a „Kossuth-kalap", fehér lószőrforgóval.

Nemegy rendőr fejéről verték le 1896-ban a fejfedőt, nemegy új egyenruha hempergett meg a sárban, a porban, amikor a tüntető tömeg szembeszállt az ellenük kivezényelt rendőrlegényekkel.

Ilyen a rendőri becsületszó

Rudnaynak s rendőrségének balszerencséjére az elégedetlen munkások ugyanis nem neveztek be a *treuga Dei*-be, abba a politikai isten békéjébe, amelyet a millenniumi szent ünnepségeket mindennél fontosabbnak tartó pártok kötöttek egymással és a kormánnyal. Közeledett a kiállítás megnyitásanak a napja, s a rendőrség szép számú besúgói egymás után hordták a híreket a bérmozgalmakról, s arról, hogy az általános választójog követelése is erősödik. Letartóztatás, kitoloncolás letartóztatást kitoloncolást követett. S mégis, április 26-án, alig egy héttel a millenniumi pazar kiállítás megnyitása előtt egy ártatlannak indult népgyűlés után sok ezer munkás tüntetni kezdett, éltette a nemzetközi szociáldemokráciát, a Népszavát, munkásindulókat énekelt. A rendőrség azonnal beavatkozott, s szétverte a tüntetőket. S ráadásul, amikor őfelsége, Ferenc József már meg is érkezett. s budai palotájában tartózkodott, a semmit és senkit nem tisztelő tömeg a rendőri tilalom ellenére, kibontott vörös zászlókkal vonult fel a május elseji gyűlésre. A rend-

őrség ezúttal nem elégedett meg egyszerű „oszlatással", valóságos rohamot intézett a gyűlés után tüntető háromezer-négyezer munkás ellen, több sebesült maradt a kövezeten. A mentők szállították őket kórházba, vagy elsősegélynyújtás után haza, az ellátásban részesítettek adatait gondosan jelentve a rendőrségnek.

S a május másodiki pompásan sikerült kiállítás megnyitását követő vasárnap, május 10-én kész volt a rendőri botrány: részeg rendőrök nekirontottak a szociáldemokraták és a polgári politikusok közösen rendezett választójogi gyűléséről elvonuló Danubius-gyári munkásoknak.

Az Új Népszava így számolt be az esetről:

„Amit Európa legbutább rendőrsége vasárnap elkövetett, az az alábbiakban dióhéjba szorítva van összefoglalva:

A Danubius-gyár munkásai saját zászlóikkal és zenekarukkal vonultak a Luther utcán keresztül a Kerepesi útra. Ide érve, anélkül hogy bármiféle felszólítás történt volna, a Keleti pályaudvar felől két lovasrendőr, még pedig a 4. és 193. számú, meglehetős erős trappban hátulról a tömeg közé lovagolt és a rendet igyekezett — bár sikertelenül — megbontani. A zúgolódó tömeg nyugodtan eresztette át sűrű sorai között a két zavart okozó rendőrt, ezek pedig, amidőn a tömeg elejétől 10—12 lépést haladtak előre, megfordították lovaikat és a lehető legerősebb galoppban vágtattak vissza a zeneszó mellett vígan haladó tömeg gyanútlan soraiba.

Úgy látszik, ez volt a jeladás arra, hogy a szomszédos házakban, különösen az Adria szállóban, tervszerűleg elhelyezett rendőrök mészárlásaikat megkezdjék. Fehér Jenő hírlapíró, Székely Dezső ügyvédjelölt és Balla Árpád hivatalnok tanúi voltak annak, hogy a két lovasrendőrnek a Luther utca és Kerepesi út sarkán állott rendőrfelügyelő azt az utasítást adta, hogy lovagoljanak a tömegnek és törjék össze a táblákat. Ez volt tehát a jel, hogy a mészárlás megkezdődjék.

És valóban, a házakból erre már egyenesen kivont kardokkal előrohanó rendőrök, mint valami pribékek, ütötték-vágták a jövőmenő embereket. Egy pillanat műve volt, hogy a rend fenntartására hivatott közegei a hatóságnak, véres csatatérré alakítsák át a főváros egy nagy területét. A megriasztott közönség ugyanis hiába keresett menedéket, mert a Keleti pályaudvar felé futók szemben találták magukat az onnan elővágtató rendőrökkel, az Erzsébet körútra futóknak a Kertész utcai kapitányság legényei rohantak szembe, a József körúton pedig a Népszínháznál elhelyezett rendőrök osztogatták a súlyos csapásokat.

Több mint 300 ember kapott vágásokat és ütéseket. Borofszki elvtársunkra, ki hatalmas termetű ember, három rendőr rávetette

magát, de ez önvédelemből az útonállókat odább lódította. Ekkor hat darabont vetette magát a védtelen emberre és nem kevesebb, mint 23 kardvágást adtak neki. Elvtársunk erre összerogyott s ekkor a rendőrök körülállták és kardjaikkal szurkálták testét, valamint csizmasarkukkal fejét rúgdosták, hogy számtalan lyukat kapott és az egyik szeme kifordult. Összekötözve vitték a kapitányságra, hol másnap reggelig minden segély nélkül hagyták s még ráadásul lábrúgásokkal egyik bordáját összetörték. A kapitányságnál az egész rendőrség nekiesett és ütötték-verték, míg végre a pinceböröntbe úgy dobták le, hol eszméletét vesztette. Ugyanígy bántak el Bartl elvtársunkkal is. Kassits Péter és társai Splényit, mint a VII. kerület rendőrkapitányát, felkeresték azonnal a vérengzés kezdete után és ez becsületszavát adta, hogy a befogottaknak bántódásuk nem lesz és mégis félholtra verték őket. Ilyen a rendőri becsületszó. Tóth Imre munkáson négy súlyos sebet ejtettek; az Erzsébet körúti kávéházból egy fiatal ember lépett ki, azt is összevagdalták; Keszler Lajos karján kapott súlyos vágást; Pócza János öt súlyos sebet kapott; Zupka elvtársunk mellére két súlyos vágást kapott s hátába kardszúrást, ruhája pedig a szó szoros értelmében össze lett vágva a kardcsapásoktól. Krecsmaier nyomdász is kapott nagy ütéseket, amennyiben elesett, és mindenki keresztül tiport rajta a tolongásban. Véresre verve és megsebesítve több mint 50 ember lett, de ezek feljelentést tenni nem akartak, hanem mint sokan nyilatkoztak, hogy alkalmilag más úton vesznek elégtételt. Egy szabó elvtárs, ki véletlenül messziről szemlélhette az ütközetet, egy arra rohanó rendőrtől súlyos vágást kapott az arcára. Mit sem sejtő járókelőkre a vad rendőrök rárohantak és pofozták őket; ez történt az Erzsébet körúton és az Andrássy úton; számtalan egyént bekísértek. Ez röviden a tényállás.

Szemtanúk állítják, hogy a rendőrök be voltak rúgva, amit az is bizonyít, hogy Urs kapitány, ki darabontjait neki uszította a békés embereknek, utoljára maga sem bírt velük. s kénytelen volt néhányat megpofozni."

Ezúttal még a polgári lapok is felháborodtak a rendőri brutalitáson. A Budapest szerint:

„Hiába változtak a Budapest fővárosi államrendőrség főkapitányi székén Thaisz, Török, Sélley, Rudnay, a budapesti rendőrség maradt, ami volt: ostoba, erőszakos, tapintatlan és rendzavaró. Vér folyt, ártatlanok vére folyt a főváros utcáin a legnagyobb ünnepnapon. Akkor, amidőn az egész művelt világ szeme rajtunk függ. Akkor, amidőn ellenségeink minden követ megmozgatnak ellenünk. No, hát a fővárosi rendőrség szépen bemutatta a valóságot, hogy tudniillik miben áll a külföldiek által oly sokszor irigyelt magyar

szabadság? A legádázabb vérengzés éppen a külföldi hírlapírók szeme láttára történt, akik megborzadva s undorral elteltve mentek a távíróhivatalba. Szép tudósításokat küldhetnek az ezredévi ünnepről. Joggal megírhatják, hogy Budapesten azok az állapotok uralkodnak, aminők miatt a Bakony-erdő világhírűvé vált. Ott rablók, zsiványok, itt pedig a magyar királyi állami rendőrök veszélyeztetik az életbiztonságot. Hogy jöjjön ide idegen, vidéki vagy helybeli békés polgár és miként merészeljen kilépni az utcára, midőn sohasem biztos abban, hogy ezek a minden emberiességükből kivetkőzött pribékek fenevad módjára támadnak mindenkire."

A Pesti Hírlap cikkírója éppen azokat az igazságokat ismeri fel a rendőrkardok ontotta vér nyomán, amelyeket a millenniumi ünnepségek rendezői el akartak kendőzni:

„Az a nyomorult, aki ezer esztendőnk szent szépségét vasárnap meggyalázta, természetesen sejtelemmel sem bír arról a hérosztratoszi munkáról, mit nemzetünk békéje ellen végzett. Mit tud egy olyan egyenruhás pribék ahhoz, hogy Magyarország a mágnások és egyéb szőrmentés uraságokon kívül is áll valamelyes törmelékből: lateinerekből (diplomások), kiknek eszük s tudásuk; iparosokból, kiknek iparkodásuk; kereskedőkből, kiknek törekvésük és — *last, but not least* (végül, de nem utolsósorban) — munkásokból, kiknek kezük s ügyességük tette naggyá a hazát, mit ért az olyan ehhez? Mit tud ő hozzá, hogy a népek lelkesedése szeretete nélkül hiába les ő mágnásokat s mikor fordult már meg az ő zsinóros agyában az a gondolat, hogy azt a sok pompát, kezdve a kiállítás fényes palotáitól le a pompázó mágnások s urak utolsó kardkötőjéig, éppen az a munkásnép csinálta, izzadta, s alkotta, amelynek ő vasárnap délután szeme közé markolt és vérét vette?

Mi nem találunk szavakat, melyekkel a rendőrség gyalázatos eljárását eléggé elítéini lehetne. Lehetetlen is szóval a nép hóhérait elítélni, arról gondoskodott a rendőrség maga, hogy a nép másképp ítéljen felette."

A „személyzet" mindig gyanús

A budapesti rendőrség valóban „Európa legbutább rendőrségeként" viselkedett a munkásmegmozdulásokkal szemben, de értékes bravúrokra volt képes, ha bűncselekményekkel akadt dolga. Az is igaz, hogy a régi elméletekkel még nem sikerült szakítani: többnyire inkább a személyzetet: az inast, a szobalányt, a szakácsnőt,

a házmestert gyanúsították, néha okkal, gyakran minden alap nélkül. A korszak irodalmárainak kedves témája a szegény, de becsületes kis cselédlány, akit meggyanúsítanak, s aki emiatt a Dunának megy, vagy lúgkövet iszik, s mire ártatlansága kiderül, már késő. A való életben is gyakran előfordult ilyesmi, de a nagy nyilvánosság elé többnyire azok az esetek kerültek, amikor a gyanú igazolódott. A budapesti rendőrség történelmében az első önrablást — 1896 nyarán — egy szobalány követte el.

Telefonon (a budapesti rendőrségen ekkor már tizenöt esztendeje működött telefon, még 1881-ben, abban az esztendőben vezették be, amelyben megkezdte működését az első budapesti telefonközpont) egy izgatott hang jelentette, hogy a budai Bimbó házba betörtek. Egy férfi behatolt, megkötözte a szobalányt, a száját is betömte, s ékszereket, értékes régiségeket rabolt el a lakásból.

Este hét óra tájban, amikor a kiküldött két detektív percekkel a bejelentés után bérkocsin a helyszínre ért, még világos volt. Mindenekelőtt alaposan körülnéztek a lakásban, amelyet a bejelentés szerint fényes nappal raboltak ki. Lavnyai Sándorné, a szobalány elmondta: ő éppen az ablakokat tisztította a földszinti lakás utcai frontján, s nem figyelt semmi másra, csak arra, hogy minél szebben ragyogjon az üveg. Egyszer csak elkapta valaki, leteperte a földre, betömte a száját, mielőtt segítségért kiálthatott volna, s meg is kötözte. A szobalány még meglehetősen pontosnak látszó személyleírást is adott támadójáról: elmondta, hogy barna képű, hosszúkás arcú, szakállas, erős ember volt.

Lavnyainén kívül a rablás időpontjában még a szakácsnő tartózkodott a házban, illetve a kertben. A virágokat locsolta, nem hallott az égvilágon semmit, csak amikor dolga végeztével a szobába lépett, akkor látta, hogy a szobalány megkötözve a földön kapálódzik, s iiedtében el is sikoltotta magát.

Megindult a kutatás a barna képű, hosszúkás arcú, szakállas férfi után, de a detektívek hiába kérdezősködtek a környéken, hiába járták végig a lebujokat, zúgkocsmákat, sehol sem látták színét sem. Hajnalban aztán az egyik detektívnek eszébe jutott, hogy talán utána kellene nézni a szobalánynak is, hiszen természetellenesen nyugodtan viselkedett, és túlságosan összefüggően adta elő a történteket. A nyilvántartásból kiderült, hogy Lavnyainé lopásért egy ízben már ült három esztendeig, s férje is rovott múltú. A detektívek nyíltan meggyanúsították a szobalányt, hogy ő lopta el az eltűnt értékeket, s a rablás története csak mese, de a fiatalasszony tagadott. Bérczy Béla rendőrkapitány, a nyomozás irányítója úgy határozott, hogy két detektív továbbra is a szakállas férfit keresse, egy pedig nyomozzon Lavnyainé után.

Nos, ez a nyom hozott eredményt. Újpesten, a Szúnyogszigeten gondozta egy család Lavnyaiék gyermekét, s a detektív úgy okoskodott, hogy arrafelé talán tudnak közelebbit is a szobalányról. S csakugyan: az újpesti parton álló jegykiadó bódé pénztárosnője elmondta: Lavnyainé nemrégiben kint járt, nagyon elegánsan volt felöltözve, arany karperecet, nyakláncot és gyűrűket viselt. A férjét is látták arrafelé, mostanában szabadulhatott a börtönből, egy kis, elhagyott házikóba költözött, s a kisfiát is magához vette. A detektívek meg is találták a viskót, de egyelőre nem háborgatták lakóit. Előbb elmentek Lavnyainéért, aki ezt az éjszakát már egy cellában töltötte. Este és másnap reggel kétszer is kihallgatták, de az asszony a régi történetet ismételgette, sőt be is mutatta az egyik detektíven, miként kötözte meg őt a rabló. A rendőrök elhatározták, hogy fiákeren kiviszik Újpestre, hiszen valamilyen összefüggésnek lennie kell a férj új „lakása" és a feleség feltételezett bűncselekménye között. S csakugyan: Lavnyainé a kocsi ablakán keresztül figyelte az utat, s amikor megsejtette, hogy Újpestre mennek, és kérdésére ezt kísérői meg is erősítették, kijelentette: vallani akar. Visszavitték a főkapitányságra, ahol elmondta: a „rabló" nem volt senki más, mint a férje, aki három héttel azelőtt szabadult a börtönből, állást nem kapott, és nyomorában tervelte ki a bűncselekményt. Lavnyait is letartóztatták természetesen, s ő megmutatta, hol ásta el az ékszereket, egy befőttesüvegben, amelynek száját pergamentpapírral lekötözte.

Alig fújták ki magukat a detektívek a sok talpalással járó munka után, újabb emlékezetes házi lopással akadt dolguk. Egy közismert, magas állású politikus kereste fel a detektívfőnököt, hogy feljelentést tegyen: belvárosi hatszobás lakásáról fél év alatt mintegy negyedmillió korona értékű készpénz és ékszer tűnt el rejtélyes módon. Valaki azt a vaskazettát dézsmálja, amelynek a kulcsát saját zsebében őrzi, s ráadásul a hálószobába, ahol a kazetta helye van, rajta kívül senki sem bejáratos. A családtagokon kívül csak egy szobalány, és egy szakácsnő lakott a lakásban, ám a gróf úr ragaszkodott hozzá (talán már élt benne a gyanú, amely később igazolódott?), hogy őket ne faggassa senki, se motozást, se házkutatást ne tartsanak, sőt a családtagokat és a szomszédokat is beleértve senkinek még csak sejtenie sem szabad, hogy ő panaszt tett a rendőrségen. A detektívfőnök alázatos udvariassággal próbálta megértetni a magas rangú panaszossal, hogy ilyen feltételek mellett lehetetlen nyomozni, hiszen a rendőrségen nem látnokok, hanem emberek dolgoznak, akiknek adatokra van szükségük, de a panasztevő hajthatatlan maradt, és a büntetőtörvénykönyv 336. szakaszának 7. pontjára hivatkozott, amely valóban jogot adott erre a panaszosnak.

Egy fiatal, becsvágyó detektív vállalta a reménytelennek látszó ügyet, annál is inkább, mert nem volt bővében a pénznek, és a nyomozás sikere esetén a gróftól tisztes jutalomra számíthatott. S mert valahogyan mégiscsak tájékozódnia kellett, felkereste az elkelő bérpalota házmesterét. Elöljárósági tisztviselőnek mondta magát, akinek a házban lakó külföldieket kell összeírnia. A házmesterné kellően bőbeszédűnek bizonyult, de a detektívnek — nehogy kiderüljön, mi érdekli valójában — végig kellett hallgatnia a számára érdektelen lakókról is a fecsegést. Végre az asszony belekezdett a grófi családról szóló történeteibe, amikor az emeletről gyors léptekkel tizennyolc-húsz év körüli karcsú, feltűnően szép lány igyekezett lefelé. A házmesterné megsúgta, hogy éppen az idősebbik grófkisasszony az, aki mindig ilyenkor megy el, és mindig így siet. A detektív ekkor összeszedte iratait, s elbúcsúzott. Kifordult a kapun, hogy kövesse a lányt, mire azonban sikerült elbúcsúznia a fecsegő házmesternétől, a grófkisasszony már eltűnt az utca forgatagában. Tíz percig loholt a detektív abba az irányba, amerre a grófkisasszonyt sejtette, s nem hiába, tíz perc múlva megpillantotta őt, amint éppen a Kossuth Lajos utca sarkán (időközben, Kossuth halála után átkeresztelték a Hatvani utcát) a hordárral tárgyalt. A hordár egy levelet vett át tőle, s aztán sietve elindult.

A detektív nem őt, hanem továbbra is a grófkisasszonyt követte. Valószínűnek tartotta, hogy a hordár találkára hívó levelet vitt, s feltételezte, hogy ha kitartóan követi a lányt, rátalálhat a címzettre is. A lány jól megsétáltatta a detektívet — néhányszor végigment a Kossuth Lajos utcai korzón —, majd befordult a Múzeum körútra, s beült a Weiss-féle cukrászdába. A detektív az utcán maradt, s a kirakatüvegen keresztül figyelte, amint a lány egy különálló kis asztalhoz telepszik, s hogy a személyzet a mindennapos vendégnek kijáró, barátságos köszöntéssel üdvözli, akár csak a néhány perc múlva érkező magas, elegáns, fekete bajuszos fiatalembert, aki egyenest a grófkisasszony asztalához lépett.

A lány leplezetlen rajongással üdvözölte a férfit, aki le sem ült, hanem a lánnyal együtt mindjárt kijött a cukrászdából. Az ifjú pár elindult a Múzeum kert felé. Nyomukban a detektív. Lassú, összehangolt léptekkel sétáltak el a park egyik csendes zugába, s leültek egy padra. A detektív a Múzeum utca felől, a kerítés rácsán át figyelte őket. Látta, amint a nő bankjegyet vesz elő bársonytarsolyából. A fiatalember gyors mozdulattal nadrágzsebébe gyűrte a bankót, néhány percig még enyelgett a lánnyal, s aztán együtt elhagyták a kertet. Az Esterházy utcai lovarda előtt (ma ennek a helyén áll a Rádió új irodaháza) váltak el.

A detektív közel érezte a sikert. Most már a férfit követte, a körúti Bodó kávéházig. A fiatalember bőséges uzsonnát fogyasztott, s a fizetéskor nadrágzsebéből előhúzta a lánytól kapott bankjegyet. A detektív továbbra is követte lakásáig, egy Nap utcai bérházig. Nem volt nehéz a házmestertől megtudni, hogy a fiatalember bölcsészhallgató, és ágyrajáróként él ebben az ócska bérházban. A szülei vidéken laknak, szegény emberek, fiukat alig bírják támogatni, s azelőtt a diák bizony sokat éhezett, de most már jobban megy a sora, egy gazdag rokona segíti.

Másnapra a detektív hordárnak öltözött, s kiállt arra a helyre, ahol előző nap a lány átadta a levelet az öregnek. Azt remélte, hogy a lány vele küld majd levelet a fiatalembernek. A terv meglehetősen bizonytalannak látszott, hiszen bármelyik percben bárki más, bármilyen megbízással elküldhette volna valahová a 953-as számmal ellátott piros hordársapkát viselő nyomozót. A baj azonban máshonnan fenyegetett. Megérkezett az öreg hordár, és felháborodva követelte, hogy az új kolléga ne csorbítsa szerzett jogait, ne üsse ki a kenyeret a kezéből, azonnal hagyja el az ő helyét. A „953-as" erre átment az utca túlsó oldalára, s onnan figyelte a fejleményeket. A grófkisasszony ismét megérkezett, ismét levelet küldött a hordárral és minden ugyanúgy zajlott le, mint az előző napon: korzózás egyedül, aztán Weiss-cukrászda, fiatalember, majd séta kettesben a Múzeum kerti padig. A lány azonban ezúttal nem bankjegyet, hanem fehér selyempapírba burkolt kis csomagot adott át a fiúnak, aki szinte búcsú nélkül elrohant. A „hordár" követte, s ott állt közvetlenül mögötte az Üllői úti zálogházban, kezében órájával és láncával, amikor a bölcsészhallgató átnyújtotta a zálogosnak a csomagocskát. Briliánsokkal díszített karperec került elő belőle. Hatalmas összeget, háromezer koronát adtak rá. A detektívnek sikerült megpillantania és megjegyeznie a zálogcédula számát, s ismét a fiatalember nyomába eredt.

A közben lassan sötétbe boruló Múzeum kertben a grófkisasszony várt a fiúra. A detektív egy bokor rejtekéből kénytelen-kelletlen végignézte a szenvedélyes csókokat és öleléseket. Boccaccio tollára méltó jeleneteknek volt tanúja, és ebben a szerelmi játékban a lány volt a kezdeményező. Este tíz óra után is alig akart elválni a fiútól.

S az előkelő politikus másnap sehogy sem akarta elhinni a detektív jelentését. A beszélgetés a detektívfőnök szobájában folyt le, nemcsak a grófnak, hanem a megtört családapának is kijáró tapintattal. A gróf még nem is tudta — előző este nem nyitotta ki a vaskazettát —, hogy ismét meglopták. A rendőrök elmondták, hogy a lánya alighanem megkaparintotta egyszer rövid időre apja

zsebéből a kulcsot, másolatot csináltatott róla, és szerelme kedvéért így fosztogatta apját. Az eltűnt pénzt a fiú már bizonyára elköltötte, az értéktárgyak pedig valószínűleg mind az Üllői úti zálogoshoz vándoroltak. A teljes bizonyossághoz természetesen szükség lett volna a lány kihallgatására. Erről azonban a károsult hallani sem akart. Követelte azonban a bölcsészhallgató szigorú megbüntetését. Hiába magyarázták neki: ha a tolvajt futni hagyják, büntetlennek kell maradnia az orgazdának is. A gróf dühösen távozott, csaknem bevágta maga után az ajtót. S egyetlen krajcár jutalmat sem adott, pedig az akkori szokások szerint ez kijárt a sikeresen tevékenykedő detektívnek, akár csak a borravaló a sarki hordárnak.

A Korotnay-botrány

A millenniumi esztendő igazi nagy rendőri ügye, amely egyszersmind társadalmi botránynak is számított, a Korotnay-ügy volt. A bűncselekmények többségét — hogyan is lett volna másképp? — nincstelen, nyomorgó „senkik" követték el. De Korotnay-Krick Árpád doktor „úriember" volt.

Hát igen. Ez nem volt mindennapi ügy. Ezúttal nem olyasvalaki szerepelt a rendőri krónika lapjain, akinek a neve még soha nem szerepelt az újságban, s akiről az úri társaság azt sem tudta addig, hogy a világon van. Korotnay-Kricket már évek óta a legelőkelőbb társaságok beltagjaként ismerték. Előkelő pácienseket gyógyított, s ő volt a Népszínház orvosa is. Ez majdnem olyan társadalmi rangot kölcsönzött neki, mintha a Népszínház valamelyik nagyságának gavallérja lett volna. Hiszen az orvosnak is van vízuma oda, ahova egy gavallérnak a metresszénél. Az orvos egyébként vagyonos ember hírében állt, és valóban az is volt. Körülbelül százezer forintnyi vagyonról beszélt a bírósági tárgyaláson, amelyen végül is három évi börtönre ítélték — amit az orvos sokallott, de a Kúria a jelek szerint nem, mert négy és fél évre súlyosbította a büntetést.

Mi volt Korotnay doktor bűne?

Kifosztotta egyik betegét, akinek a halálánál jelen volt. A dolog 1896. szeptember 22-én történt. A Múzeum körút 29. számú ház házmestere izgatottan kopogtatott Korotnay, Irányi utcai hatszobás lakásának az ajtaján.

— Tessék gyorsan jönni, doktor úr, a nagyságos asszony nagyon rosszul van.

A doktor azonnal fiákerba vágta magát, és útközben kikérdezte a házmestert. Az elmondta, hogy Lina, a háztulajdonosnő házvezetőnője küldte őt azonnal doktorért, többet nem tud. Az orvos jól ismerte betegét, özv. Patsunét, akit már évek óta kezelt. Így hát a házmesternek nem kellett mutatnia az utat, Korotnay ismerősként szaladt fel a lépcsőkön. S aztán rohant a hálószobába, amelynek ágyán Patsuné feküdt. Megtapintotta a pulzust, meghallgatta a szívet, s konstatálta, hogy a halál már beállt. Ennek ellenére megpróbált mesterséges légzést alkalmazni. Legalábbis ezt mondta a házfelügyelőnek, aki követte őt a lakásba is, s akit gyorsan orvosságért küldött. Hogy miért kell a halottnak orvosságot hozni a patikából? Ki tudja? A házmester mindenesetre elment, az orvos és a házvezetőnő pedig egyedül maradtak a lakásban. Soha nem derült ki egészen pontosan, hogy mi történt a következő fél órában. A legfontosabb tények azonban napvilágot láttak. Korotnay levette a halott nyakáról a vékony fekete szalagon függő kasszakulcsot, kinyitotta a Wertheim-kasszát, s mivel mindezt Török Lina, a házvezetőnő is látta, valamit adott neki is az onnan kiemelt értékekből.

A halott asszony fia, Patsu Miklós már másnap észrevette, hogy valami „nem stimmel" a Wertheim-kassza körül, a temetés után pedig — a kegyelet azt követelte, hogy addig várjanak az ilyen hivatalos ügyekkel — ismeretlen tettes ellen lopás alapos gyanúja miatt feljelentést tett. Ez a Patsu Miklós, akit éppen Korotnay értesített anyja haláláról, Szolnokon élt és hivatalnokoskodott. Nem volt gazdag ember, sőt nagyon nehezen élt, mert dúsgazdag édesanyja még annak idején megorrolt rá házassága miatt, s nem támogatta őt. Két évvel előbb valamelyest enyhültek Patsu Miklós gondjai. Meghalt ugyanis a bátyja, aki számottevő, mintegy kilencvenezer forintnyi vagyonát unokaöccseire, öccse három gyermekére hagyta. Ehhez az összeghez azonban, amelyet a gyerekek nagykorúságáig az árvaszék kezelt, a szolnoki hivatalnok alig nyúlhatott. Nehezen viselte el, hogy amíg anyja dúsgazdagon egyedül él, neki öttagú családjával krajcáros gondjai vannak. 1896 februárjában perre szánta magát, anyját perelte az örökség egy részéért.

Érthető, hogy a halálhírre Pestre érkezett Patsu Miklós elsőnek nem anyja halottas ágyát, hanem az ügyvédjét kereste fel. Az ügyvédnél már ott volt a Wertheim-kassza kulcsa: Korotnay doktor adta át azzal, hogy a halottól vette magához, s úgy véli, legjobb helyen a törvényes örökös jogi képviselőjénél van. Az ügyvéd és a fiú együtt siettek a Múzeum körút 29-be. Patsu Miklós a látszat kedvéért egy pillantást vetett a halottra, rövid imafélét is mormolt,

s azután ügyvédjével rögtön a páncélszekrényhez igyekezett. Nehezen tudta leplezni izgatottságát, hiszen néhány perc múlva kezében lesz minden, amire oly régen áhítozott. Hatalmasat csalódott. Anyja, akit mint mindenki, ő is dúsgazdagnak hitt, úgy látszik, mindössze két takarékbetétkönyvet őrzött a kasszában — az egyikben négy forint, a másikban kétezer forint volt —, mellettük két Hazai Takarék részvény, pár darab nem túlságosan értékes ékszer, továbbá harminc forint készpénz árválkodott.

Az ügyvéd is nekiállt, hogy átvizsgálja a kasszát, de egy krajcárral sem talált többet. A gyakorlott jogász szükségesnek tartotta azonban, hogy kiemelje azt az iratköteget is, amelyet Patsu Miklós nem méltatott figyelemre. Úgy vélte, hogy talán a papírokból megtudhat valamit a halott vagyoni viszonyairól. Hiszen özv. Patsunénak jóval nagyobb vagyonának kellett lennie, mint amennyit a Wertheim-szekrény őrzött. Az örökös most már nem törődött a gyász látszatával sem. Az ügyvéd megpróbálta csillapítani a csalódott embert, s gyorsan az iratok tanulmányozásához látott. Ettől azonban nem lett okosabb. Amikor Patsu épp azon kesergett, hogy harminc forintnyi készpénzéből még a temetés költségeit sem tudja rendezni, megérkezett Korotnay. S az orvos ekkor követte el az első hibát. Előkelő mozdulattal előhúzott ugyanis a zsebéből egy kétezer forintos takarékkönyvet, amely a halott nevére szólt. Átadta Patsunak azzal, hogy az összegből a halott számtalanszor említett akarata szerint ötszáz forint Török Linát, a hűséges házvezetőnőt illeti, a többi pedig elég lesz a temetésre.

— Édesanyád halála után — mondta Patsunak — azért vettem magamhoz a takarékkönyvet, hogy gondoskodjam a temetési költségekről...

Az ügyvéd szemöldöke összerándult. Ezek szerint tehát Korotnay kinyitotta a Wertheim-kasszát, mielőtt a kulcsot hozzá eljuttatta volna. Miért nem említette ezt előbb, amikor a kulcsot átadta? S az ügyvéd rávette az örököst a feljelentés megtételére. A rendőrség azonban nem sokat törődött az üggyel. Kihallgatták Török Linát, aki tisztázta magát, majd ötszáz forintjával hazautazott falujába, a Sopron megyei Dőrbe. Korotnay kihallgatásáról szó sem esett. Senkinek eszébe sem jutott, hogy a jómódú, a budapesti társaságban közismert orvost ilyen alávaló bűncselekménnyel gyanúsítsák.

Két hónap múlva mégis becsapott a bomba. Korotnayt beidézték a főkapitányságra, az „özv. Patsu Miklósné értéktárgyainak eltulajdonításával kapcsolatban Patsu Miklós örökös által indított ügyben". Hogyan történt? Miként történt?

Az egykorú lapokban két változat is megjelent. Az első, a ro-

mantikusabb szerint a rendőrség erkölcsrendészeti osztályának detektívjei razziáztak a kétes hírű Hazám kávéházban. Egy „artistanő" különlegesen szép gyűrűje felkeltette a detektívek figyelmét. Faggatni kezdték a fiatal táncosnőt. A lány előbb zavaros válaszokat adott — noha nem volt bűnös, de prostituáltak szokása szerint, akiket a rendőrség mindig hajszolt, igyekezett nem megmondani az igazat —, végül aztán bevallotta: egy úrtól kapta a gyűrűt, akivel néhány héttel előbb együtt mulatott egy éjszakai mulatóban. Az úr nevét nem tudta, neki nem szoktak annak rendje-módja szerint bemutatkozni. Annyit azonban megtudott tőle, hogy a foglalkozása orvos. Még port is kapott tőle a fejfájására. Személyleírást is tudott adni. A személyleírás pontosan ráillett Korotnay Árpádra. A gyűrű pedig — ezt többen bizonyították — valamikor özv. Patsu Miklósnéé volt. A bizonyítékok súlya alatt az orvos megtört, s bevallotta bűnét.

Más lapok nem a véletlennek tulajdonították a bűncselekmény felderítését, hanem a rendőrség szorgalmas és körültekintő munkájának. E második — kevésbé romantikus — változat szerint a rendőrség néhány hétig pihentette az ügyet, s aztán útrakelt egy detektív a Sopron megyei Dőr községbe, Török Lina után. A rendőrségi ember gabonakereskedőnek álcázta magát, ilyen minőségben töltött néhány napot a faluban, megismerkedett a falubeliekkel és kifaggatta őket. Még Török Lina apjának bizalmába is sikerült beférkőznie. Ő mondta el, hogy a lányának bizonyosan sok pénze van, mert hazaérkezése után 467 forintot adott neki. S azt is mondta, ha apjának még pénzre van szüksége, csak nyugodtan szóljon, ad ő, van neki bőven.

A 467 forintra még lehetett magyarázat, hiszen ennyi maradhatott abból az ötszáz forintból, amelyet Lina Patsu Miklóstól kapott. De hát a többi? A detektív őrizetbe vette a huszonnyolc éves lányt, s felkísérte Budapestre. Lina egész úton zokogott. Pesten, a főkapitányságon aztán beismerő vallomást tett. Elmondta, hogy nemcsak azt az ötszáz forintot kapta, amelyet Patsu Miklós adott neki végkielégítésképpen, hanem a „doktor úr" is ajándékozott még ezer forintot. Mégpedig azért, hogy hallgasson arról, amit látott. A „doktor úr" ugyanis, ahogy a nagyságos asszony kiszenvedett, gyorsan eltávolította a házmestert, s aztán kifosztotta a kasszát. Mindössze annyit hagyott benne, hogy az örökös ne csapjon a kelleténél nagyobb botrányt.

A rendőrtiszteket ugyancsak meglepte a vallomás. Gyorsan visszasa is kísértették a lányt cellájába, hogy magukra maradva megtárgyalhassák a dolgot. Ha Török Lina nem egy „úriemberre", hanem mondjuk a házmesterre vallott volna, azonnal elküldenek két

detektívet a gyanúsítottért, s addig vallatják, esetleg ütik is, amíg csak vallomást nem tesz. De hát Korotnayt bekísérni! Lehetetlen, hogy köztiszteletben álló orvos ilyen aljasságra vetemedjék. A lány bizonyára azért vallott a doktorra, hogy magát mentse. Ki kell hallgatni még egyszer. S ki is hallgatták. A lány egyre keservesebben zokogott, most már nemcsak azért, mert bűnét felfedték, hanem mert beismerő vallomásának nem adtak helyt. És makacsul hajtogatta, hogy ő az igazat mondja, hogy azért, mert a doktor úr rábeszélésének engedett, s egyszer az életében megtévedt, ő még becsületes lány, hűségesen szolgálta és gondozta Patsunét is, nem érdemli meg, hogy hazug tolvajként bánjanak vele.

Nem volt mit tenni, Korotnayt be kellett vonni az ügy vizsgálatába. Detektíveket azért nem küldtek érte. Udvarias hangú idézéssel kérették be a főkapitányságra. Nem is azonnalra, hanem két nappal későbbre. Talán módot akartak adni neki, hogy ha mégis bűnös, levonja a konzekvenciákat. Egy orvosnak sem nehezebb az ilyesmi, mint mondjuk egy katonatisztnek, hiszen ha fegyver nincs esetleg a birtokában, könnyen hozzájuthat valamilyen gyorsan és fájdalommentesen ölő méreghez.

Korotnaynak azonban esze ágában sem volt megmérgezni magát. Elegánsan és magabiztosan érkezett meg a főkapitányságra. Ott Bérczy Béla, a kor híres kriminalistája hallgatta ki. A rendőrkapitány szinte szégyellte, hogy Korotnayt zaklatnia kell. Néhány mentegetődző mondatot mondott arról, hogy a kötelességét teljesíti, mert egy tolvaj szájából olyan vallomás hangzott el, amelyben Korotnay neve is szerepel, és az ilyesminek a végére kell járni. S aztán — hogy ne őneki kelljen lopással vádolnia az ismert orvost —, azt a formát választotta, hogy az írnokkal felolvastatta Török Lina vallomását.

Ezután annak rendje-módja szerint szembesítették egymással Korotnayt és Török Linát. A cselédlány mondta a magáét, az orvos is. A szembesítés végén Török Lina szeméből ismét patakzottak a könnyek, Korotnay pedig magából kikelve lehordta a lányt, amiért ilyesmit hazudott. Bérczy elvezettette a cselédlányt, Korotnay pedig visszanyerte nyugalmát és úriemberi modorát. Kijelentette, ragaszkodik ahhoz, hogy azonnal tartsanak nála házkutatást, mert a gyanúnak még az árnyékát is el akarja hárítani magától. A kérésnek eleget tettek. A házkutatás természetesen eredménytelennek bizonyult. Korotnay diadalmasan nézte a detektíveket. Kérésükre készséggel hozzájárult ahhoz, hogy a nála talált ékszereket rövid időre a főkapitányságra vigyék, hiszen az ügy érdekében minden darab eredetét tisztázni kell.

Másnap, amikor ismét detektívek jelentek meg a lakásán, már

nem volt ugyanilyen nyugodt. Felháborodottan tiltakozott az ismételt házkutatás ellen, sőt kikérte magának a zaklatást. Bérczy azonban, aki ezúttal maga vezette a munkát, hajthatatlannak bizonyult. És nagyon gyorsan végzett. Kinyitotta az orvos páncélszekrényét, amelyben előző nap semmit sem találtak, ami Korotnay bűnösségét bizonyította volna. Ezúttal azonban találtak bizonyítékokat. Ott volt egy kétezer forintról szóló takarékkönyv, egy nyolcezer forint értékű takarékpénztári részvény, továbbá egy értékes gyémánt fülbevaló a hozzá való melltűvel együtt. Bérczy akkor már tudta, hogy ezt az ékszert özv. Patsu Miklósné vásárolta nem sokkal halála előtt egy budapesti ékszerésztől. A tanú kint várakozott az Irányi utcai ház előtt, a detektívek kocsijában. Nem került sor a szembesitésre. Elég volt megkérdezni az orvost, hogy behívassák-e az ékszerészt, s Korotnay összeroppant. Beismerő vallomást tett. Elmondta, hogy a többi között nyolcezer forintot is zsákmányolt Patsuné páncélszekrényéből, mégpedig úgy, hogy még Lina, aki pedig mindvégig jelen volt, sem tudott róla. A takarékpénztári részvények is onnan valók, de ezek eltulajdonítását Korotnay doktor nem tartotta lopásnak. Úgy vélte, hogy mivel évekig kezelte az özvegyet ingyen, ezek a részvények megilletik szolgálatai fejében.

Téved, aki azt hiszi, hogy most már letartóztatták a tolvaj orvost. Nem. Török Linát ugyan továbbra is fogva tartották, de az orvost, miután a jegyzőkönyvet aláírta, otthon hagyták. Bőven lett volna ideje rá, hogy végezzen magával. A rendőrség mindaddig a lehető legdiszkrétebben kezelte az ügyet. Ha Korotnay akkor öngyilkos lesz, talán soha nem lát napvilágot az eset. Korotnay azonban ragaszkodott az élethez. A rendőri riporterek pedig a szenzációkhoz. Az Esti Újság munkatársa valahogy kiszagolta a történteket, s a lapban részletes riportot közölt az ügyről. Mindössze abban tévedett, hogy azt írta: nemcsak a házvezetőnő, hanem Korotnay doktor is a rendőrség foglya. Más lapok cikkírói arra céloztak, hogy egy ismert és kiváló budapesti orvos ellen hajsza folyik, de az orvosnak alighanem sikerül tisztáznia magát a képtelen vád alól. Talán ezek a sajtóhangok bátorították fel Korotnay doktort arra, hogy nyilatkozzék: „Az Esti Újság tegnapi számában egy személyemre vonatkozó közlemény jelent meg, amely a rendőrség által saját kérésemre megindított vizsgálata nyomán korai híreket közöl. Nem kívánok a hivatalos vizsgálat befejezése előtt a hírek érdemére nyilatkozni, kijelentem azonban, hogy az Esti Újság jelzett cikke ellenében a vizsgálat befejezése után elégtételt fogok keresni."

Korotnay természetesen nem tudta beváltani fenyegetését, mert nemcsak örökre elvesztette párbajképességét, hanem jó időre sza-

badságát is. Az orvos ugyan a Magyarország című lap munkatársának célzásokat tett arra, hogy rövidesen öngyilkos lesz, de a rendőrség nem várhatott tovább. Előbb házi őrizetbe vették Korotnayt, aztán pedig elrendelték letartóztatását. Annál is inkább, mert Korotnay ellen újabb gyanúk merültek fel. Egy dabasi földbirtokos elmondta: az ő apját is Korotnay kezelte haláláig, ott volt a halál beálltakor is, s aztán az örökösök a várt hatvanezer forint helyett csak háromszázat találtak a páncélszekrényben. Kiderült az is, hogy a Múzeum körút 29. számú ház a halál időpontjában nem volt már özv. Patsu Miklósnéé, mert még augusztusban megvette tőle 68 ezer forintért dr. Korotnay. A vételárba beszámították a házra betáblázott 38 ezer forintnyi adósság átvételét, és három, Korotnay által átadott részvényt — ebből a háromból lopott vissza egyet. Maradt még nyolcezer forint hátralék, amelyet az orvos évi ezer forintos részletekben fizetett volna páciensének. A kamat fejében az új háztulajdonos kötelezte magát, hogy Patsuné élete végéig ingyen lakhat a lakásban. Felvetődött a gyanú, nincs-e összefüggés a szerződés és Patsuné halála között. Ezt azonban nem sikerült bizonyítani. De a lopást igen, abban a bírák is bűnösnek találták. Pedig kitűnő védőügyvédet fogadott, Polonyi Dezsőt, nem kevesebb, mint tízezer forint honoráriumért. Polonyi a tárgyaláson igyekezett minél többet Török Linára kenni. A cselédlánynak természetesen csak kirendelt védő jutott. Ő mégis megmenekült botlásának következményeitől. A tárgyalás második napján ugyanis a magánvádló, Patsu Miklós ügyvédje visszavonta a Török Lina ellen tett feljelentést, mondván, hogy Patsu Miklós méltányolja, milyen gondosan ápolta édesanyját a házvezetőnő hat éven át. A bíróság megszüntette a Török Lina ellen lopás bűntette miatt indított eljárást.

Rudnay intézkedik

A mozgalmas millenniumi esztendő meghozta tehát a budapesti rendőr-főkapitánynak a Lipót-rend lovagkeresztjét. Ferenc József küldte neki, elégedettségét fejezve ki az ünnepségek rendjének és a kritikus napokban a főváros közbiztonságának biztosításáért. A budapesti rendőrség a következő esztendőben megpihenhetett a nehéz 1896. év után. Igaz, 18 gyilkosság történt Budapesten, de a tetteseket elfogták, a súlyosabb bűncselekmények közül csak egy rablással párosult gyilkossági kísérlet maradt kiderítetlenül. A rend-

fenntartás újabb nagy erőpróbája, Vilmos császár 1897. szeptemberi látogatása is simán lezajlott. Meglepetést csak az okozott, hogy az ünnepélyes fogadtatási ceremónia alkalmával a rendőrök hátat fordítottak a német uralkodónak, a tömeget tartották szemmel, s egy pillantást sem vethettek a főrangú vendégre.

A Borsszem Jankó Mihaszna Andrása ezúttal is kész volt a magyarázattal: „Van itt ész! Tudja ezt mán a nímöt császár ű szent kegyelmes fölsíge is. Mer amijen szájtátó ez a czibil nép, nállam nélkül még most is ott ácsorogna a Keleti pályaudvaron, mer azon a tengörnyi sokaságon, aki elejibe szaladt, három hónapig se jutott vóna át Budára, ha jén ott nem vagyok. De ott vótam, oszt csinyátam röndöt oat, amijennek muszáj lönnyi. Csak az röstelem, hogy magam nem igen nézhettem a szeme közzé, mer ámbátor az igazi röndér szöminek mindenütt ott kő lönnyi, de a háta közepibe mégse löhet. Mán peig az új parancs szörént furtonfurt kifele köllött níznöm, befele mög háttal fordúnom. Hát iszen van ám ebbe m. kir. ész. Mer az embör sase tudhassa, micsoda újmódi komiszságot fundál ki az a sok csirkás czokilista, anármiska, isztrájkulás mög ögyéb kasszabetörő. De azér keserves dolog, hogy aztat a nagy parádét még a vak kódis is jobban látta nálamná."

A „sok csirkás czokilista, anármiska, isztrájkulás" egyre nagyobb gondot okoz a budapesti államrendőrségnek. Nemcsak a főváros, hanem a vidék szocialista, anarchista és sztrájkmozgalmait is innen figyelik és innen harcolnak ellene. Egyre hatalmasabb besúgóhálózat, s rendőri, csendőri apparátus áll rendelkezésre. S mégis, az évenként megjelenő „A budapesti fő- és székvárosi állami rendőrség működése" c. kiadvány, amely tulajdonképpen a főkapitányság jelentése, túlnyomórészt ezekkel a politikai mozgalmakkal foglalkozik. Igaz, elégedetten állapítja meg, hogy a rendőrség „hivatása magaslatán áll", s a „közrend karhatalommal minden tüntetések ellenére biztosíttatott", „a szociális mozgalmak a törvényes mederbe visszatereltettek". A Népszava 1898. március 5-én így jellemzi a „törvényes meder" ismérveit: „Egyéni szabadságunkat lábbal tiporják, lakásainkat éjnek idején felkutatják, pénzünket elveszik és vissza nem adják, bennünket lefényképeznek, mint közönséges gonosztevőket. Ha erőszakosan szembeszállunk ezzel a nyers erőszakkal, ezzel az ázsiai eljárással, akkor börtöntöltelék lesz belőlünk. Így mi azzal felelünk, hogy még erősebben összetartunk; kifosztott elvtársaink kárát igyekezünk helyreütni és felhívjuk a művelt világ figyelmét a magyar bakonybeli állapotokra..."

A „fővárosi Bakonyban" az 1848-as forradalom ötvenedik évfordulóján is rendőrlovak patái csattogtak a kövezeten, rendőrkarddal támadnak azokra a szociáldemokratákra, akik részt vesznek a füg-

getlenségi és a 48-as pártnak a Nemzeti Lovardába összehívott gyűlésen. A szocialistákat, akik a gyűlés végén követelték, hogy saját szónokuk is beszélhessen, az ügyeletes rendőr-tisztviselő eltávolította a színhelyről, s amikor a mintegy ezer munkás a *Marseillaise*-t énekelve akart továbbvonulni, megtiltották nekik, hogy énekeljenek. Délután a Kecskeméti utcának az Egyetem tér felé eső részén gyülekeztek a szociáldemokraták, s magasra emelték bírói úton lefoglalt, s másodszorra üres hasábokkal megjelent lapjaiknak, a Népszavának és a Világszabadságnak a példányait és — a rendőri jelentés szerint — „a magyar sajtószabadság kigúnyolására tüntetően lobogtatták és feltűnően hangosan olvasták a Népszavát". Szabados Sándor egyetemi hallgatót, Kalmár Henrik betűszedőt — akikről a jelentés megjegyzi, hogy „mindkettő szociáldemokrata agitátor" — és még három munkást „hatósági intézkedések megszegése, illetve csendháborítás miatt letartóztattak". A szociáldemokraták azonban a Nemzeti Múzeum előtt tovább tüntettek, majd a Petőfi szoborhoz vonultak, ahol Pollák Béla „szociáldemokrata színezetű beszédet tartott, minek folytán egy rendőrtisztviselő nevezettet letartóztatottnak jelentvén ki, őt két rendőrnek azzal az utasítással adta át, hogy a IV. kerületi kapitányság elé állítsák". A munkások azonban szembeszálltak a rendőrséggel, kiszabadították szónokukat, s egy rendőrt meg is vertek. Közben a rendőrök kardot rántottak, több munkást megsebesítettek. Este is a város több pontján rátámadtak a gyülekező szocialista csoportokra, nem kímélve senkit és semmit. Két nap múlva ismét összecsap a rendőrség a munkásokkal. Rudnay intézkedik: a szociáldemokrata párt tizennégy vezetője közül tizenegyet kitoloncolnak Budapestről.

A Vas- és Fémmunkások szaklapja keserűen panaszolja:

„Egy év óta nem múlik el egyetlen hét sem, melyen büntetlenül oktalanul kiontott munkásvér ne festené pirosra a földet. A börtönök legjobb testvéreinkkel, legbecsületesebb munkástársainkkal vannak teletömve; a sajtószabadságunk el van kobozva; az egyesülési és gyülekezési jogunktól meg vagyunk fosztva. Napirenden vannak a kiutasítások elvtársaink tömegéből, kiknek a haza minden városának a védelme kötelességük, de kiknek csak szülőhelyükön szabad a fejüket nyugalomra hajtaniuk, hogy még abban is mindennap zaklatásnak legyenek kitéve. A szabad Magyarország majdnem minden városában és helységében vannak nyomorban sínylődő, létegzisztenciájuktól megfosztott családok, kiktől az uralkodó erőszak elrabolta a családfőt vagy a családfenntartókat, hogy ki legyenek szolgáltatva a megsemmisülésnek. Be van vezetve a

kémrendszer és alig van nyilvános helyiség, mely el nem volna kémekkel árasztva. A feljelentők árulók, saját testvéreiken szerzett Júdás-pénzeken csapnak orgiákat és szereznek így maguknak jövedelmeket..."

Tizezer forint helyett másfél év börtön

A polgári lapok azonban egészen más hangon írtak a rendőrségről: a polgári rend védelmezőit látták bennük, s legfeljebb akkor nyomták meg a tollat, ha érdekellentétbe kerültek, ha a sajtó kívánságait nem teljesítették. A gyorsan fejlődő sajtó üzleti okokból ugyanis egyre inkább bűnügyekkel volt tele. A szerkesztőségek napról napra szenzációkat követeltek a rendőri riporterektől, ők pedig csak akkor tudtak ilyet szállítani, ha a rendőrség „tálalta" nekik a szenzációt.

Ha nem, a riporterek azonnal támadásba kezdtek. Régi igazság: ha nem történik semmi, kiabálva szóvá kell tenni, hogy nem történik semmi, s ezzel már történt valami. Legalábbis annyi, hogy el lehet adni az újságokat. Ezért aztán a múlt századvégi Budapesten nemcsak a rendőrök és a bűnözők harcoltak egymással, hanem legalább akkora csaták dúltak a rendőri riporterek és a rendőrség között is.

A korszak rendőrálma: a szenzációs nyomozás. Az akkori szokások szerint az ügyben eljárt detektívek, s különösen a detektívfőnökök neve rendszeresen megjelent a lapokban — egy-egy kriminalista ugyanakkora — legfeljebb más természetű — népszerűségnek örvendett, mint egy primadonna. A budapesti polgár név szerint emlegette a legismertebbeket — voltak, akik egyiket vagy másikat Sherlock Holmesnak tartották, míg ismét másokat „paccernak". Így hát egy-egy bűnügy kapcsán nemcsak az adott okot izgalomra, hogy elfogják-e a tettest vagy sem, hanem az is, hogy ki fogja, vagy ki szalasztja el. Az újságok igyekeztek minél jobban kiszolgálni a közönség igényeit. A rendőrség azonban nemcsak a sajtót szolgálta ki. Volt rendőri sajtóiroda, rövid kivonatokat kaptak a rendőri riporterek a főkapitányság épületében berendezett kis szobájukban, de a többi már a toll derék munkásain múlott. Ha volt detektív barátjuk, attól még szereztek hozzá információkat, de ha nem, megtette a fantázia is. A rendőrtisztek, a detektívek azonban általában ugyancsak készségesen álltak a nagybecsű sajtó rendelkezésére: szívesebben látták, ha a lapok mint a bűn kiváló üldözőit emlegetik őket, s nem mint „paccereket". Végül a rendőri

érdekkel már kevésbé törődtek, mint saját hiúságukkal. Rudnay főkapitány rendeletben volt kénytelen megtiltani, hogy „az előjáró tisztviselők vagy detektívek neveit a sajtónak bármiképp is tudomására hozzák". Egyszersmind elrendelte, hogy „a közlendő esetet illetőleg pedig tisztán és kizárólag a tényálladékra szorítkozzanak", „különösen pedig a zálogházakat egyáltalán ne is említsék, hasonlóképpen a bizalmas feljelentőket sem".

A legközelebbi bűnügyi szenzációban valóban nem szerepelt sem zálogház, sem bizalmas feljelentő. A főszerepet egy tízezer forintos főnyeremény játszotta, amelyet 1897-ben húztak ki az osztálysorsjátékon, s amelyet — mivel a nyertes nem jelentkezett — letétbe helyeztek, mert a szabályok szerint a nyerő követelése sohasem évült el. S lám, három esztendővel a húzás után, az ismert budapesti bankba, amely az úgynevezett Jószív sorsjegyek kibocsátója volt, beállított egy Fischer Albert nevű úr. Fischert előzőleg szélhámosságért kitiltották Bécsből, de a banktisztviselők, akik tárgyaltak vele, ezt természetesen nem tudták.

— Harmadéve játszottam a Jószív sorsjátékon — adta elő Fischer. — Akkor nem volt módomban áttekinteni a nyertes számok listáját, később meg is feledkeztem róla. A minap eszembe jutott a sorsjegy. Kaphatok felvilágosítást: nyertem-e?

S jóllehet Fischer úr nem tudta felmutatni a sorsjegyet, mondván, hogy otthon őrzi a lakásán, a tisztviselő előkereste a régi számjegyzéket. Fischer tudta a számot, 4576. sorozat, 99-es szám. S a szám — nyert, mégpedig tízezer forintot.

Fischer illendően elbúcsúzott, a bankban tett látogatásra csak azért volt szüksége, hogy megbizonyosodjék róla: tervezett akciója még nincs későn, a tízezret még senki nem vette fel. S aztán visszaszökött Bécsbe, a császárvárosba. Az egyik legjobb hírű bécsi ügyvédet, dr. Joseph Rauschert kereste fel. Úgy vélte, hogy ha nem személyesen jár el, hanem a Rauscher-féle ügyvédi iroda szolgálatait veszi igénybe, sokkal nagyobb bizalmat kelt követelése iránt, hiszen senkinek sem jut eszébe, hogy az ügy mögött egy szélhámosságairól ismert kalandor áll.

— Kérem, doktor úr — adta elő a gondosan megfogalmazott mesét —, évekkel ezelőtt a budapesti Jószív sorsjátékon nagyobb összeget nyertem, de ezt csak most tudtam meg. Komoly baj, hogy sorsjegyem, ötöt vettem akkor, hibámon kívül elégett. Talán szerencse, hogy a számokat feljegyeztem. Tanácsért jöttem önhöz: mi a teendőm?

— Formális pert, úgynevezett megsemmisítő eljárást kell indítania a kereskedelmi- és váltótörvényszéken. Bejelentése alapján a bíróság meghirdeti a sorsjegy számát, s ha egy éven belül más

nem jelentkezik, végzést hoz az ön javára. Erre az okmányra a bank azonnal fizet.

A bécsi ügyvédi irodának Budapesten is volt képviselete. Az intézte a pert, amely a lehető legsimábban lezajlott. A bíróság megindította az eljárást, letelt a kötelezően előírt esztendő, a sorsjegy számát — természetesen Fischer költségén, de mit számított ez a kis befektetés a várható nagy bevételhez mérten — többször nyilvánosságra hozták a lapokban. Senki nem jelentkezett, s miután a bíróság ilyenformán eleget tett a követelményeknek, határozatot hozott: a tízezer forintos nyeremény Fischert illeti.

A szélhámos remegett a vágytól, hogy zsebében érezze a hatalmas összeget, de hogy ne lássék túlságosan mohónak, még néhány napot várt, s csak azután tért vissza a bankba. A tisztviselő hellyel kínálta, elnézését kérte: nagy összegről van szó, a bírósági határozatot meg kell mutatnia a cégvezetőnek. A cégvezető a Jószív egyesület titkárához utasította a kései jelentkezőt. Hangsúlyozta, hogy a pénz felvételének nem lesz akadálya, mindössze jelentéktelen formaságról van szó, a tisztelt ügyfél ugyebár megérti, s Fischer kénytelen-kelletlen megértette.

Dr. Hajduska Emil, a Jószív egyesület titkára ugyancsak nagyon udvarias volt. Örömét fejezte ki afelett, hogy Fischer Albertet személyesen is megismerheti, szerencsekívánatait fejezte ki a nagy nyereményhez, külön megköszönte, hogy Fischer annak idején a sorsjegy megvásárlásával szíves volt támogatni azt a jótékony célt, amelyet a Jószív egyesület mindig szolgált, szolgál és szolgálni fog. S aztán hosszasan vizsgálta a bírósági határozatot.

— Ime — mutatta fel a papírköteget — társaságunk minden tevékenységét a legnagyobb pontosság jellemzi. A jegyzék még azt is tartalmazza, hogy a sorsjegyeket az ország mely részeiben hoztuk forgalomba. Méltóztatik talán megjelölni a vásárlás helyét?...

— Azt hiszem, Budapesten... nem is... igen, emlékszem, egy vidéki utamon... grófi barátom birtokára utaztam éppen... vagy talán nem is akkor... Ejnye, doktor uram, hát nem elfelejtettem?!

— Végtelenül sajnálom, Fischer úr, de ebben az esetben a végzést nem írhatom alá.

— Ugyan kérem, mi ez a sértő bizalmatlanság? Talán kételkedik a szavamban?

— Távol áll tőlem, Fischer úr! De méltóztassék megérteni a helyzetemet, a roppant felelősséget!

— Végül is hogyan kapom meg a pénzemet?

— Szíveskedjék a bírósághoz fordulni, és *pro forma* pert indítani egyesületünk ellen. Hangsúlyozom: *pro forma*, a nyilvánosság teljes kizárásával, satöbbi, satöbbi... Mi az ítéletig a pénzt bírósági le-

tétbe helyezzük, s amint megvan a döntés, haladéktalanul kifizetjük. De ítélet híján sajnos, nem állhatok rendelkezésére...

Fischer most már meglehetősen ideges volt. Rávágta az ajtót a Jószív egyesület jószívű titkárára, akit azonban az események napokon belül fényesen igazoltak. S Fischer a tízezer forint helyett másfél évi börtönt kapott. Mert még mielőtt Fischernek módja lett volna megindítani a Hajduska doktor által tanácsolt polgári pert, bizonyos Taub Sándor zólyomradványi jegyző bűnvádi feljelentést tett Fischer ellen csalásért, s a szélhámost a rendőrség őrizetbe vette.

Fischer nagy balszerencséjére a zólyomradványi jegyzőnek a húzás után négy esztendővel — s néhány nappal az után, hogy a szélhámos a Jószív egyesületnél tárgyalt — eszébe jutott, hogy fiókjában van még egy 1897-ben vásárolt sorsjegy. S mivel úgyis Budapestre vitt az útja, elhatározta, utánanéz, nem kedvezett-e neki annak idején a szerencse? A jegyző egyenesen Hajduska doktort kereste fel. Ő is felvilágosítást kért.

Előhalászta tárcájából, s a titkár asztalára tette a kis papírlapot. A titkár megnézte a számot, nem akart hinni a szemének. 4576. sorozat, 99. szám. Fejből is emlékezett rá, hogy Fischer úr ugyanezzel a számmal tartott igényt a tízezer forintra. A biztonság kedvéért azonban előkereste feljegyzéseit. Megkérte a jegyzőt, hogy fáradjon vissza másnap az ügyben. Addig alaposan átgondolta a dolgot. S arra a következtetésre jutott, hogy Fischer bizonyosan csaló, s csakis Taub lehet a jogos nyertes. Igen ám, de az ügyet nem intézheti el egyszerűen azzal, hogy kifizeti a tízezer forintot Taubnak. Végtére is Fischer kezében van egy jogerős bírósági végzés. Ezt valamilyen módon érvényteleníteni kell. Mégpedig csak egyféleképpen: ha egy bűnügyben bebizonyosodik, hogy tulajdonosa csalárd módon jutott hozzá. Hiszen a kereskedelmi- és váltóbíróság döntése egyébként mindenben megfelel az alaki követelményeknek. Hajduska doktor tanácskozott a Jószív egyesület jogtanácsosával is, majd úgy döntött, hogy mindenről felvilágosítja a zólyomradványi jegyzőt.

Szegény Taub úr másnap csaknem leesett a székről, amikor nemcsak azt tudta meg, hogy tízezer forintos nyeremény várományosa, hanem azt is, hogy erre a nyereményre már valaki igényt tart. Csaknem nekiugrott Hajduska doktornak: igaz, hogy falujában, a jegyzői hivatalban alaposan hozzászokott az aktagyártáshoz, de ilyen ügye természetesen nem volt, s más dolog, ha az ember saját maga kénytelen bujkálni a jog útvesztőiben. Aztán a rendkívül udvarias, finom modorú titkárnak mégis sikerült lecsillapítania vendégét. A jegyző elfogadta, hogy a Jószív egyesület egyelőre

nem fizethet, megelégedett azzal, hogy dr. Hajduska azonnal intézkedik a pénz bírósági letétbe helyezéséről, s elfogadta azt a tanácsot is, hogy azonnal menjen a rendőrségre és tegyen feljelentést Fischer Albert ellen.

A rendőrségen meghallgatták Taubot, és még aznap előállitották Fischert. A szélhámos kétségbeesetten tagadott. Ragaszkodott az öt elégett sorsjegy meséjéhez, s csak annyiban módosította: lehet, hogy csak négy égett el közülük, az ötödik, éppen a nyertes, valamilyen úton-módon Taubhoz került. Így hát továbbra is őt illeti a nyeremény, legfeljebb nem bírósági végzés alapján, hanem a tőle jogtalanul eltulajdonított eredeti értékpapír visszajuttatása után. Fischer azt magyarázta: Taub éppen azért jelentkezett olyan későn, mert lopott sorsjegyről lévén szó, igyekezett a legcsekélyebbre csökkenteni a kockázatot, s megvárta, amíg csaknem kockázat nélkül felveheti a nyereményt.

Elképzelhető Taub felháborodása, amikor megtudta, hogy a csaló még őt vádolja csalással! Kissé megnyugodott azonban, amikor tapasztalta: a rendőrségen senki nem hisz Fischernek, mindenki Taub előadását tartja valóságnak. Azért a jegyzőnek is alaposan meg kellett kínlódnia a vizsgálat során. Tanúkat kellett felvonultatnia, akik tudtak a sorsjegyről, látták nála vagy annak idején tanúi voltak annak, hogy sorsjegyet vásárolt. Perdöntőnek számított a zólyomradványi tanító vallomása. A derék iskolamester elmondta: éppen ő volt az, aki azt tanácsolta Taubnak, ha már Budapestre utazik, érdeklődjék a Jószív egyesületnél, nem nyert-e esetleg a sorsjegye? A jegyző okmányszerű bizonyítékot is talált a maga igaza mellett. Felforgatták az egész házat, mire a padláson egy ládában megtalálták azt a levelet, amelyben a bank köszönettel nyugtázta a Zólyomradvány község jegyzőjétől beérkezett 2 forint 35 krajcárt, s jelezte, hogy az összeg fejében mellékelten küldenek egy darab Jószív sorsjegyet, mégpedig a 4576. sorozatból a 99-es számút.

Hátramaradt még egy lehetőség: hátha két azonos számú sorsjegy került forgalomba, és akkor bár Taub igazat mond, Fischer sem szélhámos. A Franklin Társulat nyomdájának igazgatóját meg is eskették vallomására, amelyben órák hosszat taglalta a sorsjegyek előállításának bonyolult, tévedést és hamisítást kizáró módját, kifejtve: két azonos számú sorsjegy semmiképpen sem kerülhet forgalomba.

Fischer másfél évet kapott, Taub pedig megkapta a tízezer forintot. Szép pénz volt ez akkoriban. Hogy mennyi? Körülbelül elegendő lett volna ahhoz, hogy két Amerikába szökött sikkasztó kiadatásának költségeit fedezze. Ebben az időben, amikor tízezer-

számra vándoroltak ki Magyarországról Amerikába azok, akiknek itt nem jutott kenyér (1901-től 1910-ig, 1 049 003-ra rúgott a számuk), a sikkasztók, a szélhámosok is rendszerint az Újvilág felé indultak, hogy ott, sok ezer kilométerre bűncselekményük színhelyétől eltűnhessenek és belevegyülhessenek a bevándoroltak tömegébe.

A sikkasztó és a „démoni hatalom"

Falkai László postást, aki 1901 nyarán 40 308 elsikkasztott koronával szökött meg, valahol New York környékén utolérte a körözés, és jóllehet a bűnös úton szerzett pénzből ezer koronánál alig valamivel többet költött még csak el, a bírói ítélet ráterhelte a kifizetett 5062 korona kiadatási költséget is. Kecskeméthy Győző városházi gyakornokot azonban, aki ennek az összegnek a tizenötszörösét, kereken 600 ezer koronát sikkasztott, soha nem csípték el. Pedig minden bizonnyal ő is Amerikába szökött. Az utolsó nyomok az óceánon túlra vezettek. S aztán eltűntek. Mindmáig nem tudni, mi lett a sorsa. Kecskeméthy Győző azóta nyilván magával vitte titkát a sírba. Hiszen ha élne, több mint kilencven esztendősnek kellene lennie.

A Magyarország c. lap 1901. november 16-án így kezdte tudósítását: „Az amúgy is zilált pénzügyi viszonyok közt levő fővárost súlyos anyagi veszteség érte tegnap. Egyik tisztviselője, akinek a IV. kerületi adóhivatalból mintegy 600 000 koronát kellett átszállítania a főpénztárba, a pénzt elsikkasztotta és megszökött. A fővárosi hatóság ezúttal is bürokrata módon járt el, amennyiben jó későn értesítette az esetről a rendőrséget, amely azonnal mozgósította egész személyzetét. Kecskeméthy Győzőt, a sikkasztó tisztviselőt 116 detektív és közrendőr nyomozza, akik eddig 145 távirati jelentést küldtek, de a nyomozás sikeréről egyik sem adhat számot. A rendőrség megküldötte az összes vidéki hatóságoknak a sikkasztó személyleírását, valamint 600 példányban az arczképét és szétküldötte mindenfelé az országba."

A lap tudósítója kifejtette, hogy a nagy sikkasztás nemcsak bűnügy, hanem olyan esemény, amely megzavarja a főváros életét is: „A nagy sikkasztás érzékenyen sújtja a főváros háztartását. A jövő évi költségvetésre nagy deficzitet irányoztak elő s csak nagy nehezen lehetett a tanácsnak oly minimumra redukálni, mely összeget az évi gazdálkodás alatt reméltek eltüntetni. Ez a jóakarat most dugába dől, ha nem kerítik kézre a sikkasztó díjnokot, mert

a sikkasztás következtében nemcsak a teoretikus háromszázezer koronás deficzitnek, hanem az elsikkasztott összegnek a pótlásáról is kell gondoskodni. A pénzügyi és gazdasági bizottság épp ma délután kezdi meg a jövő évi költségvetés tárgyalását, melynek előre megállapított menetét alaposan meg fogja zavarni Kecskeméthy Győző kalkulusa."

Nos, Kecskeméthy nemcsak a fővárosi költségvetést, hanem az Egyetemi Nemzeti Pártot, az alakulóban levő Kurucz Brigád szervezését, továbbá a rendőrség tekintélyét is „megzavarta". Pedig a huszonhárom éves fiatalember tulajdonképpen egyszerű trükkel élt. Szinte hihetetlen, hogy ilyen könnyen sikkasztotta el a hatalmas zsákmányt.

Kecskeméthy azt használta ki, hogy megbíztak benne. Hogyne bíztak volna, hiszen a fiatalember előkelő családból származott, s három bátyja már régebben kifogástalanul dolgozott a főváros tisztviselői karában. Nem sokkal az érettségi után — mindössze húszéves volt akkor — családi összeköttetései révén a főváros szolgálatába fogadták. Előbb a főpénztárhoz, aztán a VII. kerületi, majd a IV. kerületi elöljárósághoz osztották be. Egyébként az akkori idők szokásai szerint beiratkozott az egyetemre is: ahogy akkoriban nevezték, „mezei jogász" volt. Kecskeméthy fontos szerepet töltött be az egyetemi hallgatók politikai életében is. Őt választották a reakciós Egyetemi Nemzeti Párt elnökévé. 1901 nyarán Németországban járt, s nagyon megtetszettek neki az ottani *Burschaftok*, néhány társával együtt azon iparkodott, hogy hasonlót szervezzenek Magyarországon is, Kurucz Brigád néven. Mi sem természetesebb, mint hogy miután sikkasztott, sorra jelentek meg a nyilatkozatok, amelyekben az Egyetemi Nemzeti Párt és a Kurucz Brigád vezetősége egyaránt tudtul adta: semmi közük nincs, és nem is volt Kecskeméthyhez. (A Kurucz Brigád nyilatkozatát a többi között aláírta Magasházy László is. Ez a fiatalember később Szegeden Horthy Miklós közvetlen környezetében tűnt fel, majd Horthy kormányzóvá választása után ő lett az első szárnysegéd.)

Kecskeméthy Győző azonban lemondott a rá váró politikai karrierről, s inkább megkockáztatta, hogy egy csapásra meggazdagodjon. S a kísérlet teljes sikerrel járt. A IV. kerületi elöljáróság adópénztárába (akkor a Belváros volt a IV. kerület) fizették be a legnagyobb vállalatok adójukat. Az adóbefizetésekre negyedévenként került sor. 1901. november 14-én éppen lejárt egy adónegyed. Hatalmas összeg gyűlt össze. Kecskeméthy, az adóhivatal gyakornoka, aki egyébként a telek- és a kereseti adó naplóját vezette, kapta azt a megbízatást, hogy Győry Gyula altiszttel együtt vigye a pénzt egy bőrtáskában a Városházára. Szimély Ede pénztáros, Leipold

Lajos ellenőr felügyelete alatt annak rendje-módja szerint betette a pénzestáskába a 777 ezer koronát, amelyet be kellett küldenie a Városházára.

A Magyarország ezt irta:

„A pénzt: 298 db ezer forintost, 690 db száz forintost, 2090 db 10 forintost és 850 db tízkoronást, a többit 5, 2 és egykoronásokban a pénztáros Kecskeméthy és Győry jelenlétében helyezte el jegyzék mellett egy arra szolgáló bőrtáskába: jelenlétükben a táskát lezárta, a kulcsot Kecskeméthynek, a zárt táskát pedig Győrynek adta át, akik ketten együtt távoztak. A szolga a táskát a vállára kapta. A táska azonban oly súlyos volt a több ezer koronát kitevő ezüstpénztől, hogy azt alig bírta volna Győry a központi városházáig gyalog elvinni. Ezért egyfogatú bérkocsit fogadtak az adópénztáros beleegyezésével. A kocsi, amelynek számát eddig nem tudta kinyomozni a rendőrség, az előljáróság kapuja előtt a Magyar utca 23. számnál állott meg. A gyakornok és szolga beültek, de alig indult el az egyfogatú, Kecskeméthy azt parancsolta a kocsisnak, hogy ugyanabban az utcában a 2. számú háznál álljon meg.

Míg a kapuhoz értek, a gyakornok kioktatta a szolgát, hogy vigyen fel egy levelet D. orvosnak és csakis a saját kezébe adja át. Választ is hozzon rá: Igen — vagy nem!

Mikor a kocsi megállott, a gyakornok valósággal kituszkolta a szolgát.

A szolga hűségesen teljesítette a parancsot. A táskát a kocsiban hagyva, fölment a második emeletre, de nem találta otthon a doktort. Hogy ezt igazolja, le is hívta magával a szobalányt.

Amíg a szolga fönnjárt, a gyakornok vagy négy-öt percig egyedül volt a kocsiban, s mint később kiderült, ezalatt kinyitotta kulcsával a táskát és kivett belőle összesen 588 ezer koronát, vagyis többet, mint félmilliót sikkasztott el. Az ezüstpénzt és a többi bankjegyet a táskában hagyta. Együtt tovább hajtattak a központi városháza Városház utcai főbejárója elé, amely szemközt fekszik a fópostával. A kocsi megállt. A gyalogjáró felé a kocsiban jobbra ülő Kecskeméthy kiugrott e szavakkal:

— Várjon, levelet kell adnom a postára! — s ezzel a Zsibárus utca felé szaladt. Mire a szolga a nehéz táskával kicihelődött, Kecskeméthyt már nem látta. Vagy három percnyi várakozás után a szolga a súlyos táskával nem győzte már várni Kecskeméthyt és egyedül felment a II. emelet 20. sz. alatti főpénztárba, ahol a táskát az asztalra tette. Ugyanakkor az adópénzekkel voltak az I., II., III., V. kerületek részéről a pénzbeszállítással megbízott emberek. Hoffmann Sándor főpénztárosnak azonnal feltűnt Kecskeméthy elmaradása és türelmetlenkedve szolgát küldött utána a fő-

postára, de ez nem akadt rá. Időközben a főpénztáros tanúk előtt másodkulcsával felnyitotta a táskát és konstatálta, hogy annak tartalmából 293 darab ezerforintos és 200 db 10 koronás hiányzik. E fölfedezés borzasztó megdöbbenést keltett a jelenlevők közt."

A „borzasztó megdöbbenés", vagy a korabeli köztisztviselők minden szokatlan eseményre lassan reagáló gondolkozása lehetett az oka, hogy a főpénztáros nem értesítette azonnal a rendőrséget, hanem előbb bekopogtatott feljebbvalójához, az tovább jelentette az ügyet, egészen addig, amíg a dolog el nem jutott a főpolgármesterig. A főpolgármester sem a rendőrséget értesítette mindenekelőtt, hanem magához kérette a főváros főügyészét, főszámvevőjét és az illetékes elöljárókat. Még elküldtek Szimély IV. kerületi pénztáros lakására is, s csak amikor már valamennyi úr határozottan állította, hogy itt bizony sikkasztás történt, akkor értesítették a rendőrséget. Értékes egy-másfél órát vesztegettek el. Egérutat adtak Kecskeméthynek, s ezt soha többé nem sikerült behozni.

Tulajdonképpen egyszerűbb nyomozás el sem képzelhető rendőr számára annál, mint hogy a tettes személye már az első percben ismert, pontos személyleírás, sőt fénykép áll róla rendelkezésre. A kibocsátott körözőlevél nagyon pontosan leírta a több mint félmillió korona sikkasztóját: „Mintegy 174 centiméter magas, sovány, halvány, sápadt, kerek arcú, beesett, szürkéskék szemű, szemei körül karikák vannak. Haja szőke, szemöldöke gyér, szőke, szempillái szőkék, ritkák, szemehéjai vörösek, álla hegyes, bajusza kicsi, veresesszőke, szakálla beretvált, homloka, orra, szája rendes, fogai épek, fején hátul haj által takart sebhely van. Balkeze kisujján fonott aranygyűrűt, kis láncfüggelékkel szokott viselni. Beteges kinézése van. Csak magyarul beszél, veszprémi kiejtéssel. Szökésekor sötétkék télikabátot, fekete bársonygallérral, szürkés, kockázott ruhát, kemény kalapot viselt. Annak részére, aki Kecskeméthyt a pénzzel együtt elfogja, 4000 korona díj van kitűzve."

Később a pénzjutalmat húszezer koronára emelték, de akit négyezer koronáért nem találnak meg, nem találják azt meg húszezer koronáért sem. S Kecskeméthyt nem fogták el, pedig nem szűkölködtek nyomokban. Az elsőt mindjárt négy óra tájban egy Erdélyi János nevű fiákeres adta, akinek fogalma sem volt róla, hogy milyen nagy segítségére lesz a rendőrségnek, csak saját érdekében ment panaszra a hatóságokhoz. Elmondta, hogy egy fiatal úr az ő 458. számú kocsiján a Hungária Szállótól a Keleti pályaudvarig fuvaroztatta magát, s fizetés nélkül megszökött. A kocsiból azzal szállt ki, hogy csak „nagy pénze" van, majd a restiben felváltja, s aztán visszatér a fiákereshez a járandósággal. Erdélyi várt egy darabig, azután pedig megpróbálta előkeríteni az utast. Sikertelenül, pedig

végigjárta a berlini gyors valamennyi kocsiját is, mert útközben a fiatalember azt mondta, hogy a berlini gyorshoz iparkodik. Körülbelül abban az időben indult ugyancsak a Keleti pályaudvarról a fiumei gyors is, ezt már a kárvallott fiákeres nem tudta végignézni. Amikor a rendőrségen megmutatták neki Kecskeméthy Győző fényképét, a leghatározottabban kijelentette, hogy ez az, aki őt bebecsapta.

Egymás után érkeztek a bejelentések a rendőrséghez. A dombóvári állomásfőnök a lapjelentések szerint a fiumei gyorson felismerte Kecskeméthyt, de az nem volt hajlandó a vonatról leszállni, s rendőr nem volt a közelben, kénytelen volt útjára engedni. A gyékényesi határállomáson néhányan látni vélték a sikkasztót, amint leszállt a vonatról, s átszállt a bécsi gyorsra. A detektívek nemcsak vidéken kutattak, hanem éltek a gyanúperrel, hogy Kecskeméthy netán mégsem hagyta el a fővárost, s ezért állandóan razziáztak Budapesten is. A nyomozás irányítói órákig tanulmányozták azokat a leveleket, amelyeket Kecskeméthy a sikkasztás után írt, s amelyeket a főpostán adott fel, de nem lettek okosabbak ezektől sem. A nyomozás második napján a rendőrség sajtóirodája közleményt adott ki:

„A Kecskeméthy Győző lakásán tartott kutatásnál megkerült vasúti igazolványa, amelyen a fénykép téntával áttörölve, az arc részben kidörzsölve volt. Leckekönyve is előkerült, amelyből a fénykép hiányzott. E hónap 12-én este 7 óra felé elment Csollán Károly joghallgató ismerőse lakására s Csollánt kérte, hogy leckekönyvét kedvezményes árú operai jegyek vételére — amit nővérének akar adni — kölcsönözze neki. A leckekönyv nem volt Csollán lakásán, hanem az ügyvédi irodában, ahol dolgozik, elzárva. Erről Kecskeméthy értesülvén, kérte Csollánt, hogy ugyanazon célból hozza el leckekönyvét másnap, 13-án délután fél kettőig hivatalába, a IV. kerületi elöljárósághoz, noha 13-án az Operában előadás nem volt. Ezt Csollán meg is tette s némi szóváltás után Csollán a leckekönyv átadása után távozott azzal, hogy leckekönyvéért majd el fog menni Kecskeméthy hivatalába, Csollán azóta Kecskeméthyt nem látta.

Tegnap reggel nyolc óra tájban Csollán levelet kapott Kecskeméthytől, melyben neki 10 darab 10 koronás bankjegyet küldött. A levél tegnapi keletű budapesti IV. számú postabélyegzővel van ellátva. Délben pedig Horváth Aladár, az Egyetemi Kör elnöke kapott Kecskeméthytől egy levelet, melyben 7 darab 10 koronás papírpénz volt. E levél is a IV. számú postahivatal bélyegzőjével lett tegnap este 6 órakor ellátva.

A IV. számú postahivatal a főposta.

Csollán átadta Arányi rendőr-főtanácsosnak azt a levelet, amelyet a sikkasztó neki 13-i kelettel, szóval a sikkasztást megelőző napon írt.

A rövid levél tartalma ez:

»Adósságom fejében küldök magának 500 forintot. Használja fel okosan. Üdvözli Győző.«

Horváth Ádám, az Egyetemi Kör alelnöke ugyancsak pénzzel béleit levelet kapott, amelyet minden bizonnyal a sikkasztás után írt Kecskeméthy:

»Kedves Ádám! A helyzet megváltozott. Küzdöttem, reméltem, hogy sikerül győztesen diadalra vinnem a fennen lobogtatott büszke zászlót... de... megkezdett művem be nem fejezhetem.

Oly tettet követtem el, melyet jóvá nem lehet tennem. — Nem tudom, mi vitt rá... de oly démoni hatalom ragadt az utóbbi időben kínzó vasmarokkal szívembe, melytől szabadulni nem tudtam. — Már megtörtént... Kezem reszket... szeretném visszaszívni... de nem lehet... Istenem... elvesztem.

Mellékelve küldök 3 forintot újabb keletű tartozásaim kiegyenlítésére.

Kijelentem, hisz tudod magad is, hogy soha egy krajcárt sem fordítottam a közpénzből a magam hasznára. — Feledj el édes Ádámom — én elvesztem úgyis az életre nézve... Üdvözöl Kecskeméthy.«"

A levelekből le lehetett vonni azt a következtetést, hogy a sikkasztás után Kecskeméthy meglehetősen ideges volt — s ez érthető —; s ami már furcsább —, hogy saját erkölcsi érzéke volt: a kisebb összegeket megküldte a nagy sikkasztásból, nehogy egykori barátai megvessék őt. Ami pedig azt az érzését illeti, hogy „elveszett az életre nézve", ez valónak bizonyult. Legalábbis a detektívek nem találták meg soha. Pedig hát sűrűn utazgattak külföldre is a Kecskeméthy után nyomozó budapesti detektívek. A trieszti Il Piccolo című lap riportere például ezt írta:

„Kecskeméthy Győző a múlt pénteken reggel Miramare állomáson leszállott a Pragerhof felől érkező gyorsvonatról. Az állomásról kocsin érkezett a kastélyba, s alaposan megtekintette néhai Miksa császár palotáját. A kastély mellett a tengerparton épült grignanói Bellevue vendéglőben megebédelt, azután egyfogatú bérkocsin Triesztbe hajtatott. Az ottani Specchi-féle kávéházban elolvasta a magyar lapokat, s nemsokára megint kocsira ült, s visszahajtott a miramarei állomásra, ahonnan Mestre felé Olaszországba utazott. Mestrétől Velencébe és Milánóba ágazik el a vonal, s így nem lehet tudni, merre menekült Kecskeméthy. A trieszti rendőrség mindezt csak néhány nappal később tudta meg, amikor már késő volt. A bu-

dapesti detektívek, akik Miramaréban és Triesztben is jártak, s egész biztonsággal megállapították, hogy Kecskeméthy mind a két helyen megfordult, szintén elutaztak Olaszországba."

Ebben az időben már Bérczy Béla kapitány nyomozott az ügyben, amelyet még Arányi Taksony rendőrtanácsos kezdett el. A rendőrségnek kellemetlen volt a kudarc, hiszen a lapokból kiderült, hogy ha gyorsabbak lennének a főkapitányság emberei, elfoghatnák Kecskeméthyt. Amikor ugyanis Bérczyék Olaszországba értek, Kecskeméthy már továbbállt Itáliából, ahol egyébként a Szent Márk téren látták egy csinos nővel, amint a galambokat etette, s Nizzában bukkant fel, ahol az egyik játékkaszinóban ismét bebizonyosodott, hogy ebül szerzett jószág ebül vész el. Kecskeméthy jó néhány ezrest vesztett, de az is igaz, hogy maradhatott még neki bőségesen a főváros pénzéből. A rendőrség — a régi fogáshoz híven — kommünikét adott ki, amelyben sikertelenségét a szükséges titoktartás mögé próbálta rejteni: „A napilapok egy része Kecskeméthy bűnügyének kapcsán a rendőri nyomozás irányáról folyton új és új — a valóságnak egyáltalán meg nem felelő híreket közöl, melyekre nézve a rendőrség kijelenti, hogy e tárgyban napok óta semmiféle hírt ki nem adott és bár a rendőrség kellően tudja méltányolni a napilapok útján fölkeltett érdeklődés előnyeit, mégis a nyomozás érdeke ez idő szerint újabb tudósítások kiadását meg nem engedi. A lapok azon híre is, mintha Arányi Taksony rendőrfőtanácsostól a nyomozás elvétetett volna, egyáltalán nem felel meg a valóságnak. A tény az, hogy az ügy fontosságához képest, állandóan több rendőrtisztviselő foglalkozik azzal."

Lehet, hogy Arányi Taksony is nyomozott tovább, de annyi bizonyos, hogy Bérczy folytatta a fogócskát, amely Korzika szigetén ért véget. Az utolsó értesülés szerint ugyanis Kecskeméthy Győző november 27-én a Dél-Amerika felé induló *Hollandia* nevű hajó fedélzetére szállt. Bérczy vitorlást kerített, hogy még beérje Korzikán, ahol a *Hollandiának* ki kellett kötnie. Nem sikerült, s Korzikáról Bérczy már nem ment tovább Brazília felé. Előbb táviratozott Budapestre, Halmos polgármesternek, s ebben megkérdezte: a főváros fedezi-e a további üldözés minden bizonnyal nem kis költségeit. A főváros nemet mondott, nem szánt rá még néhány ezer koronát az ügyre. A közgyűlés pedig — mi mást tehetett volna — jóváhagyólag tudomásul vette Halmos polgármester jelentését a sikkasztás után foganatosított fegyelmikről és egyéb intézkedésekről.

Ugyanezen a fővárosi közgyűlésen jóváhagyólag vették tudomásul, hogy Saly Károly rendőrtanácsos főkapitányi dorgálásban részesült, mert az 1901. február 16-i munkanélküli tüntetéskor „feltűnő erélytelenséget mutatott a kirendelt karhatalom parancsnokaként". Szó sincs róla, Saly kardot rántatott rendőreivel, „egy-kettőre véres lett minden kard... a rendőrök irgalmatlanul kaszaboltak maguk körül" — amint a Friss Újság riportere írta —, de nem tudta megakadályozni, hogy az elkeseredett rongyosok a Kerepesi úton, a Múzeum körúton be ne zúzzák a kávéházak, a magánpaloták fényes üvegablakait. Sajó Sándor rendőrkapitány sietett erősítéssel a bajba jutott Saly segítségére, s egyesült erővel teremtettek véres rendet. Ez a Sajó hírhedt, gyűlölt pribék volt, s a munkássajtó egy időben „sajó" néven emlegette a munkásgyűlölő rendőrtiszteket. Boda Dezsőt is „sajónak" nevezték, amikor először tűnt fel a neve a munkások ellen kivezényelt rendőrök parancsnokaként. Később Boda elérte, hogy ne hasonlítsák máshoz, önmaga lett a brutalitás jelképévé.

Saly kudarca után Boda kapja a feladatot, hogy a munkástüntetések ellen felvonultatott rendőri erők parancsnoka legyen. Örömmel vállalkozik erre a bizalmi feladatra, pedig az ilyesmi nem tartozik szorosan kötelességei közé, hiszen az V. kerületi kapitányságot vezeti különben. Lassan, szívósan, hangyaszorgalommal küzdötte fel magát odáig: 1882-ben, még a Thaisz-korszakban, tizenkilenc éves korában került a rendőrség állományába. Apja, képviselő-földbirtokos, valami nagyobb becsben álló és jövedelmezőbb pályát szánt neki, de Boda mindenáron rendőr akart lenni. Feljegyezték róla, hogy gyermekkorában a Vas megyei Vönöckön, szülőfalujában játékból összedoboltatta a falusi gyerekeket, s aztán ostorral szétverte őket. Boda felnőtt, meglett emberként is a hatalom, a másoknak való parancsolás mániákusa maradt. Ő úgy szállt szembe a munkanélküliek felvonulásával, hogy azért nem dorgálás, hanem feletteseinek dicsérete járt.

December 21-én az ő „gondjaira" bízták a munkanélküliek délutáni tüntető menetét. Boda gondoskodott rendbontásról, hogy bebizonyíthassa: miként kell rendet csinálni:

Népszava:

„Az óriási tömeg bámulatos rendben vonult végig az utcákon. Bár többször erőszakosan provokálták az elkeseredett embereket — különösen a villamosvasút keresztezésénél ordítottak brutálisan a tömegre —, a rendet mi sem zavarta. A New York kávéház előtt

hat rendező állott sorfalat. Itt dobták be a múlt évben is először az ablakokat. A kávéház leeresztett vasrácsa mögött most is nevetgélve álltak az összes vendégek, de a menet nyugodtan vonult el a kávéház előtt. Mikor az utolsó sorok a kávéház elé értek, valahonnan egy kő repült a kávéház nagy tükörablakába. A menetből nem dobhatott senki. Ott állt hat rendező és a rendőrség, tehát okvetlen rögtön megfogták volna az illetőt. A menetben levők közt sem vette észre senki a dolgot. A rendezőség a menet elindulása előtt figyelmeztette az összes munkásokat, hogyha valakit dobálni látnak, rögtön adják át a rendőrségnek. A kődobás egy pillanatra sem bontotta meg a rendet. A menetben levők kilenctized része nem is tudta, hogy a kávéházablakot bedobták. A Kerepesi út nézőközönségéből többen bámulatuknak adtak kifejezést a munkások fegyelmezettsége felett. A Nemzeti Színház előtt — idáig a legnagyobb rendben történt a felvonulás — Boda kapitány a menet élére sietett és kijelentette, hogy a főkapitánytól utasítást kapott a menet rögtöni feloszlatására. A menet élén haladó elvtársak bámulva kérdezték a feloszlatás okát, erre Boda kijelentette, hogy a New York kávéház ablakát a munkanélküliek betörték, ezért kell a menetet feloszlatni. A menet bejelentői kijelentették, hogy ilyen körülmények között a rendért felelősséget nem vállalhatnak, sőt az esetleges zavargásokért a rendőrséget teszik felelőssé. A Kerepesi úton, a Nemzeti Színház környékén nincsenek mellékutcák és így a menet, amelynek vége még a Népszínháznál van, nem oszolhatik rendben szét. Boda kapitány azonban hajthatatlan maradt. Ekkor a bejelentők arra kérték, hogy legalább adjon 10 percet a menet eloszlatására. Minden hiába! Két perc múlva, mikor a rendezők emberfeletti munkával dolgoztak azon, hogy a menet rendben oszoljon szét, a mellékutcákból vagy 100 lovas rendőr vonult ki és belenyargalt a menetbe, amelyben a munkások ezrei még azt sem tudták, miért oszlatták szét a tömeget..."

A rendőrség létszámát egyre növelték, s hamarosan kinőtte a volt Európa Szálló épületét. Sikerült azonban a költözködést elkerülni, nem másutt vettek vagy építettek nagyobb épületet, hanem megvették a főkapitánysággal szomszédos József tér 8. számú Deutsch és Hass-féle palotát, átalakíttatták, majd hozzáépítették a régi épülethez. Egy évig tartottak a munkálatok, 1903 novemberében vette birtokába a rendőrség a házat, amelyben elsősorban a nyilvántartás kapott tágas helyet. Akárcsak a világ más rendőrségének, a budapestinek is nagy gondot okozott, hogy névváltoztatással, külseje elváltoztatásával viszonylag könnyen megszabadulhatott bárki régi énjétől, priuszától. Az azonosítás gondját eleinte a Budapesten is a Bertillon-rendszerrel próbálták megoldani, amely

az antropometriát, vagyis a csontrendszer mérési adatainak rögzítését használta fel az azonosításhoz. Az idegen nyelveket kitűnően beszélő Arányi tanácsossal lefordíttatták a párizsi professzor könyvét, majd Arányi és a bűnügyi osztály vezetője a francia fővárosba utazott, hogy a helyszínen tanulmányozzák a szisztémát, sőt egy detektívével el is végeztették a párizsi Bertillon-iskolát. Mire azonban idáig jutottak, s bevezethették volna a dolgot, kiderült, hogy van jobb, sokkal jobb eljárás is.

Az ujjlenyomat-rendszer hírét Pekáry Ferenc dr., akkor kerületi kapitány, 1902 nyarán hozta Magyarországra Londonból, ahol szabadságát töltötte. Az ambiciózus rendőr-tisztviselő magánszorgalomból kapcsolatot teremtett az angol kollégákkal. Amolyan tapasztalatcsereféléin hallott róla, hogy Henry, a londoni rendőrség helyettes főnöke és egyszemélyben a bűnügyi osztály vezetője az ujjhegyeket borító bőrfelület úgynevezett papilláris vonalai alapján állított fel, ráadásul nagyon jól nyilvántartható, azonosítási rendszert. Pekáry Ferenc nemcsak Henry könyvét hozta magával (Arányi mindjárt nekiláthatott fordítani), hanem az ujjlenyomat készítéshez szükséges eszközöket is. Mindjárt a londoni rendőrség után — az európai kontinensen elsőként — meg is kezdték alkalmazását. Előbb csak kétezer ujjlenyomat lap került a nyilvántartásba, de 1904-re ez a szám már hatezerre növekedett. Emellett a nyilvántartó egy nagy termében és négy szobájában 75 445 egyént tartottak nyilván, s már összesen 64 842 fényképet is őriztek, összesen 10 807 egyénről.

Új sisakban, szám a hason

Nem éppen vita nélkül, de végül is nagy — természetesen kormánypárti — többséggel 1904-ben a képviselőház fizetésemelést szavazott meg a rendőröknek. Minden beosztásban alaposan emelkedtek az illetmények: meg kellett fizetni az egyre keményebb szolgálatot. Egymást követték a tüntetések, a sztrájkok: sztrájkba léptek a fuvarosok, aztán a vasutasok. A rendőrségnek mindkét alkalommal főszerep jutott az eseményekben.

Kocsikázás rendőri kísérettel

Talán soha nem kocsikáztak annyit a pesti rendőrök, mint az 1903. szeptember 28-án kitört fuvaroskocsis sztrájk idején. A rendőrség nyíltan a fuvaros és teherszállító vállalkozók mellé állt a háromezernél több fuvaros és teherszállító bérharcában. A sztrájktörő kocsisokra minden kocsi bakján két-két rendőr vigyázott. Mozgósították a katonaságot is, és amikor a puszta fenyegetés nem használt, Rudnay főkapitány rendőrrohamot vezényelt a sztrájktanya ellen. A rendőrök kivont karddal támadták meg a kocsisokat, s amikor a sztrájkolók ellenálltak, közéjük lőttek. Az utcai harcban tizenhét sztrájkoló és két rendőr súlyosan, kilencven sztrájkoló és három rendőr könnyebben megsebesült. Fél esztendővel később, 1904. április 24-én Rudnay a vasutasok sztrájktanyáját személyes megjelenésével „tisztelte" meg. Miután rendőrei — az ismét csak segítségül hívott katonai erősítést igénybe véve — megszállták a pályaudvarokat, Rudnay körülzáratta a sztrájktanyát is. Az emelvényre nem egyedül, hanem Boda és Krecsányi Kálmán detektívfőnök kíséretében merészkedett.

A főkapitány megvetően végignézte a mintegy ezer összegyűlt

vasutast, s aztán intett a készenlétben álló honvédszázadosnak és két altisztnek, hogy ők, a „sorozóbizottság" is felkapaszkodhatnak. A katonák leültek az asztal mellé, tollat, tintát raktak ki, s egy nagy csomó sárga katonai behívót, amilyet mozgósításkor használnak a katonai hatóságok. Miután így tudtára adták a tömegnek, hogy a felsőbbség katonai behívókkal készül letörni a sztrájkot, Rudnay beszélni kezdett:

— Én, mint a budapesti államrendőrség főkapitánya, ezen sztrájktanyát feloszlatom ama helytelenségek, lázítások és rendellenességek miatt, amelyek itt megtörténtek. Éppen most voltam kénytelen királysértés és lázítás miatt letartóztatni Sarlay Jánost, az önök vezérét. Én a sztrájktanya feloszlatását végre fogom hajtani. Figyelmeztetem azokat a vasutasokat, akik tartalékos katonák, hogy itt nyomban megkapják a katonai behívót, ennek a parancsnak pontosan tegyenek eleget, mert különben a katonai büntetőtörvények szakaszait fogják ellenük alkalmazni. Figyelmeztetem a vasutasokat, hogy egyenként lépjenek elő, és igazolják magukat. Akiket a rendőrség igazolás után szabadon bocsát, azok távozzanak a helyszínről, mert a legkisebb rendzavarást a rendőrség a rendelkezésére álló eszközökkel meg fogja torolni, esetleg karhatalommal is. Önök megszegték esküjüket, a rendőrség meg fogja tartani esküjét, mi az államhatalom akaratának meg fogunk felelni, mert erre eskünk kötelez. S most felszólítom önöket, hogy egyenként lépjenek elő, s talán az intéző bizottság tagjainak igazolásával kezdhetnénk meg a munkát.

S Rudnay ott maradt, amíg „soroztak", s átadták a másnapra szóló behívót minden jelenlevő vasutasnak. Bodának azonban más dolga akadt: fél ötre hívták össze a Hermina-kertbe a fuvarosokat, akik ismét sztrájkot hirdettek, s a rendőrséget ott Boda képviselte. A sztrájk kimondása után, a rendőrkapitány bejelentette az újabb rendőri intézkedést:

— Miután önök a múlt év őszén lefolyt sztrájk alkalmával több rendzavarást és erőszakosságot követtek el, s különösen a sztrájktanya előtt sajnálatos jelenetek folytak le, ennek folytán a főkapitány úrtól nyert parancs értelmében közlöm önökkel, hogy a rendőrség a sztrájktanyának a város belső területén való felállítását nem engedélyezi. Egyúttal a vett parancshoz képest felszólítom önöket arra is, hogy a sztrájk tartama alatt békésen, nyugodtan és higgadtan viselkedjenek.

Katonaság verte szét a fuvarosok első sztrájktanyáját, s akkor a fuvarosok a városon kívül, a Szúnyogszigeten gyűltek össze. Rudnay és Boda újabb fogással igyekezett növelni nehézségeiket: nem engedte őket Pest felé hazamenni, hanem amúgy is hosszú út-

jukat még megtoldotta azzal, hogy csak Óbudán keresztül mehettek hazafelé. Mégis, amint a „magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak"-ról kiadott rendőrségi jelentés tanúsítja, a sztrájkolók elérték az 1903-ban kötött egyezmény érvényesítését, a „munkaidő reggel 3 órakor kezdődik, amennyiben korábban kezdődnék, óránként 40 f kárpótlás fizetendő, a fizetés szombat este teljesítendő, tisztességes bánásmód, a kaució eltörlése, a felmerülendő panaszok elintézése végett egy közös bizottság küldetik ki; senkinek azért, mert szakegyleti tag, bántódása nem lesz, istállóőrségre a gazdák lehetőleg fiatal és nőtlen kocsisokat alkalmaznak, és egyszersmind gondoskodnak arról, hogy az istállókban fekvőknek tisztességes ágy és takaró adassék."

A Népszava a sztrájk kapcsán a fuvaros munkaadók és Rudnay „bűnös szövetségéről" ír. Kétségtelen, hogy a főkapitány szívén viselte a munkaadók sorsát. Még a második fuvarossztrájk esztendejében, 1904. december 10-én Rudnay átírt a budapesti tanácsnak, s nem járult hozzá Tóth Pál és társai kérelméhez, amelyben az „érdektársak" száz új automobil-bérkocsi bevezetésére kértek engedélyt:

„Az automobil-bérkocsikkal való közlekedés ellen általánosságban nincs észrevételem; de sőt készséggel elismerem, hogy közegészségi és köztisztasági szempontokból határozottan előnyös volna, ha különösen a város belső részének szűkebb utcáin rendszeresített állomáshelyekre automobil-bérkocsik lennének beoszthatók. — Nem lenne tehát kifogásom az ellen, ha a most engedéllyel bíró bérkocsi iparosok e czélra megfelelő zajtalanul járó, jó dörzsfékkel ellátott s minden tekintetben kifogástalan automobilokat szereznének be, s iparukat ezzel folytatnák. — Tóth Pál és érdektársai kérelmének teljesítését azonban a leghatározottabban ellenzem. — Ők ugyanis 100 új automobil bérkocsi rendszámra kérnek engedélyt, mely engedély megadása a már évek óta súlyos válsággal küzdő bérkocsi iparosok teljes tönkre tételét eredményezné."

A főkapitány és a Nemzeti Kaszinó

S 1905-ben ugyanennek a Rudnaynak jutott eszébe az a remek ötlet, hogy Kristóffy belügyminiszter ajánljon a Szociáldemokrata Párt vezetőinek általános és titkos választójogot, s a néptömeggel fenyegetőzve kényszerítsék meghátrálásra az ellenzéki pártszövetséget. Ez az ellenzéki koalíció többséget kapott az 1905. januári vá-

lasztásokon, ám a király helyette mégis saját bizalmi emberét. Fejérváry Géza bárót, a darabont-testőrség parancsnokát bízta meg ideiglenes „ügyintéző" kormány alakításával. Kristóffy József, Fejérváry belügyminisztere megfogadta a budapesti rendőr-főkapitány tanácsát, magához kérette a szociáldemokrata vezetőket, és ígéretet tett nekik régi kívánságuk, az általános és titkos választójog megadására. Az a furcsa helyzet alakult ki, hogy a kormány a Szociáldemokrata Párttal gyakorolt nyomást a többségben levő, de a hatalom gyakorlásában mégis megakadályozott ellenzékre.

Rudnay ebben az évben egyetlen munkásgyűlést sem tiltott be, mindegyikre készséggel megadta az engedélyt. Pedig a május 28-i lelkes vasas gyűlés után harmincezer fővárosi vasmunkás lépett sztrájkba. A különböző gyűlések sorozatát betetőzte a híres „vörös péntek", az általános sztrájk napján rendezett felvonulás. A Szociáldemokrata Párt rendkívüli kongresszuson határozta el a nagyszabású tüntetést. Szeptember 15-én, a kitűzött nap hajnalán az Országház környékét ezerötszáz gyalogos és százötven lovasrendőr szállta meg, s a főkapitány utasítására a Radeczky-laktanyában két huszár- és két gyalogos század is készenlétben állt. A főkapitányi parancs azonban ezúttal eltért a szokásostól: elrendelte, hogy a munkásokkal a legmesszebbmenő előzékenységet és udvariasságot kell tanúsítani, mindent meg kell tenni a felvonulás békés lefolyásáért, s csak végső esetben és külön parancsra szabad megtámadni a tüntetőket. Minden rendben zajlott le, s jóllehet a kép forradalmat idézett, a munkások, miután küldöttségük átadta a képviselőház elnökének követeléseiket, szétoszlottak. A felidézett szellemek azonban végül mégis Rudnay bukását okozták. December 4-én a fővárosi hírlapszedők elhatározták, hogy „nem lesznek a koalíciós rágalmazók kész szolgái (az ellenzéki koalíció ugyanis rágalmazó hangon beszélt a munkásmozgalomról. — P. I.), s beszüntetik a munkát minden olyan nyomdában, amely koalíciós lapot állít elő". A sztrájkból tüntetés lett, a tüntetésből barikádharc, a barikádharcból rendőri kudarc, a kudarcból főkapitányi bukás.

A koalíciós lapokban valóban útszéli hangú írások jelentek meg a munkásság választójogi harcáról, de mert ugyanezek a lapok támadták a Fejérváry-kormányt is, a rendőrség nem tett előkészületeket szerkesztőségeik és nyomdáik védelmére. Rudnay pedig minden bizonnyal tudott róla, milyen elszánt a hangulat, hiszen a munkások közé beépített „hadácsai", besúgói továbbra is szolgálatában álltak. A lapok, amelyeket a szervezett szedők bojkottáltak, sztrájktörőket szereztek, s így készültek megjelenni, a sztrájktörők azonban — ezúttal kivételesen — nem élveztek rendőri védelmet. A Népszava előtt a szedősztrájk hírére nagy munkástömeg tüntetett

az általános, titkos választójog mellett, amikor megjelent az Esti Újság, s — mint a Népszava beszámolt róla — „a munkásgyalázásnak ez a fanatizmusa, amely a cikkekből csak úgy csöpögött, felizgatta a munkásokat is". A tömeg nagy abcugolás közben nekiindult a Rökk Szilárd utcának, ahol a „középkori bagolyvár", az Esti Újság és a Budapesti Hírlap szerkesztősége működött. Sötétben, leeresztett vasredőnyökkel nézett szembe az épület a tüntetőkkel, csak egyetlenegy ablak maradhatott nyitva a második emeleten, az is egy kitámasztott redőny védelmében. Ott villant tűz, onnan hallatszott dörrenés, kilőttek az ablakon.

Népszava:

„Egy pillanatra halálos csend ült az utcára. De csak egy pillanatig, a másik pillanatban borzalmas, elkeseredett, dühös rivalgás rázta meg a szomszédos palotákat. Ettől fogva vége volt a nyugalomnak. Kövek, vasdarabok, botok sűrű kopogása hallatszott a vasredőkön, melyet színesen fokozott a kölcsönös lövöldözés. Egy golyó elvitte a kapu fölött lógó hatalmas izzólámpát, amire teljesen sötét lett a környék. A közeli lámpák már ekkor szintén cserepekben hevertek. A kapu előtt állott a lap szállítókocsija, s csak ezen égett lámpa. Egy pillanat alatt azt is kikapták, s a kocsival együtt össze-vissza törték. Az ostromlók be akartak hatolni az elzárt szedőkhöz, hogy kiszabadítsák őket, s nekiestek a vaspántos kapunak, mely dübörögve ingott a hatalmas csapások alatt, de nem dőlt be. Ellenben a pinceraktárba nyíló vasajtót betaszították, de miután innen nem lehetett bejutni a műhelyterembe, semmihez nem nyúlva, visszavonultak. Ezenközben az épület József körútra néző részét is ostrom alá fogták, és itt is összetörtek mindent. Az ablakokból való sűrű kilövöldözés az ostromlók dühét a végsőkig fokozta, s teljesen ez a körülmény lett az oka a később történő eseményeknek is, mely teljesen a Budapesti Hírlap revolveres agent provocateurjének számlájára írandó . . ."

A tömeg, amelyet lovasrendőrök szétszórtak, átvonult a Független Magyarország szerkesztősége elé, ahol ismét tűzharc támadt. Itt történt az első súlyos sebesülés: egy bádogossegédet golyó talált, s bosszúból a tömeg kövekkel beverte a szerkesztőség minden ablakát. Ide is közeledtek már a lovasrendőrök, s a hírre a tüntetők a Magyarország és a Pesti Hírlap szerkesztőségéhez vonultak és azt ostromolták meg.

Népszava:

„A nép a Pesti Hírlap előtt mindent elvégzett, ami elvégezhető volt.

Miután megéljenezték még Aszalai detektívet, akit éppen arra hoztak lepedőben a Teréz körútról — ahol megverték — a mentők

állomására, levonultak a Nagymező utcán, ahol az Andrássy út közelében levő A Polgár szerkesztőségében zúztak mindent össze.

Itt egy pillanatra kinyílt az egyik ablak s lelőttek a tömegre, de hogy alulról többszörösen viszonozták, az ablak betevődött, hogy néhány pillanat múlva darabokban hullott a földre. Három percig tartott itt a csata, s mire a rendőrök lovasrohama ideért, a nép elszéledt a Király és Szerecsen utcákba, s kerülő utakon vonult fel a Pesti Napló elé az Andrássy útra, az Operával szembe, hol szintén alig néhány pillanat alatt beverték a deszkával födött ablakokat.

Tíz perc múlva már a Kristóf téren tartott a tömeg, olyan gyors menetben, olyan szétszórtan, hogy lehetetlen lett volna útját állni. Itt becsaptak a Városház utcába, hogy a Budapest és az Egyetértés elé menjenek. Itt most építik az utcákat, melyek mindenfelé fel vannak szaggatva.

Amint a menet a Postapalota elé ért, a szomszédos utcából gyalogos rendőrcsapat rohant elő, s kivont karddal a tömegnek esett. Egy pillanatra meghökkentek az emberek, de a következő mozdulattal kövek zápora hullott a rendőrökre, akik éppen a posta ablakai alatt szaladtak. Így történt, hogy az épület 30—40 ablaka is bezúzódott a véletlenül odarepült következtől.

A nép az utca torkolatáig hátrált, ahol deszkákból, kövekből hirtelen méteres barikádot emelt. Egy darabig keményen is tartotta magát, de miután hátulról nem volt megvédve, a meg-megújuló rendőrrohamok elől meghátrált és szétszóródott. A rendőrkardok néhány könnyebb sebesülést okoztak.

Itt történt, hogy a rendőrség egyik hadácsát, aki előreszaladt, hogy a rendőrségnek besúgja a nép közeledtét, az egyik rendőr kardjával fülönszabta. Sírva és ájuldozva ordított, míg aztán ráismertek s melengetni kezdték."

Másnap folytatódtak az összecsapások a rendőrség és a munkások között. Már hajnalban kisebb csapatok járták az utcákat, elkobozták a Budapesti Hírlap és Pesti Napló megjelent példányait, és máglyát raktak belőlük a Rókus kórháznál, a Boráros téren, a Nagymező utcában és másutt. A rendőrség alig avatkozott be. S csak szemmel tartották, de nem verték szét azt a szocialista munkáscsoportot sem, amely végighaladt az Erzsébet körúton és a függetlenségi pártkör kapuja fölé vörös zászlót tűzött. A zászlót rendőrök szedték le, akiknek másnap reggelig, egyfolytában tartott a szolgálatuk: az előző naphoz hasonlóan a sztrájk második napjának estéjén is utcai harcot folytattak a munkások és a rendőrök. A Wodianer nyomda előtt, ahol a tömeg a Budapest és a Kis Újság megjelenésének megakadályozására gyülekezett, rálőttek a rendőrlo-

vakra és az állatoknak egy része megbokrosodott. Gyalogos rendőrök kivont karddal támadtak az emberekre, vad kaszabolásba kezdtek, és két munkást súlyosan megsebesítettek. A Pesti Hírlapnál egy szakasz lovasrendőr nézett fél éjszaka farkasszemet a tüntető tömeggel, néhány kisebb nyomda pedig semmiféle védelmet nem kapott, a tüntetők behatoltak, megakadályozták a lapok megjelenését, sőt néhány helyen még a nyomógépeket is összetörték.

És összetörték — Rudnay Béla karrierjét. A budapesti rendőrfőkapitány belebukott az ügybe. A koalíciós politikusok a fővárosi közgyűlésen azzal vádolták Rudnayt, hogy mivel a kormánnyal szembeszállók magánvagyonáról volt szó, szándékosan egyáltalán nem, vagy csak késve küldött segítséget az ostromlott nyomdáknak, végeredményben tehát összejátszott a „csőcselékkel". A szónokok fegyelmit kértek Rudnay ellen, és annak is számított a határozat: a főkapitány köteles részletes jelentést adni a rendőrségnek a sztrájk idején tanúsított magatartásáról és tevékenységéről. A jelentés el is készült, de a közgyűlés elfogadhatatlannak minősítette és a közigazgatási bizottságot kérte, hogy indítson vizsgálatot az ügyben. Rudnay azt is parancsba kapta a főváros uraitól, hogy semmiféle utcai csoportosulást ne tűrjön, a legkisebbet is oszlassa fel. Ennek eleget is tett, már csak azért is, mert a kormánykörök is — érthetően — megrettentek az eseményektől, s attól tartottak, hogy a munkásság taktikai okokból megtűrt mozgalmai számukra is végzetessé válhatnak. A lovasrendőrök ezek után vad rohamokat intéztek a még tüntetni készülő munkások ellen — csakhogy Rudnayn már ez nem segített.

A támadás legérzékenyebb pontján érte: kizárási indítványt nyújtottak be ellene a Nemzeti Kaszinóban, amelynek tagja volt, jóllehet egyébként itt csak hercegek, mágnások, „igazi urak" előtt tárult ki az ajtó, s Rudnay mégis csak hivatalában naponta dolgozni kényszerülő főkapitány volt, s nem herceg, gróf vagy báró. Az „urak" úgy vélték, hogy az az ember, aki csak késve ad parancsot rendőreinek az „aljanép" megfékezésére, nem lehet méltó a Kaszinó tagságra. Rudnay tudta kötelességét: lemondott hivataláról. Ferenc József tudta, hogy mentőövet kell dobnia kormánya bajbajutott rendőrfőnökének, és elküldte a Szent István rend kiskeresztjét Rudnaynak. Rudnay hálásan megköszönte a kitüntetést, és visszavonta lemondását. A kizárási indítványt a Kaszinóban azonban nem vonták vissza. Ferenc József — Fejérváry báró javaslatára — megtalálta a megoldást: Rudnayt kinevezte Budapest és Pest megye teljhatalmú királyi biztosává, Rudnaynak cserébe most már valóban meg kellett válnia a főkapitányi széktől.

Boda Dezső, aki akkor már nem kerületi kapitányként, hanem a főkapitányság közigazgatási osztályának vezetőjeként tevékenykedett, lett — nagy meglepetésre — az utód. Boda, aki tizenkilenc éves korában, 1882-ben kezdte pályafutását a rendőrségen, 1906. március 3-án, negyvenhárom éves korában eljutott pályája csúcsára. Kinevezését Rudnay indítványozta, s Kristóffy írta alá, a Fejérváry-kormány utolsó heteiben. Egy hónap múlva — az új választások után — már Wekerle Sándor volt a miniszterelnök, Rudnaynak, mint több más miniszteri biztosnak is, mennie kellett. Bodát azonban megtartotta Wekerle, s az utána következő kormányok is. A rendkívül jó megjelenésű, hízelgő modorú, de hiú és bosszúálló természetű rendőrtiszt tizenegy évig állt a magyar királyi budapesti államrendőrség élén, s az ő bukását — elődje és protektora sorsához hasonlóan — ugyancsak egy utcai munkástüntetés okozta 1917 nyarán, az Esterházy-kormány idején.

Boda idejében virágzott az intrika és a besúgás a budapesti rendőrségen. A nagyhatalmú főkapitány saját embereiről is szeretett információkat gyűjteni, s ezeknek megfelelően segítette vagy akadályozta előmenetelüket. Más döntéseit is gyakran személyes rokonszenve vagy ellenszenve sugallta. Remek viszonyban volt például Tarján Vilmossal, az akkori idők ismert rendőri riporterével, aki sűrűn leírta Boda nevét tudósításaiban. Állítólag még a főkapitányi kinevezés hírét is Tarján közölte Bodával, megtudván Rudnaytól a titkot, és engedélyt kérve tőle a nagy hír továbbítására.

— Boda nagyon hiú ember, de kitűnően tud majd reprezentálni — mondta volna Rudnay.

— Méltóságos uram, nekem nagy érdekeim fűződnek ahhoz, hogy Boda ezt tőlem tudja meg. Megengedi, hogy közölhessem vele? — mondta volna Tarján.

— Ha magának olyan fontos, mondja meg neki, és mindjárt küldje be hozzám.

A riporter szaladt a kacskaringós első emeleti folyosón Bodához. Mikor belépett, a fáma szerint ezt mondta neki:

— Na most fogódzz meg, mert úgy sem hiszed el, amit mondok: Rudnay királyi biztos lesz, s te leszel a főkapitány.

— Vilikém, ne űzz velem áprilisi tréfát!

— Hát tudod mit, eridj most be Rudnayhoz, és meg fogod tudni, hogy a hír megfelel a valóságnak.

Boda be is ment, és Rudnay természetesen megerősítette a hírt. Boda elérzékenyülten ölelte át az előszobában várakozó Tarjánt.

— Vilikém, örökre hálás leszek, nem kérhetsz tőlem olyat, amit meg ne tennék.

Boda nem feledkezett meg ígéretéről, s azzal traktálta Tarjánt, hogy hálája jeléül jobb anyagi viszonyok közé akarja juttatni. A főkapitány bárkinek súlyos ezreket ajándékozhatott, hiszen tőle függött, hogy a különböző zenés, táncos szórakozóhelyek üzemben tartására kinek ad engedélyt, s ezeket a koncessziókat időről időre, általában egy-két évenként meg kellett hosszabbítani. Boda felajánlotta Tarjánnak, hogy a két nagy forgalmú budapesti mulató — az Ősbudavára és a Fővárosi Orfeum — egyikének koncesszióját Tarján nevére állítja ki. Boda kegyeltjének mást sem kellett volna tennie, mint új engedélyesként megszabni a régi bérlőnek azt az összeget, amelyet kér azért, hogy a mulatóban minden a régiben maradjon. Tarján azonban mást eszelt ki: tárgyalásokat kezdett Wabits Lujzával, aki akkoriban Ősbudavárában egy pezsgős pavilon bérlője volt. Ennek az üzletnek úgyszólván semmi rezsije nem volt, ezzel szemben ömlött a pezsgő. Divat volt odajárni, mágnások és általában vagyonos emberek voltak a látogatói; legalább annyi francia pezsgő fogyott, mint magyar, és a lumpok Balogh Károly cigánymuzsikája mellett mulattak. Később Wabits Lujza az ősbudavári Moulin Rouge-t is kibérelte. Itt már táncszámok is szerepeltek, és ennek a vállalatnak a vezetésével Lantos Adolfot, a pesti éjszaka koronázatlan királyát bízta meg, ő maga pedig továbbra is a pezsgős pavilont igazgatta. Két év alatt az okos és takarékos Lujzának százezer koronás betétje volt a bankban.

Ismerve Wabits Lujza vállalkozó kedvét, Tarján azt ajánlotta, építtessen egy szórakoztató helyiséget, amely otthona lenne az akkor még ismeretlen magyar kabarénak. Tarján már járt Párizsban, tanulmányozta a kabarét és meggyőződése volt, hogy a pesti humor is rendkívül alkalmas volna a magyar kabaré megteremtésére; annál is inkább, mert olyan, Párizsban járt fiatal magyar írók állottak rendelkezésre, mint Molnár Ferenc, Heltai Jenő, Nagy Endre, Szép Ernő. Azt is tudta, hogy igen sok tehetséges fiatal zeneszerző él idehaza, aki nem tud érvényesülni. A színészekre sem volt gond, hiszen igen sok tehetséges kezdő volt köztük. Wabits Lujzának tetszett az ötlet, de csak azzal a feltétellel, ha a kabaréhoz egy tánclokál is tartozik a kabaréhelyiség fölött vagy alatt. Meg is állapodtak, hogy Tarján tekintélyes fix fizetést és a kabaré jövedelme után (amiben Wabits Lujza egyáltalán nem bízott) százalékot kap.

Már ki is szemelték a Hajós utca egyik, akkor még üres ingatlanát a kabaré és a tánclokál céljaira, az újságíró bizonyos volt benne, hogy Boda ellenvetés nélkül megadja a szükséges engedélyeket. De a főkapitány azt felelte: a kabaréra megadja, a tánclokálra nem.

Hiába érvelt Tarján azzal, hogy akkor kabaré sincs, mert a pénz Wabits Lujzáé, s neki feltételei vannak, más pénzember pedig nincs a láthatáron, Boda hajthatatlan maradt. A csalódott Tarján erre néhány epés megjegyzést engedett meg magának Boda főkapitányi működéséről, s ezt a besúgók visszamondták. A főkapitány bosszúért lihegett, s amikor egy szállongó pletykát hallott, rögtön vizsgálatot indíttatott Tarján ellen. Igaz, jócskán akadtak ebben az időben zsaroló álhírlapírók, de Boda újdonsült ellensége nem tartozott közéjük, hiába bízta meg a főkapitány legszívósabb és legszolgálatkészebb embereit a nyomozással, nem tudtak bizonyítékokat szerezni, és az ügy vádelejtéssel végződött. Boda azonban kitiltotta a rendőri riportert a rendőrségről, ezzel akarván ilyen módon kiütni kezéből a kenyeret. Csakhogy Miklós Andornak, az Az Est nagyhatalmú tulajdonos-főszerkesztőjének szüksége volt lapjánál a fürge és fáradhatatlan Tarjánra, ott tartotta tehát, s amikor a rendőrségről kitiltott riporternek néhány másutt szerzett információ révén sikerült borsot törnie a rendőrség orra alá, Miklós közbenjárására Boda hajlandó volt kibékülni Tarjánnal, s a béke jeléül átnyújtani neki a rendőri riporteri igazolványt és jelvényt. Cserébe újra együttműködésre kérte őt.

Megverik a rendőrspiclit

Boda élt-halt a népszerűségért. Működése idején előzékeny kiszolgálásban részesültek a rendőri rovatvezetők. Nem sokkal hivatalba lépése után például parancsban kifogásolta, hogy egyes tisztviselők, tisztek és közegek az általa kiadott rendőri rovatvezetői igazolványokat nem respektálják eléggé, s utasította a tisztikart és a közegeket, hogy azontúl másképp legyen. Boda, a „nagy reklámember, aki soha egy alkalmat sem mulaszt el, hogy személyes jótulajdonságait, emberségességét, továbbá műveltségét stb. kezes sajtójával a világba ne kürtöltesse" — jellemezte őt a Népszava abból az alkalomból, hogy Boda főkapitányként utasítást adott egy sztrájktanya megrohanására, amit mindaddig csak kisebb beosztásában szokott tenni.

Boda főkapitány 1906. október 21-re virradó éjszaka parancsolta meg, hogy a villamosvasúti munkások sztrájktanyáját oszlassák fel. Október 15-én hétezer villamosvasúti alkalmazott hagyta abba a munkát, s jóllehet a Közúti Vasút — így hívták a BKV elődjét — vezetői megpróbálták a forgalmat fenntartani, a sztrájktörők vezette kocsikat a főváros népe sok helyütt összetörte, az alkalmi villamos-

vezetőket megverte, a pályatestet akadályokkal rakta meg. A rendőrségnek sok dolga akadt mindjárt a sztrájk első napján, s a későbbiek folyamán is fenntartották a készültséget. A villamostársaságoknak — Boda egyik újításaként — naponta 3 korona 60 fillért kellett fizetniük minden rendőr után, aki a társaság érdekében teljesített szolgálatot. Egy hétbe telt, amíg a főkapitányságon megtalálták a sztrájk letörésének módját. Rill Ferenc kalauz és rendőrkém nem szívesen vállalta a ráháruló feladatokat, de fájdalmas kék-zöld foltjaiért végül is busás fájdalomdíjjal honorálták, így aztán ráállt a dologra.

Ez a Rill eredetileg csak azt a megbízást kapta, hogy — szokás szerint — tartózkodjék minél többet a sztrájktanyán, és a látottakról, hallottakról adjon minél sűrűbben és részletesebben jelentést. Ezúttal azonban a rendőrség gondoskodott róla, hogy a sztrájkolók megtudják, a látszólag oly lelkesen és harcosan viselkedő Rill: rendőrkém. Az történt, ami várható volt: a leleplezett spiclit megverték és kidobták. Rill ezek után testi sértésért és más hasonló, „személy elleni bűncselekményekért" feljelentette Landler Jenő doktort, a harcoló közlekedési dolgozók vezetőjét, és az egész sztrájkbizottságot. A feljelentést a főkapitányságon annak rendje-módja szerint jegyzőkönyvbe vették, iktatták, s mert békés polgárok inzultálását mégsem tűrhetik a hatóságok egy európai ország kellős közepén, erélyes intézkedéseket rendeltek el. A rendeletet, amelyet Boda írt alá, a közigazgatási osztályon fogalmazták, késő éjszaka. A főkapitány közben átiratban arra kérte a budapesti katonai térparancsnokságot, hogy másnap reggel hat órára vezényeltessen ki a Hermina úti rendőrlaktanyába egy század huszárt. A katonaság a sztrájktanya bejáratának két oldalán sorakozott fel, amikor reggel fél hétkor Markovich Imre rendőrtanácsos ötven rendőr kíséretében bevonult a Barokaldi-kertbe, a sztrájkolók főhadiszállására. A rendőrség három-négy perc alatt végzett is, néhány tiltakozó munkást is magukkal vittek, velük gyarapodott azoknak a száma, akiket a sztrájk folyamán addig már letartóztattak.

A hiú Boda minden erőfeszítése ellenére nem érhette el, hogy igazából népszerű legyen. Pedig kétségtelen, hogy a budapesti államrendőrség — szigorúan „szakmai" ismérveket nézve — nagyot fejlődött az ő idejében. S mégis: még az olyan sikeres rendőri munka, amelyet a dánospusztai rablógyilkosság tetteseinek kiderítésében és elfogásában végeztek, bizonyos „mellékkörülmények" miatt több tiltakozást hozott, mint tapsot.

A holttesteket 1907. július 20-án fedezték fel, az után, hogy a Szarvas csárdában eloltották a tüzet. A csárda tulajdonosa, Szarvas István, felesége, Margit nevű lányuk és Tabányi Pál kocsisuk esett áldozatul a kegyetlen gyilkosoknak, akik aztán kirabolták, kifosztották a csárdát és a tulajdonosék lakását. Végül pedig felgyújtották az épületet. A messzire világító tűz fényére siettek a szomszédok Szarvasék portájára, s így fedezték fel a rablógyilkosságot. A budapesti rendőrség azonnal kivonult a Budapesttől harminc kilométernyire fekvő Dánospusztára, a bűntény színhelyére.

A szörnyű bűnténnyel már kezdettől fogva kóbor cigányokat gyanúsítottak. Több cigánykaravánt is láttak a bűncselekmény napján. 1907. július 20-án a környéken. Mindjárt arra gondoltak, hogy valamelyikben kell keresni a tetteseket. A helyszíni szemle eredménye ugyanis több tettesre vallott. A csárdában mulatozás nyomait találták, a többi között egy törött poharat, amelyen jól látszott egy véres ujjnyom. A magyar rendőrség — történetében először — döntő szerepet szánt a nyomozásban az ujjlenyomatnak. Ezt a fontos azonosítási eszközt a budapesti rendőrségen ekkor már öt esztendeje ismerték, de mindaddig csak arra használták, hogy a nevet változtatott személyeket azonosítsák. A megváltoztathatatlan és eltörölhetetlen bőrfodorrajzok igazi jelentősége azonban az, hogy a helyszínen talált ujjnyom elárulja a tettes kilétét.

Ma, ha ujjnyomot találnak a helyszínen, mindenekelőtt a rendőrség bűnügyi nyilvántartójában néznek körül. Ha a tettes, aki óvatlanul hátrahagyta „névjegyét", valaha is büntetve volt, máris megvan az azonosítás. Amikor azonban a hatalmas apparátussal nekiláttak a dánosi gyilkosság nyomozásának, még csak kezdetleges ujjlenyomat-gyűjteményt őriztek. A Budapestről kirendelt detektívek a bevetett csendőrség segítségével egymás után fogták le a cigánykaravánokat, s aztán valamennyi tagjáról ujjlenyomatot vettek. Megkezdődött az összehasonlítás, egyelőre eredménytelenül. Mindenesetre a régi módszereket sem vetették el. Senkit nem eresztettek el ujjlenyomata felvétele után, hanem szigorú őrizetben tartották. Az elfogottakat ütötték-verték, éheztették, s inni is csak több naponként egyszer adtak nekik. A lapokban a cigányok ellen uszító cikkek jelentek meg. Az Újság cikkírója például így harsogott: „A cigányok kivétel nélkül gyilkosok, rablók, tolvajok és gyújtogatók! Itt az ideje, hogy visszatérjünk, elővegyük és megvalósítsuk azt a régi és nagy költségbe kerülő tervet, amely szerint a cigányokat az egész országban összeszedik, a Hortobágyra telepítik őket, és állandó őrizet alatt tartják."

A lapok egy része — a tényeket meghamisítva — azt írta, hogy a cigányok húst is haraptak ki az áldozatok teteméből. A szenzációs, s valóban szörnyű bűncselekményt kihasználva, egymást követték a faji elveket hirdető, uszító újságcikkek. Hatásuk nyomán elég széles körben elterjedt az a tarthatatlan nézet, hogy a kegyetlen gyilkosságért nemcsak a tetteseket kell elítélni, hanem az egész cigányságon kell bosszút állni. Ebben a közhangulatban folyt aztán a kiszolgáltatott emberek tömeges kínzása. A cigányok ezrei vágták el, csonkították meg ujjaikat. Nem tudták, hogy ha a seb begyógyul, az újra sarjadt bőrön is éppen olyan lesz a rajzolat, mint amilyen az egészséges ujj lenyomata volt. A védekezésnek ez a módja azonban mindenesetre késleltette a nyomozást. Az elfogott cigányokról nem lehetett azonnal ujjlenyomatot venni, meg kellett várni, míg sebeik begyógyulnak. De ha már úgyis fogva voltak, „foglalkoztak" velük. Ady Endre felháborodottan emelt szót a kegyetlen „bűnüldözés" ellen.

A hisztérikus tömeghangulattal szembeszállni bátorság kellett. A költőnek volt. Ezt írta: „A Szarvas-csárda közel van a Wekerle Sándor Dánosához. Ez az oka, hogy kissé izgatottabban pipáznak az urak Pest vármegye székházában. Kissé izgatottabban, de azért nem kell aggódni miattuk. Ők maguk se gyógyíthatatlanul búsak és nyugtalanok. Jönnek a jó hírek: van gyilkos csőstül, dolgoznak a csendőrök. Pest vármegye hírnevén nem fog semmi folt esni. Szarvas Istvánék már pótolva vannak azzal az őrült reklámmal, amit a lapoktól ingyen kapnak. Dános körül pedig nemigen lesz gyilkosság mostanában. Mert a kakastoll sokszor volt már félelmes és alapos munkában, de ilyen alaposban és félelmesben talán még soha. Jó, bolond fiúk ezek a léha újságírók. Még a legcinikusabb is közülük, aki Monorról, Debrecenből vagy Dabasról visszajött, sír. Pedig szeretnek a *Herrenmoral* (úri erkölcs — P. I.) paripájára ülni. Pedig az oláh cigányok mégsem afféle cigányok, mint ők. De sokallják a buzgóságot a fiúk. Haragjukban még talán többet is látnak a kelleténél, mint amennyi történik. Például igaz, hogy a csendőrök megvasalták az apró gyermekeket, a purdékat is. De talán az mégsem igaz, hogy az egyik purdénak eltávolították a szemét. Azt se akarjuk elhinni, hogy külön besózták a heringet, melyre a vallomásra bírandó cigány két napig se kap egy korty vizet. Hasonlóképpen túlzásnak véljük azt is, hogy a cigánynak a csontját válogatás nélkül törik a csendőrök. Bizonyosan okkal-móddal törik. A térdét például, hiszen a cigány úgyse szokott térdelni. A lapockát, a bordát, a lábfejcsontokat. Mi nem hisszük azt, hogy a fejét is kilyukasztják a gyanúsított férfiúnak. Holott mi arra sem mernénk esküdni, hogy csakugyan a cigányok gyilkoltak. A csendőrök, talán az ügyész urak is ezt bizo-

nyosra veszik. Éppen emiatt tartják iszonyú titokban a vizsgálat menetét. Nehogy az újságokba kerüljön valami pozitív . . ."

A nyomozás menete azt igazolta, hogy a csendőrvallatás megbízhatóbb eszköz, mint az ujjlenyomat-felvétel. A Hortobágyon a szabad ég alatt körülzárt cigányok közül jelentkezett egy tizenöt éves lány. Vallott.

— Nem bírom tovább az éhezést. A Kolompár család csinálta. Úgy volt az egész, hogy mi, asszonyok, néhányan Kecskeméten vártuk a férfiakat, amíg a rablást elvégzik. Hetek óta éheztünk már akkor, munkát sehol nem kaptunk. Vártuk őket, de nem jöttek. Aztán mégis jött a Tutti, ez az én bátyám, és mi kérdeztük tőle, hogy miért nem jönnek a többiek? Ő azt mondta, hogy azért nem jöhetnek, mert menekülniük kell, a csendőrök üldözik őket. Azt is mondta a bátyám, hogy ő lőtte le az öreg kocsmárost, a feleségét, a lányát és még a másikat is . . .

Az ujjlenyomat igazolja a vallomást

Így fogták el Lakatos Lina vallomása alapján a Kolompár családot. Tagadtak, s egy ideig ujjlenyomatot sem lehetett venni róluk. Ők is összevagdosták az ujjaikat, úgy hitték, ezzel megvédhetik magukat. A rendőrségnek várnia kellett, de a vallatás azért tovább folyt. S ahány kihallgatás, annyiféle változata az eseményeknek. Végül is egy tizenhat éves koronatanú, Lakatos Murzsa vallomására építették elsősorban a tényállást. A fiú önként jelentkezett vallomástételre. mondván, hogy lelkiismeretfurdalása van. Azt állította, hogy ő ugyan nem vett részt a gyilkosságban, de a helyszínen tartózkodott: a csárda előtt őrizte a karaván lovait, s az ablakon át mindent látott. Az ő segítségével választották ki aztán a karaván tagjai közül azokat, akik ellen vádat emeltek.

Közben meggyógyultak a Kolompár család ujjai. A vajda, Kolompár Balogh Tuta ujjlenyomata egyezett az üvegpoháron talált véres nyommal. Amikor ezt elébe tárták, Balogh Tuta megtört, és beismerő vallomást tett. Bűntársaként saját tizennyolc éves Marcsa nevű lányát és családjának még három férfitagját nevezte meg. Ezzel a rendőrség befejezte a maga dolgát, legfeljebb még rendőrcsapatot kellett kirendelnie a bíróságra, hogy a nagy izgalommal várt tárgyalásra özönlő tömeget kordában tartsa. A bíróság dolga volt eldönteni, hogy a rendőri nyomozás adataiból mit ismer el bizonyítottnak, s hogy a magyar bírói történelemben először — elismeri-e perdöntőnek az ujjlenyomatot, vagy sem.

Balogh Tuta a bíróság előtt visszavonta beismerő vallomását és tagadni próbált.

— Hallotta a vádat? Bűnösnek érzi magát?

— Nem — mondta Balogh Tuta —, én azon a földön nem is jártam, ahol ez a baj történt.

— Jobb lenne, ha mindent bevallana — mondta a bíró. — Tucatnyi bizonyíték van maga ellen. Térjen el a cigánytempótól (!? — P. I.). Maga volt a vezér. Közfelkiáltással választották magát. Amikor kifosztották Szarvas kocsmárost, és kivégezték az egész családot. maguk dicsekedtek vele, hogy hatszáz koronát raboltak az éjjel. Az öreg Surányi a véres bankókat mosta, tűz mellett szárította...

— Ártatlan vagyok.

— Akármelyik cigányt elfognák, bátran el lehetne ítélni, annyi bűn terheli a lelkét — dörögte Rónay Kamill kúriai bíró, a tárgyalás elnöke, aki nemcsak a Szarvas-csárdában történteket igyekezett kideríteni, hanem úgy vélte, hogy a vádlottak padján ül az egész cigányság, s nem mulasztott el egyetlen alkalmat sem ennek hangoztatására. — Ebben a perben még az ujjlenyomatok is szerepet játszanak. A maga ujjlenyomata teljesen ráillik a helyszínen talált ujjnyomra.

— Az isten minden embernek adott ujjat. Nemcsak egy embernek adott az isten ujjat...

— De van sok tanú is! — válaszolta a bíró, mert a jelek szerint ő maga is kételkedett a daktiloszkópiában. — Még az is itt várja a kihallgatását, aki magukat fuvarozta. A kendőket is megtalálták a csendőrök, amelyekbe kezdőbetűk voltak bevarrva. Igaz, nem a maguk kezdőbetűi, de ugyanúgy hímzettek, mint ahogy a maguk karavánjának asszonyai hímeznek...

— Az lehet...

— Maga volt az, aki elsőnek megbecstelenítette a Szarvas lányt. Amikor magát elfogták, maga az arcán össze volt karmolva. Az a szegény lány védekezni próbált...

— Az nem is védekezett...

Balogh Tuta ezzel elszólta magát. A bíró azonnal lecsapott, de a vádlott továbbra is tagadott. Bizony, nem volt egyszerű kibogozni a tényállást, az egymásnak ellentmondó, tagadó vagy mást vádoló vallomásokból. Tulajdonképpen nem is sikerült egészen pontosan. A védők általában felmentést is kértek.

Az egyik védő — tiszteletreméltó bátorsággal és gondolkodással — kifejtette:

— A tisztelt bíróság is, a tisztelt ügyész úr, de még az esküdt urak is e hetekig tartó tárgyaláson folyton a nép fajhibáit próbálták kidomborítani. Az egész vád nincs konkretizálva, hanem csupán általánosságban hangzik a vád: a cigányok tették ezt, a cigányok

tették azt! A perben semmi tárgyi bizonyíték nem támogatja a vádat. Közhangulatnak engedett a vád, annak a közhangulatnak, amely létrehozta a hortobágyi tábort, annak a közhangulatnak, amelynek a nyomán több mint huszonötezer cigány fajú embert gyűjtöttek össze, kínoztak meg, s éheztetnek a mai napig is, holott ez a közhangulat, amely mögött a társadalom áll, semmit nem tesz a cigánykérdés rendezésére. Háromnegyed millió cigány él Magyarországon, a társadalom kizárja őket a kebeléből, mert csodálni való, ha van köztük olyan, aki egyszerűen nem tudja másból fenntartani magát, mint lopásból, rablásból? Csodálatosnak tartom, hogy az ügyész úr azért kéri a vádlottak elítéltetését, akiket egy rettenetes bűn közös elkövetésével, rablógyilkossággal vádol, hogy az esküdt urak elrettentő példát statuáljanak. Emlékeztetnem kell arra a történeti tényre, hogy 1782-ben, Hont megyében szintén volt egy nagy cigányper. Százhatvannégy cigányt vádoltak gyilkossággal. A vádlottak közül negyvenkettőt felkoncoltak, nyolcat kerékbetörtek, négyet pedig felnégyeltek. A többi cigány kénytelen volt társai kivégzésénél a hóhér munkáját végezni. Ha ez a borzalmas végrehajtás nem volt elrettentő példa, akkor a mostani sem lesz az, bármily szigorú lesz is az ítélet. Pedig akkor, a Hont megyei gyilkosságnál valóban az éhség, a mérhetetlen nyomor vitte rá a vádlottakat, hogy megöljenek és kiraboljanak egy embert. Nem elrettentéssel, hanem kultúrával, iskolával kell a cigánykérdést megoldani.

A bíróság egyetlen halálos ítéletet sem hozott a vádlottak ellen. Balogh Tutát és családjának tagjait életfogytiglani börtönnel sújtották, „figyelembe véve a vádlottak alacsony értelmi fokát". Az elítéltek közül csupán egy, Lakatos János, cigánynevén Sztojka Parnó érte meg a szabadulást. 1907-től 1919 őszéig ült, amikor az ellenforradalmi zűrzavarban kiszabadult a börtönből. Tíz évig nélkülözte őt a fegyház, aztán 1929-ben valaki feljelentette, visszavitték és újabb kilenc esztendei rabság után, 1938-ban szabadlábra helyezték. Harminc év múlva — miután a büntetést kiállta — egy újságírónak így mondta el a szörnyű gyilkosság történetét:

— Az a dolog kérem 1907. július 20-án esett meg, ha már itt tartunk. És mindennek a kocsmárosné volt az oka. Jegyezni kívánom, az asszonyt korábbról ismertem már. Jó család vót, nem mondhatom. Szóval instálom, úgy volt, hogy a Szarvas úr egész napszámra megfogadott bennünket, és pálinkát is adott, olyat, amit maga főzött. A nagy melegben felforrt bennünk a pálinka. Bementünk az ivóba. Szentigaz, már késő este vót, de a kocsmárosné mindjárt éktelenül kezdett kiabálni, szidta nagyon az urát, minek enged be késő este cigányokat a házba. Mi csak álltunk ott, hallgattuk a perlekedést. Akkor a kocsmárosné még jobban megmérgesedett, elővett egy pisz-

tolyt és belénk lövöldözött. Erre már a Trokár Marcsa meg nem állhatta, elkapta hátulról az asszony nyakát, az meg azon nyomban leesett a földre, mint egy hulla. Aztán meggyilkoltak ott mindenkit... Hát így vót... A többi jött magától. Azok a fertelmesek a végén engem is majd meggyilkoltak, mert mondtam nekik, hogy ebből nagy baj lesz. Nem is maradtam ott velük, engem külön fogtak el szeptemberben... Többet most már ne tessék kérdezni a dologról, úgy sem emlékszem.

— Azt tudja-e, mi lett a többivel?

— Hogyne tudnám, mind elpusztultak. Nézzem csak... Kolompár Balogh Tuta tizenöt esztendőt kapott, meghalt Illaván, Trokár Marcsa életfogytiglant kapott, az is meghalt tizenkilencben Márianosztrán, Lakatos Kuna János tizenöt esztendős ítélt volt, meghalt Illaván. Aztán a sógor, Lakatos Sztojka Bajka, meg a Lakatos Dollár, ők is meghaltak, szintúgy Illaván. Elvitte mindet a mejjbetegség."

Abban az időben bizony a tüdővész a börtönökben még erősebben pusztított, mint odakint az életben. Alig volt elítélt, aki öt-hat esztendős büntetés után meg ne kapta volna ezt a gyilkos kórt. Vácott, Szegeden és másutt külön fogházrészeket tartottak fenn a tüdőbeteg raboknak. Szó sincs róla, nem azért, hogy gyógyítsák őket, megpróbálják megmenteni az életüket. Legfeljebb a többieket próbálták megóvni a fertőzéstől. De hát sikertelenül. Az embertelen cellaviszonyok, az ehetetlen és nagyon kevés koszt aláásta az elítéltek egészségét. S az is jellemző, hogy Lakatos János, aki huszonegy évet töltött különböző börtönökben, éppúgy szabadult, mint ahogy bekerült: írástudatlanul. S huszonegy esztendei börtön még arra sem volt elég, hogy valami rendes szakmára fogják. Így hát szabadulása után nem maradt más hátra számára, mint a kosárfonás. Azt gyakoroltatták vele odabent a börtönben. Havi két pengő bérért. Nem is sokáig húzta Lakatos János szabadlábon. Megfázott, tüdőgyulladást kapott. Abban az angyalföldi cigányputriban pusztult el, ahol szabadulása után felkereste a riporter, s ahol az utolsó dánosi cigány húszegynéhány év után felhajtotta az első félpohár bort és mindjárt berúgott tőle...

Kőzápor

A dánosi ügy, ahol első ízben kapott döntő szerepet az ujjlenyomat, arra késztette a belügyminisztert, hogy elrendelje központi országos bűnügyi nyilvántartó hivatal felállítását. A rendelet szerint ez országos szerv, de a budapesti államrendőrség vezetése alatt működik.

Az országos bűnügyi hivatal 1909. január 1-én kezdte meg munkáját, s az előző esztendőben a fővárosból küldött rendőr-tisztviselők sorra járták a vidéki városokat, ahol a rendőrtiszteket és a kijelölt bírósági tisztviselőket megtanították az ujjlenyomatok vételére, a nyilvántartási lapok elkészítésére.

Azokat a munkásokat, akiket 1908-ban a különböző, gyakran véres utcai tüntetések után előállítottak, már kivétel nélkül nemcsak lefényképezték, hanem „zongoráztatták" is, vagyis befestékezett ujjaikat sorban, egymás után rá kellett nyomniuk a fehér ujjlenyomat-lapok megfelelő rubrikáira. Az esztendő bővelkedett nagy tüntetésekben, amelyek a rendőrök brutalitása következtében gyakran végződtek véres összecsapással.

Az 1908. március 13-i eseményekről ezt jelentette gróf Andrássy Gyula belügyminiszternek Garlathy Ödön, a munkásmozgalmi ügyekkel foglalkozó detektívcsoport vezetője:

„Mély tisztelettel jelentem Nagyméltóságodnak, hogy a Magyarországi Szociáldemokrata Párt már napok óta az esti órákban készenlétben tartja a munkásokat, hogy alkalmas pillanatban a választói jogérti tüntetésre kivonulhassanak. Miután a tüntetéseknél leginkább a gyárimunkásokra számítanak, legtöbb munkást a külső városrészekben levő szakegyesületekben tömörítettek össze.

Bizalmas értesülés szerint a tüntetések irányításával, rendezésével Horovitz Jenő és Buchinger Manó van megbízva.

Folyó hó 13-án este 8 óra tájban VII. Alsóerdősor 32. sz. alól a magyarországi cipész-, csizmadia-munkások és munkásnők szakegyesületének helyiségéből, a budapesti pincéregylet VII. ker. Csengery utca 1., a budapesti kávéfőzők szakegylete VII. Dob u. 72. sz. a., a magyarországi szabómunkások és munkásnők szakegyesülete VII. Dohány utca 84. sz. a. helyiségéből kiindulva kisebb csoportokban nagyobb számú munkásság vonult az Erzsébet körút felé, hogy a Függetlenségi és 48-as Pártkör előtt tüntessen.

A Wesselényi utcában az Erzsébet körútra vonuló mintegy 400 főnyi tömeget, midőn az Erzsébet körútra ért, Sajó Sándor r. tanácsos a rendelkezésére bocsátott rendőrökkel szétoszlatta, majd az Erzsébet körúton a Dob utca és Király utca közötti részen a járdán összegyűlt tömegeket is eltávolította. A szétoszlatott tömeg ekkor a Király utca felől akarta megközelíteni a függetlenségi és 48-as pártkört, de a rendőrség itt is szétoszlatta.

Ekkor értesült Sajó rendőrtanácsos, hogy a Valeró utcában 300—400 főnyi tömeg van kövekkel és revolverekkel felfegyverkezve. Ezek ellen rohamot vezényelt, s kardlapozva szétkergette őket, eközben a tömeg kőzáport zúdított a rendőrökre.

Miután a tüntetők látták, hogy a Függetlenségi és 48-as Pártkör

elé nem juthatnak, elvonultak, s a mellékutcákban elszéledtek. A VI. ker. Gömb utca 25. sz. alatt a magyarországi vas- és fémmunkások központi szövetsége gépgyári munkások szakosztályának helyiségében összegyűlt munkások elszórtan jöttek be a városba, és este 9 óra tájban a Károly körút felől a Kossuth Lajos utcába akartak vonulni. Az ide kirendelt Jeszenszky Gellért ker. kapitány a 400—500 főnyi tömeget békés szétoszlásra hívta fel. A felszólításra kőzáporral és revolverlövésekkel feleltek, mire a rendőrség kardot rántva a tömeget szétoszlatta. Eközben folyton hullottak a kövek, s legalább 30 lövést tettek a tüntetők.

A tüntetők lövései közül egy Butuza Péter közrendőrt jobb kezefején érte. Nevezettnek a Szent Rókus kórházban kötötték be a sebét, miután a golyót eltávolították. Ezenkívül jelentékenyebb sérülést kapott fején Papp Elek r. ellenőr, kinek sérülését a mentők kötözték be, s lakására szállíttatott.

Jelentéktelenebb sérülést kaptak Glosz Imre r. felügyelő, továbbá Lakatos István, Dürr György, Dávid II. János, Kovács XIII. János és Németh X. József rendőr, részben botütéstől, részben kődobástól.

A tüntetők az Ehm-féle vendéglő egy ablaktábláját kődobással betörték, s a kő Hangl János pincért a fején találta. A Rókus kórházba szállíttatott.

Bezúzták ezenkívül a Koch testvérek férfiruha-kereskedő cég két nagy üvegtábláját és 8 utcai lámpáját. Ehm vendéglős kára 336 korona, a Koch testvéreké 3000 korona.

Az itt szétoszlatott tömeg 10 óra tájban a Rákóczi úton újból összeverődött, s az Erzsébet körútra akart vonulni. Sajó r. tanácsost erre utasítottam, hogy a Függetlenségi és 48-as Pártkör előtt megfelelő készenlétet hagyva, vonuljon a tüntetők elé. Az 500—600 főből álló tüntető tömeggel, amelyből a New York kávéház ablakán belőttek — a golyót meg is találták —, az Erzsébet körút és Dohány utca sarkán találkozott Sajó r. tanácsos. Itt kardhasználattal szétverte a tömeget, majd őrjáratok jártak az Erzsébet és Teréz körúton, valamint a Rákóczi úton, de újabb tüntetési kísérlet nem észleltetett.

Az est folyamán a tüntetők a VII. ker. Függetlenségi kör Almássy téren levő helyiségének összes ablakát s az egész ház összes ablakait vasdarabokkal betörték. Ezenkívül 3 üzlettulajdonos jelentette, hogy kirakata ablakait bezúzták.

A VII. ker. tüntetésnél a rendőrök közül többet, sőt magát Sajó r. tanácsost is érte kődobás, de senki nem sérült meg.

A tüntetők közül sérüléssel senki sem jelentkezett.

34 egyén állíttatott elő, akik igazolás után elbocsáttattak. A Főkapitánysághoz hatóság és magánosok elleni erőszak miatt nyolc munkás állíttatott elő, kik előzetes letartóztatásba helyeztettek."

„Tessék, főkapitány úr, jól idefigyelni..."

A Magyarországi Ifjúmunkások Szabadszervezetének II. országos kongresszusa különösen kivívta a rendőrség ellenszenvét. Betiltotta a kongresszust s az arra hirdetett nagygyűlést, de az ifjúmunkások alaposan túljártak az „Andrások" eszén. A kongresszust megtartották, 1908-ban az eredetileg kitűzött napon, április 19-én.

S hogy mi történt, azt a nagy spiclihálózat és valamennyi mozgósított detektív erőfeszítései ellenére a rendőrség csak az Ifjúmunkás következő számából tudhatta meg:

„Délutánra a szervező bizottság a titkos értekezlet megtartását tűzte ki. Nehéz és szinte kivihetetlennek látszó feladat volt ez, mert a spiclik egész serege ólálkodott és leselkedett a Huszár utcai kávécsarnok körül, hová a találka meg lett adva még délelőtt. Egyenként vagy kettesével mentek hát ki a küldöttek kültelekre, ahol a Gömb és Teve utca sarkán levő vendéglőben ottani kartársaink elkészítettek mindent az értekezlet megtartására. Ezen idő alatt két szervező bizottsági tag a spiclik becsapására telefonértesítést váltott egymással, hogy nem lehetne-e a fuvarozók szakosztályában megtartani az értekezletet. A Boda-legények ezt úgy értelmezték, hogy ott lesz megtartva az értekezlet — nosza nekirohantak a fuvarozók szakosztályának, mindent felkutattak, hogy valami zugban nem találnak-e legalább egy ifjúmunkást? De hát nem. Hiszen akkor már folyt is a tanácskozás a Gömb utcai vendéglőben."

A rendőrség csak este fél nyolcra jutott el a vendéglőbe, de a razzia teljesen eredménytelenül végződött, már nem találtak ott senkit. S másnap a Posch-féle vendéglőbe érkeztek későn, ahol — a tilalom ellenére — nyilvános népgyűlést tartottak az ifjúmunkások, hogy tiltakozzanak Boda eljárása ellen. A fiatalok abcugolták a rendőrpribékeket, s gúnyosan nevettek, amikor egy társuk felolvasta a főkapitányi betiltó végzést, amely határozatát azzal indokolta, hogy a tanoncok »szülői hatalom«, illetve a munkáltató »házi fegyelme« alatt állnak, a gyűléseken való részvétel a fegyelem meglazulásához vezethet. Itt beszélték meg a délutáni titkos értekezlet részleteit, mégpedig jelenlevő spicliket és általuk a rendőrséget is alaposan becsapva."

Ifjúmunkás:

„Délutánra az első nap abbahagyott tanácskozás folytatása lett kitűzve. Senki se tudta a vezetőségen kívül, hogy hol lesz megtartva az értekezlet, pusztán csak ennyit tudtak a küldöttek, hogy a Koppány u. 9-es szám alatti vendéglő helyiségében fognak gyülekezni. Úgy látszik ezt a hírt csípték el a besúgók, mert a rendőrök már

fél három órakor betörtek a vendéglőbe, s így történhetett meg az a nagy szerencsétlenség velük, hogy húsvét hétfőre eldurrant a harmadik baklövés. Mert bizony az ifjúmunkások a Lágymányos melletti kis Dunára mentek „csónakázni". Tessék, Boda főkapitány úr, jól idefigyelni, hogy történt az eset?! Hát mi hat széles csónakot béreltünk ki. aztán beúsztunk rajta a Duna közepére, mint a mesebeli herceg a tündértaván tette, aztán összekötöztük jó erősen a csónakokat, hogy ne mozogjon, nem törődve az Ön spicljeivel, akiknek nem adott az isten hosszú lábat, mint más gázló állattestvéreiknek — megkezdtük az értekezletet."

Suhognak a rendőrkardok

A kudarcok, amelyek a munkásmozgalom elleni harcban érték, egyre idegesebbé. erőszakosabbá tették a rendőrséget. 1908. október 4-én ismét vér folyt a pesti utcán.

Népszava, 1908. október 6. keddi szám:

„... A kegyetlen rendőri brutalitások dátumai megszaporodtak vasárnap egy újabb, véres dátummal. A budapesti munkásság — vasárnap délutáni gyűlése után — kivonult az Andrássy útra, hogy az általános, titkos és egyenlő választójog érdekében békés tüntetést rendezzen. A békésen tüntető munkások a Csengery utcáig zavartalanul haladhattak; a *Marseillaise*-t énekelték, és éltették az általános választójogot. A Csengery utca sarkán egy Bónis nevű sajó attakot vezényelt a tüntetők ellen. Lovas és gyalogos rendőrök egyszerre vágtattak bele a munkások soraiba, és minden fölszólítás, minden előzetes figyelmeztetés nélkül bestiálisan vagdalkozni kezdtek. A munkások nem hagyhatták válasz nélkül a gaz támadást. A törvény is megengedi, hogy az ember szorult helyzetben önvédelemből fegyvert használhasson. Megtörtént az, ami a rendőri vérengzések természetszerű következménye: a munkások egy része revolverrel védekezett a gyilkos rendőrökkel szemben. Ezt az eszközt a rendőrség nyomta a munkások kezébe. Elvégre, ha jogától és kenyerétől megfoszthatják is a munkást, az életét és testi épségét nem adja szabad prédául a vérszomjas, állatias kozákoknak. A rendőrség aljas viselkedése a végsőkig fölkorbácsolta a munkások dühét, nem lett volna csoda, ha a rendőrlovakkal és rendőrkardokkal üldözött munkások kárt tettek volna a rendőrök életében. A munkások azonban fékezték a dühüket; nem tettek kárt emberben. A lövéseket úgy irányozták, hogy azok csak jelezzék a munkásság elkeseredését; rendőrre nem

céloztak. Rendőrben nem is esett kár. És mégis vér folyt vasárnap az Andrássy úton. A rendőrség, amely kis időre beszüntette a vérengzést, újult erővel rontott rá a tüntetőkre, akiket revolverrel, karddal, vasbottal és lópatával kegyetlenül megsebzett. Alvadt vérfoltok jelzik a rendőri „közbelépés" helyét. És ez még nem minden. Az állatias vérengzések tetejébe Boda főkapitány proklamálta a rendőruralmat. Bejelenti, hogy a politikai tüntetéseket — amilyenek a koalíciót uralomra segítették — »teljes karhatalmi erővel« fogja vérbe fojtani. A teljes karhatalmi erő alatt aljas kozákstiklik, vad brutalitások, gyilkos vérengzések értendők. Ezeknek a kilátásba helyezésével véli Boda a politikai agitációnkat letiporhatni. Boda nagyon rosszul vélekedik. A munkásságnak egyetlen tere van, ahol politikai véleményét nyilváníthatja, ez a tér: az utca. És semmiféle rendőri brutalitás — ha még oly gyilkos is — nem veheti el az utcát a tömegektől. Nem volt példa arra, hogy a tömegek, ha rákényszerítették, helyet ne foglalhattak volna küzdőterükön: az utcán. Ha úgy gondolja Boda, a főkozák, ám próbálja meg, és szabadítsa rá fenevadjait az utcára. Célt nem ér vele.

A gyűlés után az elvtársak az Andrássy útra vonultak. Oly sokan voltak, hogy nem fértek el az egyik járdán. A forgalmat nem akarták megállítani, az úttestet szabadon akarták hagyni, ezért az út mindkét járdáján helyezkedtek el, és békésen haladtak a Körút felé. Mialatt az egyik oldal a *Marseillaise*-t énekelte, a másik oldal az általános választójogot éltette. Egy rendőrfogalmazó, aki az Aréna úton csatlakozott a menethez, azt mondta a menet elején haladó elvtársaknak, hogy ha a Körút közelében elhallgatnak az énekléssel és a kiáltásokkal, akkor a rendőrség nem lép közbe és nem zavarja meg a menetet. Az elvtársak tudomásul vették a fogalmazó szavait, és a Vörösmarty utca sarkán abbahagyták a hangos tüntetést. Hangtalanul vonultak tovább, szinte félelmetes volt a csönd, amelyben csak a masírozók lépéseinek a kopogása hallatszott. És a Csengery utca sarkán a rendőrség mégis »közbelépett«. Amikor a menet eleje a Csengery utca sarkára ért, az elbújtatott rendőrök előugrottak rejtekhelyeikről. Bónis kapitány ketté osztotta legényeit, tíz-tíz lovast és harminc-harminc gyalogost a két járdára vezényelt, és kiadta a parancsot az attakra. A lovasok beleugrattak a tömegbe, a gyalogosok kivont karddal mentek neki az embereknek. Szörnyű kavarodás támadt. A rendőrkardok suhogtak, csapkodtak, és véres sebeket vágtak a munkásokon. Amikor a tüntetők látták, hogy a rendőrök vért ontanak, revolverrel a levegőbe lőttek. Hat lövés dördült el, s az egyik golyó egy rendőrló szűgyébe fúródott. A megsebzett ló fölhorkant, megtorpant, aztán ficánkoló ugrándozással levetette lovasát a földre. A rendőrök erre újabb attakkal rontottak neki az embereknek. Bónis

kapitány, Toifel felügyelő és Pászkán fogalmazó vad ordítással izgatták a rendőröket. S amikor már elég vért láttak az Andrássy úton, kiadták a parancsot, hogy a rendőrök a Csengery utcába szorítsák a tüntetőket.

Bónis zsákutcába csalta a tüntetőket. A Csengery utcába menekülőket ugyanis a Hunyadi tér sarkán öt lovas és egy szakasz gyalogos rendőr várta. Ezek is belevágtak az emberekbe. A Bónis nevű sajó dühösen ordította:

— Üssétek, vágjátok a gazembereket!

A rendőrök engedelmeskedtek a parancsnak. Ütötték, vágták az embereket. A Hunyadi tér 12. számú ház kapuja nyitva volt. A tőrbecsalt emberek és a gyanútlan járókelők ide menekültek be a vérengző kozákok elől. A 89-es számú lovas rendőr leszállt a lováról, a kapuhoz állt, és gyalogos rendőröket intett oda. Vagy tíz rendőr jött, bement a kapu alá. Egy rendőr, akinek nem volt mellszáma, belülről bezárta a kaput. Aztán megkezdődött benn a házban a vérengzés. A kozákok kardot rántottak, és a kapu alatt és az udvaron ütni kezdték a menekülteket. A házbelieket sem kímélték. A konyhaajtókból kiráncigálták az udvarra a lakókat, és véresre verték őket. Az emberek a pincébe és az emeletekre menekültek a megvadult kozákok elől. Hogy a rendőrök csak ütni, vagdalkozni akartak, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy ebből a házból egyetlen »tettest« sem állítottak elő. A rendőrlegények bestiális vérengzéséről a lakók készek tanúságot tenni.

Az attakok lezajlottak, vér borította az utcákat, és még nem volt »tettes«. Bónis kiadta a parancsot, hogy »tetteseket« kell fogni. A rendőrök nekigyürkőztek, és vad brutalitással fogdosták össze az embereket. A Hunyadi tér és a Csengery utca sarkán két ember gyanútlanul ment. Egy rendőr, akinek nem volt mellszáma, az egyiket hátulról föllökte úgy, hogy a szerencsétlen ember orra bukott. Aztán jött még egy rendőr és ketten agyba-főbe verték a szerencsétlent karddal, és úgy vitték be a VI. kerületi kapitányságra. A másikat nem bántották, az nyugodtan elmehetett. Följött a Népszavához, és elmondta az esetet. Ha az előállított ember jelentkezik a szerkesztőségben, kész mellette tanúságot tenni.

Tancsics Sándor cipőfelsőrész-készítő a Nyugati pályaudvar felé ment a Körúton, amikor hallotta a rendőrattak lármáját. Odament a Csengery utca sarkára, hogy megnézze, mi történik. Egy detektív vasbottal úgy fejbevágta, hogy koponyája beszakadt. A detektív aztán továbbszaladt, Tancsics Sándor összeesett. Elájult. Arra eszmélt föl, hogy a mentők kötözik a sebét. Bevitték a VI. kerületi kapitányságra, ahol — nem merték elítélni, fölmentéssel elbocsátották.

Tamási Sándort is a mentők kötözték be. Egy rendőrkard a csuklóról

ját hasította be. Előállították a VI. kerületi kapitányságra, ahol borzalmas jeleneteknek volt tanúja. Egy 15—16 éves fiút annyira megvertek a rendőrök, ököllel az arcába vágtak, mellberúgták, úgy, hogy a szerencsétlen fiú elájult. A mentőorvos keltette eszméletre, és figyelmeztette a rendőrellenőrt, hogy a fiúnak valószínűleg komolyabb belső sérülése van, ha újból elájul, rögtön hívják, mert veszedelmes az állapota. Hogy mi lett a fiúval, nem tudják. A rendőrök Tamási Sándortól a motozáskor elvették az 5 koronát, ami a nadrágzsebében volt, elszedték minden értéktárgyát, és nem adták vissza. Az előállítottak közül többen így jártak.

Ternéczky János szabászt a VI. kerületi kapitányságon véresre verték, miután az utcán megvágták a jobb kezét. Szintén a mentők kötözték be. A kapitány 100 korona pénzbírságra ítélte azon a címen, hogy kést fogott a rendőrökre. Ezt egy rendőr vallotta, akit Ternéczky sohasem látott. Az őrszobán a rendőrök lezsidózták az elfogottakat, és nagyot néztek, amikor a jegyzőkönyvből kiderült, hogy az elfogottak legtöbbje — római katolikus.

A mentők 10 sebesültet kötöztek be, de legalább 40 azoknak a száma, akik a rendőrkardoktól megsebesültek. Ezek nem várták be a mentőket, mert féltek az utólagos rendőri zaklatástól. Az előállítottak száma: tizennégy. Bónis kapitány még az éjszaka folyamán ítélkezett fölöttük. Ötven és száz korona pénzbírságot rótt rájuk; valamennyit a kihágási törvény alapján ítélte el, és bár a sajtóiroda hatóság elleni erőszakról beszél, nem mert ellenük bűnvádi eljárást indítani, attól félt, hogy a bíróságon kiderülnek az ő gazságai . . ."

Négy nap múlva, október 8-án ismét összeütköztek a tüntető munkások és a rendőrség. Huszonkilenc embert állítottak elő, egy lakatossegédet a combján, egy rendőr-szakaszvezetőt a karján talált a golyó. S aztán az év utolsó napját, szilveszter éjszakáját is készültségben töltötte a rendőrség. Általános sztrájkkal tiltakozott a munkásság az önkény ellen, s erre a rendőrség újabb terrorral felelt. Már délelőtt kardjukat használták a Körúton a rendőrök, egy munkás súlyosan megsérült. Egy polgári rendőrt felismertek, az ijedtében menekülni kezdett, és éppen egy kocsi elé ugrott, amely elgázolta. Ötvennél több tüntetőt hurcoltak a rendőrségre, s az utcai csetepaték másnap reggelig folytak, így köszöntött be 1909.

S mennyire várta ezt az esztendőt Boda Dezső! Három esztendei fáradozásának jutalmaként végre tetőtől talpig átöltöztethette a pesti rendőrt, új egyenruhát adhatott rá, amilyet ő álmodott meg. Még 1906-ban, amikor fiatal főkapitányként bemutatkozó látogatást tett az újdonsült belügyminiszternél, Andrássy Gyula grófnál, elhatározták, hogy új egyenruhát terveznek. Boda valami nagyon „magyarosat" képzelt el, Andrássy helyeselt. Nemes Mihály „történeti festő", amolyan „történelmi szentkép"-csináló nyerte el a jövedelmező tervezői megbízatást, miután hajlandónak mutatkozott a főkapitányi elképzelések megvalósítására. Boda főként annak szentelt nagy figyelmet, hogy mi legyen a budapesti rendőrök fején. Az úgynevezett ősi jászsisakot ajánlotta rendőrfövegnek, amelyről Nemes aztán készségesen bebizonyította, hogy végigvonul az egész magyar viselettörténelmen és a Zrínyi-sisaknál tetőzik. A szigetvári hős nem tiltakozhatott ellene, hogy akkor Bécsben őrzött sisakját Nemes Mihály mintának vegye. Az is igaz persze, hogy alaposan elrontotta, különféle veretekkel agyondíszítette és jól megnyújtotta, mondván, hogy a rendőrfövegnek magasabbá, daliásabbá kell változtatnia viselője alakját.

A magyar királyi pénzügyminisztériumban nem különösképpen lelkesedtek a drága sisakért és az új egyenruháért, s bizony esztendőkbe tellett, amíg a belügyminiszternek sikerült kiverekednie pénzügyi kollégájától a megfelelő költségvetési tételt. Bodának azonban annál nagyobb öröme telt az új egyenruhában, amely a pompázatos sisakon kívül dísztelen sötétkék posztóból készült zsinóros atillából, szolgálatban sötétkék posztózubbonyból állt. A gyalogos rendőr atilláját három részre osztott kilencsoros, a lovasokét hatsoros tulipán alakú vitézkötéses zsinór ciccomázta, a legénységét fekete, az altisztekét ezüst, a tisztekét arany. A sisakot csak ünnepélyes alkalmakkor hordták, egyébként sötétkék, az angyalos koronával és a rendőr számával ellátott sapka váltotta fel a Kossuth-kalpagot. A rendőrök lakk övet kaptak, csatján számukkal, amelyet addig a nyakukban lógó fémtáblácskán viseltek.

Túlzás lenne azt állítani, hogy az új egyenruhában nagyobb közkedveltségnek örvendtek volna Boda emberei, mint a régiben. Panasznak is beillik Boda jelentése, amely az 1909. szeptember 27-i választójogi tüntetés egyik epizódját foglalja össze: „A gyűlés után a pártvezetőség híveitől tömegesen kísérve az Erzsébet körúton levő Meteor kávéházba vonult be. Egy 60—80 főből álló tömeg pedig a kávéház előtt foglalt állást. Egy r. tisztviselő a tömeget szétoszlásra,

s távozásra hívta fel, mire a tömegből Jevremovics Mihály, 32 éves szabómester e szavakat kiáltotta a tisztviselő felé — »gazember pribék, fogja be a száját«. Mikor a tisztviselő őt igazolásra szólította, beugrott a Meteor kávéház nyitott ablakán keresztül a kávéházi helyiségbe. A tisztviselő erre egy detektívvel bement a kávéházba, hogy őt igazoltassa, a túlzsúfolt kávéházban a vendégek azonban botokkal fenyegetődzve megakadályozták az igazolás foganatosítását, és oly fenyegető magatartást tanúsítottak, hogy a tisztviselő kénytelen volt visszavonulni. Ezután a kávéházi vendégek a r. tisztviselőket és rendőröket éktelen szidalmakkal illették, és három, a kávéházban tartózkodó detektívet tettleg is bántalmaztak. Erre egy r. tisztviselő több rendőrrel bement a kávéházba és a botrányőzőket és a rendőröket sértő egyéneket igazoltatni akarta. A kávéházbeliek a rendőröket sértésekkel fogadták és ellenük oly fenyegető magatartást tanúsítottak, hogy azok kénytelenek voltak kardjukat kihúzni."

A szép Haverda Mária

Már új egyenruhában kísérték a rendőrök a szép Haverda Máriát, akinek nevét 1909 tavaszán ismerte meg az egész ország, sőt, mivel a világlapok is foglalkoztak az üggyel, az egész világ. A magyar bűnügyi történelem talán legfordulatosabb gyilkossági ügye 1909. április 21-én este hét óra tájban kezdődött egy pisztolylövéssel. Haverda Mária édesanyját, Haverda Boldizsárnét, halálosan megsebesítette az a pisztolylövés. Az idős asszony társalkodónője kíséretében a Szabadka közelében fekvő Palics határában sétált, amikor egy férfi szaladt feléjük, és egyetlen lövéssel eltalálta a dúsgazdag özvegyasszonyt. A társalkodónő elájult, s amikor nagynehezen magához térítették, megpróbált személyleírást adni a tettesről. Elmondta, hogy egy harminc év körüli, angolosan nyírott bajúszú férfi volt a gyilkos, aki kopott, sötét ruhát viselt. Hozzátette, hogy a gyilkos fején sportsapkát hordott, olyat, amilyet utazáshoz szoktak az előkelő emberek. A budapesti detektívek, akik azonnal a helyszínre utaztak (a legjelentősebb vidéki bűnügyekben is a belügyminisztérium megbízásából a fővárosi rendőrség nyomozott, mert a helyi törvényhatóságok rendőrségének erejét meghaladta volna a bonyolultabb ügyek kiderítése), találtak egy tanítónőt és egy fiatal lányt is, akik az országúton találkoztak a gyilkossal. A tettes külsejét ők is körülbelül úgy írták le, mint a társalkodónő. Ezen kívül találtak még a helyszín közelében egy 43-as férficipőtől származó lábnyomot, amely-

ből arra következtettek, hogy a gyilkos erősen kifelé fordított lábfejjel, kacsázva jár.

Voltak tehát nyomok, adatok, bár egyelőre alig jelentettek többet a semminél. Az ilyenkor szokásos módon, inkább azon törték tehát a nyomozás vezetői a fejüket, hogy kinek állt érdekében eltenni láb alól a gazdag özvegyasszonyt. Mindenekelőtt családi viszonyai felől tudakozódtak. Szabadkán mindenki tudta, hogy Haverda Boldizsár ügyvéd, aki néhány évvel előbb halálozott el, hatalmas vagyont hagyott özvegyére. Lánya, Jarmatzky Sándorné, született Haverda Mária azonban egy fillért sem kapott, apja kitagadta őt. Az ügyvéd attól kezdve, hogy Mariska megszökött későbbi férjével, hallani sem akart a lányáról. Ehhez mérten készítette el a végrendeletét is. A végakaratát azonban a család szégyene perrel támadta meg. Az úgynevezett köteles részt követelte az örökségből. A törvény úgy rendelkezett ugyanis, hogy a leszármazottaknak — a végakarattól függetlenül — jár a hagyaték egy hányada. A per kimenetele tehát aligha lehetett kétséges. Nyilvánvalóan így gondolkodott Kiss Pál, a Terézvárosi Hitelszövetkezet igazgatója is, aki a várható örökségre új és új kölcsönöket adott Haverda Máriának. Mintegy százötvenezer koronával tartozott Haverda Mária a terézvárosi zugbankocskának, amelynek már ugyancsak szüksége lehetett a pénzre. Ráadásul Haverda Máriának is újabb anyagi gondjai lehettek, mert költséges életmódját valamivel fedezni kellett. Az a nagy szerelem, amely őt Jarmatzky Sándor járási főjegyzőhöz fűzte, már régen elmúlt, a házasság felbomlott, mert a férj nem tűrte tovább felesége könnyelműségét és kicsapongásait. Egymást követték Haverda Mária életében a férfiak. A gyilkosság idején éppen egy meglehetősen züllött életű fiatalemberrel, Jánosy Aladár rákospalotai segédjegyzővel folytatott viszonyt. Jánosy Haverda Mária miatt vált el a feleségétől.

A detektívek kezdettől fogva feltételezték, hogy Haverda Máriának köze lehet az édesanyja meggyilkolásához. A gyanút fokozta, amit a Török utca 8. számú ház házmestere elmondott. A derék házfelügyelő elmondta, hogy előző este, vagyis aznap, amikor a gyilkosság történt, egy férfi kereste a szép asszonyt, s mivel nem találta otthon, üzenetet hagyott neki: Jarmatzkyné akármilyen későn ér haza, azonnal menjen el a Király utcába a bankhoz. A házmester átadta az üzenetet lakójának, aki el is távozott, majd úgy egy óra múlva érkezett haza egy férfi kíséretében.

— És nem tapasztalt semmi gyanúsat?

— De igen. Haverda Mária egy cseppet sem volt szomorú, hogy az édesanyját megölték. Egészen közömbösen mondta, hogy az anyja gyilkosság áldozata lett...

A rendőrség úgy érezte, máris megtalálta a megoldást. Hiszen honnan tudhatott alig néhány órával a bűntett után Haverda Mária a történtekről, ha nem volt köze hozzájuk? S ezek után elmondták a házfelügyelőnek, hogy milyen személyleírást kaptak Szabadkáról, a gyilkosról. A házfelügyelő habozás nélkül azt válaszolta, hogy Haverda Mária éjfél utáni kísérője ugyanaz a férfi lehetett. A detektívek ezek után — mert Haverda Máriát a gyilkosság estéjén, első látogatásukkor nem találták otthon, valahol szórakozott éppen — vártak. S amikor megérkezett, azonnal előállították a főkapitányságra. Hajnalig folyt a kihallgatás, de Haverda Mária tagadott. Felháborodva utasította vissza a gyanút, hogy neki bármi köze lehet édesanyja meggyilkolásához. Logikus, s a valóságnak megfelelő magyarázatot adott a gyilkosságot követő órákban történtekre. Kiss Pál bankigazgatónak rokona, Kiss Mátyás szabadkai ügyvéd megtáviratozta az eseményt. A bankigazgató egy tisztviselőt küldött Haverda Máriáért. Miután az üzenet vétele után a gyanúsított felkereste a bankigazgatót, az — mivel már nagyon későre járt — ugyanazzal a tisztviselővel kísértette haza őt.

Ezek után Haverda Máriát elengedték, s az asszony másnap reggel Kiss Pál bankigazgatóval autón Szabadkára indult. A detektívek figyelték őket. Jelentették, hogy a gépkocsi útközben elromlott, s ezért utasai vonaton folytatták útjukat Szabadkára. Ott részt vettek a temetésen, de utána Haverda Máriát ismét elővette a rendőrség. Arról az állítólagos beszélgetésről faggatták, amelyet szeretőjével, Jánosy Aladárral mások füle hallatára folytatott, s amelyet névtelen levélírók hoztak a rendőrség tudomására. Jánosy akkor hűtlenséggel vádolta Haverda Máriát, s öngyilkossággal is fenyegetőzött. Haverda Máriát egy cseppet sem hatotta meg a jelenet, nevetve mondta Jánosynak:

— Nem bánom, ha öngyilkos lesz, de előbb hadd kérjek valamit: lője le az anyámat. Legalább boldoggá tenne engem...

Erről a beszélgetésről faggatták a pesti detektívek Haverda Máriát Szabadkán, de ő nem akart emlékezni semmire. Még arra sem, hogy a gyilkosság délutánján valóban együtt sétált-e Jánosyval. Ugyanazt mondta, amit Jánosy a budapesti faggatásokon: a kérdéses napon Jarmatzkyné fiával együtt hármasban sétáltak a Margitszigeten, s aztán az Abbáziába mentek uzsonnázni, majd újabb séta után az Emkébe vacsorázni. Amikor a detektívek azzal próbáltak rá hatni, hogy rajta kívül senkinek nem állt érdekében Haverdáné meggyilkolása, Haverda Mária azzal vágott vissza: őt a családja kitagadta, az anyja végrendelete sem tartalmazhat mást, mint amit annak idején az apjáé tartalmazott, következésképpen milyen érdeke fűződhetett volna az anyja halálához?

Ez az érvelés csak addig állta meg a helyét, amíg fel nem bontották a végrendeletet. Haverdáné ugyanis vagyonának felét lányára, a másik felét nővérére hagyta. A közjegyzőtől, aki a végrendeletet ismertette, Haverda Mária ügyvédjével együtt, rögtön egy zenés kávéházba ment, pezsgőt rendelt, és azzal dicsekedett, hogy egy csapásra gazdag lett. A hír hallatára Pesten Jánosy is a pohár fenekére nézett, s előadta barátainak, hogy már májusban Mariskával Amerikába utaznak.

Ha más nyom, más feltételezés akad, a rendőrség talán el is ejti egy időre ezt a nyomozást, de mivel senki más nem jött szóba, továbbra is ezen a nyomon vizsgálódtak. Házkutatást tartottak Haverda Máriánál és Jánosynál. Semmi érdemlegeset nem találtak, legfeljebb annyit állapítottak meg, hogy Jánosy valóban 43-as cipőt visel. Járása azonban nem volt kacsázó, a cipőméret egymaga tehát vajmi keveset mondott. Persze, ha megtalálták volna azt a lábbelit, amely beleillett a gyilkosság színhelyén talált és gipszbe rögzített lábnyomba, az egészen más. A cipőt azonban nem találták meg. Jánosy később, amikor beismerő vallomást tett, elmondta, hogy szándékosan járt kacsázva, hogy a rendőrséget megtévessze, a cipőt pedig Mária közreműködésével elégették.

A detektívek mindenekelőtt azt igyekeztek megcáfolni, hogy Haverda Mária nem tudott a végrendelet tartalmáról. Kiderült, hogy a másik örökös, az áldozat nővére, Dengel Alajosné tudott a végakaratról, de nem beszélt róla senkinek. Ugyancsak tudott természetesen az okmány tartalmáról az a négy tanú, akik aláírták. Az egyiket, aki részeges, züllött ember hírében állt, letartóztatták, azt állítván, hogy ő játszott össze Haverda Máriával. Ezt a férfit azonban rövidesen el kellett engedni, s a per folyamán vádat sem emeltek ellene, mert nem tudták rábizonyítani a törvénysértésnek számító indiszkréciót.

Eredményesnek bizonyult az az intézkedés, hogy Jánosyt „felkérték": detektívek kíséretében utazzék Szabadkára. Találtak ugyanis néhány tanút, akik azt állították, hogy a gyilkosságot megelőző napokban Jánosyt Szabadkán látták. A gyanúsított — akit a rendőrségi fogdában helyeztek el — határozottan kijelentette: soha életében nem járt Szabadkán, s esze ágában sem lett volna meglátogatni azt a várost, ha a detektívek nem kényszerítik rá. A szembesítések eredménytelenül végződtek. Ennek ellenére Jánosyt letartóztatták. Néhány órával később Haverda Máriának is be kellett költöznie a rendőrségi fogdába. A letartóztatását elrendelő végzés elismeri, hogy a döntő bizonyítékok hiányoznak, de utal a közvetett bizonyítékokra. Arra, hogy Haverda Mária anyja halála előtt is, és azután is, becsmérlően nyilatkozott róla, a halál cseppet sem rendítette meg, sőt

jókedvre hangolta, s a gyilkosságot megelőző hónapokban mások füle hallatára, ha nem komoly formában is, de többször biztatta Jánosyt a gyilkosság elkövetésére.

Rendőrkordon védi a gyilkost

Haverda Mária a letartóztatási végzés hallatára elájult. A szabadkai fogház kórházában kezelték. Az ügyvédek a fogvatartás miatt a vádtanácshoz fordultak, amely a panaszt elutasította, pedig a szabadkai törvényszék elnöke a szabadonbocsátás mellett foglalt állást. A törvényszéki elnököt Winkler ügyész befolyásolta álláspontja kialakításában. A bűn szigorú üldözője ugyanis nem maradt érzéketlen a vádlott szépsége iránt, éjszaka többször meglátogatta a cellában, sőt egy alkalommal hatalmas bukétával is kedveskedett letartóztatottjának.

Közben letartóztatták Vojtha Antalt is. Vojtha ugyancsak Haverda Mária bűvkörében élt. Kiderült, hogy Vojthának ugyanolyan Browning pisztolya volt, mint amilyennel a gyilkosságot elkövették, s a szörnyű tett előtt többször is gyakorolták a céllövészetet Jánosyval együtt a Hűvösvölgyben. Egyébként Vojtha is kétes egzisztenciának számított. Volt katonatiszt, aztán vidéken rendőrfogalmazó, később Budapesten detektív, végül Nagybecskereken szállodaportás. Akárcsak két társa, ő is körömszakadtáig tagadott.

Aztán következett be a váratlan fordulat. Négyheti tagadás után Jánosy részletes beismerő vallomást tett. Körülbelül azt mondta el, amit a rendőrség a közvetett bizonyítékok alapján amúgy is feltételezett. Haverda Mária volt a felbújtó, Vojtha kétszer járt Szabadkán terepszemlén, s ő adta a pisztolyt is.

— És hova lett a fegyver a gyilkosság után?

— Eldobtam! — válaszolta Jánosy.

— Meg tudná mutatni a helyet, ahol eldobta?

— Meg.

Haladéktalanul megkezdték a helyszíni szemlét. A megjelölt helyen megtalálták a gyilkos Browningot. A hatóságok kezén volt hát a döntő tárgyi bizonyíték. És ezek után Haverda Mária sem tagadott tovább. Vallomása egybecsengett Jánosyéval, de Haverda Mária elmondta még azt is, amiről Jánosy hallgatott: Kiss Pál bankár abban a tudatban adott kölcsönöket, hogy hamarosan magas kamattal kapja vissza, mert adósa gondoskodik az örökség mielőbbi megszerzéséről. Természetesen Kiss Pált is letartóztatták. Igaz, Haverda

Mária két nap múlva visszavonta vallomását. S ugyanígy cselekedett Jánosy is. Az akkori törvények szerint a vádtanácsnak nyílt tárgyaláson kellett döntenie arról, hogy a letartóztatottak ellen vádat emelnek-e, s Haverda Máriát és társait bíróság elé állítják-e, vagy sem. A szép Mariska a legújabb párizsi divat szerint öltözve jelent meg a vádtanácsi tárgyaláson, amelynek döntése után ismét csak elájult. A vádtanács ugyanis úgy találta, hogy a visszavont vallomások ellenére elegendő a bizonyíték a vádemeléshez.

A fél ország azt találgatta, hogy vajon mi bírhatta Jánosyt és Haverda Máriát előbb a beismerő vallomásra, majd a vallomás visszavonására? Később, már a tárgyalás idején, A Nap című szegedi újság lebbentette fel a fátylat a kulisszatitkokról. A lap munkatársának Kiss Pál, akit a vádtanács szabadlábra helyezett és aki ellen az eljárást megszüntette, elmondta, mi történt a szabadkai fogházban. Winkler ügyész éjszakánként meglátogatta a szép Haverda Mariskát. Az ügyész — akit az ügyes újságíró ugyancsak megkérdezett — ezt nem is tagadta, de magyarázatot fűzött hozzá: azért igyekezett Haverda Mária bizalmába férkőzni, hogy megtudja, miért levelez Jánosyval és Vojthával? S azzal dicsekedett, hogy ily módon tudott meg Haverda Mária és Vojtha intim kapcsolatáról sok olyasmit, amivel később Vojthát sarokba szorította, s ezzel Jánosyt is vallomásra bírta. Az ügyész szerint, az ügyészségi szoba szekrényébe elbújtatták Jánosyt, majd a füle hallatára a pesti detektívek kihallgatták Vojthát. Vojtha — hiszen fogalma sem lehetett, hogy szerelmi vetélytársa mindent hall — részletesen elmondta, hogy Haverda Máriával szerelmi viszonya volt. E jelenet után tört meg állítólag Jánosy, és tett beismerő vallomást. Az ügyésznek ennek ellenére le kellett mondania az ügyről. Sőt, sokan azt követelték, hogy váljon meg állásától is. Winkler azonban erre nem volt hajlandó, még akkor sem, amikor felrendelték Budapestre a miniszterelnökségre, s maga Wekerle miniszterelnök beszélt vele.

Az első főtárgyaláson, még Szabadkán, Jánosy ismét beismerő vallomást tett, de módosította az ügyészségen felvett jegyzőkönyvet. Előadta, hogy előző vallomására azzal bírták rá, hogy elhitették vele, Mariskának viszonya volt Vojthával, Jánosy azt mondta, hogy pillanatnyi felindulásában ölte meg özvegy Haverdánét. Maga is sejthette azonban, hogy vallomása enyhén szólva nem meggyőző, ezért hirtelen rosszul lett, s azt kívánta, hogy szakítsák félbe a főtárgyalást.

Haverda Máriát megkérdezték, hogy bűnösnek vallja-e magát, mint bűnsegéd, gyilkosság bűntettében, s ő határozott nemmel válaszolt. Ugyancsak tagadott Vojtha is. Az ügyész indítványára a bíróság elrendelte a vizsgálat kiterjesztését, hogy tisztázzák: Ha-

verda Mária csak mint bűnsegéd, vagy mint felbújtó is bűnös-e? Ítélethirdetésre azonban soha nem került sor. A per egyik szavazóbírája, dr. Balogh Béla ugyanis cikket írt a Bácskai Naplóban a perről. Példátlan dolog volt ez az igazságszolgáltatás történetében. Balogh természetesen fegyelmit kapott. A pert pedig újra kellett tárgyalni. A Kúria úgy döntött, hogy az új eljárásra ne Szabadkán. hanem Szegeden kerüljön sor.

Szegeden 1910. február 7-én kezdődött meg a tárgyalás. Jánosy bevallotta a gyilkosságot, de ismét csak felindulásával védekezett. Hosszasan beszélt Mariskához fűződő nagy szerelméről. Az elmeszakértő megállapította, hogy Jánosy erősen korlátolt. Az esküdtszék — ki tudja, miért? — mindhárom vádlottat felmentette, annak ellenére, hogy Jánosy elismerte a gyilkosságot, és a bíróság asztalán ott feküdt a Browning, a cáfolhatatlan tárgyi bizonyíték. A szerencsétlen segédjegyző nem is igen értette, miért engedik ki a börtönből. Valósággal ki kellett tenni a szegedi Csillag kapuján. Mindenáron bűnhődni akart.

Annál boldogabb, diadalmas mosollyal léptek ki a börtönkapun Haverda Mária és Vojtha Antal. Budapestre utaztak, ahol a Nyugatipályaudvaron a lapok által felizgatott tömeg várta őket. A rendőrségnek a félig sikerült nyomozás és bizonyítás után fenékig kellett ürítenie a megpróbáltatások keserű poharát: nem maradt más hátra, mint hogy rendőri erőket vezényeljen ki a felmentett gyilkos és bűntársa testi épségének védelmére.

A szép és diadalmas Mariska és Vojtha a felmentés után elhatározták, hogy kisebb európai körutat tesznek, hogy az izgalmakat kipihenjék. Velük tartott — a szerelmi háromszög nem ritka a bűnügyi krónikában — Vojtháné is. S aki ezek után azt gondolná, hogy végleg megszöktek, nagyon téved. A szép Mariska nagyon biztos volt a dolgában. Ki tudja, hányadik szeretőjével együtt tért vissza Budapestre, pedig az ügy közben — az ügyész fellebbezésére — folytatódott. A Kúria 1910. június 21-én meg is semmisítette a szegedi esküdtszék felmentő ítéletét. Új eljárásra került sor, s két nappal később Haverda Máriát, Jánosyt és Vojthát is beidézték a budapesti rendőrségre, ahol mindhárman megjelentek, s ahol ismét letartóztatták őket. A harmadik főtárgyalásra a budapesti törvényszéken került sor. Az esküdtszék Haverda Máriát felbújtásban, Jánosyt előre meg nem fontolt gyilkosságban, Vojtha Antalt bűnsegédi bűnrészességben mondta ki bűnösnek, és ezért Haverda Máriát tizenkét, Jánosyt tíz, Vojthát nyolc évi fogházra ítélte.

Mariskának rabruhába kellett öltöznie. Senkit nem hatott meg már a jelenet, amelyet az ítélethirdetés után rendezett. A Tábla és a Kúria is jóváhagyta a törvényszék ítéletét. Haverda Mária

letöltötte büntetését, s mint megtört öregasszony szabadult az egykori szépség. Akkor már senkinek sem mondta, hogy ártatlanul ítélték el. S mert a bírói ítélet végül is igazolta a rendőri nyomozás megállapításait, a Haverda-ügy a régi rendőrség történetének fényes, és nem fekete lapjaira kívánkozik.

Bilincsben a „világ legerősebb embere"

A budapesti rendőrség nemzetközi hírnevét öregbítette ebben az időben egyebek mellett az is, hogy sikerült elfognia Nikola Cankovot, akit a világ legerősebb emberének tartottak, s akit a bolgár rendőrség másfél esztendeje keresett kettős gyilkosságért és postarablásért.

A legendás hírű, félelmetes bűnözőnek — akiről az a hír járta, hogy a legerősebb bilincset, a hatszoros köteléket játszi könnyedséggel szakította szét, nehéz vasláncokat elharapott, a börtön vasrácsát egyetlen rántással tudta kitépni a falból — egy besúgó vezetett a nyomára. A jelentés arról szólt, hogy huszonnégy órája Újvidéken tartózkodik egy veszedelmes gyilkos és postarabló, aki nem magyar ember, és bűnét is valahol külföldön követte el. Többet a besúgó nem tudott, de mivel egyébként megbízható, használható embernek ismerték, a budapesti detektívek megkezdték Újvidéken a nyomozást. Utcáról utcára, boltról boltra, kávéházról kávéházra járva kérdezősködtek egy feltűnően nagy termetű, külföldi férfi után, kevés eredménnyel. Csak egy külterületi, kétes hírű kávéház tulajdonosa tudott annyi felvilágosítással szolgálni, hogy éjszakai nők társaságában betért hajnalban a kávémérésbe egy olyasféle ember, amilyet keresnek, de többet nem tud róla.

A detektívek már indultak volna dolguk végezetlenül vissza, hogy pihenjenek egyet, de akkor szemükbe ötlött a vásártéren egy félig kész, épülő cirkuszi sátor. Óriási feliratok hirdették „a jelenkor vasemberének" nagyszerű mutatványait. Egy detektív mindjárt ott is maradt figyelni, hátha éppen az erőművész a keresett bűnöző.

A másik detektív visszatért a főkapitányságra. Ott már egy kisírt szemű fiatal nő várta. Rendőri védelmet kért, mentsék meg a szeretőjétől, aki veszedelmes, többszörös rablógyilkos, ezt egyszer bizalmasan elmesélte neki, és most őt is megfenyegette, hogy megöli. A hisztérikusan zokogó nő nem volt hajlandó elárulni szeretőjének a nevét, mert mint mondta: „bikaerejű ember", úgysem bír vele senki, s ha megtudja, hogy bepanaszolta a rendőrségen, akkor „neki vége".

A detektív gyanúja erősödött. Előkereste azt a régen porosodó fényképet, amelyet a bolgár rendőrség küldött szét a nagyvilágba a rendőrségeknek bizonyos Nikola Cankov elfogatását kérve, s portyára indult. Eszébe jutott, hogy ha vándorcirkusz készül fellépni Újvidéken, akkor bizonyára plakátot is csináltat, azon pedig ott lehet az erőművész — esetleg fényképe — is, hátha az azonosítás nyélbeüthető lenne még mielőtt az erőművésszel személyesen is találkozik. Elindult tehát, hogy végigjárjon néhány újvidéki nyomdát, s a Petőfi utcában valóban éppen a cirkusz hirdetménye készült. „Mozgósítás" volt a műsor címe, s magyar, német és szerb nyelven valóban csodálatos mutatványokat ígért. Alexis István, a „vasember" a plakát szerint 150 kilós súlyt kap a foga közé és táncol, foga között 250 kilóval járkál, 350 kilóval forog, s 450 kilóval is mozog még. Ötvenkétlapos kártyacsomagot egy mozdulattal szétszakít. Hatcentiméteres deszkán puszta kezének egyetlen ütésével átüti a vasszeget. Hatvankilós súllyal labdázik. Ötvenkilós súlyt a levegőbe dob, és a nyakával kapja el. Huszonkét milliméter vastag vasrudat fogán vagy izmain elhajlít, majd karjára csavarja, mintha kígyó lenne. Mellén 1200 kilós malomkövet és 15 embert megtart. Hóna alá vesz egy 250 kilós ágyút, és lő vele, mint katona a puskával. Végül 500 koronát (fejedelmi vagyon) ad annak, aki két lóval szétházza az ő két karját.

A plakáton valóban ott volt a fénykép, s csaknem teljes bizonyossággal meg lehetett állapítani, hogy az artista és a keresett gyilkos azonos. A budapesti detektív még két társát hívta segítségül, s úgy döntöttek, a nyomdában várják be a „vasembert", aki azt ígérte, maga jön a falragaszokért. Hárman sem tudták volna megfékezni azonban, ha az erőművész, feltehetően szerelmi bánatában, nem viselkedik meglepően szelíden. A detektívek felszólítását — nem tudott magyarul, s németül is csak néhány szót — ugyan nehezen értette meg, de aztán minden ellenkezés nélkül követte őket a rendőrségre. Elnéző mosollyal tűrte még azt is, hogy megbilincseljék. Bent, a rendőrségen már megkezdték kihallgatását, amikor Cankov-Alexis kezéről egyszerre lepattant a bilincs. A rendőrök kettős, majd hármas bilincset tettek rá, hajókötelet hozattak, azzal próbálták megkötözni. de hiába. A félelmetes ember lerázta valamennyit. S kijelentette· hagyják a kötelékeket, úgysem akar megszökni.

Elmondta, valóban ő Nikola Cankov, aki 1910 elején egy társával megtámadta és kirabolta a szófiai postakocsit, miután megölte a kocsist és a kísérőt. Százezer frank volt a zsákmány, de néhány nap múlva elfogták őket. Ő, amikor át akarták szállítani a törvényszékre, letörte bilincseit, leütötte két fegyveres kísérőjét, s az Orient

expresszel eljutott Antwerpenig. Onnan hajózott át Amerikába, ahol utolérte a körözőlevél. Visszatért Európába, s elhatározta, hogy vándorartistaként él, amíg el nem feledkeznek róla, mert mint ilyen könnyebben bujkálhat, senkinek sem szúr szemet, hogy folyvást utazik, változtatja lakóhelyét.

Két hónapig tartott a kiadatási eljárás, addig Cankov nyugodtan viselkedett a cellájában. Aztán bolgár csendőrök jöttek érte és Zimonyban átvették a magyar államrendőrség detektívjeitől. Elindultak vele Szófiába, de Cankov türelme addigra már elfogyott. Megszökött kísérőitől — miután egyiküket megölte, a másikat megsebesítette —, s eltűnt. Állítólag ismét az Egyesült Államok felé vette az útját, de biztos hírt soha senki nem hallott felőle.

Sikkasztás a Kereskedelmi Bankban

Még ugyanebben az esztendőben — hiába, ez volt akkor az európai divat — szökött Amerikába Bajor Ottó, a Kereskedelmi Bankban felfedezett sikkasztás egyik tettese. Őt azonban ott elfogták, hazahozták, elítélték, s mint arra már volt példa, meg kellett fizetnie a kiadatási költségeket is. Bajor szökését állítólag akaratlanul segítette Tarján Vilmos, az Az Est riportere.

A Kereskedelmi Bankban 1911 decemberében fedezték fel a 282 000 korona hiányt. A hatalmas pénzintézetet ez az összeg sem rendítette meg, de urait, a nagyhatalmú Lánczy Leót és Weiss Fülöpöt érthetően nyugtalanította az ügy. A bank presztízse csorbát szenvedett. A kis zavar nem számított a Kereskedelmi Bank hatalmas apparátusában, a munka éppúgy folyt tovább, mintha mi sem történt volna, de mégis hihetetlen izgalom uralkodott a Fürdő utcai palotában. Ilyesmi is lehetséges? A pénzintézet költséget nem kímélve, tökéletes ellenőrzési rendszert állított fel, s valaki mégis becsapta a bankot (nyilvánvalóan valamilyek tisztviselőjének a segítségével). A bank nagy jutalmakat ígért a tettes kézrekerítőinek.

Krecsányi detektívfőnök — őt még Rudnay nevezte ki, amikor Bodát is bevitte a főkapitányságra, de Boda később vele is összeveszett és leszámolt — úgy nekiugrott az ügynek, mint a párduc. Mozgósította a detektívtestület legtehetségesebb embereit, és megkezdődött a nyomozás.

Két-három nap múlva a bank egyik főtisztviselője, Molnár (Vuncsi) Árpád, aki jutalmul később igazgatói rangot kapott, egy fiatal tisztviselőre, Ryliczky Zoltánra hívta fel Krecsányi figyelmét. Nem

volt bizonyíték ellene, de Molnár mégis gyanította, hogy Ryliczkynek benne kell lennie a dologban. Pedig Ryliczky minősítése jó volt; szerény, takarékos, nem lumpol és adósságai sincsenek.

Krecsányi kihallgatta Ryliczkyt, aki a kihallgatás után öngyilkosságot kísérelt meg. A bankban már-már megszánták a tisztviselőt; a kollégákat megtévesztette az öngyilkossági kísérlet, de Krecsányit nem.

Amikor Ryliczky ismét kihallgatható állapotban volt, Krecsányi újra faggatni kezdte. Most már bizonyos volt a dolgában. Hosszas vallatás után Ryliczky beismerte a bűncselekményt, pedig bizonyíték sem volt ellene. Az Estben természetesen részletes beszámolók jelentek meg. Körülbelül déli tizenkét óra lehetett, Tarján már a szerkesztőségben volt, amikor csengett a telefon. Valaki ennyit mondott:

— Erzsébet körút ötven.

Azzal letette a kagylót. Tarján rohant a megadott címre, a Royal Szállóval szemközti házhoz. Körülnézett az utcán — semmi. Megnézte a lakók névjegyzékét, semmi nyom, csupa ismeretlen név. Bement a házmesterhez, megkérdezte, történt-e valami a házban. Semmi. Megnézte a bejelentőlapokat, hátha az albérlők között talál olyan nevet, amely összefüggésbe hozható a Ryliczky-üggyel, mert az világos volt előtte, hogy a telefonáló csak egy nyomozó lehetett, aki kedvezni akart neki, de inkognitóban akart maradni, tartván az esetleges kellemetlen következményektől.

Újból kiment az Erzsébet körútra, megint körülnézett, majd bement a házban levő Kleinberger-féle ékszerészüzletbe, ott is megkérdezte, történt-e az utcán valami. Nem tudtak itt sem felvilágosítást adni.

Úgy döntött, vár még egy kicsit, aztán visszamegy a szerkesztőségbe.

Két-három perc múlva a szemközti oldalon, a Royal Szálló előtt megállt két rendőrségi autó. Kiszállt belőle Krecsányi detektívfőnök, Tálas, Sárközy és Emesz detektívek, és mentek át arra az oldalra, ahol Tarján várakozott.

Krecsányi magából kikelve kiabált:

— Tarján úr, azonnal menjen el innen!

— Dehogy megyek, ha a főnök úr itt van, minden okom megvan rá, hogy én is itt maradjak.

— Tarján, az isten szerelmére, nagyon kérem, azonnal menjen el innen. Fontos nyomozási érdek!

— Egy feltétellel elmegyek, ha főnök úr megígéri, hogy arról, ami itt történni fog, én kapok elsőnek információt, s főnök úr garantálja, hogy azt, ami itt történik, elsőnek az én lapom közli.

Krecsányi megígérte.

Tarján erre távozott, de már későn. A detektívek nem találták meg Bajor Ottót, Ryliczky bűntársát, aki az Erzsébet körút 50-ben lakott, s akinek nevét Tarján még nem ismerte. Hiába álltak lesben napokig, Bajor nem tért haza. Megszökött Amerikába, ahol azonban elfogták.

Amikor Bajort hazahozták, a vizsgálóbíró előtt azzal kezdte vallomását, hogy a Hungária fürdőből ment éppen haza, amikor meglátta a kapu előtt Tarján Vilmost, az Az Est közismert munkatársát. Tudta, hogy ha Tarján ott van, akkor őt a rendőrség már keresi, s azonnal megszökött.

Lovas rendőrök a „vérvörös csütörtökön"

Ó, ha csak a minden lében kanál riporterek, a Tarján Vilmos-félék okoztak volna bajt a rendőrségnek! De hát ott volt a tömeg, a szüntelenül tüntető tömeg. 1912-ben nem múlt el hónap, hogy ne folyt volna vér a pesti utcán. Március 24-én a Parlament előtt csapott össze egy rendőrcsapat a felvonulókkal, akik a Múzeum-kertből jöttek, ahol az ellenzéki Justh-párt a szociáldemokraták részvételével rendezett népgyűlést az általános választójogért való harc jegyében. A rendőrség nem merte az egész menetet betiltani. Nem engedélyezte viszont, hogy a szavazati jogot követelők az Országház téren is gyűlést tartsanak, s azt sem, hogy felvonulásuk a Rákóczi úton, az Erzsébet, a Teréz körúton és az Andrássy úton vezessen. Az indokolás szerint az Országház térnek népgyűlés céljaira való átengedését a fővárosi tanács megtagadta, ott tehát a rendőrség sem engedélyezhet gyűlést, azonkívül a nagyforgalmú útvonalak „élénk utcai közlekedése megnehezített, a kocsi- és villamosközlekedés fenntartása pedig a menet által keresztezett nagyforgalmú gócpontokon egyenesen lehetetlenné vált volna".

A százezres tömeg így a Múzeum, a Károly, a Váci körutakon és az Alkotmány utcán át jutott az Országház elé. Ott lovas és gyalogos rendőrökből álló kordon állta útját. Oszlatni kezdték a menetet, durván, ám a tömeg védekezett. Géczy Károly 167. számú lovas rendőrt egy kődarab fején találta, lebukott lováról, úgyhogy kórházba kellett szállítani. Ez alatt — Boda szerint — parancs nélkül a lovas rendőrök kardot rántottak, a tömeg közé lovagoltak és „oszlattak". Erősítést is kértek közben, s így a Parlament környékét sikerült megtisztítani, de egy négyszáz-ötszáz fős csoport

Vázsonyi Vilmos doktor országgyűlési képviselő háza elé vonult. Az épületet rendőrök védték, akik pisztolyt rántottak. Lövéseket adtak le, és a munkások kövekkel védekeztek. Egy rendőr egy kőtől ismét súlyosan megsebesült. A kihívott erősítés szembe találkozott egy másik csoporttal. A rendőrök parancsnoka rohamot vezényelt, és kivont karddal rontottak a nép közé. Most már törtek a kirakatok. Tucatszámra vitték a tüntetőket a rendőrségre. Boltiszolgák, cipészek, asztalosok, lakatossegédek voltak az előállítottak között.

Az egész rendőri erőt összpontosították 1912. május 23-án, a híres „vérvörös csütörtökön". Tisza István néhány héttel az új kormány hivatalba lépése után átvette a házelnöki tisztséget. Ez már nyílt hadüzenetnek számított a véderőtörvény ellen küzdő ellenzékkel szemben. A Szociáldemokrata Párt általános sztrájkot és tömegfelvonulást hirdetett az általános választójogért. Boda betiltotta a tüntetést, falragaszokon adta tudtul, hogy a rendőrség „a tervbe vett utcai rendzavarás elfojtására teljes karhatalmi erejével föl fog lépni". A munkásság azonban ismét csak hajlandónak mutatkozott szembenézni a rendőri erőszakkal. A Soroksári úton Erzsébetfalváról és Csepelről vonultak a munkások. Eleinte egyetlen rendőr sem mutatkozott, csak amikor a tüntető tömeg a Boráros tér közvetlen közelébe ért, állta útjukat a Liliom utcában elhelyezett szakasznyi rendőr. A rendőrtisztek az út közepéről kémlelték, hogy mikor jönnek a munkások. Amikor a menet már egészen közel jutott, kivezényelték az útra a rendőröket, akik két-három lépésnyire egymástól helyezkedtek el. Meg akarták állítani a tömeget, de sikertelenül.

A rendőrtisztek — látva, hogy a nagy tömeggel szemben a néhány rendőr teljesen tehetetlen — kiadták a jelszót: engedjék át az embereket, de ne egyszerre, hanem csoportosan. A munkások negyvenes-ötvenes csoportokban vonultak át a rendőrkordonon, azon túl ismét gyülekeztek. Az óriási tömeg azonban hamarosan elsodorta a kordont, még csak összeütközésre sem kerülhetett sor.

A menet aztán legközelebb a Gizella téren találkozott rendőrkordonnal, de a nagy számú rendőri erő is csak a nagy tömeg egy részét tudta visszaszorítani. A visszaszorítottak kerülő úton mégis eljutottak azonban a Parlamenthez vezető utcákba és a Szabadság térre. Ugyancsak átjutottak a Ganz gyári munkások a Margithídon, amelyet pedig lovas rendőrök zártak le, biztatva a felvonulás miatt veszteglő automobilok vezetőit, hogy hajtsanak bele a tömegbe. A sofőrök természetesen nem vállalkoztak ilyesmire.

A város belső területén még nem folyt vér, amikor a Ferdinándhíd tájékán eldördült a lovas rendőrök első sortüze. A Váci úton

és Újpesten a gyárak előtt nyolc órától már nagy tömegben gyülekeztek a munkások, mintegy négyezren közeledtek lassan a város felé. A Ferdinánd-híd tájékán azonban útjukat állta a rendőrség, és megállásra szólította fel a menetet. A rendőri önkényt óriási zaj, lárma fogadta, és a rendőrök ekkor nyomban kardot rántottak. A tömeg kőzáporral felelt a támadásra. Ökölnyi kövek, tégla és vasdarabok záporoztak a rendőrökre. A kordont egy pillanat alatt áttörték. A lovas rendőrök eszeveszett vágtatással rontottak a tömegbe, a gyalogosok pedig jobbra-balra vagdalkoztak. A csatát azonban nem nyerhették meg. Egy kő fejbe találta Naszády rendőrkapitányt, aki súlyosan megsérült. A segítségül hívott 44-es bakaszázad szuronyrohama sem tudta megállítani az elszabadult tömeget. A rendőrök revolvereikből sortüzet adtak le, s öt perc alatt tiszta lett az út. A járdán és az úttesten azonban véres sebesültek jajgattak. A kövezeten feküdt egy halott is, Holub Kristóf negyvenkét éves munkás. Néhány perccel később az egész városban elterjedt a hír, hogy halottja van már a tüntetésnek.

Az Alkotmány utcában következett a második rendőrroham.

Népszava, 1912. május 25:

„A lovas rendőrök kivont karddal nekiugratnak a meglepett tömegnek, és iszonyúan vagdalkoznak jobbra-balra. Nyomukban a huszárok: akiket a lovak letipornak a földre, azokra rávetik magukat a gyalogosok, és minden emberi érzés híján tobzódnak a brutalitásban. Iszonyú kavarodás támadt. Menekülő emberek kiabálása, sebesültek jajgatása, röpülő kövek koppanása tölti meg a levegőt. A megvadult lovas rendőrök a mellékutcákba is berontanak, és ott is vagdalkoznak. A Szemere utcában a roham idejében egy asszony igyekezett az Alkotmány utca felé. Bevásárló táska volt az egyik karján. Amikor a lovas rendőrök száguldását meglátta, gyorsan meglapul az egyik üzletajtóban, hogy kikerülje a veszedelmet. Az egyik lovasított bandita azonban egyenesen nekiugrat, és kardjával végigvág a sikoltozó asszony fején. A vér nyomban teljesen elborítja és összeroskad. Erre két munkásember, akik keresztülgázoltak a rohamon, odaszaladnak az alélt és erősen vérző asszonyhoz, és a közellevő mentőkhöz vezetik. Ezalatt egy véres arcú huszár is visszavágtat. A kőzáporban megsebesült.

Amikor a tömeget egész a Váci körútig előreszorították, hatalmas kőzápor zúdult a lovas rendőrökre, akik erre újra szétszórták a sokaságot. Közben revolverdörrenés is hallatszott. Már ennek az első rohamnak egész sereg sebesültje volt. A sebesültek egy része a maga lábán ment a mentőkhöz, egy része azonban nem is jelentkezett. Ebből a gazul rendezett vérengzésből Szeszlér Hugó rendőrkapitány, meg a melléje osztott fogalmazócskák is kivették a részü-

ket. Tombolva rohantak ide-oda, és habzó szájjal hadonásztak a kardjukkal, mintha csak az egész világot akarnák széthasítani. Szeszlér rendőrkapitánynak a gaz eljárását, hogy tudniillik minden felszólítás és megfelelő ok nélkül rendezte az Alkotmány utcai vérengzést, később egyik elvtársunk szóvá tette Pavlik rendőr-főfelügyelő előtt, aki maga is elismerte, hogy ez súlyos visszaélés volt. A rohamot kétszer- háromszor meg kellett ismételniük — mindannyiszor heves kőzápor között —, amíg végre valamennyire ki tudták üríteni az Alkotmány utcát és a beléje torkolló mellékutcákat. A villamosok azonban ezalatt már ezen a vonalon is megszűntek közlekedni. A csoportosulásokat és a tömegnek kisebb-nagyobb számban való összeverődését a rendőrség teljesen megakadályozni nem volt képes. Minduntalan feltűntek lelkes gerillacsapatok, amelyek elszántan tüntettek az általános választójog mellett, és szembeszálltak a vad rendőrcsordával."

Megkezdődtek az utcai harcok, miközben tovább ülésezett a képviselőház. Tisza, aki azért vette át az elnöki tisztet, hogy letörje az obstrukciót és keresztülerőszakolja a véderőtörvényt, nem volt hajlandó azt felfüggeszteni. Lukács László közben rendkívüli minisztertanácsot hívott össze, amelyen ott ült Boda Dezső főkapitány is. A határozat: további erőszak. A munkások azonban nem futamodtak meg. Harcoltak, s fél tizenkettő tájban egy rendőr is holtan feküdt már a pesti kövezeten.

Ugyancsak a Népszavából:

„A Hold utca és a Báthory utca sarkán két oldalról rohanták meg a rendőrök az ott békésen álldogáló munkásokat. Minden fölszólítás nélkül rendkívül heves és kíméletlen attakot intéztek a tömeg ellen, amely a súlyos kardcsapások elől futva volt kénytelen menekülni. A menekülés útja azonban rendkívül nehéz volt, mert a rendőrök két oldalról szorongatták a tüntetőket és különösen három nekivadult lovas rendőr mért borzasztó csapásokat az üldözött munkásokra, sőt nem elégedtek meg azzal, hogy kardjukat használták, a véres fejjel vánszorgó munkásokra revolverrel is lövöldöztek. A szörnyű ostromra végre egy üldözött munkás visszafordult, és revolveréből a rendőrök felé lőtt. (A fegyverviselést csak 1919 szeptemberétől kötötték engedélyhez. P. I.)

A lövés talált. Richter József 177. számú lovas rendőr, akinek a kardja a kiontott munkásvértől piros volt, a vállán megsebezve oldalt hanyatlott, miközben a kalapja leesett. Úgy látszott, mintha a halálosan megsérült rendőr a kalapja után nyúlna, de a következő pillanatban a száján habos vér tört elő, amit a munkások látva, visszafordultak, és a meglőtt rendőr segítségére siettek. Richter Józsefet leemelték a lováról, és fölnyalábolva őt, bevitték a központi

tejcsarnok Hold utcán levő 48. számú fiókjába. Ott lefektették, de mielőtt még orvosi segélyben részesítették volna, a szerencsétlen ember pár pillanat alatt meghalt. A golyó ugyanis a vállán keresztül a tüdejébe fúródott, és halálát tüdővérzés okozta. Érdekes, hogy azokat a munkásokat, akik a megsebesült rendőr segítségére siettek, és bevitték őt a 48. számú tejcsarnokba, az ott intézkedő rendőrtisztviselők utasítására egytől egyig bekísérték a főkapitányságra, késő éjjel pedig minden kihallgatás nélkül 100—100 korona pénzbüntetésre ítélték őket, mégpedig oly módon, hogy aki rögtön lefizeti a 100 koronát, az éjféltájban eltávozhatott, aki azonban nem rendelkezik ezzel az összeggel, az fogva marad és öt napot ül börtönben azért, mert egy halálosan megsebesített rendőrnek segítségére sietett. Természetes, hogy egyetlen munkás sem rendelkezett 100 korona pénzzel, s így egytől egyik fogva maradtak.

Richter József halálos megsebesülése alkalmával kitűnt, hogy a rendőrök nemcsak kegyetlenek, de mihelyt hasonló fegyver szegeződik ő ellenük is, kétségbeejtően gyávák. Amikor ugyanis a megsebesült lovas rendőr golyótól találva lehanyatlott, a rendőrök futva menekültek, ott hagyták vérző pajtásukat, akit — mint említettük — az elvtársak részesítettek segítségben. Két vitéz rendőr és két hős detektív ellenben a még füstölgő revolverüket szorongatva, gyáván megfutamodtak a revolvergolyók elől, berohantak egy közeli gyógyszertárba és ott reszketve kezdtek könyörögni:

— Uraim, adjanak védelmet nekünk, mi családos emberek vagyunk.

Így siránkoztak azok a lelketlen és gyáva rendőrlegények, akik pár pillanattal azelőtt még szúrták, lőtték, döfték szegény dolgozó munkásokat, akiknek szintén vannak gyermekeik, de ugyanezek a patikába menekült kozákok minden lelkiismeretfurdalás nélkül lőttek le és szúrtak agyon védtelen asszonyokat és ártatlan gyermeket. A munkást szabad legyilkolni, a munkás asszonyát és gyermekeit szabad pusztítani, de mihelyt a rendőrök tulajdon bőréről van szó, akkor szigorúan tekintetbe jönnek a családi körülmények, akkor ott hagyják és a munkások védelmére bízzák haldokló bajtársukat és szaladnak a patikába és védelmet kérnek. Ez a budapesti rendőr természetrajza. Nem is kell mondanunk, hogy amit a rendőri sajtóiroda a lovas rendőr agyonlövetéséről mond, abból nem igaz egyetlen szó sem. Ellenben igaz az, hogy vad hajsza indult meg az után a munkás után, aki önvédelemből, reménytelen életveszedelmes helyzetben agyonlőtte kegyetlen üldözőjét. A lövöldöző munkást azonban nem sikerült akkor elfogni, de természetes, hogy a rendőrségnek bűnös kell, bűnbak kell, és péntekre már rá is sütötték valakire, hogy Richter Józsefet ő lőtte le."

Pénteken estig tartott, amíg a pesti utca megnyugodott. Boda Dezső jelentésében kénytelen volt a miniszterelnöknek tudtára adni, hogy „az a rendőri és katonai erő, amely rendelkezésemre áll, ilyen lázadás jellegű zavargások elfojtására elégtelennek bizonyult". Mindenesetre elegendő volt a rendőri erő azokkal az ellenzéki képviselőkkel szemben, akiket Tisza István parancsára vezettek ki az üléstermből. Tisza egyszerűen nem adott szót az ellenzéknek, s amikor a képviselők ez ellen tiltakoztak, rendőröket hívott segítségül. 1912. június 4-én önkényesen lezárta az egy éve folyó parlamenti vitát, és megszavaztatta a véderőtörvényt. A délutáni ülésen Schmidt és Pavlik rendőrfelügyelő vezetésével rendőrlegények állták el az egész jobb oldali folyosót, és az elnöki irodától az üléstéremig vezető utat is rendőrsorfal szegélyezte. A rendőrök láttára óriási kavarodás támadt. S amikor az ellenzék elkeseredésében botrányt rendezett az üléstéremben, a Ház elnökének parancsára a rendőrök berohantak, és kezdték kituszkolni az ellenzéki képviselőket, elsőnek Károlyi Mihályt. Az egyik függetlenségi képviselő elájult az izgalomtól. A Justh-pártiak látva, hogy tehetetlenek az erőszakkal szemben, valamennyien kivonultak. Másnap ismét rendőrökkel csináltatott rendet Tisza az üléstéremben. Pavlik főfelügyelő neve az egymást sűrűn követő tüntetéseken Lukács László miniszterelnök és Tisza István nevével együtt hangzott el, a parlamenti erőszak jelképeként. Annál lelkesebben éltette a tömeg Polyák Istvánt, azt a közrendőrt, aki az ellenzéki képviselők rendőri kivezetése során megtagadta, hogy alkotmányellenes erőszakot alkalmazzon a képviselőkkel.

Tüntetés zajlott le november 4-én is, amikor a király Budapestre érkezett. Az útvonalon, amelyen a király a Nyugati pályaudvarról a Várba hajtatott, minden addiginál erősebb rendőrkordont állítottak fel. Vidékről csendőröket hozattak fel Budapestre, és a Nyugati pályaudvaron hatalmas rendőri apparátus állt készenlétben. A peronon izgatottan jártak fel-alá az urak, Boda Dezső főkapitány tisztjei és detektívjei gyűrűjében valósággal reszketett díszmagyarjában az izgalomtól. Homlokán verejtékcseppek gyöngyöztek, alighanem arra gondolt, vajon nem inog-e alatta a főkapitányi szék. A rendőrök és a detektívek még egyszer átvizsgálták az egész pályaudvart, hogy nem rejtőzött-e el valahol valaki. S amikor pontosan öt órakor megérkezett Ferenc József különvonata, a király — a szokás szerint — elsőnek a polgármestert, Bárczy Istvánt, másodiknak pedig a főkapitányt, Boda Dezsőt szólította meg. A kézfogás — lehet hogy csak véletlen volt — ezúttal elmaradt, viszont a

Bécsből érkezett felséges úr nem is érdeklődött a főkapitány egészségi állapota iránt, mint a kegyvesztés küszöbén álló embereinél szokta. S aztán a király elhelyezkedett fogatában, amely a kordon mögé zárt tüntető tömeg kiáltozásai közepette, egyre nagyobb iramban felvágtatott a Várba.

Eddig nem zajlott le összecsapás a rendőrség és a tömeg közt. A tüntetés azonban folytatódott.

Népszava, 1912. november 5:

„A Kossuth Lajos utca felől, kellő távolból, orozva, hátulról egy szakasz lovas rendőr követte a tüntetőket. Alig értek a békés tüntetők a Szentkirályi utcáig, Koós Géza, ez a rendőrfogalmazói rangban disznólkodó egyenruhás véreb, szokása szerint attakot vezényelt. Minden ok nélkül, minden előzetes figyelmeztetés mellőzésével vezényelte rohamra Koós Géza a rendőreit. A rendőrök kardot rántottak, és vad dühvel vetették magukat a tömegre. Lelketlen vagdalkozás támadt, és ez nem volt elég, az Erzsébet körútról és a régi Népszínház háta mögül szuronyt szegezve benyomult egy sereg rendőr, s neki a tömegnek. Hanyatt-homlok menekültek a Kossuth Lajos utca felé az emberek, de ekkor a hátulról sompolygó lovas rendőrök orvul rátörtek a tömegre, és ők is nekiláttak a mészárlásnak. A tüntetők ily módon két tűz közé kerültek, és a menekülés majdnem lehetetlen volt. A minden oldalról közrefogott emberek a hihetetlenül kegyetlen rendőri vagdalkozásra kőzáporral feleltek.

A rendőrkardok és csendőrszuronyok gyilkos döfései nyomán ömlött a munkásvér, véres emberek menekültek roskadozva, és a megvadult rendőrbitangok még a mellékutcákba is követték a menekülőket. A vérlázító rendőri vérengzésnek több súlyos sebesültje van. A meghajszolt tömeg — amely a hihetetlen rendőri betyárkodásig ma a legbékésebben viselkedett — kőzáport zúdított a kozákokra és bezúzta a Párizsi Nagy Áruház kirakatait. Egy kisebb csoport, kiérve a Körútra, az Az Újság olvasótermének ablakát zúzta be. A rettenetes rendőri hajsza után, amelyre Koós Géza úr és Boda Dezső főkapitány úr egyképpen büszke lehet, egy nagyobb tömeg a Népszava szerkesztősége elé vonult, ahol lelkesen tüntettek és Bíró Dezső és Farkas István elvtársak buzdító szavai után békésen eloszlottak.

A rendőrség meg lehet elégedve: hihetetlenül aljas föllépésével sikerült a király bevonulásának napját is bevéreznie. Éljen a király!..."

1913. március 2-ra Boda ismét a katonaságot hívta segítségül. A munkások tömegsztrájkot terveztek, s előző nap a főkapitány, jóllehet vasárnap volt, összehívta a rendőrség összes vezető tiszt-

viselőit. Kijelentette, hogy a rendet mindenáron fenn kell tartani, minden rendőr-tisztviselő felhatalmazást kap arra, hogy a katonaságot is igénybe vehesse. Minden rendőr-tisztviselő személyes védelmére két-két rendőrt ad, s az egész városban őrjáratok cirkálnak majd: minden gyalogos rendőrrel két csendőr, minden lovas rendőrrel három csendőr. Buchberger fogalmazó később megérdeklődte, mit tegyenek. ha a munkások a kocsmákban isznak és tanácskoznak?

— Azt a fogalmazó úr belátására bízom — felelte Boda. — Ha a Ritzben lát sok embert, semmit sem tesz, ha egy Tutaj utcai kocsmában, közbelép.

Bartha fogalmazó azt kérdezte, mi történik, ha a fegyveres erő nem bír ellenállni a munkásoknak?

— Akkor a fogalmazó úr főbe lőheti magát! — válaszolta a főkapitány. — A katonaság gépfegyverrel fog kivonulni, remélem, nem lesz baj sehol.

Czövek Sándor fogalmazó emlékeztetett rá, hogy 1912. május 23-án a Boráros téren a katonai őrjáratok asszonyokat és gyerekeket pofoztak. Ki ezért a felelős?

Boda vállat vont.

— Ez a pillanat nem alkalmas arra, hogy a felelősség kérdését tisztázzuk — mondta —, de amíg nem adta át a nyílt parancsot a katonaságnak, addig a tisztviselő úr felelős, azután a katonaság.

A Népszava hozzáfűzte: „Szóval, Boda úr az elegáns Ritzet kímélni rendeli, de a Tutaj utcai kocsmára ráuszítja a vérebeit. Micsoda utolsó szolga, milyen aljas cseléd ez a főkapitány! Ha pedig a fegyveres erő nem tud ellenállni a munkásoknak, akkor — mondja az ötletes és zord Boda — a fogalmazó úr főbe lőheti magát. Igazán? Hát akkor május 23-án miért nem lőtte főbe vagy miért nem akasztotta föl magát ez az elszánt Boda? A gépfegyverekben van most is minden reménysége ennek a gyáva lakájnak."

„*Az üres erszényre, az üres gyomrára hivatkozik*"

Ekkor már a budapesti állami rendőrség hatásköre az akkori főváros területéhez nem tartozó települések közül Erzsébetfalvára, Kispestre és Pestszentlőrincre is kiterjedt. A bűnügyi osztályon úgy vélték, hogy a Pest környéki falvak a bűnözők búvóhelyei lehetnek, s onnan járnak be Budapestre. Az intézkedések azonban nem hasz-

náltak, a bűncselekmények száma állandóan emelkedett. 1913-ban, az utolsó békeévben rekord született: a budapesti rendőrségnek hatvan százalékkal több üggyel volt dolga, mint a nem éppen csendes 1912. esztendőben. A létszámot ismét emelték és bővítették a főkapitányság épületét; megvásárolták a Zrínyi utca 4. és a Béla utca 5. számú házakat, megkezdték és hónapok alatt befejezték a házak átépítését, immár a harmadik és negyedik toldalékkal ellátva az egykori Európa-szállóból kialakított főkapitányság épületet.

A bűnhullám is jelezte: robbanásig feszült minden, s bár béke volt még az országok között, de nincs béke az országban. A bűnügyi krónika szörnyűségei is figyelmeztettek: ilyen világban lehetetlen élni. Kosztolányi Dezső, az érzékeny lelkiismeretű fiatal hírlapíró újra és újra megpróbálta megfejteni az oly nehezen megfejthetőt. 1913. március 2-án az Élet hasábjain a pesti gyilkos portréját festette meg:

„... Az a vánnyadt és szomorú csavargó, aki megölte a kilencéves kislányt, még az életét, még a bűnét sem tudta megértetni. Lelkében nincs igazi megbánás, a szeme száraz, az arca csak az ijedelemtől fakó. A vallatók pedig kétségbeesetten keresik az érzéseit, amelyek valahogy teljes fénnyel világítják meg a tettét. Mennyire hálásak vagyunk egy meleg szóért, egy emberi felzokogásért. A gyilkos elmesélte, hogy gyermekkorában szerette a verklit. Egy forró nyári délutánon annyira megbűvölte ez a koldusi hangszer, hogy — öntudatlanul — utánament, eltévedt, s akkor kapta az első büntetést, a verkliszóért, egy szomorú és szegényes ábrándért. Ez az egyetlen, benső vallomása. Ha tovább folytatja így, és a lelke, az elsüllyedt élete mélységeiből emeli ki könnyes szavait, akkor a gyónása igazságában egészen megtisztul. Egyszerre azonban cinikusan elzárkózik a lélek szava elől. Az üres erszényre, az üres gyomrára hivatkozik. Nem meri bevallani, hogy a szíve volt üres és oltártalan. Semmit se tud magyarázni és menteni a szívével. Az ésszel, az okosság és a pénz pogány logikájával még kevésbé. Azok a gyilkosok, akik utóbb gyilkoltak, annyi pénzt se raboltak, hogy abból a menekülésük költségét fedezhették volna, gyilkoltak magáért a gyilkosságért, a vér szagáért, a bűn varázsáért. A régi típusú gyilkos gazdag kastélyokba tört be. Az új gyilkos nyomortanyákat fosztogat, rongyos abroszokat, elviselt cipőket, zálogcédulákat rabol és bosszú nélkül ártatlan báránykákat áldoz a bűnnek."

A gyilkos, Váczi Ferenc valóban nem tudott magyarázatot adni arra, miért ölte meg Richter Annuskát. Az éhségére hivatkozott, de ez nem lehetett elég indok. Kifoszthatta volna a szegényes Czuczor utcai földszinti proletárlakást úgy is, hogy nem nyúl a kislányhoz, vagy csak megkötözi, beköti a száját, úgy teszi ártalmatlanná. Mit

tehetett volna a súlyosan beteg kilencéves kislány egy életerős fiatalember ellen, aki belopódzott a lakásba, hogy fosztogasson?

A gyilkosság 1913. február 18-án, egy hétfői napon történt. A kislányt édesanyja egyedül nevelte, az apa, Richter János nyomdász néhány évvel előbb halt meg. Az özvegy keservesen dolgozott azért, hogy kislányát felnevelhesse. Gyümölcsöt árult a csarnokban. Mindennap korán ment el, kislányát egyedül kellett hagynia odahaza. A kilencéves epilepsziás gyermek, amikor egészségi állapota nem tette lehetővé, hogy iskolába menjen, egész nap egyedül volt otthon. Juli néni, az egyik szomszéd — maga is beteg, süket öregasszony — ilyenkor reggelenként mindig benyitott a kislányhoz, felébresztette, megfésülte, felöltöztette, s reggelit adott neki.

Azon a hétfő reggelen Richterné szokása szerint rázárta a kislányra az ajtót, a kulcsot gyorsan beadta Juli néninek, aztán sietett a dolgára.

Juli néni — ismét csak szokás szerint — nemsokára átment a 13. számú lakásba, Richterékhez. Ellátta a gyereket, aztán visszament a saját konyhájába, hogy reggelit melegítsen a kislánynak. A kulcsot kívülről gépies mozdulattal ráfordította, de benne hagyta a zárban. Félórába telhetett, amíg Juli néni tűzhelyén megmelegedett a kávé. Még mielőtt bögrébe töltötte volna, elhatározta, hogy átnéz a gyerekhez. A lakásba azonban nem tudott bemenni. Valaki belülről bezárta az ajtót. S mivel Richternénél egy ágybérlő lány is lakott, az öregasszony azt hitte, ő jött haza, megnyugodott, visszament és tovább készítgette a reggelit. A saját konyhaablakából látta aztán, hogy Richterék lakásából, hátán jókora batyuval, kioson egy alak. Annyit látott, hogy fiatalember volt, s alacsony termetű. Juli néni most már a tőle telhető legfürgébben iparkodott Richterékhez. Az ajtót félig nyitva találta. A konyhában vértócsa közepén haldoklott Annuska. Az öregasszony kirohant a ház elé, sikoltozott rémületében. Még látta, amint a fiatalember batyuval a hátán, futott az utcán, a külső Ferencváros felé.

A rendőrség gyorsan a helyszínre érkezett. Feldúlt szobát, felforgatott szekrényeket talált. A rendőrorvos megállapította, hogy a kislány torkát elmetszették. Bizonyára azzal a fekete csontnyelű, bádogpajzzsal díszített, nyolc centis pengéjű bicskával, amely a holttest mellett hevert. A rendőrorvosi vizsgálat azonnal kizárta a kéjgyilkosság lehetőségét. Így hát rablógyilkosság történt. Erre vallott minden nyom. A többi között egy balta, amellyel a bezárt szekrényeket feszítette fel a tettes. A balta nyeléről sikerült ujjlenyomatokat venni. Az ujjlenyomatokból a bűnügyi nyilvántartóban megállapították, hogy a tettes Váczi Ferenc, többszörösen büntetett előéletű csavargó.

Az akkori nyilvántartási rendszer még nem volt alkalmas arra, hogy percek alatt azonosíthassák az ujjnyomok tulajdonosait, s a nyomozás ezzel párhuzamosan folyt. Még mielőtt a nyilvántartó lapon megtalálták volna Váczi fényképével együtt személyleírását is, kikérdezték a Czuczor utcai ház lakóit. Többen is látták az alacsony fiatalembert, aki zöldes télikabátot viselt. Azt hitték, hogy házaló, ezért nem szólították meg. A szerencsétlen Richternét közben hazahívták a csarnokból. A gyermeke halálán zokogó anya csak nagyon nehezen tudta megállapítani és elmondani, hogy mit raboltak el a lakásból. Kiderült, hogy az elvetemült rablógyilkos zsákmányában nem volt több néhány dunyha- és vánkoshuzatnál, egy imakönyvnél, egy törött gyűrűnél és két értéktelen karperecnél.

Ezek után a detektívek szétrajzottak, hogy a környéken tanúkat kutassanak fel. A Ferenc tér 13. szám alatt működő zálogházban megtalálták a Richteréktől származó ágyneműket. A gyilkos — a zálogház tulajdonosa hajszálnyira azt a személyleírást adta róla, mint a többi tanú — barna csomagolópapírban, spárgával átkötve adta be a csomagot. Tizenkét koronát kapott rá. Fél kilenc és kilenc között zálogosította el a tárgyakat. Megtalálták azt a Tompa utcai fűszerüzletet, amelyben a tettes a csomagolópapírt és a spárgát vásárolta. A segéd emlékezett még rá, ismét csak azt a személyleírást adta, amelyet a rendőrség már úgyis ismert. S ugyancsak nem vitte előre az ügyet annak a három Bakáts téri asszonynak a vallomása, akik elmondták: körülbelül nyolc óra után néhány perccel egy véres arcú férfi mosakodott a házuk udvarán, a vízcsapnál. Az asszonyok azt hitték, hogy a fiatalembernek az orra vére eredt el, vagy valami apró baleset érte, s ezért nem törődtek vele.

A bűnügyi nyilvántartóból még nem jelentettek eredményt, amikor a Czuczor utcai gyilkosságról a lapokban megjelent riportok nyomán jelentkezett a detektívcsoportnál egy kávéháztulajdonos. Elmondta: hétfőn délelőtt, úgy tíz óra tájban egy fiatalember, mégpedig a személyleírás szerint feltehetően a Czuczor utcai gyilkos, kiváltott nála egy piros katonaládát, amelyet szombaton hagyott ott zálogban. A dolog úgy történt, hogy az Imre utcai kávézóban szombaton egy fiatalember felfalt egy nagy kávét süteménnyel, s utána nem tudott fizetni. Nagy veszekedés után kiegyeztek: amíg a vendég nem fizeti ki a cehhét, otthagyja a katonaládáját. A kávés megnézte a láda tartalmát, egy kopott öltöny volt benne és három kitöltetlen bejelentőlap. Hétfőn aztán a fiatalember kiváltotta a ládát.

A detektívek közben folytatták a környékbeliek kikérdezését. Így találtak rá a Lónyai utca 25. szám alatt Hudesz Mária mosónőre. Hudesz Mária akkoriban, csaknem nyolcvan esztendős korában, nem bírta már a nehéz munkát, s inkább ágybérlőket tartott. Környékbeli fákra és házfalakra helyezte el céduláit, amelyeken az ágybérlőket toborozta. Szombaton délben jelentkezett is nála egy fiatalember, de az öregasszony, akármennyire kellett volna is a pénz, nem adta ki neki az ágyat, mert nagyon piszkosnak, ápolatlannak találta. A fiúnál egy piros katonaláda volt. Minden bizonnyal az, amelyet röviddel ezután a kávésnál zálogban hagyott. Nos, miután Hudesz Mária kidobta a fiatalembert, később megesett rajta a szíve, s megadta neki Richterné címét. Mondván: Richterné is ágybérlőket tart, hátha nála akad üres ágy.

Richterné most már emlékezett rá, hogy szombaton délután valóban járt nála egy katonaládás fiatalember. A kislánya vezette hozzá, a csarnokba, mivel akkor is éppen egyedül volt a lakásban. Richterné egyébként nem adta ki a másik ágyat a férfinak, mivel a szobában már egy nő lakott.

Váczi nevét elsőként egy szemfüles inasgyerek jelentette a rendőrségnek. A fiút alig akarták felengedni a kapuban posztoló rendőrőrszemek, aztán pedig még a nagyhatalmú és tekintélyes rendőrtisztek is hálálkodtak neki. A gyerek elmondta, a nagybátyjáéknál lakott albérletben egy fiatalember, akire ráillik a Czuczor utcai gyilkosnak a lapokban közölt személyleírása. Váczi Ferencnek hívták. Karácsony előtt dobták ki a nagybátyjáék, mert észrevették, hogy kutat a szekrényekben. Ennek a Váczi Ferencnek egyébként volt egy piros katonaládája. Az inasgyerek — mielőtt a rendőrségre ment volna — még magánnyomozást is folytatott. Annyit tudott Vácziról, hogy egy Lőw nevű fűszereshez állt be bolti szolgának. A fiú elszaladt a fűszereshez, de amikor Váczi után érdeklődött, a derék kereskedő kis híján megpofozta. Váczit innen is kidobták ugyanis, innen is lopni próbált, Lőwné a saját szemével látta, amint baltával próbálta kifeszíteni a fiókokat. Ez pedig a gyilkosság hétfőjét megelőző csütörtökön volt.

Mindezek után már könnyű volt megtalálni a Váczi Ferencről szóló iratokat. Kiderült, hogy Váczi huszonkét esztendős, foglalkozása takács, de ezt tulajdonképpen soha nem gyakorolta, a börtönökben tanulta ki, kényszerből. Négyszer ült már, mindig lopásért. Rendszerint munkáltatóit lopta meg, akiknek bizalmába úgy férkőzött be, hogy szerencsétlen, árvaságban töltött gyermekkoráról beszélt nekik. Egyébként bűncselekményeinek következményei elől rendszerint vidéken keresett menedéket, vagy ha a fővárosban maradt, akkor valamelyik kórházba vetette fel magát, amíg elcsitulni vélte a vihart.

A Váczi-aktában megtalálták a detektívek azt is, hogy a fiatalembernek hol élnek vidéken rokonai. Feltételezték, hogy szorult helyzetében őket keresi fel, s ezért aztán Győrbe és Dunaföldvárra indult két-két detektív. Hiába jártak, Győrött Váczi apja őszintének látszó felháborodással elmondta: ő nem is látta a fiát, s nem is akarja látni soha többé, legfeljebb az akasztófán. Ő igazán mindent megtett, ami tőle telt, hogy neki is megadjon mindent, mint a többi gyerekének, de Ferenc más volt, mint a többi. Már az iskolában lopott, a kassai javítóba küldték, de aztán édesanyja addig kilincselt, amíg próbaképpen hazaengedték. Hálából az elvetemült fiú ellopta és eladta az apja óráját, a pénzt meg elitta. Ezek után öt esztendeig javítóintézetben nevelkedett, szakmát kapott a kezébe, de a győri szövetgyárban csak néhány napig bírta ki. Egy esztergomi rokona megpróbált segíteni rajta, de őt is meglopta. Állandóan lopott, legutóbb egy jómódú rokontól, aki még egyszer, utoljára megpróbált segíteni rajta. Az apa arra kérte a detektíveket, hogy mielőbb kerítsék kézre a fiát, aki szégyent hoz a család becsületes nevére, hadd nyerje el méltó büntetését, mert addig a hírlapokban úgyis újra és újra leírják a Váczi nevet.

A rendőrséget természetesen nem kellett biztatni. A kilencéves kislány halála felháborította a közvéleményt. Detektívek látogattak végig minden csapszéket, ott ültek naphosszat az olcsó kávézókban. S mégsem a sorozatos razziák, hanem egy talpraesett komáromi asszony ügyessége hozta meg az eredményt.

Rajkainénak úgynevezett cselédelhelyező irodája volt Komáromban. A „cupringernél" — ez volt a szakma közismert neve — február 22-én, vagyis pénteken jelentkezett egy fiatalember, s átadott egy Váczi Ferenc névre szóló cselédkönyvet. Állást keresett. Rajkainé azonnal felismerte a körözött gyilkost. Mivel azonban egyedül volt irodájában, attól félt, hogy ha kiszalad az utcára és segítségért kiált, Váczi elmenekül. Inkább hosszasan kérdezgette, tárgyalt vele, húzta az időt. Már ott tartottak, hogy Váczi előadta szokásos meséjét szomorú árvaságáról, amikor végre megérkezett a kifutógyerek, akit Rajkainé várt.

— Várj, azonnal elküldelek egy helyre — mondta neki. — Írok egy cédulát, azt elviszed...

Váczit pedig leültette, mondván, van egy hely számára, odaüzen a kifutóval. A gyereknek pedig bemondta a komáromi rendőrség címét — Váczi természetesen nem tudta, hogy az utcanév és a házszám mit takar —, és a cédulára ezt írta: „Itt van a pesti rablógyilkos. Jöjjenek azonnal. Rajkainé."

Nem volt most rest a kifutófiú. Nagyon is helyén volt az esze. Még a rendőrségig sem ment el, csak a legközelebbi rendőrőrszemig.

Így történt aztán, hogy Horváth András komáromi rendőrlegénynek sikerült az, ami a budapesti főkapitányság nagy tekintélyű rendőrtisztjeinek és detektívjeinek nem: elfogta a Czuczor utcai rablógyilkost. Igaz, Váczi tiltakozott az előállítás ellen, sőt még a komáromi rendőrkapitány előtt is tagadott, de aztán vállat vont és kijelentette, hogy igen, ő ölte meg Pesten Richter Annuskát.

A legközelebbi vonattal megérkeztek Pestről a detektívek, hogy a gyilkost a fővárosba szállítsák. Csak nagy üggyel-bajjal jutottak be a komáromi rendőrség épületébe, olyan nagy volt a tömeg, követelték, hogy adják kezukre a gyermekgyilkost, majd ők elbánnak vele. A hátsó kijáraton, zárt kocsiban csempészték ki a detektívek az ekkor már reszkető gyilkost, de az állomáshoz vezető úton felfedezték őket, s csak nagy nehezen sikerült egérutat nyerniük. A vonaton ismét majdnem lincselésre került a sor. A kelenföldi állomáson pedig, ahová a vonat befutott, már jó előre felállított, erős rendőrkordonnal kellett távol tartani a felháborodott tömeget.

Azonnal megkezdték Váczi kihallgatását, de az már alig tudott olyasmit mondani, amit nem tudtak volna. A gyilkosság előtti napjainak történetét azzal egészítette ki, hogy azokon az éjszakákon, amikor nem volt szállása, az István kórház pincéjében aludt. Amikor egy alkalommal a kórházban feküdt, megfigyelte, hogy a kaput éjszakára sem zárják be, a pincében pedig ágyneműt tartanak. Miután szombat délután hiába keresett ágybérletet, s az Imre utcai kávézóban utolsó vagyontárgyát, a piros katonaládát is ott kellett hagynia zálogban, a Keleti pályaudvarra ment szerencsét próbálni. Keresett is két koronát, egy utas vele vitette bőröndjeit a szállodáig. Ebből futotta vacsorára, sőt némi italra is. Vasárnap azonban már nem evett egy falatot sem. Hétfő reggel aztán benyitott abba a Czuczor utcai lakásba, amelyről szombat óta tudta, hogy napközben csak egy beteg kilencéves kislány van otthon...

A detektívek Bajnán, Váczi nagyanyjánál megtalálták a piros katonaládát, benne a még hiányzó két karperecet, a törött gyűrűt és a kopott imakönyvet. Így hát minden tárgy megkerült. A gyilkosnak csak mindössze tizenkét korona haszna volt szörnyű tettéből. Egyébként már a rendőrségen is úgy nyilatkozott, hogy tudja, akasztófán kell befejeznie életét. Tévedett azonban, nem a legsúlyosabb ítélettel, hanem életfogytiglani fegyházzal sújtották. A bíróság figyelembe vette azt az orvosszakértői véleményt, mely szerint a vádlott tette elkövetésekor nem szenvedett ugyan elmebajban, de degenerált személyiség.

Kosztolányi azonban mégis úgy érezte, hogy nemcsak egy degenerált gyilkos áll a bíróság előtt, hanem egy kortünet. S így fejezte be a pesti gyilkosról írt cikkét: „Az embert, aki a lapok riportjait

olvassa, elfogja a szédület. Egy sötét embertömeg él itt mellettünk és közöttünk, amely ezeket a típusokat szolgáltatja. Hitetlen és koravén. Sárga arccal ül valamelyik zugkávéházban, a füsttől megvakult tükrök visszfényében, egy piszkos piccolo-findzsa előtt. Idegesen reszketnek hosszú, vékony ujjai. Utolsó fillérjei most gurulnak el. Szeme ravaszul hunyorog. Ki tanítja meg őket a jóság bölcsességére, a szeretet nagyszerű szavára? Hogy szeretnénk felnyitni a szemüket a fényre, az igazságra, az egyetlen célra. Hogy szeretnénk megsimogatni hideg homlokukat, melyben bús tervek főnek. Hogy szeretnénk a szíveikben — ezekben a fekete és csillagtalan szívekben — apró és tiszta oltárokat építeni."

Mágnás Elza halála

És nem egészen egy esztendővel később (1914. január 18-án) ismét Kosztolányi ír A hétben egy újabb gyilkosságról: „Az ördög — az igazi, középkori ördög — kísért ebben a városban, ezen a héten, az, aki a hivőt valaha szédülő meredélyre hurcolta, és innen megmutatta neki a föld összes kincseit. Egy listát tár elénk. Arról számol be, hogy mit talált a rablógyilkos a maitresse páncélszekrényében, aki törülközővel az arcán, megfojtva hevert a padlón, a sárga hajával, a pittyedt, mágnásos szájával, s a nőolvasó, a nyájas, figyelni kezd, a férfi elkomorul, és az egész rongyos és éhes város elkápráztik a gyémántok pokoli tűzrózsáitól, együtt számol az ördöggel, aki ceruzával a kezében, papíron kimutatja, hogy a szerencsétlen nő kerek egymillió koronát hagyott hátra. Nem mézes ígéretekről van szó, de számokról, pozitív adatokról. Mindnyájan inventáriumba vesszük a nagy aranyszívet (ötezer korona), a briliánsokkal kirakott aranycikláment (ezer korona), a gyémánt fülbevalót (harmincezer korona), az orosz boát és a karmantyút (húszezer korona), a cobolyt, a nyestet, a krokodilbőr bőröndöt, a kígyófejes ékszert, a képeket, a vagyont érő bútorokat és azokat a bankjegyeket, amelyek elszórtan hevertek a lakásában, mint a kereskedőnél a pakolópapiros, mint az íróasztalunkon a kutyanyelvek . . ."

Az áldozat: Turcsányi Emília, közismert nevén: Mágnás Elza.

Született: 1880. július 14-én. Meghalt: 1914. január 9-én. Megölték. A két gyilkost — Nick Gusztáv péklegényt és szeretőjét, Kóbori Rózsi házvezetőnőt napok múlva elfogták — hogy aztán hetekig, hónapokig tárgyaljanak az ügyről, Mágnás Elza életéről és haláláról.

A lapok mindent tudattak olvasóikkal. Az egyik riporter, hogy túllicitálja a többieket, a rablógyilkosság körülményeinek leírásához hozzátette, hogy ha valaki mindent akar tudni Mágnás Elzáról, olvassa el Krúdy Gyula Vörös postakocsi című regényét. A vásárlók az akkoriban megjelent könyvet elkapkodták a boltokból, s a könyvkiadó újabb ötezer példányt nyomatott belőle. Krúdy azonban maga cáfolta meg azt a legendát, hogy regényéhez az anyagot Mágnás Elza életéből merítette. Csaknem két évtized múltán azonban, riportot írt Mágnás Elzáról, az „éj királynőjének" nevezve el őt.

Mágnás Elza — Turcsányi Emília — egy mosónő lánya volt, s „buffethölgyként" kereste kenyerét a híres Somossy Orfeumban, amely a mai Fővárosi Operettszínház helyén állt. Büffédáma, egyike azoknak a hölgyeknek, „akik" — így Krúdy — „szívesen helyet foglaltak a vacsorázó vendég asztalánál, segítettek neki az ételek kiválasztásánál (ami egy elkényeztetett gyomrú embernél mindig nagy feladat volt), nem ijedtek meg a nyálkás osztrigától, értették a bámész tengeri rák nyelvét, a kaviár szertartását, a pezsgő megítélését, különösen a különszobácskában (szeparéban), ha a tekintélyesebb vendég finnyásan nem akart a kávéház kellős közepén tengeri csigát ropogtatni, vagy eleven osztrigát hörpölni. Ezeknek a büfédámáknak hajdanán sok elhibázott nevelésű úriember köszönhette, hogy úgy megtanult enni, késsel, villával, kanállal bánni, hogy akár Ferenc József udvari ebédjére is bízvást elmehetett volna."

Turcsányi Emília itt nyerte el a Mágnás Elza nevet ridegen büszke magaviselete, szótlan fennhéjázása miatt, s itt nyerte el, vagy pontosabban vásárolta meg kegyeit Schmidt Miksa bútorgyáros. Fényűző lakást vett ki neki a Margit rakparton, tejben-vajban fürösztötte, a világ minden kincsét a lába elé hordta. S aztán ott zokogott a temetésen. Óriási tömeg gyűlt össze: mindenki Schmidt Miksát akarta látni. S ünnepelték Mágnás Elzát is, aki a testével csinált karriert, úgy emelkedett a leggazdagabbak és a leghíresebbek közé. A gyászoló tömeg — ismét csak Kosztolányit idézve — „Őt ünnepelte, a diadalmast, diadalmas arccal, aki győzött és aztán meghalt, és nemcsak a riadt kokottok, de mindenki, úriasszonyok, akik birkóztak a rendőrrel egy talpalatnyi helyért, hivatalnokleányok, akik havi negyven koronáért címszalagokat írnak, parasztpesztrák, akik áhítatosan emelték buta tekintetüket a moziszerűen elvonuló gyáros, a férfi, a hős felé, jól nevelt kislánykák, akik gondosan kiválasztott családi lapokat olvasnak, még sírnak a rossz versek giccsein, de a francia óra címén elszöktek a temetésre. Az embernek az volt az érzése, hogy szeretné ezt a sok csibét és libát egy szárny alá, valami grandiózus anyatyúk védőszárnya alá fogni. Más-

ként semmi érdekes, és említésre érdemes se történt. Az történt, hogy vége szakadt a karriernek, és egy briliánsos nő festett haját lemosta a hólé, az arcát pedig, amelyet még előző este langyos párákban áztatott, körülcirógatta a téli folyóvíz."

A cselédlépcsőn át

... A holttestet január 10-én találták meg a Margit rakparton, a Duna jegén. A Zrínyi utcából gépkocsin siettek a detektívek a színhelyre. Marinovich Jenő, a bűnügyi osztály vezetője, későbbi főkapitány-helyettes vezette a nyomozást, ekkor már ő volt Boda jobbkeze, mert a főkapitány összeveszett egykori kegyeltjével, Krecsányi Kálmán detektívfőnökkel, és a toloncház vezetőjévé száműzte. A Duna-part lépcsőin egy fonott utazókosárban — amelyen több vasúti utazást jelző feladói ragcédula volt — feküdt a meztelen női holttest. Azonnal megállapították, hogy bőre finom, ápolt.

Csodálatosképpen azt a Mágnás Elzát, akit az egész város ismert, nem ismerte fel senki sem. A detektívek elzavarták a környékről a kíváncsiskodókat (később meg is rótták őket ezért, mondván, hogy ha ezt nem teszik, bizonyára akadt volna valaki, aki azonnal felismeri), s szertefutottak, hogy az összes szerelmi találkahelyeket ellenőrizzék: nem hiányzik-e valaki? Ebben az időben elég sok prostituált esett különféle indítékú gyilkosságok áldozatául. A rendőrök ezúttal ebben a környezetben keresték a megoldást. Tarján Vilmos, a korszak híres riportere, évtizedek múltán visszaemlékezéseiben azt állította, hogy ő azonnal megmondta: ne a rendőrileg nyilvántartott helyeken kérdezősködjenek, hanem az áldozat arcát azonnal fényképezzék le és mutassák fel fényképét a Gerbeaud-ban, s más előkelő helyeken.

A detektívek végigjárták a találkahelyeket, s csak aztán vezényelték oda halottszemlére a környékbeli házak házmestereit. Egyik sem ismerte fel az áldozatot. Kétnapi kutatás után végre felbukkant egy fontos nyom: jelentkezett Mágnás Elza mostohafivére, aki minden vasárnap nővérével ebédelt. Bejelentette: Elzát nem találta otthon, pedig máskor mindig lemondta a meghívást, ha valami közbejött. Most szó nélkül elutazott Kiscellbe autókirándulásra, legalábbis azt állította a házvezetőnő, Kóbori Rózsi. A holttest megtekintésére, gyenge idegzetére hivatkozva, a mostohafivér nem vállalkozott.

Kóbori Rózsit viszont mindjárt elvezették az Új-Szent János kórház boncternébe, ahol a tetem feküdt.

— Jöjjön csak ide — hívta a halottszemlét vezető detektív. — Ismeri ezt az asszonyt?

A házvezetőnő nyugodtan felelt:

— Nem ismerem.

— Hogy hívják a maga úrnőjét és hol van?

— Turcsányi Emíliának és több úr társaságában elment Kiscellbe autózni.

Furcsa, de így volt: a detektíveknek és riportereknek, akik valamennyien ismerték Mágnás Elzát, ez a név nem mondott semmit. A híres metressz valódi nevét már mindenki elfelejtette. Kóbori Rózsi hazamehetett. S csak azután vették őrizetbe, amikor egy rendőrtanácsos végre a homlokára ütött, mert rájött, honnan volt többüknek ismerős az áldozat arca. Mágnás Elza! A továbbiakban játszi könnyedséggel folytatódhatott a nyomozás. A Somossy Orfeum üzleti könyveiből nem volt nehéz megállapítani, hogy Mágnás Elza Turcsányi Emília néven vette fel a vendégei fogyasztása után őt megillető százalékot. Márpedig ha az áldozat Mágnás Elza, azaz Turcsányi Emília, akkor az ő házvezetőnője Kóbori Rózsi, aki nem ismeri fel gazdáját, s akkor teljesen nyilvánvaló, hogy a házvezetőnő a tettes. Vagy legalábbis az egyik tettes. Őrizetbe vették a házvezetőnőt, aki aztán a főkapitányságon bevallotta, hogy a szörnyű tettet Nick Gusztávval együtt követték el.

Néhány napig hiába keresték az akkor huszonnyolc éves péksegédet. Aztán egy Dob utcai zálogházas jelentette, hogy valaki egy nagy értékű briliáns karperecet akar elzálogosítani. A detektívek rohantak, s valósággal rávetették magukat a zálogház vendégére. Kiderült azonban, hogy nem Nick Gusztávot fogták meg, hanem Varga Jánost. Őt küldte el pénze fogytán Nick a zsákmány egy darabjával a Zala kávéházból, a péklegények kedvenc találkozóhelyéről. Ott aztán rajta is ütöttek a gyilkoson. Megtalálták nála Mágnás Elza ékszereinek egyik pompás darabját, egy briliánskövekkel kirakott aranyszívet. Nick ezek után nem is tagadott.

Vallomásából — amelyet természetesen egybevetettek Kóbori Rózsiéval — kibontakoztak a történtek. A lány biztatására, többszöri rábeszélés után vállalkozott csak a bűntett elkövetésére. Állítása szerint Rózsi szinte elvonszolta őt aznap este Mágnás Elza szobájának ajtajához, és valósággal belökte rajta. Amíg a férfi megfojtotta az áldozatot, bűntársa, hogy magát kivonja a gyilkosságból, leszaladt a trafikba cigarettáért. Mire visszatért, Mágnás Elza már halott volt.

Kóbori Rózsi ekkor megkereste az áldozat kulcsait, s kinyitotta a

páncélszekrényét, amelyben az értékeit őrizte. Majd kiürített egy nagy utazókosarat, s a levetkőztetett holttestet belehelyezte. Reggel öt órakor megnézték, nyitva vannak-e már a kapuk. A Margit rakparti még zárva volt, de a Fő utca 79-es bejáraton kivitték a kosarat a Duna alsó rakpartjára. Behajították a vízbe, az úszó jégtáblák közé. Észre sem vették, hogy a kosár nem merül el, hanem az egyik jégtáblán marad. Így történt, hogy már néhány óra múlva megtalálták a holttestet, s a rendőrség hozzálátott az áldozat kilétének megállapításához, illetőleg a gyilkosság kinyomozásához.

Nick Gusztáv már nem tért vissza Turcsányi Emília lakásába. Hazament a Barcsay utcai albérletbe, s két napig kártyázott. Vesztett, így aztán hamar elfogyott a gyilkosságból szerzett készpénz, s ezért küldte el az ékszert a zálogoshoz.

A tárgyaláson első fokon mindkettőjüket életfogytiglani fegyházra ítélték. Az ügyet esküdtszék tárgyalta, amelynek néhány tagja megpróbálta feltárni Nick Gusztáv indítóokait. Kiderült, hogy a péklegény nagyon gyakran volt munka nélkül, rengeteget nélkülözött, s azon a héten, amikor Mágnás Elzát meggyilkolta, mindössze négyszer evett. A polgári sajtó azonban a gyilkos elvetemültségét hangsúlyozva azt taglalta, hogy Nick és Kóbori Rózsi a gyilkosság után megvacsorázott.

Az életfogytiglani ítélettel azonban még nem ért véget az ügy. Fellebbezés folytán a Kúria is tárgyalta, megsemmisítette az első fokú ítéletet, és új tárgyalást rendelt el. Ekkor Kóbori Rózsit kötél általi halálra, Nick Gusztávot pedig életfogytiglanra ítélték. Az ügy másodszor is a Kúria elé került. Ítélete: mindkét vádlott számára kötél általi halál.

1914 decemberében — már javában dúlt az első világháború — az elítélteket a siralomházba szállították. Több mint három hónapig várták, hogy a hóhér jön-e értük, vagy pedig kegyelmi kérvényük meghallgatásra talál. 1915. március 5-én kihirdették I. Ferenc József „legkegyelmesebb kegyelmét". Egyiküket sem akasztották fel, mindketten életfogytiglani börtönt kaptak. Nick Gusztávot átszállították Illavára, a korszak híres börtönébe. 1918. szeptember 29-ig ült ott, s aztán a lipótvári börtönben töltötte tovább büntetését. 1919. december 15-én visszavitték Illavára, majd — mivel a monarchia e két börtönépülete Magyarország új határain kívül esett. — 1920 decemberében a csehek Nick Gusztávot harmincötödmagával Vácra szállították. Ott töltötte tovább büntetését. S ott hallotta a hírt: egykori barátnője és bűntársa 1926-ban csontszúban meghalt a márianosztrai rabkórházban. Nick Gusztáv viselte tovább a rabságot. Abban a hitben élt, hogy soha nem szabadul. 1929 májusában aztán vakbélgyulladással őt is a rabkórházba szállították. A szom-

szédos ágyon egy nyomdász feküdt, aki felvilágosította: az életfogytiglanra elítélt fogolynak joga van tizenöt-húsz év után a feltételes szabadságra, de ezt kérvényeznie kell. Nick Gusztáv megírta a kérvényt. És 1933. november 10-én szabadon engedték. Amikor meghallotta, hogy szabadul, elájult. Délután öt órakor kiengedték a börtönkapun.

A szabad levegőn nem tudta, mihez kezdjen. Becsengetett a kapun. Az őr nem akarta visszaengedni. Az alkudozás hallatára megjelent Rusztek. a hírhedt igazgató, aki parancsot adott egy őrnek, hogy Nick Gusztávot kísérje el a vasúthoz. Tizennégy pengő volt a zsebében, ennyit tudott megtakarítani csaknem húszesztendős rabmunkája alatt. Két napig ténfergett Budapesten, míg végül is felfogadta egy pék. Amikor azonban megtudta, hogy ki az új legénye, felmondott neki. Ezek után csak ennivalóért vállalt munkát Nick Gusztáv annál a mesternél, akinél valamikor inaskodott. Innen is kitették a szűrét, féltek tőle. Újabb bolyongás és éhezés után Nick Gusztáv egy kistarcsai péknél helyezkedett el. Onnan is elbocsátották, mert a vásárlók nem akarták enni azt a péksüteményt, amelyet egy gyilkos sütött. Nick Gusztáv munka nélkül maradt. Abból élt, hogy vett egy-egy kevés lisztet, fánkot sütött, s árulta a Teleki téren. Mindig sikerült két-három pengőt keresnie, abból tengette életét. S ha pénzhez jutott, egy liter bor mellett próbálta feledni az elfelejtendőket, s mutogatta az elbocsátó levelet, amely hivatalosan igazolta, „hogy budapesti születésű és ugyanoda illetőségű 48 éves sütősegéd foglalkozású Nick Gusztáv a budapesti büntető királyi törvényszéknek 81.856 1918. sz. a. és a magy. kir. Kúria ítéletével befejezett bűnügyben reá jogérvényesen kimért és életfogytig tartó fegyházból álló... feltételes szabadságra bocsátottam, mert kifogástalan magaviseletet tanúsított és ennélfogva büntetése az 1878. évi V. t. c. 50. §-a alapján kitoltöttnek tekintendő. Vácott, 1933. november hó 10-én. Rusztek igazgató."

Csaknem húsz esztendőt töltött börtönben Nick Gusztáv, aki ma is őrzi szabaduló levelét. Egy szociális otthon lakója, már hatvan esztendővel túlélte a napot, „amikor Mágnás Elzát" — így írta Krúdy — ..a gavallér asztalosmester éppen olyan pénzpazarlással eltemettette, mint ahogy életében gondoskodott róla. A temetésen többen voltak, mint egy megyei püspökén, de nem olyan válogatott publikum, mert hallani lehetett megjegyzéseket, amelyek azt kérdezték, mit csinál vajon felesleges pénzével ezentúl az önfeláldozó eltartó?"

Mágnás Elza meggyilkolásának részleteiről Hetényi Imre számolt be a Budapesti Hírlap hasábjain. Képzett, jó tollú újságíró volt, aki az orvosi hivatást cserélte fel a riporterséggel. Valamikor a Népszavánál kezdte, de azután Rákosi Jenő Budapesti Hírlapja, a legreakciósabb magyar napilap, alkalmazta. Csaknem másfél évtizede koptatta már Hetényi a tollat, amikor Tisza István, aki 1913 júniusa óta a miniszterelnöki székben ült, magához kérette fasori lakására. A kegyelmes úr néhány mondatban elmondta, mennyire tetszettek neki azok a tudósítások, amelyeket Hetényi írt, s aztán ünnepélyesen hozzátette:

— Azt hiszem, ezentúl eredményesebben tud majd dolgozni, mától ugyanis hivatalos minőségben teszi. Siessen Boda főkapitányhoz, és vegye át tőle részletes utasításaimat!

A meglepett Hetényi huszonnégy órai gondolkozási időt kért, de a nagyúr leintette:

— Gondolkozni én vagyok hivatott — mondta. — Ön vagy eleget tesz a kívánságomnak, vagy nem. Tessék azonnal válaszolni!

Hetényi meghajolt, s ment Bodához, akinek szintén ünnepélyesen csengett a hangja:

— Azt hiszem, hogy önt munkájában új hivatali állása csak segíti majd. Most már ne mint újságíró és rendőrbarát, hanem mint rendőr dolgozzon. Egyetlen gondolat vezérelje pályáján: a haza érdeke! Most pedig jelentkezzék azonnal a detektívfőnöknél. Isten áldja meg!

Nagy Károly, a detektívfőnök, akit a hirtelen meggyűlölt Krecsányi helyébe ültetett Boda, tudta a részleteket. Tisza elgondolása, hogy a budapesti rendőr-főkapitányság állományában legyen valaki, aki detektív ugyan, de mégiscsak talpig „úr", aki a legbizalmasabb megbízatások teljesítésére képes, külföldön, illetve külföldi ügyekben. Sokáig töprengtek, hogy ki legyen az. Így esett a választás Hetényire, aki nemcsak kitűnően beszélt angolul, franciául és németül, de orvosként is szerepelhet, s nyomozni, puhatolni is megtanult, mint újságíró. A „román ügy" bebizonyította, hogy aki a soknemzetiségű Magyarországon kormányoz, annak tudnia kell sok mindenről, ami a szomszédos államokban titokban történik, hiszen bizonyos nemzetiségeket egyre erősebb szálak fűznek oda, nem is szólva a munkásmozgalomról, amely nyíltan nemzetközi, ki kell tehát puhatolni a magyar szociáldemokraták külföldi kapcsolatait is. Hetényit nem holmi „polgári biztosnak" hívták meg a detektívtestületbe, hanem különleges feladattal, s mint Nagy Károly

közölte vele: természetesen nem gyakornokként kell új pályát kezdenie, hanem detektívfőnök-helyettesi beosztást, rendőrtanácsosi címet kap, s az ezzel járó rendes fizetést nagy összegű költségtérítéssel egészítik ki — arányban azzal a várakozással, amelyet Tisza kegyelmes úr a Budapesti Hírlaptól átcsábított különleges rendőrségi emberhez fűz —, amelyről természetesen nem kell elszámolni.

Így lett Hetényi, a magyar rendőrség történetének egyik leghírhedtebb alakja, harminchét esztendős korában rendőr. Kereken huszonöt esztendőt töltött még az után a főkapitányságon, hogy 1914. február 24-én, Nagy Károly jelenlétében mindjárt le is tette Boda kezébe az esküt. S megkapta első megbízatását: mint a „román kérdések" szakértője, segítse a debreceni nyomozást, s Nagy Károllyal és a tíz legügyesebb detektívvel ő is utazzék Debrecenbe.

1914. február 23-án délelőtt fél tizenegykor bomba robbant a debreceni Kereskedelmi és Iparbank háromemeletes palotájának első emeletén, ahol a görögkatolikus egyházközség irodája működött, és ahol Miklóssy István, az új hajdú-dorogi püspök lakott. A bombát csomagban küldték egy százkoronás postautalvánnyal együtt. Mindkettő Miklóssynak volt címezve. A küldeményt fél tizenegy előtt néhány perccel kézbesítette a postás. A püspök, titkára segítségével, maga látott hozzá a csomag felbontásához, de közben telefonhoz hívták, s ő elhagyta a szobát. Ez mentette meg az életét, mert a titkárt, Szlepovszky János doktort és a szobában tartózkodó Jaczkovits Mihály vikáriust is darabokra tépte a pokolgép, sőt megölte a szomszédos szobában tartózkodó dr. Csatta Sándor ügyészt, továbbá Matyák János és Vad István altiszteket is. A ház lakói közül heten súlyos sérüléseket szenvedtek, tizenötöt pedig a szétrepülő üvegszilánkok sebesítettek meg.

A debreceni rendőrség a helyszíni szemle során megállapította, hogy az épület összes fala megrepedt, a püspöki iroda válaszfala bedőlt, s a detonációt egész Debrecenben hallották, érezték. A romok alatt három felrobbant dinamitpatront találtak, s a segítségül hívott katonai robbantási szakember a vasgerendák elhajlásából is azt állapította meg, hogy a csomagban levő pokolgép dinamitot tartalmazott. A láda súlyát tizenhat-tizennyolc kilóra becsülték, a szerkezet maradványaiból pedig valószínűnek tartották, hogy Romániában, megfelelő szakértelemmel rendelkező emberek készítették.

A gyanút erősítette, hogy a magyarországi és a romániai görögkatolikus egyházak között késhegyre menő vita folyt bizonyos határmenti egyházközségek hovatartozása körül.

A postai iratokból nem volt nehéz megállapítani, hogy a csomagot a román—orosz határtól nem messze fekvő bukovinai Cser-

novicban adták fel. A csomagra a címzett nevén kívül — „Nagyméltóságú Miklóssy István görögkatolikus püspök úrnak, Debrecen" — ráírták, hogy tartalma ajándék, értéke 1300 korona, feladója pedig „Kovács Anna, Csernovic, Ungarische Kolonie, Hadikfalva, Bukovinában".

A csernovici rendőrség előzékenyen sietett a budapestiek segítségére. Mielőtt Nagy Károly és Hetényi a városba érkeztek volna, már kiderítette, hogy február 21-én két idegen érkezett Romániából Csernovicba gyorsvonattal, egyetlen éjszakát töltöttek ott, másnap reggel ők adták fel a postán Kovács Anna nevében a százkoronás postautalványt és a csomagot. Az idegenek Mandatescu Silvio és Avram Todor nevet írtak bejelentőlapjukra, s mindketten artistának mondták magukat. A csernovici rendőrség meglehetősen pontos személyleírást szerzett róluk és bocsátott a Csernovicba érkező magyar kollégák rendelkezésére, akik maguk is kihallgatták a helybeli tanúkat.

A tanúk elmondták: a két férfi érkezésének estéjén a helyi elektromos üzletben villamos zseblámpák iránt érdeklődött, amelyeket valószínűleg a bomba gyújtószerkezetéhez használtak fel. A szállodai személyzet vallomása szerint a hotelban csomagolták be a debreceni postaküldeményt, és a szállodai alkalmazottakkal cipeltették el a postára, ahová ők maguk is elmentek. A szobaaszszony még egy leopárdbőrt is látott náluk, s ez igazolta a gyanút. A halált hozó szerkezetet ugyanis leopárdbőrbe csomagolták, s az egész történet összhangban volt azzal a levéllel is, amelyet Miklóssy püspök adott át a nyomozóknak, s amely ugyancsak Csernovicból érkezett, három nappal a csomag előtt: „Méltóságos püspök úr! Van szerencsém ezáltal méltóságod rendelkezésére 100 koronát küldeni azon kérelemmel, hogy ez a kis összeg méltóságod tetszése szerint vagy a szegények, vagy a templom javára használtassék. Kérjük még mi, hogy ünnepkor, amikor lehetséges, a szentmisében János, Teréz és Mariska drága elhunytainkat említeni méltóztassék. Egyúttal van szerencsém méltóságod személyes használatára egy leopárdbőrt, a templom javára pedig aranyozott ezüst gyertyatartót küldeni. Áldja meg szentatya hosszú és hűséges életre a nagykárolyi származású Kovács Anna hűséges polgárát."

A levelet a merénylők nyilván azért írták, hogy a halált hozó csomagot a püspök ne fogadja bizalmatlanul. Egyébként is mindent pontosan kiterveltek. Hetényinek egy csernovici pincértől sikerült megtudnia, hogy a terroristák előzőleg Debrecenben is jártak. A pincér meghallotta, amikor Mandatescu románul azt mondta Avramnak, hogy tervük aligha vall majd kudarcot, hiszen alaposan körülnéztek a helyszínen is. A Debrecenben maradt detektívek megállapítot-

ták, hogy Mandatescu és Avram január 7-én valóban Debrecenbe érkezett, és a Fróner szállodában lakott. Azt mondták, hogy artisták, akik szerződésük ügyében járnak a városban. A szállodában emlékeztek arra is, hogy megérdeklődték a görögkatolikus püspök címét, s tudakolták, hogy a püspöknek külön palotája van-e vagy bérházban lakik.

Álmerénylőt találtak

Közben lázasan keresték Bogarszkij Katalint, aki Kijevből érkezett Debrecenbe, és a merénylet után elhagyta Magyarországot. Feltételezték, hogy a terrorista csoport tagjaként őt bízták meg a merénylet eredményének megfigyelésével. Csernovicban azonban nem sikerült a nyomára akadni, s később tisztázódott: az artistanőnek semmiféle szerepe nem volt az eseményekben, s csak a véletlen sodorta a kritikus időpontban Debrecenbe.

Most már csak az maradt hátra, hogy a merénylőket, akiknek kilétét megállapították, elfogják. A román hatóságok a legnagyobb előzékenységgel járultak hozzá, hogy a nyomozásban a magyar és az osztrák rendőrség is részt vegyen. Hamarosan nyomára is akadtak a két artistának, de kiderült, hogy azok decembertől a merényletet követő harmadik napig ki sem mozdultak Bukarestből. A román rendőrség azonban kinyomozta, hogy a két artista iratait jassy-i diákok, Silvio Cattaran és Kyrilow Avram, egy nacionalista terrorista csoport tagjai, használták fel. A román nyomozás azonban megállapította azt is, hogy a két diák már nincs Romániában. Mindkettőjüket megfelelő pénzösszegekkel ellátva titokzatos körök kiszöktették Amerikába. Alapos gyanú merült fel, hogy a két diák nem román nacionalisták, hanem bizonyos magyar nacionalista körök tervének végrehajtója volt. Ezeknek a köröknek azért volt szükségük a provokációra, hogy az ügyet a románok és Románia elleni uszítás céljaira használják fel. A román kormány nyíltan nem közölte ezt a fordulatot, a rendőrség szóvivője mindössze annyit jelentett ki, hogy a két artista alibije kétségtelen, s kétségtelen az is, hogy a merényletet nem románok követték el, csak azért adták ki magukat annak, hogy a rendőrséget félrevezessék. Mindezt a magyar hatóságok úgy értelmezték (vagy úgy *akarták* értelmezni), hogy a román rendőrség megtagadja a gyilkosok kiadatását. S mivel Bukarestben még a két diák nevét sem voltak hajlandók a magyar rendőrség tudomására hozni, Hetényiék nyíltan

bejelentették: ők mégis tudják a neveket, mert besúgóik dolgoznak a román fővárosban. A helyzet egyre élesedett. Bizonyos magyar katonai körök már fegyveres megtorlásról beszéltek.

Bécsnek azonban nem állt érdekében, hogy Románia és a Monarchia egyik országa között kiéleződjék a viszony. Az osztrák politikai rendőrség — a budapesti főkapitányság számára teljesen váratlanul, de a bécsi diplomácia szempontjaival bizonyára egyeztetve — közleményt adott ki az ügyről, s burkoltan megcáfolta a magyar nyomozás addigi megállapításait, célozva arra is, hogy a merénylet háttere sokféle lehet: „Bizonyos, hogy a tettesek nem vallási fanatikusok voltak, akik lelki indulatból követték el a merényletet. A kiderített körülményekből és főképpen abból, hogy Mandatescu és Avram — ha valóban ők voltak a merénylők — bőven rendelkeztek pénz felett, organizált és régóta előkészített tervre lehet következtetni, amelynek ez a két ember csak végrehajtója volt. Az ausztriai ruténeknél vannak titkos szervezetek és egyesületek, de hogy a románoknál is lennének ilyenek, arról nem tudunk. A nyomozást tehát ki kell terjeszteni arra is, hogy az üggyel nincsenek-e összefüggésben amerikai románok vagy rutének. Bizonyos, hogy a merénylők már nincsenek Romániában, amint azt a román belügyminisztérium illetékes helyéről meg is erősítették. Ugyancsak itt jelentették ki azt is, nem hiszik, hogy a tettesek valaha is kézrekerüljenek, de viszont sokkal fontosabb annak kiderítése, kik állottak a merénylők mögött. A politikai rendőrség most ezt akarja megállapítani és azt, milyen politikai célja lehetett a merénylet szerzőinek?"

Ezek után az ügyet gyorsan levették a napirendről, s ez azoknak a véleményét látszik erősíteni, akik Magyarországról irányított provokációról beszéltek. A merénylők politikai céljait firtatva valóban el lehetett volna jutni egy valódibb igazsághoz, erre azonban sem a budapesti, sem a bukaresti rendőrség nem vállalkozott. Az ügyet később, amikor 1916 augusztusában Románia hadat üzent a Monarchiának, ismét felmelegítették, mint az ellenség „ősi álnokságának és kétszínűségének bizonyítékát". Akkoriban történt, hogy a kolozsvári rendőrkapitány diadalittasan táviratozott Budapestre: ő elfogta Cattaraut, illetőleg Gáspár Andort, mert így hívják a hajdú-dorogi püspök ellen elkövetett merénylet tettesét, csak éppen Cattarau álnéven lopta el és használta fel Mandatescu iratait.

Két ügyes és megbízható detektív, Nánássy és Angyal indultak Kolozsvárra a fontos fogolyért. A kolozsvári kollégák büszkén fogadták őket, s elővezették a megbilincselt Gáspárt, aki a pesti detektívek előtt elismételte, hogy egy társával együtt ő tette annak

idején postára a gyilkos csomagot. Amikor a rabot visszaküldték a cellájába, a kolozsvári rendőrtiszt bizalmasan tudtára adta a fővárosi kollégáknak, hogy bizony némi verés után csikarták ki a vallomást Gáspárból, akit különféle betörések miatt fogtak el, de akiről „rögtön látták", hogy azonos az oly régen keresett merénylővel.

A két budapesti detektív vonatra ültette a nemes vadat, hogy Budapestre szállítsa. A kolozsváriak azonban nem hagyták a maguk jussát, ők is csatlakoztak a kísérethez. A vonat érkezése után komor menet hagyta el a Keleti pályaudvart. Elöl ment egy szakállas úr, a kolozsvári bűnügyi kapitány, őt egy fiatalabb, ugyancsak kolozsvári rendőrtiszt követte, megelőzve a kolozsvári detektívet, aki úgy vonszolta kötélen maga után Gáspárt, ahogy faluhelyen a medvetáncoltató vezeti a medvét. A menetet a két budapesti detektív zárta be, ők ügyeltek, hogy a világraszóló zsákmány valahogy ki ne bújjon a kötelékekből.

A főkapitányságon Nagy Károly maga kezdte vallatni az összekötözött kezű rabot, aki kitartott amellett, hogy ő követte el a merényletet. A nyilvántartásból azonban hamarosan kiderült, hogy a merénylet idején Gáspár éppen a sopronkőhidai fegyházban ült. Ezek után a fogoly bevallotta, hogy nem igaz, amit egyszer már bevallott. Magyarázatul hozzáfűzte, hogy a kolozsvári rendőrségen ragaszkodtak ahhoz, hogy ő küldte a dinamitot a püspöki palotába, s ő, akinek betörések miatt már többször akadt dolga a rendőrséggel, tudta, hogy ha valamit a rendőr-tisztviselők a fejükbe vesznek, azt jobb előbb, mint utóbb elismerni, mert akkor csonttörés nélkül, néhány pofonnal meg lehet úszni a dolgot.

Az ál-bombamerénylő — a valódi sohasem került rendőrkézre — históriája nagy derültséget keltett. Pedig hát akkor már harmadik éve tartott a világháború, és nem volt sok okuk a nevetésre a budapesti rendőröknek sem.

Állandó készültségben

Állandó készültségben, szüntelen feszültségben teltek a napok az első világháború idején a budapesti rendőr-főkapitányságon. Igaz, a bűncselekmények száma a háború elején csökkent, s végül 1914-ben számuk mintegy négyezerrel kevesebbre rúgott, mint 1913-ban, de a háborús viszonyok természetesen a Zrínyi utcai főkapitányság épületét sem kímélték. Első ízben a háború kitörésének napján, 1914. július 28-án rendeltek el szigorú készültséget, amely augusztus 31-ig tartott, majd néhány napos feloldás után ismét két hónapig kellett készültségben lennie az egész személyzetnek. Ráadásul sok rendőrtiszt, detektív, rendőr bevonult, másokat pedig különféle katonai parancsnokságokhoz rendeltek szolgálattételre. Ahogy múltak az esztendők, úgy növekedett a feszültség. A háború nem kedvezett az erkölcsöknek. A rendőrökének sem.

Egy okos bolondot letartóztatnak

A rendőrség négy esztendő alatt legalább annyiszor kudarcot vallott, mint a csapatok a fronton. Mindenekelőtt a hadiszállítók ügyei állították megoldhatatlan feladat elé a rend akkori őreit. Már néhány hetes háborúskodás után kiderült, hogy sokan kitűnő alkalomnak tartják a világégést ahhoz, hogy meggazdagodjanak. Az első hadiszállítási ügy nagy felháborodást keltett, bár tulajdonképpen jelentéktelen kis üzlet volt azokhoz mérten, amelyeket az igazi nagy csalók kötöttek. Egy kórházi élelmező lóhúst adott sertés- és marhahús helyett a sebesülteknek. Mindezt egy éber rendőrőrszem, Sajnóczky Simon leplezte le, akit ezért ki is tüntettek.

A rend derék őrének, amíg a Valéria téren posztolt, feltűnt, hogy egy ember naponta látogatja a Valéria tér szomszédságában működő

lómészárszéket, és ott minden alkalommal hatvan-hetven kiló lóhúst vásárol. Sajnóczky tudta, hogy a szabályrendelet értelmében egy vevő egyszerre csak három kiló lóhúst vehet. Az őrszem annak rendje-módja szerint jelentést írt az ügyről, s a főkapitányság egész detektívcsoportot küldött ki az ügy felderítésére. Egyikük még a pult mögé is beállt, mások pedig munkásnak öltöztek, úgy őgyeleg-tek a környéken. Két nap után már tudták, hogy az állandó lóhús vásárlónak Kecskés József a neve, s a lóhúst a Fémipariskolában berendezett hadikórházba viszi. A hadikórházakat úgynevezett kór-házi élelmezők látták el élelemmel, akik a bécsi hadügyminisztérium-tól szerezték megbízatásukat. A Fémipariskola hadikórházat László Antal élelmezte, az ő szolgája volt Kecskés. Dr. Guttmann Jenő kórházi főorvos jelenlétében aztán Kecskés bevallotta a detektíveknek, hogy őt a kórházélelmező felesége küldte el rendszeresen lóhúsért. Később aztán visszavonta vallomását, és azt állította, hogy csak egy alkalommal vétettek vele lóhúst, hogy kipróbálják, ízlik-e a betegeknek.

Lászlónak nem volt ideje meggazdagodni, mert 1914. szeptember 1-én őrizetbe vették. Igaz, hogy néhány nap után kiengedték, és pere csaknem két esztendeig tartott, de a zsíros üzlettől elesett. Védekezésében egyébként azt adta elő, hogy Kecskéssel ő marhahúst hozatott, s nem tehetett róla, hogy a szolga becsapta őt. Erre aztán Kecskés ismét megváltoztatta vallomását, s elmondta: a kórház-élelmező és felesége összesen tizenháromszor vétetett vele az egy korona negyven filléres árú marhahús helyett hatvannégy filléres lóhúst. Kihallgatták a kórház szakácsnőjét, Balogh Viktóriát is, aki elmondta: a szabályzat szerint minden alkalommal megvizsgálták az ételt az ügyeletes orvosok is, de soha nem vették észre, hogy marhahús helyett lóhúst főztek.

1915 márciusában — a katonai hatóságok feljelentésére — már nagyszabású hadiszállítási panamákban nyomozott a rendőrség. Elsőnek Riemer Gyula gyárigazgatót és társait, majd néhány nap múlva egy másik társaságot tartóztattak le. A hadiszállítók ócska, silány, foszló posztót szállítottak a hadseregnek. S mivel a császári jóslat, mely szerint „mire a falevelek lehullanak" a csapatok otthon lesznek, nem vált valóra, az első háborús télen kiderült, hogy a katonák ruhái a legkisebb nedvességtől is szétfoszlanak, a legkisebb igénybevételtől is elszakadnak, s alig nyújtanak védelmet a hideg ellen. Sok szenvedésnek, betegségnek lett okozója ez a kincstári posztó, aminek szállítóit a rendőrség kinyomozta és letartóztatta.

Sokszoros milliomosok, régi szövetkereskedő cégek tulajdonosai költöztek be a börtöncellákba. S hamarosan mellékük zártak egy rendőrt is, Elek Gábort, aki a főkapitányság zárkáit őrizte. Eleket

az ügyben főszerepet betöltő Fenyves Henrik és Bastir Ernő előbb arra kérte, hogy hozzon nekik a lakásukról tiszta fehérneműt s pénzt. A rendőr teljesítette a megbízást, s ötven-ötven koronát kapott is érte. Ezek után Riemer Gyula, az ügy másik főszereplője elérkezettnek látta az időt, hogy megtegye ajánlatát Eleknek. Ötezer korona értékű földbirtokot ígért a mintegy havi száz korona jövedelmű rendőrnek, ha éjszakánként néhány órára átengedi őt Fenyves és Bastir közös cellájába, sakkozni. A rendőr bizonyára sejtette, hogy nem olthatatlan játékszenvedély készteti foglyát az ajánlatra, hanem inkább az, hogy a bűntársak mindenáron egyeztetni akarják vallomásukat. Elek, aki faluról jött a fővárosba rendőrnek, s minden vágya az volt, hogy egy kis földre valót megtakarítson, de bizony sok évi rendőri szolgálattal sem jutott közelebb a céljához, nem bírt ellenállni a kísértésnek. Amikor ő volt a foglár, a nagy posztócsalási bűnügy letartóztatottjai zavartalanul érintkezhettek egymással. Az eljáró rendőr-tisztviselőknek hamarosan feltűnt, hogy milyen egybehangzóan védekeznek, tagadnak, hamisítanak a posztócsalók. Elővették azokat a rendőröket, akik lent a zárkasoron vigyáztak rájuk. Elek Gáborra csak egyszer kellett rákiabálni, s azonnal bevallotta, hogy „első osztályú rendőr" létére ő volt az, aki megszegte kötelességét. Két és fél évi börtönt kapott érte, s természetesen azonnal elbocsátották a rendőrségtől. A megvesztegetők is fejenként két és fél évi fegyházbüntetést kaptak, még mielőtt a posztócsalási bűnügyben ítélet született volna.

A csalásban kulcsszerepe volt Faragó Béla ügynöknek is, aki a posztókereskedők és a katonai illetékesek között közvetített. Több tízezer koronát juttattak általa Szegedi Maszák Tihamér honvédhadbiztosnak, aki a honvédelmi minisztériumban képviselte kedvező beosztásában az őt megvesztegető hadseregszállítók érdekeit. A honvéd központi ruhatárban az átvétellel megbízott Fenyves Jákó őrnagy mindent átvett, mert a rossz posztót jó koronával támogatták meg a szállítók. Bóra Jenő vezérhadbiztos gondosan vigyázott, hogy egyetlen fillér se tapadjon a kezéhez. Helyette mindig a felesége vette át az ezer koronásokkal vastagon bélelt borítékokat, a vékony hadiszövet rendelése fejében. Amikor 1916 áprilisában tárgyalásra került a sor, bizony erős rendőrkordonnak kellett védenie a tizenhat vádlottat a tömeg dühétől.

Talán még a posztócsalókénál is nagyobb port vert fel Ivánka Imre képviselő ügye. A derék honatya, aki ellen 1915-ben indult nyomozás, harmincezer marhát szállított a hadseregnek, csakhogy előbb sózott, megpaprikázott takarmánnyal megetette, s aztán inni engedte az állatokat. Sok százezer kilónyi marha árával károsította meg ilyen módon a hadsereget a képviselő úr, akit egyébként a

Függetlenségi Párt, amikor kiderült, hogy ellenzéki létére felcsapott hadiszállítónak, felszólított a pártból való kilépésre. Ivánka ezt meg is tette, de azért vígan élte világát. Autót és két titkárt tartott, három barátnője volt, és szórta a pénzt. Naponta legalább két üveg méregdrága francia pezsgőt ivott meg, csak a szivarszámlája havonta sok ezer koronára rúgott. Bécsben élt, közel a hadügyminisztériumhoz, a jólét forrásához, a Daffinger-Gasséban bérelt hétszobás lakást, s havi harmincezer koronát költött. Igaz, havonta több mint százezer koronát keresett a marhaszállításokon még azután is, hogy 1915 májusában a hadügyminisztérium felbontotta a vele kötött szerződést, és átadta az ügyet a magyar királyi államrendőrségnek.

Ivánka ugyanis új néven folytatta a régi üzletet. Úgynevezett konzorciumot alapított, amelynek vezetésére egy volt képviselőtársa, a „szentéletű" Rudnay Alajos bajmóci prépost vállalkozott. Amikor Ivánka már nem kapott több rendelést, Rudnay még hatalmas megbízásokat kapott a hadügytől. Az ügyben nyíltan nem szerepelt Ivánka neve, de ment minden tovább a régi módon. És vidáman játszották ki azt az 1915 márciusában hozott rendelkezést, amely szerint „katonai marhákat" lemázsálásuk előtt nyolc óra hosszat koplaltatni kellett. Később, 1915 októberében a hadügyminisztérium újabb rendeletet adott ki, s ebben megtiltotta a marháknak szomjúságra ingerlő takarmánnyal való etetését, de ezt éppoly kevéssé tartották tiszteletben, mint az előző szabályokat. Rudnayt a hadügy 1915 novemberében jelentette fel a főkapitányságon, ahol addigra már végeztek Ivánka első ügyének nyomozásával. A két ügyet hamarosan egyesíthették.

A képviselő 1916 tavaszán bevonult a purkersdorfi szanatóriumba. Két bécsi egyetemi tanár — százezres honoráriumért természetesen — hajlandó volt megállapítani, hogy Ivánkán a kezdődő elmebaj tünetei mutatkoznak. A budapesti rendőrségen azonban úgy döntöttek, hogy egy magyar képviselőről csak magyar orvos állapíthatja meg, bolond-e, vagy sem. Ivánka két detektív kíséretében utazott Budapestre, természetesen első osztályon, mert aki vállalta a költségeket, annak ehhez joga volt. Mire Budapestre ért, a híres Schwartzer-féle magán idegszanatóriumba, már itt is volt egy egyetemi magántanár, akit kiokosítottak, hogy Ivánkát bolondnak kell nyilvánítani. Dr. Salgó Jakab megállapította, hogy a hadiszállító bizony elmebeteg. Véleményének indokolásában — közderültséget keltve — azt is előadta, hogy Ivánka nem tudta megmondani, melyik párthoz tartozik. A bonyodalmakat fokozta: a polgári törvények rendelkezései szerint — nehogy normális embert elmebetegként zárt intézetben tarthassanak — minden elmebeteg befogadásáról

jelentést kellett írni az illetékes járásbíróságnak, amely aztán döntött az ügyben. Ivánka boldogan élt a Schwartzerban, sőt egyik barátnőjével — aki „ápolónőként" ugyancsak beköltözött az intézetbe — délelőttönként szép kirándulásokat tett a környéken, ám a törvények szigorú őrei nem tűrhették, hogy elmebetegként senyvedjen az, aki nem elmebeteg. Annak rendje és módja szerint megjelent tehát egy járásbíró a szanatóriumban, elbeszélgetett Ivánkával és orvosaival, majd dodonai döntést hozott: Ivánka Imre nem elmebeteg, tehát nem lehet úgy tartani a szanatóriumban, mint bolondot, de nem lehet róla megállapítani azt sem, hogy teljesen normális, következésképpen hat hétig „megfigyelésre" maradjon a Schwartzer lakója. Ezek után döntenek majd a dologban.

Ez már sok volt a bűnügyi osztály rendőr-tisztviselőinek. S jóllehet a bolondokházának nyugalmát nem merték háborítani, meglesték az okos-bolond Ivánkát a budai hegyekben, amikor barátnőjével sétált. A detektívek szépen megvárták, amíg az Istenhegyi úti vendéglőben elköltötte bőséges vacsoráját, s amikor barátnője társaságában kilépett az étteremből, letartóztatták. Autón vitték a gyűjtőfogházba az országos megfigyelőbe, igazi bolondok közé. Két nap múlva a képviselő úr kijelentette, hogy teljesen egészségesnek érzi magát, s inkább a fogságot vállalja, mint ezt a társaságot.

A tanító lop, és egy gyerekre fogja

Dúskáltak a hadigazdagok, miközben egyre nőtt a nyomor. Az első világháború idején a legtöbb gondot ez okozta a rendőrségnek. Az emelkedő árak következtében milliók jutottak nyomasztó anyagi helyzetbe, s próbáltak minden eszközzel pénzhez jutni. Kamocsay Dezső tanító Doleviczényi Ferencné tanítónőt lopta meg, s a lopást egyik tanítványára, a tizenkét éves Kardos Pistára fogta.

Kamocsay Óbudán, a Hunor utcai községi elemi iskolában tanított. A tanári szobában az egyik szünetben lopta ki a pénzt Doleviczényiné asztalfiókjából. A tanítónő azonnal szólt az igazgatónak, aki elrendelte, hogy senki se hagyja el az iskolát, s telefonált a detektívekért. Azok meg is érkeztek, s elkezdtek kutatni az eltűnt 347 korona után. A többi között utánanéztek annak is, vajon a lopás után távozott-e valaki az iskolából. Így került szóba Kardos Pista tizenkét éves, ötödik osztályos tanuló, aki — egy pajtásával együtt — délelőtt lógott az iskolából, mert kellemesebb foglalatosságot talált magának. A detektívek elmentek Kardosék lakására,

néhány pofonnal megpróbálták a tett bevallására bírni a gyereket, aki bőgött ugyan, de nem vallott, mivel nem is vallhatott be semmit. A rendőrök alapos házkutatást tartottak Kardos János, ahogy a korabeli lapok írták, „szegény munkásember" lakásában, majd eredménytelenül távoztak. Kardos János mindenesetre kegyetlenul elverte a fiát. A gyerek ezek után sem ismert el természetesen semmit, de másnap elment az iskolába, nem mert már többet lógni.

Folyt a tanítás, majd szünet következett, és a gyerekek kimentek a folyosóra. Kardos Pista, a tíz órai szünet után, amikor a helyére ment, a földön egy húszkoronás bankjegyet pillantott meg, de mert még soha nem látott ilyet, legfeljebb tízkoronást, azt hitte, valami színes számolócédula, és a nadrágzsebébe tette. Néhány perccel később a gyerek benyúlt az inge alá, s ekkor tanítója, Kamocsay Dezső szigorúan kérdőre vonta:

— Mit keresel ott?

— Papírkatonát — felelte a gyerek megszeppenten, mert tartott tőle, hogy a figyelmetlenségért kinéz egy-két nyakleves. A pofonok azonban ezúttal elmaradtak. Kamocsay odalépett a gyerekhez, kikutatta zsebeit, s aztán nagy diadalmasan mutatta fel a zsebében talált húszkoronást. Kardos Pistát bevitte az igazgató szobájába, büszkén jelentve, hogy most már megvan a tolvaj. Értesítették a rendőrséget, ismét megérkeztek a detektívek, s elöljáróban mindjárt lekentek néhány pofont Kardos Pistának. Majd hazavitték, s az apja ismét elverte. Megint csak a rendőrségre vezetett a gyerek útja, ahol újabb pofonokat kapott. Késő este engedték el, mert végül is nem volt rá bizonyíték, hogy valóban ő lopta el a 347 koronát.

A tanítót, mentségére legyen mondva, a nyomor vitte rá a lopásra, s nem hagyta nyugodni a lelkiismeret Kardos Pista miatt. Így hát végül is önként előállt, s bevallotta: ő nyitotta ki Doloviczényiné fiókját a szünetben, s ő vette el a pénzt. Azt a mesét találta ki hozzá, hogy tulajdonképpen egy bizalmas levelet keresett, amelyet valahogy elveszített, és nem tudott szabadulni a gondolattól, hogy a levél csak a pletykálkodásra mindig kész tanítónő tárcájában lehet. Kutatás közben azonban hirtelen lépéseket hallott, s erre a tárcát „öntudatlanul" magához vette és eltávozott. Amikor sikerült valahol magára maradnia, kinyitotta a tárcát, és látta, hogy 347 korona van benne. El is határozta, hogy a pénzt a tárcával együtt visszateszi, de közben a tanítónő már észrevette a hiányt, és panaszt tett az igazgatónál. Erre aztán megijedt, s már nem talált visszautat. Tulajdonképpen félelmében vádolta be a gyereket.

A rendőrség helyt is adott a védekezésnek. A lopás miatt indított eljárást megszüntették, azzal az átlátszó indokkal, hogy nem bizo-

nyítható, miszerint Kamocsay „jogtalan eltulajdonítás célzatával" vette volna el Doleviczényiné pénzét. Kardos János azonban feljelentést tett Kamocsay ellen, hamis vádaskodás bűntettéért. Az ügyészség vádiratot is nyújtott be, s lefolytatták a tárgyalást, amelyen kiderült az is, amit a rendőrség el akart titkolni: hogyan nyomoz a rendőrség egy elemi iskolában, ahová munkásgyerekek járnak. A bíróság példás ítéletet hozott: három és fél évi fegyházra ítélte a hamis vádért a tanítót, s pótolta azt, amit a rendőrség elmulasztott. elrendelte azonnali letartóztatását.

Gyűjtés a postatolvaj javára

A letartóztatások egyébként — a bűncselekményekkel együtt — szaporodtak. Amikor a Nyugati pályaudvari postacsomag-lopás tettesének nyomára jutott a rendőrség, külön rendőr legénységet kellett kirendelni, hogy a felháborodott szomszédok ne akadályozzák meg Gáspár György 43 éves postaszolgának, és orgazdaságért ugyancsak őrizetbe vett feleségének az elvezetését. A szomszédok azt kérdezték a detektívektől: mi lesz ezek után a Gáspárék hét gyerekével? Ki fog nekik enni adni? Ki fizeti a lakbért?

Gáspár a Nyugati pályaudvaron, a 62. számú irányító postahivatalban dolgozott mint postaszolga. A reklamációk révén kiderült. hogy hetenként körülbelül hat csomag nem jutott el a címzettekhez. A posta saját nyomozóhivatala nem jött a rejtély nyitjára, s a rendőrségen tett feljelentést. A detektívek meg is állapították, hogy ki a tolvaj. A házkutatás ezúttal fényesen igazolta a gyanút. Gáspár György óbudai, Lajos utca 8. számú házban levő lakásának padlásán egész raktárra való holmit találtak. Szalámirudakat, konzerveket, vásznakat, szöveteket, a legkülönbözőbb élvezeti és fogyasztási cikkeket foglaltak le bűnjelként. Körülbelül tízezer koronát érő árut raktak kocsira.

A házaspár a rendőrségen meg sem próbált tagadni. Gáspár György elmondta, hogy hetenként kétszer zsákba rakott háromhárom, vagy több postacsomagot, s a zsákot az előre megbeszélt találkozóhelyen átadta feleségének. Egy esztendőn át loptak. Természetesen bűnhődniük kellett érte. A Lajos utcában magára maradt a hét gyerek.

Az Est rendőri riportere írta:

„A konyhában a legkisebb gyerek (hároméves) kávét szürcsölt, a szobában volt még hat gyerek. Nagy rendetlenség volt odabenn,

a detektívek mindent feltúrtak. Szoknyák, blúzok, alsóruhák hevertek a padlón és az ágyakon. Az egyszobás lakásban élt Gáspár postaszolga kilencedmagával. Egy esztendővel ezelőtt még kifogástalan tisztességű ember volt, de sújtotta a drágaság elviselhetetlensége, s egy napon, mikor már nem tudta tovább nézni családja éhezését, hozzányúlt a máséhoz.

Most pedig átadom a szót Gáspár György legidősebb gyermekének, tizenhét éves leányának, aki a következőket mondotta szerencsétlenségükről:

— Kilencen éltünk apám 108 korona havi fizetéséből. Kilencen laktunk egyszobás lakásban, azelőtt még ágyrajárót is tartottunk. Rettenetesen nyomorogtunk, mert kizárólag apám keresetéből kellett fenntartani magunkat. Isten tudja, hogy van az, hogy noha szegény emberek gyerekei vagyunk, mindnyájan nagy kedvet éreztünk a tanuláshoz. Én az iparrajziskolába járok, kisebb húgaim a polgáriba és csak egy gyerek nem jár iskolába, a hároméves. Tessék megnézni két húgom bizonyítványát, tiszta kitűnő! Szomszédainkkal mindig rossz viszonyban voltunk. A szomszédok sohasem szerettek bennünket, kinevettek minket, hogy szegény emberek a szülők, s mi gyerekek mind iskolába járunk, és nem segítünk keresni apánknak. Szegény anyánk sokat tűrt, szenvedett. Szegény anyánk egyszerű, de nagyon finom lelkű nő. Reggeltől estig dolgozott ránk, hősiesen szenvedett annak reményében, hogy minekünk, akik tanulunk, majd jobb dolgunk lesz. Anyánk a sok szenvedésbe belepusztult; nincs még negyvenéves se, de hetvennek látszik.

Jött a háború. Addig is sokat szenvedtünk, hiszen két testvéremnek gyenge a tüdeje, az egyik öcsém pedig idegbeteg. Sok kellett doktorra meg patikára.

Egy évvel ezelőtt apámat valami jelentéktelen dologért harminc korona pénzbüntetésre ítélte a posta. Ez a harminc korona olyan nagy csapás volt nekünk, hogy azt más nem is tudja átérezni. Apám 108 korona helyett rendesen 30—40 koronát hozott elsején haza. Mert levontak az előlegre és levontak a szövetkezet számára, ahol bevásárolt. Egyszer csak 12 koronát hozott haza, sőt megtörtént az is, hogy 1 korona 20 fillér fizetést kapott.

Mikor 30 koronával megbüntették, én elmentem az azóta már elhalt postatanácsoshoz, és sírva könyörögtem neki, hogy engedjék el a büntetést. A postatanácsos ezt felelte:

— Takarodjék ki!

Kétségbeesésemben összekulcsoltam a kezem, és könyörögve figyelmeztettem Molnár József postaszolga esetére. Megmondtam neki, hogy Molnár megölte a hat gyermekét a nyomor miatt. Mi is erre a sorsra jutunk. A postatanácsost meghatották ezek a szavak, de nem tett érdekünkben semmit.

A háború drágaságát nem bírtuk elviselni. Akárhányszor megtörtént. hogy két napig nem ettünk egy falatot sem. Egyik húgom egyszer elájult az éhségtől. Egy másik húgom, miután már két napig nem evett, így szólt édesanyámhoz:

— Mamuskám, van kenyér?

Anyám, aki maga is éhezett, összeesett, mikor gyermekének ezeket a szavait hallotta. Valamennyien bevonultunk szobánkba és keservesen sírtunk. Este hazajött az apánk, ő is éhezett. Komoran nézett maga elé, azután így szólt hozzánk:

— Megöllek benneteket mind. Én már nem bírom tovább.

Vigasztaltuk apánkat, és vacsora nélkül aludtunk el. Egy évvel ezelőtt apánk megfeledkezett magáról, és elkövette azt a bizonyos dolgot. Anyám többször mondta neki:

— Ne csináld!

Apám mindig csak azt felelte:

— Akkor meghaltok éhen.

Isten tudja csak megmondani, mennyit szenvedtünk. Örömünk sohasem volt. Miután valamennyien jó tanulók vagyunk, mindnyájan tandíjmentességet élveztünk, még a könyveket is ingyen kaptuk az iskolában. Szegény kis húgaimnak sokat kellett szenvedni az iskolában. Minden gyereknek volt uzsonnája, nekünk sohasem volt.

Most mit csináljunk? Mihez fogjunk? A detektívek elvitték utolsó krajcárunkat is. Nincs egy fillérünk sem. Azt hittem, meghalok szégyenemben. Képzelheti, milyen éjszakánk volt. Hároméves testvérem, aki mindig édesanyámmal szokott aludni, kereste anyánkat.

— Hol a mama? — kérdezte szüntelenül és keservesen zokogott.

Aztán kórusban sírtunk valamennyien, itt állunk szülők nélkül, biztató vigasztalás nélkül . . ."

Megtörtént a magyar bűnügyi krónikában páratlan esemény: társadalmi gyűjtés indult egy letartóztatott családjának megsegítésére. Több mint 1300 korona gyűlt össze, amelyet havi kétszáz koronás részletekben küldtek el a nyomorgó családnak. A legidősebb lány vőlegénye, egy cukrászsegéd, heti hetvenöt koronás keresetét ajánlotta fel, a rendőrség pedig, jóllehet hasonló bűnügyekben ezt még soha nem tette meg, szabadon bocsátotta Gáspár Györgynét, hogy gondoskodhassék családjáról.

A Budapesti Rendőr-főkapitányságnak egyre több munkát adott az elkeseredett fővárosi lakosság kordában tartása. Az üzletek előtt egyre hosszabb sorok kígyóztak, sokan már hajnali kettőkor odaálltak, ha lisztet vagy cukrot osztottak. Verekedésekre, veszekedésekre került sor, s a rendőrök odakényszerültek a hosszú sorok mellé rendet tartani. Hajnaltól késő estig ott tartózkodtak az élelmiszerüzletek előtt, maguk is korgó gyomorral, fáradtan, elkesere-

detten, miközben asszonyaik a város más pontján álltak sorban egy kis élelemért. S ezeket a rendőröket vezényelték az éhség-megmozdulások ellen. Jóllehet nem tartozott a budapesti rendőrség hatáskörébe, de miniszteri parancsra mégis húsz gyalogos rendőrt vetettek be a csepeli éhségzendülés idején. A község piacán egy szabadságos katona felrúgta a fantasztikusan magas árat számító kofa kosarát. Közbeléptek a községi rendőrök, de a vásárlók a katona pártjára álltak, s ki kellett hívni a katonai őrséget a Weiss Manfréd gyártól. A szabadságos katonát bekísérték a községházára, amely elé lassan több ezres tömeg gyűlt össze. A hangulat egyre forrósodott, kövekkel dobálták az épületet. A főszolgabíró az erzsébetfalvai kapitánysághoz fordult segítségért, ahonnan húsz gyalogos és két lovas rendőr indult a helyszínre. Mire odaértek, a felháborodott emberek már betörték a községháza összes ablakát, de aztán sikerült szétoszlatni a tömeget. Este azonban ismét vagy két és fél ezren gyűltek össze a Fő téren. A főkapitányságról indultak gyalogos rendőrök Csepelre, s rohammal, kardlappal és kardéllel oszlatták szét a tömeget. Hat rendőr sérült meg az összecsapásban. S nyugalmat végül is csak két század kirendelt 38. gyalogezredbeli katona tudott úgy ahogy biztosítani.

Felmentés sok pénzért

Egyre kevesebben látták már a katonákban a hazát védő hősöket. s egyre több katona akadt, akinek semmi kedve nem volt hősként szenvedni és elesni „az urak háborújában" a frontokon. Szaporodott a katonaszökevények száma. A bécsi és a budapesti rendőrség együttesen nyomozott a nagy katonaszabadítási ügyben. Kiderült, hogy Budapesten valóságos okmánygyár működött, s szállították ezerszámra Bécsbe a hamis katonai igazolványokat, amelyekkel osztrák állampolgárok megmenekülhettek a katonai szolgálattól.

A nyomozás úgy kezdődött, hogy Bécsben négy népfelkelői igazolványlapot — amely tulajdonosát mentesítette a katonai szolgálat alól — a polgári hatóságok gyanúsnak találtak. Mind a négy igazolványlap azt igazolta, hogy tulajdonosuk alkalmatlan a katonai szolgálatra. Az éber bécsi tisztviselők — mondani sem kell, hogy döntő fontosságú beosztásukra való tekintettel, ők is mentesültek a katonai szolgálattól — utánanéztek a katonaságnál, s kiderült, hogy egyik igazolvány sincs lajstromozva. A bécsi rendőrség letartóztatta a négy embert. aki némi vallatás után bevallotta, hogy a népfelkelői

igazolványok hamisak, és egy ügynök közvetítésével Endrey László székesfővárosi tisztviselőtől jutottak hozzájuk. Körülbelül tízezer koronába került a négy igazolvány. Hogy ebből mennyit kapott az ügynök és mennyit Endrey, azt természetesen nem tudták. Nekik csak az volt a fontos, hogy megmeneküljenek a katonai szolgálat alól.

Ezekkel a vallomásokkal a bécsi rendőrség Budapestre küldte dr. Weinberger fogalmazót, aki Szentkirályi Béla budapesti rendőrtiszttel együtt folytatta a magyar fővárosban a nyomozást. A négy bécsi vallomás birtokában már nem volt nehéz dolguk. Könnyen és gyorsan kézrekerítették Endreyt, aki már nem dolgozott a székesfőváros katonai ügyosztályán, onnan ugyanis 1916 februárjában elbocsátották, mert főnökei észrevették, hogy túl sokat tárgyal az ügyfelekkel a folyosón. Az egyik kerületi elöljárósághoz helyezték át, s gondoskodtak arról is, hogy ne kapjon újabb felmentést. Február végén kellett volna bevonulnia. Endrey azonban alkalmatlansági bizonyítványt szerzett magának, s mint a nyomozás megállapította, katonaszökevényként is tovább árusította más, kellő anyagiakkal rendelkező katonaszökevényeknek a hamis iratokat.

Endrey nagyon egyszerűen szervezte a dolgot. A székesfőváros katonai ügyosztályán vörös népfelkelői igazolványokat lopott, le is bélyegezte, s aztán úgy állította ki, ahogy a „megrendelő" kívánta. Az ügynökre mindössze azért volt szüksége, mert nem akart túl sok emberrel közvetlenül tárgyalni. Jobbnak látta, hogy ha a forgalmat jórészt olyasvalaki bonyolítja le, akinél nem szúr szemet, ha sok emberrel érintkezik. Végül is az a néhány alkalom, amikor Endrey közvetlenül ügyintézett, elegendő volt ahhoz, hogy kipenderüljön a paradicsomból, a katonai ügyosztályról. Egyébként, amíg ott dolgozott, minden alkalommal a legszabályosabban értesítette az illetékes katonai hatóságot is arról, hogy vásárlója a sorozáson alkalmatlannak bizonyult, s így lebukástól nem kellett tartania. Később azonban ezt már nem tehette meg, hiszen az is nehézségekbe ütközött, hogy újabb népfelkelő-igazolvány űrlapokhoz jusson. Eleinte egy volt kollégája, Csicsmancay Károly szerzett neki blankettákat, természetesen több ezer koronáért, de később már nem vállalkozott erre. Ekkor Endrey, aki ismerte a járást, néhány vasárnap — bármily hihetetlen — egyszerűen bement a katonai ügyosztályra, ott kinyitotta a megfelelő fiókokat, és így jutott újabb űrlapokhoz. Tulajdonképpen nagyon olcsón mérték a felmentéseket, mindössze négyszáz koronát kértek egy igazolványért. Hiába, Endrey kisember volt, csak kisebb összegekben volt képes gondolkozni. Nem úgy, mint Fődi Emil doktor, székesfővárosi tisztiorvos, akinél letartóztatásakor körülbelül kétszázezer korona készpénzt foglaltak le.

Fődit 1916. május 22-én tartóztatták le — életében másodszor. Első alkalommal huszonnégy évvel azelőtt, még orvostanhallgató korában akadt dolga a rendőrséggel. Akkor azzal gyanúsították, hogy részese volt a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank kárára elkövetett csaknem hatvanezer koronás váltóhamisításnak, amelyet bátyja követett el. A rendőrségnek akkor nem sikerült bebizonyítania, hogy az orvosnövendék lett volna az a bizonyos „Traun báró", akinek olyan fontos szerep jutott a szélhámosságban. Fődi háborítatlanul megszerezte az orvosi diplomát, s aztán Budapest városának szolgálatába lépett.

Akár csak Endrey, Fődi sem szeretett maga tárgyalni az ügyfelekkel. Dick Zsigmond doktor budapesti ügyvéd volt a felhajtója, aki még mielőtt letartóztathatták volna, főbe lőtte magát. Módszerük az volt, hogy elterjesztették, Fődinek komoly összeköttetései vannak a sorozó bizottságoknál. Arra vigyáztak, hogy főképpen katonai szolgálatra csakugyan alkalmatlan hadkötelesekkel fizettessék meg szolgálataikat, mert így kisebb volt a veszély. A hónapokig tartó nyomozás során összesen harmincöt esetben tudták bizonyítani, hogy Fődi, az ügyvéd közvetítésével, pénzt vett fel azért, mert a sorozó bizottságok alkalmatlannak nyilvánítottak embereket. Kiderült azonban, hogy a harmincötből huszonnyolc valóban alkalmatlan volt, s ezek ellen a megvesztegetők ellen sajátos logikával — talán nem alaptalan a gyanú, hogy az ügy kipattanása után másokat vesztegettek meg —, mindenesetre megszüntették az eljárást. Összesen heten maradtak, akik Fődivel együtt ültek a vádlottak padjára, mégpedig „véderő elleni vétség, valamint hamis orvosi bizonyítvány használatának vétsége" miatt. Köztük két tőzsdeügynök, egy bankár, s egy székesfővárosi tisztviselő.

Rendkívül nehéz, sok talpalást kívánó nyomozás során sikerült a rendőrségnek bebizonyítania, hogy Fődi összesen 171 500 koronát vett fel a katonaságtól mentesülni akaróktól, akiket sértettként idéztek a tárgyalásra, mert olyasmiért adtak pénzt, ami egyébként is járt volna nekik. Itt már nem négyszáz koronás összegekről volt szó. Egy tisztviselő, még a háború első napjaiban, 1914 augusztusában ötezer koronáért váltotta meg a civilségét. Két tőzsdeügynök — pedig közben felmentek az árak — 1915-ben is csak kétezer, illetve kétezerötszáz koronát fizetett. Egy pálinkakereskedő nagyon szerette a fiát, őt Fődi valósággal fosztogatta: három alkalommal három-háromezer koronát, végül pedig tízezer koronát vett fel tőle. Egy borkereskedő tízezer koronát adott, egy másik nyolcat az alkalmatlansági bizonyítványért. Két gyáros két papírért összesen huszonötezer koronát fizetett, egy másik gyáros egyetlenegyért tizenötezret. És így tovább. Fődi a rendőrségen mindent elismert.

Csak azzal mentegette magát, hogy dr. Dick Zsigmond, az élők sorából már önként eltávozott ügyvéd volt a rossz szelleme, ő buzdította a szélhámosságra.

Igaz, hogy a rendőrségen vele sem bántak kesztyűs kézzel. A régi, jól bevált kihallgatási taktikát alkalmazták: előbb egy „rossz ember" vette kezelésbe, hogy aztán egy „jó ember" megpuhítsa. Czövek kapitány ugyan nem ütötte meg a gyanúsítottat — „úriembereket" nem vertek a rendőrségen sem —, de rendkívül durván beszélt vele, lehordta mindenféle gonosztevőnek, legazemberezte, s ez elég rosszul esett az érzékeny lelkű tisztiorvosnak. Czövek azt is közölte Fődivel, hogy őt közvetlenül a miniszterelnök bízta meg a nyomozással, mégpedig teljhatalommal, s ha ő akarja, nagyon keserves lehet Fődi sorsa. Aztán Lengyel detektív, mintha a család megbízásából tenné, éjszaka megkereste a letartóztatott orvost cellájában, néhány vigasztaló mondat után azt ajánlotta, hogy Fődi mondjon el mindent, akkor külön szobába költözik a cellából, saját bútorait használhatja, kintről küldhetnek be neki kosztot, és egyébként is mindent megtesznek majd a kényelméért. És Fődi vallott, elmondta, hogy kitől mennyi pénzt vett fel.

De csak annyit ismert el, hogy ő legfeljebb katonaszabadító, ám nem csaló és nem szélhámos: ő igenis megszolgálta azt a pénzt, amit kapott. Eljárt Gere Gyula vezértörzsorvosnál. Strauss ezredorvosnál, Majthényi ezredorvosnál, hogy találják alkalmatlannak „védenceit". A rendőrség azonban azt szerette volna, hogy ha a megvesztegetők többsége csak sértettként szerepel az ügyben. Fődi elé tárták, hogy a megszabadítottak legtöbbjének híres orvostanároktól voltak bizonyítványai súlyos betegségeiről. Csak a vak nem vette észre persze, hogy minél gazdagabb valaki, annál híresebb orvostanároktól, és annál súlyosabb betegségekről kapott bizonyítványt. Alighanem ezek a bizonyítványok is súlyos ezer koronákba kerültek. A kapott utasítás szerint azonban Czövek kapitánynak e tekintetben vaknak és süketnek kellett lennie. Hiszen botránynak elég volt Fődi doktor ügye, mindent megtettek, hogy a szálak ne nyúljanak túl messzire.

Köpenicki kapitány — Pesten

Milliókat öltöztettek egyenruhába. A szélhámosok is hamarosan átlátták, hogy az egyenruha milyen előnyös lehet. Ollé Ferenc például őrmesteri egyenruhát szerzett magának, s aztán szélhámoskodni kezdett. Beállított például a Nyugatin az állomásparancsnok-

ságra, durva „katonás" modorban kijelentette, hogy ő katonai detektív, s mivel a Rákospalotára induló vonatra sok katona szállt fel, akinek szerinte nincs kimaradási engedélye, maga mellé parancsolta Fehér József szakaszvezetőt, ellenőrzésre.

A szakaszvezető — hiszen erre tanították — gondolkodás nélkül engedelmeskedett a feljebbvalónak, és követte az „őrmestert" a rákospalotai vonathoz. Az állítólagos katonai detektív sorra járta a vagonokat, s akinek nem tetszettek az iratai, azt leszállította a vonatról. Öt baka akadt a horgára, ezeket Fehér szakaszvezető közreműködésével elvezette a Falk Miksa utcába, a Károly főherceg laktanyába.

Bevezette a közlegényeket az udvarra, s egyenest a fogda felé terelte őket. Ott rákiabált a szolgálatot teljesítő Spiró Sándor bosnyák ezredbeli káplárra, hogy csukja le a katonákat. Az ügyeletes foglár természetesen szintén engedelmeskedett. Az öt bakát egy cellába zárta, de az őrmester előbb elszedte a katonák pénzét, körülbelül száz koronát. Ez is így volt szokásos: aki fogdában ül, annál nem lehet pénz. Az őrmester eltávozott, s amikor néhány óra múlva megtörtént az őrségváltás, s a foglárnak el kellett számolnia a fogdásokkal, kiderült, hogy az öt katona szabályos parancs nélkül ül. Hiába várták vissza az őrmestert, nem jelentkezett. Így aztán jelentést tettek a főkapitányságon, ahol elkezdték keresni a „katonai detektívet".

Három nap múlva eredményt hozott a nyomozás. A következő vasárnap ugyanis beállított egy gyalogos őrmester a Mária Terézia laktanyába, és az ott szolgálatot teljesítő tiszttől őrjáratot kért, mert, mint mondta, a Gömb utcában egy századosnak több közlegény nem engedelmeskedik, s ő azokat be akarja kísérni. A tiszt nyolc közlegényt bocsátott az őrmester rendelkezésére, teljes felszereléssel. Az őrjárat nekivágott a városnak. Az őrmester előbb a Nefelejcs utca 4. számú házban levő étkezdében „intézkedett", egy civil és egy káplár veszekedésében. Az őrmester parancsot adott, hogy a civilt be kell kísérni. A szerencsétlen megpróbálta megvesztegetni az őrmestert. Sikerült. Elengedték, s a furcsa őrjárat bolyongott tovább. Kocsmáról kocsmára jártak, mindenütt igazoltatták a katonákat, sikertelenül. Az őrjárat parancsnoka egyre idegesebb lett. Gorombáskodott valakivel, akinek teljesen rendben voltak a papírjai. S ez lett a veszte. A sértett felháborodásában telefonált a Nyugati pályaudvar állomásparancsnokságára, s jelentette, hogy miféle modorban folyik az igazoltatás. Az állomásparancsnokságon még élénken élt a néhány nappal ezelőtti botrány emléke. S ott volt Fehér József szakaszvezető is, akinek akaratlan segédletével a „katonai detektív" kifosztotta a vonatról leszállított katonákat.

Az állomásparancsnokság ügyeletes tisztje úgy döntött, hogy Fehért, aki ismeri a szélhámost, négy emberrel őrjáratba küldi a másik őrjárat ellen. A Hermina úton szembe is találkoztak. A szakaszvezető felismerte az „őrmestert". Felszólította a másik őrjáratot, hogy adja meg magát. Csakhogy azok kilencen voltak, Fehérék meg öten. S az őrmester azonnal parancsot adott embereinek, hogy fejlődjenek rajvonalba, s már vezényelt is:

— Cél!

A valódi őrjárat megfutamodott. Messziről azért követték az őrjáratot. Fehér gyorsan elszaladt telefonálni, s a Mária Terézia laktanyából tíz fő erősítést kaptak. Végre az István úton sikerült letartóztatni az őrmestert embereivel együtt. Ott derült ki, hogy a budapesti „köpenicki kapitány" Ollé Ferenc, Kisújszálláson született, és mindössze huszonnégy esztendős. A főkapitányságon aztán kiderült az is, hogy a szélhámosságok sorát követte el mint a katonai hatóságok képviselője, de mindeddig még senki nem tett ellene feljelentést.

Előfordult például, hogy este tíz órakor maga mellé parancsolta az 1. számú honvéd-gyalogezred négytagú őrjáratát, amelyet Szántai István őrvezető vezetett. A Nagyfuvaros utcába vezette őket, ahol vendéglőről vendéglőre, kocsmáról kocsmára jártak, s összeszedték a katonákat, akiknek nem volt kimaradási engedélyük. Az őrmester ragaszkodott ahhoz, hogy kivont karddal hajtsák végre a kocsmákban az igazoltatást. Betértek még a Nap utcai Viktória-szállóba is, ahol az ott-tartózkodó hölgyek mellől felébresztették a nyugodtan szendergő katonákat, s elvették a pénzüket. Két katonát magukkal vittek. Összevissza bolyongtak velük a városban, aztán Ollé elzavarta őket. Szántai ekkor gyanút fogott, s megpróbálta őrizetbe venni Ollét. Felszólította, hogy adja át a kardját. Ollé engedelmeskedett, s még az ellen sem tiltakozott, hogy négyen közrefogták és be akarták kísérni a kaszárnyába. Útközben azonban megszökött, kiugrott őrzői közül és futásnak eredt. Az öreg népfelkelők nem bírták a futást úgy, mint a fiatal szélhámos. S a készültségnél sem tettek jelentést a történtekről, mert féltek, hogy végül még őket fenyítik meg.

Egy másik este Koczka István székesfővárosi villamosgépészt a Podmaniczky utca és a Teréz körút sarkán levő Árpád-pincéből vezette ki Ollé a szokásos módon szerzett őrjárattal. Nyolc emberrel kísértette a Ferdinánd-hídig, ahol elvette a pénzét és elengedte. Útközben, ha utcai nőkkel találkoztak, az őrjárat-parancsnok megpacskolta őket. Az egyiket, aki valami megjegyzést tett, az őrmester pofonvágta. Egy úr, aki miniszteri titkárnak mondta magát, beavatkozott a dologba. Ollé erre őt is letartóztatta. A titkár úr kénytelen

volt a szuronyos katonákkal tartani. Útközben segítséget kért a 711. számú rendőrtől, de az nem mert a katonák dolgába avatkozni. A Ferdinánd-hidat, úgy látszik, különösen kedvelte Ollé, mert a miniszteri titkárt is odáig vezette, ott elvette a pénzét és aztán elengedte. Ez az úr sem tett feljelentést, valószínűleg attól tartott, hogy részletes vallomást kell tennie az ügyben, s akkor kiderül, hogy utcalányok körül kódorgott.

A szélhámos katonai áldetektív bűnlajstromán szerepelt még egy-két hasonló csíny. Az Aréna úton például egy szükségkórházban megmotozta a katonákat, azt állítván: feljelentés érkezett, hogy ott hazárdjátékot játszanak. A megmotozottaktól elvette a pénzüket. Hónapokkal előbb Ollé Szolnokon parancsolt maga mellé egy őrjáratot. Kétlovas kocsit bérelt, és a katonákkal együtt elhajtatott Törökszentmiklósra. Mielőtt azonban beértek volna a községbe, a katonákat a kocsissal együtt visszaküldte Szolnokra, mégpedig gyalog. Ő maga hajtott el egy kereskedő házához. A kocsit beállította az udvarba, és kétszáz koronát kért a kereskedőtől azzal az ürüggyel, hogy malacot akar vásárolni, azután mindjárt visszajön, és megadja a pénzt, addig is a kocsit az udvaron hagyja. Soha többé nem jelentkezett természetesen, a kereskedő akkor tudta meg, hogy rászedték, amikor a kocsis megtalálta nála a kocsiját.

Soha nem derült ki, hogy összesen mekkora összeget szélhámoskodott össze Ollé. Annyit megállapítottak, hogy őrmesteri egyenruhát nem volt joga viselni, csak szakaszvezetőit. Egyébként megjárta a frontot, s hősiességéért kis- és nagyezüst vitézségi érmet is kapott. Azzal védekezett, hogy a harcokban nagyon elkoptak az idegei, úgy vélte, joga van itthon egy kis szórakozásra, s valahogyan pénzt kellett szereznie hozzá.

Schreiber, a „kurir"

Talán Ollé ihlette meg Schreiber Dezsőt is. Schreiber ekkor már két évtizedes hírnévnek örvendett: 1896 tavaszán kétszer egymás után szökött meg Papakosztával együtt a pestvidéki ügyészség fogházából. Érthető, hogy ilyen kiemelkedő személyiség nem egyszerű őrmesternek öltözött, hanem századosnak. S nem is a budapesti Nyugati pályaudvaron kezdte az akciót, hanem Bécsben, a Westbahnhofon. Onnan este tizenegy órakor indult Budapestre a személyvonat, amelyen a háború óta mindig nagy tülekedés folyt az ülőhelyekért. Még az első osztályon is zsúfoltan voltak az urak.

Kisebb összegekért persze az állomásfőnökségen azért el lehetett intézni, hogy valakinek szakaszt foglaljanak. Így tett Elek Sándor budapesti részvénytársasági igazgató és Kriegner György, a nagybossányi bőrgyár igazgatója is. Kínos meglepetésként érte őket, amikor kardját csörtetve belépett a fülkébe egy ötvenévesnek látszó, beretvált arcú százados.

— Kurir vagyok! — jelentette ki magabiztosan. Az urak már bele is nyugodtak, hogy a katonai futár miatt el kell hagyniuk a fülkét, és a folyosón álldogálva zötykölődik át az éjszakát, de a százados engedékenynek bizonyult. Rendkívul udvariasan folytatta:

— Kurir vagyok, fontos iratokat viszek, de az uraknak megengedem, hogy itt maradjanak.

A katonatiszt ezután bemutatkozott:

— Báró Farkas Jenő, császári és királyi kamarás.

Ezután kigombolta szőrmegalléros bundáját, s ekkor a két civilnek elég bámulni valója akadt. Vaskoronarend és Signum Laudis díszítette a mogorva arcú, fogatlan százados mellét.

Miközben levetette kabátját, jelentkezett az ordonánca, aki őrmesteri rangjelzést viselt. Egy csomó bőröndöt rakott a fülkébe. A kurir fontoskodva jegyezte meg:

— Ebben vannak az iratok...

A százados végül is a legkedvesebb embernek mutatkozott. Finom pálinkával kínálta meg a civil urakat, akik természetesen nem merték visszautasítani. Tizenegytől egy óráig itták a hős pálinkáját. Ekkor a civilek elaludtak.

Elek Sándor Érsekújvárnál felébredt. Melléhez kapott, és ijedten konstatálta, hogy pénztárcája, amelyben ezerkétszáz korona volt, hiányzik. Felkeltette Kriegnert és az alvást színlelő századost is. Kriegner is melléhez kapott, az ő pénztárcája is hiányzott, 5800 koronával.

Elek igazgató éktelen lármát csapott, mire felébredt az összes utas. Az igazgató szemébe vágta a katonatisztnek:

— Százados úr, a pénzt az ön szolgája lopta el!

— Kikérem magamnak a gyanúsítást — felelte a százados. — Az én szolgám nem tolvaj.

Majdnem pofozkodásra került sor a fülkében, hívták a kalauzt. Az mindenütt kereste a vonaton a gyanúsított tisztiszolgát, de sehol nem találta. A legközelebbi állomáson, Párkánynánán csendőröket hívtak segítségül. Azok nem tehettek mást, mint hogy felszálltak a vonatra, és elkísérték az első osztályú fülke utasait Budapestig.

A Nyugati pályaudvar katonai állomásparancsnokságára a százados úr meglehetősen magabiztosan lépett be. Szervusszal üdvözölte az inspekciós huszárfőhadnagyot, aztán elővette katonai okmányait,

amelyek kétségtelennek látszó módon igazolták, hogy báró Farkas Jenő századosnak akadt afférja Elekkel és Kriegnerrel. „Farkas" az állomásparancsnokságon is hangoztatta, hogy bőröndjeiben fontos okmányok vannak. Az ügyeletes tiszt azonban logikusan gondolkozott. A katonai futár szabályzat egészen más előírásokat tartalmaz, mint amilyeneket Farkas látszott követni. Ezért felnyitotta a táskákat. Okmányokat ugyan nem talált, de az egyikben tizennégy pénztárcát igen. Ez már több volt mint gyanús. „Báró Farkas Jenő" a főkapitányságra került.

Czövek Sándor rendőrkapitány kezdte felvenni a jegyzőkönyvet. Annak rendje-módja szerint felírta a kihallgatási jegyzőkönyv tetejére a gyanúsított adatait: báró Farkas Jenő, született ekkor és ekkor, itt és itt. Aztán mindjárt dobhatta is el a kiállított űrlapot. Mert belépett a szobába Hegedűs detektív. s amikor megpillantotta, a „századost", mindjárt így köszöntötte:

— Szervusz Dezső, nem emlékszel rám?

— Semmi Dezső — méltatlankodott Schreiber.

— Ne okoskodj, Schreiber Dezső. Mutasd meg a jobb karodat. Szigony és szív van rátetoválva.

Schreiber ezek után beismerte, hogy ő csakugyan Schreiber. Megnevezte bűntársát is, Strasszer Sándort, akivel a váci fegyházban ismerkedett meg. Egyébként pedig beismerte, hogy sorozatosan követett el vasúti lopásokat századosi egyenruhában, összejátszva az őrmesteri egyenruhában feszítő Strasszerral. Mint elmondta, egész életében vasúti lopásokból élt, s öreg már ahhoz, hogy ötvenen túl pályát változtasson. A háborúban azonban civilként utazni rettenetesen kényelmetlen, olyan zsúfoltak a vonatok, hogy legfeljebb a zsebtolvajok érezhetik jól magukat. Ezért találták ki az egyenruhás trükköt. Így kényelmesen is utaztak, s a bizalom is nagyobb volt irántuk, nyugodtan „dolgozhattak".

Rendőr—katona háború

Egyre fogyatkozott azonban a bizalom a katonák iránt. S különösen a közkatonák iránt lett egyre bizalmatlanabb a rendőrség. Egyre gyakrabban került sor ádáz csatákra rendőrök és katonák között. S még csak meg sem büntették Csillag István rendőrt, aki agyonlőtte Ölvedi Gábor 7. ezredbeli huszárt. A szabadságos katona a Soroksári út 56. szám alatt levő Közvágóhíd kávéházban üldögélt — civil ruhában —, amikor a rendőr az igazolványait kérte. Valami

nem tetszett a huszár papírjaiban, s a rendőr felszólította Ölvedit, hogy kövesse. A nyomaték kedvéért megfogta mindkét vállát, s az ajtó felé lódította, mindjárt le is tegezve áldozatát:

— Jössz, vagy nem jössz?

Ölvedi tiltakozott a durvaság ellen, de ez csak olaj volt a tűzre. A rendőr most már káromkodva lökdöste kifelé a huszárt. Ölvedi követelte, hogy hívjanak egy másik rendőrt, aki tisztességes hangot használ. Csillag ekkor mellbe vágta Ölvedit, és megkezdődött a dulakodás. Mindketten a földre estek, birkózás közben végighemperegtek a padlón. Senki nem sietett a rendőr segítségére. A rendőr nagy nehezen kiszabadult Ölvedi fogásából, és kardot rántott. A civil ruhás huszár megragadta a kardot és görcsösen szorongatta, mert tartott tőle, hogy ha elengedi, Csillag azzal sújt le rá. A rendőr ekkor kivette revolverét, és többször egymás után rálőtt Ölvedire. Öt lövés után Ölvedi vérezve feküdt már a földön, amikor megkapta a hatodik, halálos golyót is. A vizsgálat során kiderült az is, hogy a rendőrnek semmi oka nem volt arra, hogy Ölvedit, aki szabadságra érkezett haza a harctérről, előállítsa.

A háború harmadik esztendejében mindennapossá váltak a rendőrök és a katonák között a verekedések, összeütközések. Jánossy Béla V. kerületi rendőrfelügyelő, aki annak idején „jó nevet szerzett magának" mint a munkástüntetések ellen intézett rendőrattakok vezénylője, egy bosnyák őrmester jobb kezét kardjával levágta.

Az őrmester, Musztics Avdia, egy vasárnap reggel érkezett Budapestre. A harctérről engedték haza, s miután holmiját elhelyezte a pályaudvari csomagmegőrzőben, sétára indult. Kora délután összeakadt két bosnyák katonával, s a harctérről hazaérkező katonák szokása szerint kocsmázni indultak. A két katona később továbbutazott, s este tíz óra tájban a már alaposan ittas Musztics Avdia egyedül tért be a Vadász utca és a Hajnal utca sarkán Lukács Gyula kocsmájába. Bort kért, de mert részeg volt, a vendéglős nem adott neki. Az óriási termetű bosnyák őrmester erre az asztalra csapott, és káromkodni kezdett. A lármára egy háromtagú rendőrőrjárat érkezett, s be akarta kísérni a közeli kapitányságra a katonát. Musztics Avdia védekezett, de végül mégis előállították a kapitányságra, ahol összevissza verték.

A rendőrségről azután telefonáltak a városparancsnokságra, hogy küldjenek katonai mentőkocsit a részeg katonáért. Mikor a mentő megérkezett, a bosnyák valahol hozzájutott az egyik katona bajonettjéhez. Jánossy Béla rendőrfelügyelő erre kardot rántott, s egyetlen metszéssel levágta Musztics Avdia jobbját. Most már a civil mentőket is kihívták, de azok sem tehettek semmit; csak a bőr tartotta az őrmester kezét. A mentők azt is feljegyezték leletkönyv-

vükben, hogy a csonkításon kívül Musztics Avdia fejtetőjének közepén és bal oldalán öt centiméteres vágott seb, a jobb vállon körülbelül öt centiméternyi lekanyarított vágott seb, a bal kar oldalán körülbelül tíz centiméter hosszú, egy centiméter mély tátongó seb volt látható. A hadikórházba vitték az őrmestert, ahol megállapították, hogy a rendőrfelügyelő kardja a kézközép minden csontját átmetszette. A levágott jobb kezet spirituszba helyezték, s megkezdődött a harc: a rendőrhatóságok vagy a katonai hatóságok vizsgálják-e ki az ügyet. A katonák nem tűrték, hogy a főkapitányság emberei kihallgassák a sérült katonát. A főkapitányság nem tűrte, hogy a katonai hatóságok kihallgassák Jánossy rendőrfelügyelőt, aki a sérülést okozta. Az ügyben, akár csak a legtöbb összecsapásban, soha nem született ítélet.

1917-re már valóságos háború dúlt a rendőrök és a katonák között. A katonák, akik megjárták a frontokat, gyűlölték már a háborút, és a rendőrökben azok rendjének őreit látták, akik őket szenvedni és annyi bajtársukat meghalni küldték. A rendőrök pedig — bennük még buzgott a „hazafiság", s különben is igyekeztek úgy ellátni szolgálatukat, hogy felmentésük megmaradjon és legalább nekik ne kelljen bevonulniuk — minden Budapesten található katonában lógóst láttak, aki a közrendet veszélyezteti, ahelyett hogy győzne a frontokon. A lakosság egyre inkább a katonák pártján állt: csaknem minden családban akadt katona, a rendőr pedig puskaport sem szagolt, csak az otthonmaradottakkal, túlereje birtokában, „csatázott". Ha rendőrök és katonák összeakaszkodtak, az odasereglett „közönség" meg sem tudakolta, hogy mi történt, mindjárt a katonák pártjára állt...

Így történt ez a „Madách utcai csatában" is. Katonák és rendőrök vívták, a békésnek ígérkező áldozócsütörtök estéjén. Ebben a józsefvárosi utcácskában hat kiskocsma sorakozott egymás mellett, mintegy 150 méternyi távolságon belül. Szabadságos katonák mulattak a 16. számú házban, Glück Vilmos söntésében is. Manyáf Károly 4. tüzérezredbeli katona és egy gyalogos őrmester kedvesüket átkarolva nagy murit csapott annak örömére, hogy megúszták Doberdót. Az üzletben verkli is szólt. Több száz gyerek álldogált a söntés ajtaja és ablakai előtt, és nagy örömmel figyelték, miként szórakoznak a katonák. Közben a tüzér berúgott, kötekedő kedve támadt. Kiment az utcára, kergetni kezdte a gyerekeket. Egyetlenegyet sem ért utol, ám az egyik kapuban állt egy süketnéma fiatalember, akire a tüzér rákiáltott, hogy menjen félre az útból. A süketnéma nem engedelmeskedett, mert nem hallotta, mit kiált a katona. A tüzér azt hitte, hogy a fiú kötekedik vele, s azért nem mozdul. Pofonvágta a süketnémát. A süketnéma visszaütött. Ekkor az őrmester is bele-

avatkozott a dologba, otthagyta ő is a kocsmát, s pofonvágta a süketnémát. Az, szegény, csak hadonászott, hogy valahogy megmagyarázza, nem követett el semmit. Az utca népe a katonáknak fogta pártját, rendőrt hívtak, hogy kísérje be a süketnémát. A rend őre annak rendje-módja szerint meg is bilincselte a fiatalembert, s elindult vele a rendőrőrszoba felé.

A tüzér közben még egy pohár bort ivott a kocsmában, s rájött, hogy ezt az ügyet neki és nem a rendőrségnek kell elintéznie. A rendőr és a süketnéma után futott. Meg akarta verni a megbilincselt embert, ezt azonban a rendőr nem engedte. A katona most már a rendőrnek támadt. Segített neki néhány környékbeli lány is, a többi között saját kedvese, Rózácska is. A szerencsétlen rendőr erre kardot rántott, fejbevágta a tüzért és véletlenül megütött egy nőt is. Egyre gyűlt a tömeg, köztük katonák is, akik nem értettek az egészből semmit, csak annyit, hogy egy rendőr ismét megvágott kardjával egy hős katonát. A rendőr attól tarthatott, hogy a felbőszült tömeg agyonveri. Egy ismerős kisfiút elküldött a Karpfenstein utcai őrszobára, ahonnan futólépésben érkezett az erősítés. A tüzér a kocsmában keresett menedéket. A rendőrök a kocsmában keresték a tüzért. Annak már vérzett a feje, a ház lakói mosták a sebet. A rendőrök kijelentették, hogy nem olyan veszélyes a dolog, majd az őrszobán bekötözik. A tüzér el is indult velük, az őrmester azonban nem ment. A rendőrök leteperték az őrmestert, nyakára léptek, gyomron ütötték, összevissza verték, végül megkötözték. Aztán a hajánál fogva hurcolták el a Karpfenstein utcai őrszobára. Alaposan helyben hagyták barátnőjét, Rózácskát is, aki pedig egészen másként képzelte a vidám este befejezését. Manyáf, a tüzér olyan súlyos sérüléseket szenvedett, hogy kórházba kellett szállítani. A Madách utca és a Mátyás tér környékének lakói pedig felháborodottan csoportosultak az őrszoba előtt. A vérmesebbek az őrszoba megrohanását indítványozták, hogy bosszút álljanak a rendőrökön. A főkapitányságról küldtek ki gyalogos rendőröket és lovas rendőröket, hogy oszlassák szét a tömeget. Ez megtörtént, nem éppen kesztyűs kézzel, de szerencsére különösebb sérülés nélkül.

Pisztolylövések az éjszakában

A város másik pontján, de ugyancsak egy kocsmában kezdődött a legközelebbi rendőr—katona botrány. A Hermina úton Nagy Amadeusz kocsmájában négy vak katona iszogatott. A közeli vakok intézetében laktak, s a világtalan katonák számára berendezett közeli

kosárfonó üzemben dolgoztak. Mielőtt munkahelyükről hazatértek volna, leültek valamit inni, s felidézni a háborús emlékeket, az utolsó képeket, amelyeket életükben láthattak. Este tizenegy tájban felálltak, felvették köpenyüket, megfogták fehér botjukat és elindultak hazafele. Útközben beszélgettek. Botjukkal pedig tapogatták az utat. Egy durva hang szakította félbe a társalgást:

— Takarodjanak már haza, mit keresnek itt ilyenkor!

A vak katonák megálltak, s egyikük, Zsák Ferenc 7-es honvéd megkérdezte:

— Ki maga? Talán a patrul?

A rendőr szó nélkül pofonvágta a vak katonát. A csattanás olyan erős volt, hogy a csendes utcán a mintegy nyolcvan lépésre közeledő Guta Ferenc világtalan katona és ápolója is meghallotta. A vak katonák addig hadonásztak, kapkodtak, míg valahogy megragadták a rendőrt. Közben kiabáltak:

— Látó jöjjön ide! Látó ember jöjjön ide!

A rendőr ki akarta szabadítani magát a kezükből, és eközben Zsák Ferenccel együtt a földre bukott. Sikerült kiszabadulnia, felugrott, kihúzta kardját és vagdalkozni kezdett. Guta Ferencet, aki a hangok után tájékozódva odasietett, két vágás is érte a karján, mindegyik tizenöt centiméternél hosszabb sérülés.

Lovász Sándor 1702-es rendőr, aki olyan vitézül viselkedett mindaddig a vak katonák ellen, most már rendőrsípjával segítséget kért. Több társa szaladt a helyszínre, s ütötték-vágták a vakokat. Egyikük még pisztolyt is rántott, s a katonák közé lőtt, megsebesítve Böjtös Károly karját. A védtelen és védekezésre képtelen embereket csak a vakok intézetéből segítségül hívott katonai járőr szabadította ki a dühöngő rendőrök közül. A vizsgálat ismét alig derített ki valamit. A rendőrök valamennyien kitisztították pisztolyaikat, még azt sem sikerült megállapítani, hogy ki lőtt. De hát a rendőrség nem is nagyon szorgalmazta a vizsgálatot. Boda emberei hovatovább teljesen törvényen kívül — vagy inkább felül — álltak. Azt tehették, ami nekik tetszett. Hiszen Nagy Ernő rendőr-ellenőr, aki egy béna hadirokkantat lőtt agyon, mindössze huszonnégy órát töltött például letartóztatásban, pedig ismét csak oktalanul használta fegyverét.

Óbudán, a Flórián téren történt. Egy utászfőhadnagy tizenkét katonával járta a környéket, hogy összeszedje azokat a katonákat, akiknek nincsenek rendben az irataik. A teljesen néptelen utcákon mindössze hat-hét katonát szedtek össze. Este tizenegy óra után néhány perccel a Flórián térre érkeztek. Itt a Kórház utcai kiskocsmából két tengerészkatonát hoztak ki, s azután folytatták útjukat.

A Flórián téren, mint mindenütt, ahol a katonai őrjárat megjelent, kisebb csoportosulás támadt, kíváncsiak nézték az összeterelt

katonákat a szuronyos őrség között. Amikor az őrjárat már eltávozott, Nagy Ernő rendőr-ellenőr, aki a 15-ös rendőrőrszobán teljesített szolgálatot, és éppen az őrszemeket ellenőrizte, felszólította a bámészkodókat, hogy távozzanak.

— Menjen mindenki haza aludni! — kiáltott a téren ácsorgókra.

Huszák Rudolf azt felelte, hogy a rendőrségnek semmi köze nincs ahhoz, hogy ki mikor megy aludni. A huszonöt éves lakatossegéd nemrégiben szerelt le, mert az orosz harctéren átlőtték a karját, és bal keze megbénult. A rendőr-ellenőr elébe állt:

— Azt akarja, hogy bevitessem?

Huszák a kötözködésre hasonlóval felelt:

— Ilyen gyerek, mint maga, engem ugyan be nem kísér.

Nagy rendőr-ellenőr úr megragadta a fiú karját, és indulni akart az őrszobára. Huszák azonban nem hagyta magát, igyekezett kirántani karját a rendőr kezéből. Tíz-tizenkét járókelő a rokkant katona pártjára állt, a méltatlankodás nőttön-nőtt.

A rendőr-tisztviselő kardot rántott, majd némi hadonászás után meggondolta magát, hüvelyébe dugta az ősi fegyvert, és elővette zsebéből Browning-pisztolyát. A pisztolyt bal kezébe fogva újra megragadta karjánál Huszákot, és a Kórház utca torkolatából a Flórián térre húzta. A rokkant katona néhány lépést ment a rendőr-ellenőrrel, a Flórián tér túlsó sarkánál azonban ismét kirántotta karját kísérője markából. Ebben a pillanatban a rendőr-ellenőr bal kezében elsült a Browning. A golyó a földbe fúródott, de ekkor Nagy Ernő átvette jobb kezébe a pisztolyt, és közvetlen közelből rálőtt Huszákra. A golyó a rokkantat szíven találta, Huszák összeroskadt és meghalt.

A főkapitányságon, ahol Nagyot azonnal kihallgatták, a rendőr-ellenőr azt állította, hogy a Flórián téren ötven-hatvan főnyi tömeg fenyegetően vette körül a katonai őrjáratot és úgy látszott, hogy ki akarják szabadítani az előállított katonákat. Ő az őrjáratot vezető tiszt felszólítására oszlatta szét a tömeget. Glózer Dezső utász-főhadnagy azonban, aki az őrjáratot vezette, megcáfolta ezt az állítást. Szó sincs róla, hogy a tömeg fenyegető magatartást tanúsított volna, s még kevésbé arról, hogy ő akármit kért volna a rendőr-ellenőrtől. A rendőr-ellenőr azt is állította, hogy önvédelemből kellett használni a fegyverét. Azzal próbált védekezni, hogy a téren valaki lőtt, s ő csak azután használt fegyvert. Ezt az állítását is azonnal megcáfolták a szem- és fültanúk: a téren csak a rendőr-ellenőr lőtt.

Az összecsapásoknak úgy próbáltak véget vetni, hogy este kilenc után katonát nem engedtek ki a laktanyából. A kimenő tilalmat Boda Dezső főkapitány kívánta a városparancsnoktól. Azzal az in-

dokolással, hogy neki nincs elég rendőr legénysége, amely a katonákra éjszaka vigyázzon. „Mintha minden katona azzal, hogy az egyenruhát hordja, már szükségessé tenné, hogy rendőr vigyázzon rá" — vélekedett az Az Est cikkírója. — „Ügyetlen volt az intézkedésnek ilyen megfogalmazása. Mert bármennyi ártatlan vagy bajos garázdaságot hoznak is magukkal a katonák, az ország fővárosában szabadságon vagy egyébként időző katonáról nem való kiírni, hogy rendőrnek kell vigyázni reá. Pláne ilyen ügyetlen, izgatott, kíméletlen rendőröknek... Nem tudjuk, nem volna-e hatásosabb, ha nem a katonáknak tiltanák meg, hogy kilenc óra után az utcán mutatkozzanak, hanem a lövöldöző rendőröknek."

A cinkotai bádoghordók

A háború idején alaposan megromlott a közbiztonság. Az 1916-os év legnagyobb bűnügye mégis az a gyilkosságsorozat volt, amelyet még a békés időkben követtek el, de amely csak 1916 májusában került napvilágra. Hamarosan kiderült, hogy ki volt a gyilkosságok tettese, de tovább már nem jutottak. A tömeggyilkos Kiss Béla cinkotai bádogosmestert soha nem találták meg. 1914 őszén ugyanis hadba vonult, s valószínűleg nem élt már, amikor áldozatainak holttestét felfedezték.

Kiss Béla Cinkotán lakott, a helység akkor még nem tartozott a fővároshoz. A Kossuth Lajos utca 40. számú házban bérelt műhelyt. Amikor 1914 őszén hadba vonult, mindent gondosan lezárt. A szomszédok — Takács István gyógyszerész és Silberstein Dávid kereskedősegéd — tovább élték a maguk életét. Nem törődtek az udvar bal oldalára néző kis lakással, amelyet a bádogosmester bevonulásakor lezárt. Két esztendő telt el így, amikor 1916 tavaszán hozzáláttak a ház tatarozásához. A házat eladták, s az új tulajdonos, Kresinszky Márton kőművest fogadott, hogy mindent rendbehozasson. Kresinszky a régi lakóval, Takáccsal közösen vizsgálta meg a házat, hogy hol van javítani való. Az új háztulajdonos kinyittatta az udvaron álló fészert, amelynek egyik kamráját Takács, a másik kettőt azelőtt Kiss Béla használta, de az egész már évek óta lezárva állt. A lakatot most sem tudták kinyitni, de a kőműves egy kalapácsütéssel eltávolította.

A fészerben nem láttak semmi különöset. Rengeteg limlom, rozsdás vasdarabok, bádoglemez maradványok, fahulladék hevert benne. Abban sem találtak semmi különöset, hogy négy bádoghordó is állt

a sokféle kacat között. Mire való a kamra, ha nem arra, hogy különféle holmit raktározzanak benne? A házigazdát és a gyógyszerészt inkább a hordók tartalma érdekelte. Abban reménykedtek, hogy valamiféle festéket találnak. A ház egyik régi tulajdonosa ugyanis vegyi cikkekkel is foglalkozott, s hátha ő hagyta ott a festéket. Megpróbálták hát leemelni az egyik hordó fedelét. Nem sikerült. Talán beleragadt a festék? A kőműves kalapácsa ezúttal is segített.

Nagy nehezen kinyitották az első hordót. Iszonyú bűz csapta meg orrukat. Hozzáláttak a hordó tartalmának megvizsgálásához. Rettenetes látvány tárult szemük elé. Valami zsákfélében egy fekete hajú nő holttestét találták. Csaknem elájultak, úgy tántorogtak ki a szabad levegőre. A gyógyszerésznek eszébe jutott, hogy Kiss Béla a használatlan disznóólban is elhelyezett három hordót. Értesítették a rendőrséget, megkezdődött a helyszíni szemle. Hét hordó — hét nő holttestje, rézgálic oldattal úgy ahogy konzerválva. Gyilkosuk nem lehetett más, mint Kiss Béla. A bádogosmester, aki ekkor már hosszabb ideje, 1914 ősze óta katonáskodott.

Mintegy száz detektívvel kezdték meg a nyomozást a nagy bűnügyben. Volt dolguk elég. A rendőrség történetében — polgári bűnügyben — talán mindaddig nem volt még szükség ilyen hatalmas, átfogó munkára. A legkézenfekvőbb intézkedés, Kiss Béla felkutatása, ugyanis eredménytelen maradt. Annyit már a szomszédoktól is megtudhattak, hogy Kiss Béla hova vonult be katonának, de aztán nyoma veszett. Még azt sem tudták kideríteni, vajon voltak-e egyáltalán hozzátartozói. Akadtak, akik szerint Kiss Béla nős volt, de különváltan élt feleségétől, aki gyermeküket is nevelte. Kiss Bélánéra azonban nem akadtak rá. S mivel nem találtak semmiféle hozzátartozót, akivel kapcsolatot tartott volna, nem sikerült ezen az úton támpontot szerezni. Az utca lakói mindjárt elmondták a detektíveknek, hogy tudomásuk szerint a bádogosmester nem sokkal a frontra érkezése után szerb fogságba esett. Hogy honnan tudják? Állítólag a Vöröskereszt útján levelet írt valakinek a fogságból. Hogy kinek? Az nem derült ki. Pedig jó lett volna látni a levelet. Sokáig kutattak a hadügyminisztérium segédhivatalaiban, amíg megállapították: Kiss Béla a veszteséglistán szerepel. Ám ezzel sem lettek sokkal okosabbak. „Eltűntként" szerepelt, éppúgy eleshetett tehát, mint ahogyan akár fogságba is kerülhetett, ha ugyan nem szökött meg.

Detektívek hada foglalkozott Kiss Béla életének felderítésével. Megállapították, hogy a Kossuth Lajos utcában a bádogosmestert szolíd, szorgalmas iparosnak ismerték, de azért olyan embernek is, aki szeret kirúgni a hámból, szeret mulatni. A szomszédok is tudták, hogy Kiss Béla nagy szoknyavadász volt, sok nő járt hozzá. Egy idő-

ben együtt is lakott egy asszonnyal, s két gyerekkel. A két gyerek azt mondta a szódavizes asszonynak, hogy ők Kiss Béla fiai. Vagy két hónapig tarthatott ez a családi idill, aztán az asszony és a gyerekek eltűntek. S amikor érdeklődtek felőlük, a bádogosmester azt válaszolta, hogy elküldte őket Amerikába.

Ki tudhat még többet Kiss Béláról? Kivel barátkozott? Ki az, akitől újabb nyomot lehetne kapni? Egy barátja volt a szomszédok szerint, mégpedig éppen egy rendőr. Nagy János a neve, s Cinkotán teljesített szolgálatot. És hol van Nagy János? Ő is bevonult katonának. Nem találták meg hosszú ideig — sok Nagy János teljesített szolgálatot az Osztrák—Magyar Monarchia hadseregében akkoriban. És Nagy János — pedig tudnia kellett a lapok tudósításaiból, hogy keresik őt — nem jelentkezett a kórházból, ahol éppen feküdt. Végül mégiscsak rendőrkézre kerult, egy igazoltatás során találtak rá. Hiába faggatták, hiába igyekeztek megtudni valamit tőle, vagy valóban nem tudott semmit, vagy nagyszerűen tartotta magát.

Közben a cinkotai halottasházban napokig folyt a szörnyű felismerési eljárás. Az áldozatok között felismerték Tóth Margitot, Varga Katalin szakácsnőt és egy Tóth Mária nevű lányt, aki még 1906-ban tűnt el. A holttestek között volt Komáromi Erzsébeté is. Erről a lányról egy asztalossegéd felesége beszélt fontos tanúvallomásában:

— 1905 őszén férjem egyik nővére, egy harminchét éves lány, apróhirdetés útján ismerkedett meg a bádogosmesterrel, aki eljegyezte, és házasságot ígért neki. A lánynak volt egy kis kávémérése. Kiss Béla rávette, hogy adja el ezt a kávémérést, és a pénzt, amit kap érte, adja oda neki. A lány túladott az üzleten, a pénzt odaadta a bádogosmesternek, az pedig továbbállt. A férjem ezután felkereste Kiss Bélát, és követelte, hogy váltsa be ígéretét, vagy adja vissza a pénzt. Minthogy a bádogosmester egyikre sem volt hajlandó, házasságszédelgés miatt feljelentettük a rendőrségen... 1906. április 8-ra volt kitűzve Kiss Béla bünügyében a főtárgyalás, de férjem nővére két nappal előbb, április 6-án eltűnt hazulról. Másnap az anyósom, vagyis a lány anyja, levelet kapott tőle, amelyben azt írta: „Édes jó anyám! Bocsásson meg, hogy a rágalmak elől egy időre eltávozok látköréből. Amerikába megyek. Leánya, Margit." Ekkor én azonnal kimentem Cinkotára, de Kiss Bélát nem találtam otthon, csak Nagy János volt a lakáson. A rendőr azt mondta, hogy Kiss hadgyakorlatra vonult be. Ekkor ismét feljelentést tettünk a rendőrségen most már a sógornóm eltűnése miatt, de az eltűnt lányt nem találták meg. Ekkor megtudtuk, hogy Kiss Béla házassági ígéreteinek eltűnt sógornőm egyik barátnője, Komáromi Erzsi is több ízben fültanúja volt. Kértük a törvényszéket, hogy folytassák le a tárgyalást, és idézzék be Komáromi Erzsit, mint hiteles tanút.

A törvényszék ki is tűzte a tárgyalást, de néhány nappal előbb Komáromi Erzsi is nyomtalanul eltűnt.

Ha annak idején a törvényszék nem olyan felületes, s a rendőrséget kéri segítségül Kiss Béla és Komáromi Erzsébet előkerítéséhez, bizonyosan elejét veszi a gyilkosságsorozat folytatásának. A bádogosmester rendszerint apróhirdetés útján keresett nőket, akik némi vagyonkát gyűjtöttek. Azokat, akik szorosabb családi környezetben éltek, futni hagyta, de hevesen udvarolt azoknak, akiknek senkijük sem volt, s eltűnésük nem tűnt fel senkinek. Persze, olyan lányokat alig talált, akiknek semmi néven nevezendő emberi kapcsolatuk nem volt. Ezeket a szálakat aztán a lányokkal íratott rövid levélkékkel vágatta el. A szerencsétlenek — ki tudná megmondani, hogy Kiss Béla hogyan érte ezt el — rendszerint azt írták, hogy elmentek Amerikába, ne keressék őket. És nem is keresték. Csak a holttestükre akadtak rá. Vagy ráakadtak egyáltalán? Hiszen a hét bádoghordóban összesen hét holttestet találtak. S Kiss Béla 1906-tól bevonulásáig adta fel az apróhirdetéseket. Valamennyi áldozatának tetemét megtalálták vajon? A rendőrség azon a véleményen volt, hogy nem. Hiszen ha Komáromi Erzsi holtteste előkerült is, az asztalossegéd nővéréé nem. Pedig hát az is „elment Amerikába". S a rövid levélke után soha többé nem adott életjelt magáról. Több mint valószínű, hogy Kiss Béla őt is meggyilkolta. Mégpedig ugyanúgy, ahogyan többi áldozatát: kárpitoszsinórral fojtotta meg valamennyit. De hát ezt a holttestet nem rejtette bádoghordóba, vagy ha igen, a bádoghordót valahol másutt helyezte el. De hol?

Halálhír a fogolytáborból

A leghatalmasabb munkát Jakubek Jánosné adta a rendőrségnek. A hatóság rendelkezésére bocsátott egy hatalmas képes albumot és egy csomagot, amelyet Kiss Béla adott át neki bevonulása előtt. Jakubekné, aki hetenként kétszer járt takarítani Kiss Bélához, elmondta: ezeket azzal kapta, hogy nagyon vigyázzon rájuk, s ha Kiss Béla elesne a fronton, vigye a tárgyakat a községházára. Az albumban és a csomagban fényképek és képes levelezőlapok, levelek voltak. Nők fényképei és nők keze által rótt szerelmes sorok. Kiss Béla fényképeket, levelezőlapokat és szerelmes leveleket gyűjtött. Mintegy ötszáz nő szerepelt az albumban s a levelezők sorában. A száz főnyi detektívcsoport hozzálátott, hogy kinek-kinek lenyomozza a sorsát. A legtöbbet megtalálták, kit élve, kit holtan. Akik

már a temetőben nyugodtak, továbbra is békében pihenhettek, hiszen ők, bár viszonyuk volt Kiss Bélával, elkerülték a végzetet, és természetes halállal haltak meg. Tíznek nem akadtak nyomára. Hetet a hordókban találtak meg. Alighanem helytálló a feltételezés, hogy a másik tíznek is kárpitoszsinór oltotta ki az életét, bár tetemüket nem találták meg.

Találtak azonban számos holmit, a többi között női ruhákat is Jakubekné lakásán, ahol házkutatást tartottak. Igazán nem lehet alaptalannak tartani a gyanút, hogy Jakubekné is részese volt a bűncselekményeknek, vagy legalábbis tudott róluk. Hiszen miként lehetséges, hogy ő, aki évekig takarított Kiss Bélánál, nem vett észre semmit? A detektívek biztatták az asszonyt, hogy tegyen beismerő vallomást. S Jakubekné jelentkezett is, hogy mindent elmond. És elmondta, hogy viszonya volt Kiss Bélával, sőt a bádogos barátjával, Nagy Jánossal is. Nagy János azonban még azt is tagadta, hogy egyáltalán ismerte Kiss Bélát. Jelentkeztek tanúk, akik együtt feküdtek Nagy Jánossal a kórházban, s többször hallották arról beszélni, hogy valami szörnyű titok nyomja a lelkét. Azt is elmondták, hogy amikor a kórházban olvasták a cikkeket a cinkotai bádoghordók rejtélyéről, Nagy János elmondta nekik, hogy ő tudna beszélni a dologról, mert Kiss Béla neki jó komája volt, sokat mulattak együtt. A betegek fel is szólították Nagyot, hogy jelentkezzék a rendőrségen, de ő csak legyintett, mondván, hogy semmi köze az ügyhöz, nem tartozik rá.

Nagy János azonban kitartott amellett, hogy volt betegtársai fantáziálnak, ő semmi ilyesmit nem mondott, s még a szembesítések után sem volt hajlandó elismerni még annyit sem, hogy egyáltalán ismerte Kiss Bélát. Annyit persze könnyű volt rábizonyítani, hogy sülve-főve együtt voltak, testi-lelki jó barátja volt a gyilkos, de Nagy Jánost ez sem törte meg. Azért pedig nem lehet bíróság elé állítani senkit sem, mert letagadja a barátját. Bizonyítékot nem sikerült szerezni ellene.

Több siker koronázta annak a detektívcsoportnak a munkáját, amely az állítólagos Kissné és gyermekei után nyomozott. Sikerült megállapítani, hogy 1913 januárjában Kiss Béla Pesadik Juliskával és annak két gyermekével élt együtt. Felkutatták a nő rokonait is, akik a még fel nem ismert holttestek egyikével azonosították az asszonyt. A két gyermeket is megtalálták. Őket még a gyilkosság előtt vidékre küldte az anyjuk, rokonokhoz, az egyik 1915-ben meghalt tüdőbajban, a másik pedig menhelyen élt. A rokonok úgy tudták, hogy Juliska elutazott Amerikába szerencsét próbálni, és majd onnan küld pénzt gyermekei eltartására.

Jakubekné kifaggatása során egy másik Juliska is szóba került.

Ez a Juliska szakácsnő volt, s a bádogosmester bevonulása előtt vele járt utoljára jegyben. Juliskáról Jakubekné sem tudott többet, csupán annyit, hogy a szakácsnőt Cinkotára többször elkísérte a barátnője, Faltányi Irma. Ez végre olyan név volt a sok gyakori név után — Kiss Béla, Nagy János —, amelynek tulajdonosát nem volt nehéz a rendőrségnek felkutatnia. Megtalálták a Metropol szállóban, ahol szobaasszonyként dolgozott.

Kihallgatása során kiderült, hogy nem is az a bizonyos Juliska volt Kiss Béla utolsó „menyasszonya", hanem Faltányi Irma. A vallomás ugyanis így hangzott:

— Engem barátnőm, Juliska ismertetett meg Kiss Bélával. Juliska azóta már férjhez ment, és vidéken lakik. Többször voltam vele kint, Cinkotán, hármasban gyakran el is mentünk ebédelni. 1914 pünkösd vasárnapján szintén kint voltunk, és ekkor Juliska összeveszett a vőlegényével, vagyis Kiss Bélával. Néhány nappal később levelet kaptam Kisstől, amelyben azt írta nekem, hogy engem jobban szeret, mint Juliskát, akivel már felbontotta az eljegyzését, és ha én is akarom, engem vesz el feleségül. Én nem válaszoltam a levélre, Kiss azonban többször felkeresett, és itt, Budapesten, találkoztunk is néhányszor. Két ízben kölcsönkért tőlem tíz-tíz koronát. Amikor bevonult katonának, Kenyérmezőre került, ahol én meglátogattam, s akkor megkért, hogy fizessem ki a házbértartozását, körülbelül hetven koronát, mert különben a háziúr kiteszi a holmiját az utcára. Én ki is fizettem, mert arra számítottam, hogy ha hazajön, azonnal elvesz feleségül. 1915. január 13-án egy levelezőlapot kaptam tőle, amelyben már Szerbiából értesített arról, hogy szerb fogságba került. Hat hónappal később, augusztus 28-án, egy Majda Ferenc nevű órás, ugyancsak szerb fogságból, arról értesített, hogy Kiss Béla ugyanott meghalt.

Faltányi Irma életét megmentette a háború. De vajon Kiss Béla valóban meghalt-e? Majda órásmester értesítése hitelesebb-e, vagy annak az orvosnak a tanúskodása, aki felkereste a főkapitányságot, s elmondta: Kiss Béla él, sőt ő maga találkozott is vele az egyik budapesti hadikórházban. Azt a hadifogolytábort ugyanis, ahol ő Kiss Bélával együtt fogságát töltötte, a monarchia csapatai néhány hónappal előbb elfoglalták, és kiszabadították a foglyokat. Az egészségeseket szabadon engedték, a betegeket, köztük Kiss Bélát is, Magyarországra szállították, kórházba. A detektívek siettek abba a hadikórházzá átalakított iskolába, ahol az orvos állítólag Kiss Bélát látta. A kórlapok átvizsgálásakor azonban kiderült, hogy ott soha Kiss Béla nevű katonát nem kezeltek. Mindenesetre azt sem tartották kizártnak, hogy a gyilkos — attól félve, hogy azóta netán felnyitották a bádoghordókat — a hadifogolytábor feloszlatásakor

álnevet mondott, s akkor, ha a hadikórház iratai között nem szerepel is a neve, az orvos valóban találkozhatott vele. Elrendelték tehát Kiss Béla körözését, nagy razziákat rendeztek, hátha megtalálják. S mint ilyenkor szokásos, újra és újra akadtak emberek, akik állítólag látták Kiss Bélát, sőt beszéltek is vele. Az izgalom csak nem akart csillapodni. Sokan még akkor sem hittek a gyilkos halálában, amikor megérkezett az ellenséges Szerbiából a Nemzetközi Vöröskereszt útján Kiss Béla kórházi zárójelentése, a halottszemle jegyzőkönyv hiteles másolatával.

Elégedetlen rendőrök

Az újságok, amelyek napról napra hatalmas cikkekben tálalták a „szenzációt", naponta adtak hírt eltűnt nőkről is. Naponta háromnégy serdülő lány, fiatalasszony eltűnését jelentették. Ezekkel a néhány soros közleményekkel, amelyek már esztendők óta hozzá tartoztak a napi eseményekhez, a cinkotai borzalom felfedezéséig senki sem törődött. Különben is, az egyre erősödő prostitúció és leánykereskedelem elég magyarázat lehetett a legtöbb eltűnésre. Csakhogy most kiderült, hogy az eltűnteket meg is ölhették. Miért ilyen felületesen nyomoz a rendőrség az eltűntek után? Miért nem törődnek a bejelentésekkel? Miért olyan hanyagok?

A rendőrség azzal védekezett, hogy a statisztika tulajdonképpen nagyon előnyös, hiszen az eltűnteknek 85 százaléka megkerült. Kiderült viszont az is, hogy a rendőrség úgy nyomoz az eltűntek után, hogy tulajdonképpen — nem nyomoz. Budapesten abban az időben naponta átlag nyolc ember eltűnését jelentették. A hozzátartozók bejelentést vagy a főkapitányságon, vagy a kerületi kapitányságokon tehettek. Erről jegyzőkönyvet vettek fel, aztán az aktát átküldték a főkapitányságra, Lévai Antal rendőrtanácsosnak, aki az eltűntek könyvét vezette. Minden eltűnt nevét bevezették a könyvbe, aztán az akta tovább vándorolt a detektívtestülethez, ahhoz a négytagú csoporthoz, amely az eltűntekkel foglalkozott. A négy detektív közül három már olyan öreg és rokkant volt, hogy csak lassan tudott járni és nem is látott jól. A fáradt, öreg detektívek mindazonáltal megtették, ami a kötelességük volt. Felkeresték az eltűnt utolsó lakhelyét, ott kérdezősködtek, megállapították, hogy milyen volt a ruházata, a személyleírása és minderről aztán jelentést írtak, a Bűnügyi Értesítő pedig közölte a körözést. S ezzel a dolog „el volt intézve". Mármint akkor, ha cselédlányokról, mun-

kásnőkről volt szó. Mert ha történetesen „jobb családból" tűnt el valaki, akkor már nagyobb gonddal és körültekintéssel dolgozott a rendőrség. Persze ezek a „jobb családok" már eleve tudták, hogy a nyomozás során különféle költségek merülhetnek fel, s ezért egy-két ezer koronát a bejelentéssel egyidőben a detektívtestület rendelkezésére bocsátottak. Hogy a pénzt valóban a költségekre fordították-e, vagy maradt belőle a detektíveknek is, ezt természetesen nem számolgatta senki. Inkább az lett volna a jogos számítás tárgya: miből élnek a budapesti rendőrök és detektívek? A fizetésükből-e, vagy pedig ilyen vagy olyan adományokból?

Kétszáznegyven tagja volt akkor a budapesti detektívtestületnek, ebből hetvenöt elsőosztályú detektív, aki évi 2000 korona törzsfizetést, 900 korona lakáspénzt, 300 korona rendőrségi pótlékot, vagyis összesen 3200 koronát kapott. A másodosztályú detektívek — ők 156-an voltak — évenként mindössze 2200 koronát vehettek fel a rendőrség pénztáránál. Ebből bizony nem lehetett megélni, hiszen még béke idején is rendkívül kevésnek bizonyult az a 119 korona, amennyit a levonások után a kimutatások szerint egy másodosztályú detektív havonta kézhez kapott, de az azóta ötszörösére emelkedett háborús élelmiszerárak mellett már nyomorogni sem volt elegendő. Ráadásul a detektívfőnök nyomozási költségekre mindössze havi 2000 koronát kapott. Ebből a detektívek havonta és fejenként hat koronát kaptak, ebből fedezték a kocsiköltségeket, az úgynevezett bizalmi kiadásokat, sőt a besúgókat is ebből díjazták. A szabályzat szerint a detektíveknek mindenkor legalább hat korona készpénzt kellett hordaniuk a zsebükben, de nemegyszer egyetlen fillér nélkül indultak bevetésre. Sűrűn előfordult, hogy a figyelő detektívnek arra sem volt pénze, hogy egy kávét rendeljen a kávéházban, ahová delikvensét követve betért, s kénytelen volt a pincérnek felfednie magát, hogy engedje fogyasztás nélkül üldögélni. Ráadásul — bár, ha a munkások közé küldték őket, kaptak úgynevezett „proliruhát" a rendőrség ruhatárából — a detektíveknek úgy kellett öltözniük, hogy mindenhol megjelenhessenek. Ha például a Ritz-szállóban akadt a detektívnek dolga, oda csak zsakettben mehetett, s nyolc koronát kellett fizetnie egy menüért. De miből? Hiszen neki legfeljebb krumplira telt. Hacsak valaki el nem látta őket némi pénzmaggal, a „nyomozás költségeire".

Egyiküknek, Puskás detektívnek már az az ötlete támadt, hogy levelet ír a belügyminiszternek, bejelenti, hogy nem tud megélni a fizetéséből, ezért lemond róla, és cserében azt kéri, hogy adjon neki a miniszter természetben élelmet, ruhát és lakást. Puskást lebeszélték erről a társai, Ágoston Mihály detektív azonban nem kérdezett senkit, csupán egy lemondólevél kíséretében visszaküldte

detektív-igazolványát, és többé nem jelent meg a hivatalban. Ötször annyiért helyezkedett el, mint amennyit a rendőrségen kapott.

Nem lehetett megélni a rendőrök fizetéséből sem. A hentesek és a fűszeresek rendszeresen dugtak élelmiszercsomagokat a környéken posztoló rendőrnek, annál inkább, mert az árdrágítás is a rendőrségre tartozott. Egyébként pedig az őrszemélyzet túlnyomórészt abból élt, hogy feleségük mosást, takarítást vállalt. Ebből a szempontból jobb helyzetben voltak a vidéki származású rendőrök, akik számíthattak arra is, hogy szülőfalujukból időről időre némi élelemhez jutnak. Havonta száz forintot sem kapott kézhez egy budapesti rendőr, s közülük nemegy szabadnapján zsákot hordott a Duna-parton. Ezt a mellékkeresetet is megnyirbálta azonban az állandó készültség, mert egyre fogytak a szabadnapok. Ami pedig a tisztikart illeti, ők sem éltek sokkal jobban. Aki nem gazdag családból származott, s valóban a fizetéséből élt, az magánemberként kezdte látogatni a zálogházakat, amelyeket addig csak ellenőrzés végett keresett fel időről időre.

A kormánynak is szembe kellett néznie azzal, hogy a budapesti rendőrök, akikre a növekvő elégedetlenséggel szemben támaszkodik, szintén elégedetlenkednek. Előbb naponként egy, majd 1917. május 1-től naponta két korona élelmezési pótlékot szavazott meg számukra. A pénzügyminiszter tiltakozott ugyan az újabb kiadás ellen, de a belügyminiszter megfenyegette a kormány tagjait: „Bármennyire mérlegeltessenek is az államháztartás megsokasodott súlyos feladatai, előadó miniszter úr kénytelen a minisztertanács figyelmét nyomatékosan felhívni a főkapitány jelentésében részletezett megdöbbentő jelenségekre, amelyek az állam egyik kiváló szervének kezdődő bomlási processzusait tüntetik fel, s amelyek kiszámíthatatlan további következményekkel fenyegetnek."

Az élelmezési pótlék felemelését megszavazták, sőt a detektíveknek még negyedévenként ötven korona ruházati átalányt is adtak. Ez azonban semmit nem javított a rendőri személyzet életviszonyain, hiszen az árak közben még magasabbra emelkedtek, s ráadásul a „bomlási processzusnak" olyan okai voltak, amelyeket nem lehetett néhány százezer korona költségvetési kiadással ellensúlyozni. A rendőröktől megkövetelt piaci jelentések egyre magasabb árakról és egyre nagyobb felháborodásról adtak hírt. Az emberek napról napra elkeseredettebben ácsorogtak például a pályaudvari széncsúszdáknál, ahol két koronáért ötvenkilós szénadagot mértek nekik. Kora reggel megkezdődött már a sorállás a téli nagy hidegben, s az a néhány rendőr, akire a sorszámok kiosztását bízták, soha nem tudott rendet teremteni. A jegyosztáskor valóságos közelharcok kerekedtek. Sokan az erőszakkal szerzett sorszámokat aztán

eladták, vagy pedig megvásárolták az ötvenkiló szenet, és hatszoros-hétszeres áron adták tovább. Mire a rendőrség nagyobb karhatalmat küldött a pályaudvarokra, már elfogyott a szén, véget ért az osztás, nem volt mire vigyázni.

Árdrágít az árdrágítások besúgója

A rendőrök valósággal rettegtek attól, hogy sorba állókhoz vezénylik őket. A sorállók pedig a rendőröktől rettegtek: legtöbbjük rendkívül durván, gorombán próbált rendet tartani. Az Almássy téri piacon történt, hogy Erős József közrendőr úgy bevágott egy „kisasszonyt" a sorba, hogy az orvosi látlelet szerint a „jobb felkar alsó harmadának bel- és oldalfelszínén tenyérni terjedelemben élénken piros elszíneződés, melynek közép részén kékesszederjes szín látható". Az úri kisasszony, aki nem szokott ilyen bánásmódhoz. lebugrisozta a rendőrt, aki ezek után karjánál fogva bevitte a kapitányságra. Ott a rendőrbíró tizenöt korona büntetésre ítélte a kisasszonyt rendőrsértésért. Igaz, hogy odakint számos tanú várakozott, hogy elmondja, a rendőr megengedhetetlenül durván bánt a lánnyal, aki csak felháborodásában mondta, amit mondott, ám a rendőrtanácsos senkit nem hallgatott meg. „... elég szomorú, hogy óraszámra kell ácsorogni lisztért, vajért, burgonyáért, mindenért külön, hogy a közönség nehéz helyzetét még rendőri brutalitásokkal és ennek tetejében még rendőri közönnyel nehezítsék, arra igazán semmi szükség nincsen" — kommentálta az esetet az Az Est.

A sorállóknál is nehezebben birkózott meg a rendőrség a nagy árdrágítókkal. Ezek az emberek, akik egy-egy tétel árun millios hasznot vágtak zsebre, gondoskodtak róla, hogy a rendőrség ne jusson az üzlet nyomára, vagy legalábbis ne jusson bizonyítékokhoz. A budapesti államrendőrség, addigi gyakorlatához híven, ismét *agent provocateur*öket vetett be. Ezek a mindenre kapható fickók a hatósági árnál magasabb árat adtak egy-egy tételért, aztán némi jutalomért mindent a rendőrség tudomására hoztak. Ilyen minőségben nagyszerű szolgálatot tett a rendőrségnek Atlasz Izidor kereskedő, akitől az árdrágítók hamarosan jobban féltek, mint a detektívektől. Lassan mindenki ismerte Atlaszt, aki már nem köthetett a saját nevében üzleteket, így hát felhajtókat alkalmazott, a feleségét például, aki álnéven szerepelt.

Aztán kiderült, hogy Atlasz, az árdrágítók elleni harc bajnoka, maga is árdrágító. Amikor ugyanis megkötötte az üzleteket, s a rendőrség tudomására hozta az árdrágítást, mindjárt azt is beje-

lentette, hogy ő a hadugyminisztérium megbízott embere, az elkobzott árut tehát neki szolgáltassák ki maximális áron, hogy ő azután feladja Bécsbe a hadügyminisztérium címére. A rendőrség megnézte Atlasz iratait (valóban voltak iratai a bécsi hadügyminisztériumtól, mint annyi más üzérnek), ellenőrizte, hogy a tételek valóban útnak indultak-e, de az már senkinek sem jutott eszébe, hogy Atlasz, mielőtt az áru valóban megérkezett volna az osztrák fővárosba, módosította a vasútnál a rendeltetési állomást, amihez — természetesen a megfelelő tarifa megfizetése ellenében — a feladónak joga volt. Ily módon a besúgó óriási összegeket keresett.

Sok borsot tört Atlasz orra alá Battik Sándor, aki az országos közélelmezési hivatalban dolgozott Dietz Károly keze alatt, ugyancsak besúgóként. A közélelmezési hivatalba ugyanis kirendeltek a budapesti államrendőrségtől egy rendőrcsoportot, amelynek Dietz Károly lett a vezetője. A rendőri módszereket itt is alkalmazták, s Battik, mint provokátor, konkurrenciát támasztott Atlasznak. A két beugrató meglehetősen furcsa módon vívta meg párharcát. Az első menet akkor kezdődött, amikor Atlasz Gruber Károlyhoz fordult, s kérte, szerezzen neki némi hentesárut, természetesen nem maximális, hanem napi áron. Gruber egy közvetítő ajánlatára felkereste Blasch Gyulát, egy sertésvágó cég ügynökét. Megkérdezte, van-e áruja, mert neki lenne vevője. Blasch két vagon szalonnát ajánlott. Gruber a Bristol Szálloda kávéházában bemutatta Atlasz álnéven szereplő feleségét Blaschnak. Blasch és az asszony megkötötték az üzletet, az ügynök 15 ezer korona foglalót vett át, s írásban kötelezte magát arra, hogy egy meghatározott napon szállítja a két vagon szalonnát. Blasch az előlegből négyezer koronát jutalék fejében mindjárt átadott Grubernak, aki az összeg felét máris kivitte a kávéház előtt várakozó Battik Sándornak. Ő volt ugyanis a közvetítő, aki Blascht Gruberrel összehozta.

A bonyodalom ezután még csak fokozódott. Atlasz az üzlet megkötését követő napon megtette szokásos bejelentését a főkapitányságon: ismét horgára akadt egy árdrágító. A rendőrségtől ugyancsak a szokás szerint azt az utasítást kapta, hogy vegye át az árut a megjelölt napon, s ott lesznek a detektívek is, akik tetten érik Blascht. Az olyannyira akadozó rendőri gépezet azonban ezúttal sem működött kifogástalanul: a bűnügyi osztályról elfelejtettek detektívet küldeni a helyszínre. Atlasz tehát nem vette át az árut, s rohant a főkapitányságra, ahol elnézést kértek tőle, s másnapra kirendelték a titkosrendőröket. Ekkor azonban Blasch már nem volt hajlandó átadni a szalonnát, mivel a megállapodás meghatározott napra szólt, s ő Atlasz távolmaradásából azt a következtetést vonta le, hogy nem kell az áru, s mindjárt túl is adott rajta, még-

pedig a maximális árnál is olcsóbban. Atlasz belenyugodott volna, hogy ezúttal nem keres az üzleten, de ráfizetni sem akart. Követelte vissza a 15 ezer korona foglalót, Blasch azonban nem adta.

A Metropol kávéházban folytak a tárgyalások. Atlasz és felesége együttesen kapacitálta Blascht, de az ügynök hajthatatlan maradt. S mikor Atlaszék otthagyták, a szomszéd asztaltól egy katonaruhás férfi lépett Blasch asztalához. Nagy Gyula néven mutatkozott be, s ötezer koronáért hajlandó volt elárulni egy titkot. Miután a pénzt átvette, elmondta: Atlaszék rendőrségi besúgók, Blasch tehát nagyon jól tenné, ha visszaadná nekik a 15 ezer koronát.

Az ügynök ezután ügyvédjéhez fordult, akinek a tanácsára feljelentést tett. Ekkor Gruber Károly közvetítésével Battik Sándor találkozóra hívta Blascht a Britannia éttermébe. A találkozón Battik „nemzetközi detektív"-nek nevezte magát, s elmondta: ilyen csak egy van, s az ő, akinek a vallomását minden hatóság és bíróság hitelesnek fogadja el. Ezek után Battik is pénzt kért Blaschtól, mégpedig négyezer koronát, amiért ő — hiszen Atlaszék minden bizonnyal feljelentést tesznek — kedvező vallomást tesz Blasch Gyula ügyében.

Blasch ismét szaladt a rendőrségre. Azt a tanácsot kapta, hogy színleg menjen bele a dologba, adjon Battik Sándornak pénzt, amelyet azonban előre megjelölnek. Blasch a Magyar Világ kávéházban adott találkozót Battiknak. Battik magával vitte Gruber Károlyt is. A szomszéd asztalnál detektívek ültek, akiket azonban a „nemzetközi detektív" nem ismert. Battik, mielőtt átvette volna a pénzt, elmondta: Atlasz ötezer koronát akart neki adni azért, hogy mellette tanúskodjék, de ő az igazság bajnoka, inkább legyen kevesebb egy ezressel. de az igazat mondja. Blasch átadta Battiknak a rendőrség által megjelölt négy darab ezres bankót. Battik és Gruber eltávoztak. A Kossuth Lajos utcában váltak el. miután Gruber is kapott a pénzből. Battik a Kossuth Lajos utcában egy bankban mindjárt felváltotta az egyik ezrest.

Elment a rendőrségre, ahová az Atlasz—Blasch árdrágítási ügyben beidézték. Annak rendje-módja szerint vallomást tett, mégpedig Blasch számára rendkívül kedvezőt. Csak ezután motozták meg, s megtalálták nála az egyik megjelölt bankjegyet. Már ki sem engedték, de lecsukták Atlaszt is, hiszen egyik besúgót sem használhatták többé.

A zűrzavar fokozódott. A frontokon rosszabbra fordult a hadihelyzet, s ezzel arányosan nőttek a belső nehézségek is. Tisza István kormánya megbukott. Mindenki természetesnek tartotta, hogy vele együtt távozik Boda Dezső budapesti főkapitány is. A főkapitány azonban rá sem hederített a szokásokra. Maradni akart, jóllehet Károly király, aki a koronázás után sem tüntette ki őt, pedig a budapesti államrendőrség akkor minden erejét mozgósította, majd 1917 májusában Budapesten kezet sem fogott vele, viszont hosszasan érdeklődött egészségi állapotáról. Boda úgy tett, mint aki nem érti a célzást. S a helyén maradt. Tudta ugyan, hogy a főkapitányi székben meg vannak számlálva napjai, de még egy utolsó, nagy szolgálatot kívánt tenni Tisza Istvánnak, jóllehet már Esterházy Móric gróf kormányát szolgálta. Az alkalom 1917. június 27-én érkezett el. A Szociáldemokrata Párt gyűlést hirdetett a központi Városháza udvarára a Munkapárt ellen, amely rögtön az után, hogy vezérét, Tisza Istvánt Esterházy váltotta fel, támadásokat kezdett a parlamentben az új kormány ellen, különösen annak a Szociáldemokrata Párttal való kapcsolatai miatt.

A népgyűlés este hat órakor kezdődött, és azon a Szociáldemokrata Párt vezetőségéből többen felszólaltak. A tüntetés, amelyen mintegy 25 ezren vettek részt, a legnagyobb rendben folyt le. A beszédek elhangzása után a tüntetőknek egy része elindult a Károly körúton a Munkapárt székháza elé, hogy ott is tüntessenek a választójog ellenségei, Tisza és a Munkapárt ellen. A Munkapárt klubja előtt megállították a villamosokat, s az egyik villamoskocsi tetejéről Garbai Sándor újabb beszédet mondott. Most sem történt volna semmi különös, ha a munkapárti épületből nem provokálják a tömeget. Néhányan odabent félrehúzták a függönyöket, s gúnyosan nevetve farkasszemet néztek a tüntetőkkel. Erre aztán kitört a felháborodás. „Az igazság érdekében meg kell állapítani, hogy már e felvonulás ideje alatt a Munkapárt egyes ablakaiból és az erkélyről ismeretlen egyének, állítólag képviselők kinéztek, nevetgéltek, különösen egy fiatal, 15—16 éves fiú nevetgélt le a felvonuló munkásokra, majd az erkélyen is mutatkozott, ami a munkásokat nagyon felbőszítette, úgyhogy maguk a munkásvezérek kérték fel a rendőrtiszteket, hogy a Munkapárt helyiségeiben levőket figyelmeztessék: ne ingereljék a tömeget" — írta jelentésében dr. Sándor László rendőrtanácsos, akit Boda a Munkapárt helyiségeinek védelmére rendelt, azzal az utasítással, hogy erőszakot nem szabad alkalmazni.

A rombolás itt, a Károly körút 3. számú háznál kezdódott. Aztán városszerte folytatódott. Kirakatokat törtek be, jónéhány uzletet kifosztottak, villamoskocsikat fordítottak fel, és tettek tönkre. S mindezt az után, hogy a szervezett munkásság már elvonult. A Népszava írta: „Egy meglepően jól szervezett apró csoport járta körül a város főbb utcáit és tört össze egy sereg kirakatot. Hiteles tanúk bizonysága szerint a szervezett munkásság hevesen tiltakozott e gyanús kis csapat munkája ellen. A szociáldemokrata munkásság elhárít magáról minden felelősséget ezért. Boda Dezső ezzel az ellentüntetéssel akarta a hatalomba visszaemelni Tisza Istvánt, hogy Tisza István megtartsa a főkapitányi állásban Boda Dezsőt. Mi pedig nyomatékosan követeljük, hogy Boda Dezsőt azonnal mozdítsa el a kormány. Tiszával végre buknia kell a Tisza-rendszer eszközeinek is."

Ugron Gábor belügyminiszter már a tüntetést követő napon reggel kilenc órára Boda Dezsőt magához rendelte jelentéstételre. A főkapitány azzal védekezett, hogy ő épp a minisztertől kapta azt az utasítást, hogy a rendőrség a lehető legtapintatosabban viselkedjék a munkásokkal, és lehetőleg kerülje a fegyverhasználatot és a vérontást. A számonkérés során aztán kiderült, hogy Boda szándékosan kiengedte kezéből a gyeplőt. A rendőr-tisztviselőket olyan utasítással látta el, hogy „a rendőrségnek általában úgy kell viselkednie, mint a színházakban a statisztáknak". Még azt is megparancsolta, hogy az esetleg kövekkel dobálódzókat a tömegből kiemelni nem szabad, nehogy a tömeget felingereljék, és zavargásokat provokáljanak. A nagy tömegmegmozdulásoknál szokásos előkészületeket nem tette meg, a kerületi rendőrkapitányságok nem kaptak karhatalmat, az egész tartalékot a Mosonyi utcai laktanyában helyezték el, s mire a rendőrök a helyszínre értek, már késő volt. Mivel a miniszter figyelmeztette Bodát, hogy a rendőrség ne provokálja a munkásokat, és ne kegyetlenkedjék, a főkapitány szándékosan úgy szervezte meg a rendőrséget, hogy az a zavaros helyzetben rombolni, fosztogatni próbáló kétes elemek ellen se léphessen fel. Sándor László jelentésében szándékosan látszó mulasztások sorára mutatott rá: „A vizsgálat adatai szerint más esetekben rendszerint a ker. kapitányságokhoz volt megfelelő tartalék kivezényelve, mely felett a kerületvezetők intézkedtek olyformán, hogy az erős őrjáratokat küldték az egyes útvonalakra. A jelen esetben ez elmaradt. Ez az intézkedés nem történt meg, s a karhatalmi tartalék a Mosonyi utcai laktanyában s a főkapitányságon volt koncentrálva. Természetes, hogy míg abból valamely veszélyeztetett helyre kiküldtek, a csőcselék már elvégezte munkáját, s a rendőrök már későn jöttek. Az egyes kerületi kapitányságok vezetőinek kellett volna a kerü-

letuk területén történt feltűnő jelenségeket megfigyeljék, tisztjeikkel és közegeikkel megfigyeltessék, hogy azonnal és megfelelően intézkedhessenek, szükség esetén rögtön közbeléphessenek, a főkapitánysághoz jelentést tehessenek, s ily módon a szerves és együttes működést biztosíthassák. Nem lévén azonban a kerületvezetőkkel közölve, hogy miről van szó, mindezt nem tehették meg, kerületeikben már rombolt a csőcselék, amikor még a hivatalaikban voltak. Pedig, ha a kerületi kapitányságok együttműködtek volna a főkapitánysággal, és a tüntetők látták volna minden kerületben a rendőri készültséget, feltétlenül elmaradtak volna a sajnálatos események, mert a csőcselék nem mert volna törni-zúzni és lopni. A megfigyelő és a hírszolgálat is csekély volt. A detektívtestület vezetésével megbízott dr. Nagy Károly r.-tanácsossal felvett jegyzőkönyvhöz másolatban becsatolt hivatalos szolgálati beosztás szerint ugyanis a Nyugati pályaudvartól a Boráros térig terjedő több kilométert kitevő körutakra összesen 3 detektív, az Andrássy útra 2 detektív, a Rákóczi útra 3 detektív, a Ferdinánd bolgár király útra 2 detektív, az Üllői útra 1 detektív volt kivezényelve megfigyelő szolgálatra. Természetes, hogy ezen útvonalakra kivezényelt detektívek az útvonal egyik végéről nem láthatták, hogy mi történik az útvonal közepén vagy másik végén, és így jelentéseiket a főkapitányságra nem is adhatták le kellő időben."

Boda főkapitány így járt „egy meglepően jól szervezett apró csoport" kezére. És mindezt azért, hogy a Tisza-párt embere, Teleszky János, a képviselőház ülésén másnap megállapíthassa:

— Ha a kormány nem mutatkozik elég erősnek, hogy a polgárság nyugalmát, személyi és vagyonbiztonságát megőrizze, akkor az ellenzéknek kötelessége, hogy ezt szóvátegye. A rend fenntartása minden kormány első feladata. Mindig így van ez, de különösen így van háborúban, s ezért kénytelen a kormány a háborúban olyan kivételes intézkedéseket tenni, amelyekhez béke idején nem nyúlt, de amelyek a rend fenntartásának fokozott biztosítására szükségesek. Ide tartozik a gyülekezési és a sajtószabadság korlátozása. Három esztendőn át hallottuk a mostani kormánypárttól, hogy mi szükségtelenül alkalmaztuk azokat a korlátokat, s a tegnapi nap azt mutatta, hogy nekünk volt igazunk. A tegnapi nap fényesen igazolt bennünket... A Munkapárt három háborús évi kormányzása alatt a tegnapihoz hasonló események nem fordultak elő...

A belügyminiszter a tényeknek megfelelően magyarázta:

— A munkásság nem bűnös a tegnap történtekben. A munkásokat teljes eréllyel és tiszta lelkiismerettel meg kell védelmeznünk. Ami a dolog rendőrségi részét illeti, az máris elintézettnek tekinthető.

Bodát ugyanis a belügyminiszter felmentette állásából. Már jelentéstételre dr. Sándor Lászlóval együtt hívták, s Boda volt főkapitányként, Sándor pedig ideiglenes főkapitányként távozott a miniszteri szobából. A következő minisztertanács jóváhagyta dr. Sándor kinevezését. Megkezdődött az őrségváltás a főkapitányságon. Mindenekelőtt a toloncház főnökévé száműzött Krecsányi Kálmán tért vissza főkapitány-helyettesként a Zrínyi utcába, helyére most dr. Nagy Károly került, akivel Boda a detektívtestület élén váltotta fel Krecsányit. Az új főkapitány 1917. június 28-án foglalta el hivatalát, s onnan 1918. október 30-án kellett távoznia, mégpedig Krecsányi Kálmánnal együtt. Azon a napon, amikor a rendőrség a Nemzeti Tanácshoz csatlakozott, s tüntető rendőrök menete vonult fel a budapesti utcán.

A rendőrség sem királyi

1918. október 28. hétfőre esett. Fontos nap ez a magyar rendőrség történetében. Délelőtt még a rendőrök a saját főnökeiken aratott győzelmüket ünnepelték. Estére nem volt gyűlöltebb a magyar fővárosban, mint a budapesti rendőr. Délelőtt a rendőrök kivívták régi követeléseik teljesítését. Este a budapesti nép közé lőttek, amely saját követeléseiért tüntetett. A rendőrlaktanyában szinte forradalmi hangulatban kezdődött a nap, s a híres lánchídi csatával végződött.

Egy rendőr-ellenőrt felfüggesztenek

Ekkorra már minden összeomlott. A frontokról özönlöttek haza a katonák, a monarchia közös külügyminisztere, Andrássy Gyula gróf különbékét kért az antanttól. Károlyi Mihály elnökletével megalakult a Nemzeti Tanács, a polgári forradalom vezető szerve. A király azonban tétovázott, s jóllehet tárgyalt Károlyi Mihállyal, mégsem döntött arról, hogy a Nemzeti Tanács elnökét tegye kormányfővé a lemondott Wekerle helyett. Sőt, amikor Károlyi kinevezése már csaknem biztosnak látszott, végül mégis a jobboldali, az ún. „koncentrációs" kormány mellett döntött. A rendőrök szinte éjjel-nappal az utcán voltak, állandó készenlétben, hiszen egymást követték a sztrájkok, a tüntetések. Vasárnap, 27-én délelőtt a Parlament előtt néztek szembe az egyre izgatottabb, egyre radikálisabb tömeggel, amely már Károlyit tekinti kormányfőnek. Délutánra értek vissza a Mosonyi utcai rendőrkaszárnyába. Nagyon fáradtak voltak, reggel óta alig ettek, az utcán álltak a hideg, szeles időben. Pihenni és enni akartak, azt hitték, hogy néhány órára hazaengedik őket családjukhoz. de más parancsot kaptak. Azonnal menjenek a tantermekbe, és ott várják be a további parancsokat. A rendőrök, amikor megtud-

ták, hogy továbbra is a laktanyában kell maradniuk, kiabálni kezdtek:

— Nem megyünk, haza akarunk menni. Éhesek vagyunk!

Nagy Ernő rendőr-ellenőr ordítozva próbált rendet teremteni:

— Piszkos banda! Szocialisták, forradalmárok, dögöljetek meg!

Ez volt a szikra, amely lángra lobbantotta a régóta felgyülemlett elkeseredést. A rendőrök Nagy Ernőt amúgy is gyűlölték, hírhedt brutális altiszt volt. Ő volt egyébként, aki két esztendővel azelőtt agyonlőtte a Flórián téren a béna katonát. A rendőrök most már nem tűrték tovább szidalmait. Nekiugrottak, ütlegelték, letépték kardját, s csak két felügyelő akadályozta meg, hogy alaposabban helyben ne hagyják. Telefonáltak Beniczky Tamás rendőr-főparancsnokért, aki meg is érkezett a kaszárnyába. Más körülmények között kivizsgálta volna a lázadást, katonai törvényszék elé állíttatta volna a „főkolomposokat", de most megérezte a levegőben a végső elszántságot, s inkább egyezkedni próbált a rendőrökkel. Beszédet intézett hozzájuk, s kötelező ígéretet tett: a brutális rendőr-ellenőrt azonnal elbocsáttatja a rendőrség kötelékéből, a rendőrök panaszait pedig sürgősen a főkapitány elé juttatja, és ígéretet tett arra is, hogy a rendőrök nyomorúságos helyzetén segíteni fognak. Nyomban haza is engedte volna valamennyiüket, de a rendőrök most már nem mentek el addig, amíg panaszaikat, követeléseiket írásba nem foglalták. Azt követelték, hogy szüntessék meg az őrszobák túlzsúfoltságát, hiszen negyven rendőrre alig öt-hat ágy jut. Vessenek véget a spicli-rendszernek, amelyet egyes felügyelők szerveztek, adják ki rendszeresen a szabadnapot, s gondoskodjanak a kirendelt rendőrök élelmezéséről.

Sándor László főkapitány hétfő reggel azonnal fel is függesztette Nagy Ernőt állásából. Vészjelére a kormány is hajlandónak mutatkozott áldozatokra. Elrendelte, hogy a rendőr legénység, ha szolgálata miatt nem mehet haza étkezni, a kaszárnyában az államkincstár terhére ingyen élelmezést kapjon, ha pedig ebédidőben az utcán van, szalonna és egy kiló kenyér járjon ingyen. A rendőröknek azonnal kiutaltak fejenként kétszáz korona rendkívüli segélyt is.

Mire azonban ennyire jutottak, addig már a tisztikar, a rendőr-tisztviselők is abbahagyták a munkát. Küldöttségük nevében Székely Vladimir ismertette a tisztviselők panaszát. Elmondta, hogy míg a minisztériumokban a legkisebb túlmunkáért harminc-negyven korona külön díjazást kapnak a tisztviselők, addig az állandó készültségben levő rendőr-tisztviselőknek semmi nem jut. Éhesek és fáradtak, de maguk még elviselnék az éhséget, családjuk ínségét azonban nem nézhetik tovább. Azonnali fizetésjavítást vagy legalábbis pótlékot követeltek. Elmondták, hogy ha utcai tüntetésekhez

rendelik ki őket, még kenyeret sem ehetnek, mert nincs elegendő kenyérjegyük. A főkapitány türelmet kért, s rögtön hozatott a közélelmezési hivatalból kétezer kenyérjegyet, majd azonnal szétosztotta a tisztviselők között. Tárgyalt még a napidíjas tisztviselők küldöttségével is, a detektívtestület deputációjától azonban megmenekült. Jeszenszky Gellért főtanácsos, detektívfőnök lebeszélte embereit a küldöttségről, mondván, hogy minden percben várják a miniszter intézkedését. Az intézkedés meg is érkezett. A miniszter engedett, mert nem tehetett mást: a rendőr-tisztviselőknek és felügyelőknek ötszáz korona rendkívüli segélyt, a kezelőtiszteknek, a telefonkezelőknek és a detektíveknek háromszáz, a rendőröknek kétszáz korona segélyt fizettetett ki. A rendőrök megnyugodtak. Újabb küldöttség jelent meg Sándor László főkapitánynál. Élén Schreiber Emil doktor, főkapitány-helyettes köszönetet rebegett a főkapitány „jó szívéért". Sándor elment a rendőrlaktanyába is, beszédet mondott a rendőrök előtt, s a legénység megéljenezte.

És folytatta a szolgálatot. Estére ismét tüntetés készült, ekkor már napok óta mindig tüntettek. Nemcsak a pesti munkásság, hanem a polgárság számottevő része is készen állt a forradalmi harcra. Sándor Lászlónak pontos információk álltak rendelkezésére a tervekről. A tömeg szokás szerint a Gizella téren gyülekezik, s onnan indul majd a Várba, József főherceghez, a király megbízottjához, hogy követelje Károlyi miniszterelnöki kinevezését. A főkapitány fölé katonai városparancsnokot rendeltek, báró Lukachich Géza altábornagyot, aki elszánta magát, hogy a legelső forradalmi színezetű megmozdulásnál a tömegbe lövet, „példát statuál", elrettent. Fényes László, a kiváló és harcos újságíró, a Nemzeti Tanács tagja tudta, hogy a tömegbe akarnak lőni. Telefonon felhívta Sándor Lászlót, aki azt válaszolta:

— Föltétlen parancsom van lövetni, és én ettől el nem állok...

A lánchídi csata

A tömeg mégis elindult Budára. Háromnegyed tíz múlt öt perccel, amikor a menet a Deák Ferenc utcán, a Gizella téren, a Vigadó utcán és a Dorottya utcán át megközelítette a Lánchidat. A Gizella téren feltűzött szuronnyal katonaság állt kordont. A tömeg tiszteletben tartotta a katonák vonalát, de követelte átbocsátását. A Vigadó tér és a Mária Valéria utca sarkán is katonaság állt, itt vagy ötezren akartak a Lánchídra jutni, hogy Budára vonuljanak. Ez a

tömeg nem állt olyan nyugodtan, mint a Gizella téri. Öt-hat percnyi tülekedés után áttörték a sorfalat. Ugyanez történt két perccel később a Vigadó kávéház előtt felállított katonai kordonnal. A tömeg zajongva, lármázva, a zászlókat a menet élén lobogtatva haladt a Lánchíd felé. A Wurm utca sarkán újabb katonai kordonnal találta magát szemben a tömeg, amelynek azonban ez már nem vethetett gátat. A Ritz szálló előtti téren ismét katonaság állta útját, de ezt a sorfalat is éppúgy, mint az előzőket, egy perc alatt elsöpörték. A Lánchíd feljárójáig jutott előre a tömeg. Ott állott Krecsányi Kálmán főkapitány-helyettes, akinek két szakasz lovas rendőr, négy szakasz gyalogos rendőr, egy fél század gyalogos és ötven csendőr állt rendelkezésére. Ő adott parancsot:

— Szuronyt szegezz!

A tömeg mégis előre tört. A Deák Ferenc szobor irányából két lövés hangzott el. Krecsányi parancsot adott, hogy a lovas rendőrök vágtassanak a tömegbe. Ekkor az embereknek egy része átugrotta a Duna-parti korlátot, s a rakparti bádogtetős raktárak tetején futva közelítette meg a hidat. A rendőrség fegyvert használt. A tömeg azonban sem a lovasroham, sem a rendőrsortűz, sem a karddal kaszaboló rendőrök ellenére nem tágított. A tüntetők között rengeteg volt a nő. Azt kiáltották a rendőrök felé:

— Ezért harcoltak értetek a magyar katonák?!

Krecsányi sápadtan új és új vezényszavakat üvöltözött. Nem tudta megakadályozni, hogy százötven-kétszáz ember keresztül ne vágja magát a lovas rendőrök sorfalán. A katonák szabályos kézitusában a második vonalban próbálták megállítani őket. Talán negyvenen-ötvenen juthattak át a budai oldalra, de az ott felállított újabb kordon már megállította őket. A rendőrök mindenkit letartóztattak, s visszahurcoltak a pesti partra, hogy onnan a főkapitányságra vigyék foglyaikat. Köztük volt a zászlót tartó diák, aki még akkor is magasra tartotta a zászlót, bár három rendőr markában vergődött. A rendőrök egyre brutálisabban ütötték-vágták a tömeget. A katonák kijelölt helyükön maradtak, nem avatkoztak bele az eseményekbe. A roham nyomában a Lánchíd előtt, a Ferenc József téren hatvan-hetven kalap, ernyő, és töméntelen ruhadarab hevert szerteszét.

Háromnegyed tízkor újabb lövések hallatszottak a Deák Ferenc szobor irányából. Egy fehér kalapos asszony azt kiáltotta az előtte felbukkanó lovas rendőrnek:

— Szégyelljék magukat! Maguk nem voltak a harctéren!

Újra és újra felhangzott a jelszó:

— Előre Budára!

A tömeg, magasra emelt nemzeti színű lobogóval, megint át akart menni. Krecsányi azonban ismét vezényelt:

— Szuronyt szegezz!

A rendőrök kaszabolni kezdték a tömeget. A lovas rendőrök szétzavarták a tüntetőket, már-már úgy tűnt, hogy véget ér a „lánchídi csata", de ekkor újabb zászló mögött megint csak előretört újabb ötszáz-hatszáz ember. Félelmetes csend támadt, amelyben jól hallatszott Újhelyi József rendőrkapitány parancsa:

— Ezt a tüntető szakaszt szét kell kergetni! Ha esetleg újból ránk lőnek, egy-két kézigránátot sózzanak közéjük!

A Zrínyi utca felől szirénázva közeledtek a mentők. Egy ember kitárt karral, mellén az ingét feltépve, lépett a rendőrök elé.

— Ide lőjetek, gazemberek!

A tömeg ismét nekiment a rendőrkordonnak. Kiabáltak:

— Magyar katonák harcoltak értetek! Tolvajok! Gazemberek! Bitangok! Vigyázzatok, kutyák!

Tíz óra után egy időre sikerült Krecsányinak a Lánchíd előtti teret megtisztítania. A híd felé vezető utakat utasítására katonaság szállta meg. A tömeg túlnyomó része, tetézve azokkal, akik az események hírére a város más részeiből siettek ide, visszatért a Gizella térre a Károlyi párt épülete elé. A Lánchíd felől nemsokára újabb kiáltozás, sikoltozás hallatszott. A tömeg ismét előretört, pedig már tapasztalhatta, hogy a rendőrség nem ismer kíméletet. A végsőkig elkeseredett embereket azonban már a rendőrterror sem tarthatta féken. A rendőrök vadul ütöttek szét a tüntetők között, s nemegy rendőr törölgette vértől csöpögő kardját.

Negyed tizenegykor Matisz felügyelő megparancsolta a rendőröknek, hogy mindenáron tisztítsák meg újból a teret. Fényes László, aki képviselőként mentelmi jogot élvezett, át akart menni a Lánchídon, Budára, hogy József királyi hercegnek jelentse a pesti oldalon végbement vérengzést. A rendőrök őt sem engedték át. S aztán a lovas rendőrök újabb két attakot intéztek a tüntetők ellen. Mind a kettő nyomában ismét sebesültek maradtak a földön. Így sikerült csak megtisztítani a Ferenc József teret.

Mindenütt sebesültek jajgattak, véreztek. A tüntetők a Gizella térre, a Károlyi párt helyiségeibe, vagy a Ritz szálló halljába vitték sebesültjeiket. Legalább négy halottja, s nagyon sok sebesültje volt a lánchídi csatának. A rendőrségre mindössze három embert állítottak elő, a zászlóvivőt, egy tizennyolc éves diákot, egy harminchárom éves munkást, akit véresre vertek a rendőrök, és egy rokkant katonát. A főkapitányság épületét teletömték katonákkal. Az udvar is velük, meg gúlákba rakott fegyvereikkel volt tele. A főkapitányi szoba katonai főhadiszálláshoz hasonlított. Sándor László főkapi-

tányt minduntalan megzavarták munkájában a jelentést tevők. Pedig fontos iratot, hirdetményt fogalmazott, amelyet kedd reggelre kiragasztottak a főváros utcáin:

„Azok a sajnálatos események, amelyek az elmúlt éjjel a székesfővárosban a közrend komoly megzavarását okozták, sőt a rend fenntartásával megbízott karhatalmi közegek megtámadása folytán halálos kimenetelű fegyverhasználatot is idéztek elő, kötelességemmé teszik, hogy komoly figyelmeztetést intézzek a főváros közönségéhez. A háború esetére szóló 1912. évi LXIII. tc. 110. §-a alapján kibocsátott 1914. évi LIV. 5481. számú miniszterelnökségi rendelet 1. §-a mindenféle politikai gyűlés, felvonulás és körmenet megtartását megtiltja, és elrendeli, hogy ezeket karhatalommal is meg kell akadályozni. Minthogy azt tapasztalom, hogy e még most is érvényben levő tilalom ellenére utcai csoportosulások és felvonulások nap nap után megújulnak, attól kell tartanom, hogy a politikai célokból rendezett gyülekezéseket a tisztességes közönség közé vegyülő utcai csőcselék vagyonrongálásra és egyéb bűncselekményekre fogja felhasználni.

Figyelmeztetem és kérem ezért a székesfőváros polgárságát és jóérzésű közönségét, hogy tartózkodjon az ilyen tiltott gyülekezésekben és felvonulásokban való részvételtől. Kérem a szülőket és az iparosokat, hogy serdületlen gyermekeiknek és tanoncaiknak tiltsák el azt, hogy a gyűléseken részt vegyenek és a menetekhez csatlakozzanak. A rendőrség törvényes kötelességéhez képest minden intézkedést meg fog tenni arra nézve, hogy saját karhatalmi erejével és katonaság igénybevételével az ilyen tiltott csoportosulásokat megakadályozza, a közrendet és közbiztonságot fenntartsa, és a törvény uralmának minden megengedett eszköz felhasználásával érvényt szerezzen."

Mit használhatott ez a falragasz, s a budapesti rendőrség minden ereje a forradalom ellen? A rendőrök, akik október 28-án este a Lánchídnál még vakon teljesítették Sándor László és Krecsányi parancsait, másnap délután már megtagadták, hogy összeszedjék a munkások lakásaiból a fegyvereket, amelyeket délelőtt a fegyvergyárban osztottak szét. A nép — teljes joggal — gyűlölte a rendőröket, a lánchídi csata után a régi rend legutolsó és legalávalóbb védelmezőit látta bennük, s a rendőrök egyenruhában már az utcára sem mertek kimenni. Egymást követték a gyűlések, a tüntetések, ezen a forró október 29-i napon. A „koncentrációs" kormány élére kinevezett miniszterelnök, Hadik János még hozzá sem jutott, hogy a főkapitányság ügyeit felülvizsgálja, a rendőrök már maguk eldöntötték, hogy nem szolgálják tovább a kormányt, hanem csatlakoznak a Nemzeti Tanácshoz.

Éppen huszonnégy óra telt el az után, hogy a Lánchíd előtt a rendőrök rárontottak a tüntető tömegre, amikor megjelent Sándor főkapitánynál az államrendőrség tagjainak száztagú küldöttsége, köztük Szentkirályi Béla főkapitány-helyettes és Páll György doktor fogalmazó, a főkapitány titkára. Beszédet Szentkirályi mondott:

— Méltóságos uram, ez a küldöttség az államrendőrség összessége nevében jelent meg. A hazafiság szólal meg bennünk, amikor hazafias aggodalmunktól és hazaszeretetünktől vezérelve eléje állunk és szónoki frázis nélkül, a mai komoly idők súlyát felismerve, bejelentjük, hogy az államrendőrség összes tagjai csatlakoztak a Nemzeti Tanácshoz. Nincs szó és jelző, amely felékesíthetné ezt az ünnepi pillanatot, amikor e lépésünket a főkapitány úrnak bejelentjük és határozatunkhoz való csatlakozását kérjük...

Szentkirályi felolvasta a határozatot: „A székesfővárosi m. kir. államrendőrség tisztviselőkarának, detektívtestületének és őrszemélyzetének nevében alulírott megbízottak egyhangú lelkesedéssel, hazafias lelkünk egész melegével üdvözöljük a Magyar Nemzeti Tanácsot, mint a magyar nép akaratának egyedül hivatott képviselőjét. Egyben bejelentjük a tisztviselőkar, a detektívtestület és az őrszemélyzet csatlakozását... Hazafias kötelességünknek tartjuk kijelenteni, hogy az ország fővárosának rendjét és nyugalmát biztosítani kívánjuk, és kérjük a Magyar Nemzeti Tanácsot, hogy e munkában bennünket teljes erejével támogasson a haza javára."

A főkapitány-helyettes arra kérte Sándor Lászlót, hogy vegye tudomásul a határozatot, és csatlakozzék hozzá. Sándor azt válaszolta, nem kételkedik abban, hogy „a rendőr-tisztviselői kar becsületes szívvel szánta el magát erre a lépésre", de elhibázottnak tartja. Ő megbízik a rendőrtisztek hazaszeretetében, de nem követi ezt a lépésüket. A küldöttség elhagyta a főkapitány szobáját, s ötventagú küldöttség indult útnak az Astoria szállóba, ahol a Nemzeti Tanács székelt.

Tagadhatatlan ellenszenv, sőt felháborodás fogadta a rendőrcsoportot a szálló előtt, ahol lelkes fiatalság tüntetett egész este Károlyi Mihály mellett. A rendőrök azonban ütemesen éljenezni kezdték a Nemzeti Tanácsot, s ekkor a tömeg hangulata megfordult. Üdvrivalgás köszöntötte a rendőröket, akiknek küldöttségét — Károlyi Mihály távollétében — Hock János fogadta. Azonnal Károlyi Mihályért küldött, aki hamarosan meg is érkezett. Ismét csak Szentkirályi volt a szószóló:

— Hazafias aggodalmunk többé nem hagy nyugodni bennünket

— mondta Szentkirályi —, egyenlő jogú polgárok vagyunk valamennyien, és úgy véljük, hogy e súlyos időkben itt a helyünk. Körös-körül a népek és kis nemzetek felépítették a maguk függetlenségét, csak a magyarság nem juthat még nemzeti életének teljes birtokába. A magyar királyi államrendőrség ismerni fogja kötelességét a közrend fenntartása érdekében, de politikai szolgálatokra többé nem kapható. A rendet továbbra is fenntartják... és részt kívánnak venni a független és demokratikus Magyarország megteremtésének munkájában.

Károlyi Mihály válaszában elfogadta a rendőrség csatlakozását és a Nemzeti Tanács nevében kérte, „hogy a fővárosban a rendet továbbra is tartsák fenn..." Majd így folytatta: „Meg vagyok győződve róla, hogy a közönség értesülve hazafias cselekedetükről, megkönnyíti nehéz feladatukat. A nép és a rendőr már nem ellenség, szövetségesét, barátját fogja a rendőrben látni, és egy kézlegyintésre fog engedelmeskedni. Éljen az államrendőrség!"

A teendők megbeszélésére mindjárt háromtagú rendőrbizottságot választottak, amelynek tagjai: Szentkirályi Béla, Kormos Károly detektív és Berki János közrendőr mindjárt ott is maradtak a Nemzeti Tanácsnál. Sándor László főkapitány eközben Hadik János gróf miniszterelnököt kereste fel. Ott volt Lukachich is. Sándor László úgy vélekedett, hogy a rendőrségnek a Nemzeti Tanácshoz való csatlakozását nem kell komolyan venni. Kijelentette, s ezzel Lukachich is egyetértett, hogy mindennek ellenére „fenn tudják tartani a rendet", vagyis: útját tudják állni a forradalomnak. Huszonnégy órával később azonban Hadik már nem volt miniszterelnök, két nap múlva Sándor László már nem volt főkapitány, jóllehet végül ő is felesküdött a Nemzeti Tanácsra, ami pedig Lukachichot illeti, őt csak a Nemzeti Tanács tagjai mentették meg a lincseléstől.

A Nemzeti Tanács megbízásából Környey Zoltán doktor fogalmazó, a rendőri sajtóiroda volt vezetője foglalta el a rendőrséget. A forradalom éjszakáján, október 30-ról 31-re virradóra Környey Kormos Károllyal, két tiszttel és egy orvossal a főkapitányságra ment. Kormos azonnal beült a telefonközpontba, hogy megakadályozzon minden telefonbeszélgetést, Környey pedig felkeltette Sándor Lászlót, aki szobájában ledőlt egy kicsit a kerevetre, s bejelentette neki: átveszi az államrendőrséget, és rendet akar teremteni. Elmondta azt is, hogy a Nemzeti Tanács megbízottjaként helyén hagyja a vezetőséget, s annak élén Sándor Lászlót, mint főkapitányt, ha valamennyien alávetik magukat a Nemzeti Tanács határozatainak. A főkapitány engedélyt kért, hogy telefonon tájékozódhasson. Környey lovagiasan magára hagyta. Sándor azután kijelentette:

több barátjával tanácskozott, most már ismeri a helyzetet, és tudatában van annak is, hogy legfontosabb a közrend, aláveti magát tehát a Nemzeti Tanács parancsainak. A központi ügyeleten virrasztó Keresztessy Gyula rendőrtanácsos, az inspekciós rendőrökkel és telefonkezelőkkel együtt ugyancsak csatlakozott a Nemzeti Tanácshoz. Ekkortájt híre járt, hogy Sándor a rendelkezésére bocsátott telefont arra használta fel, hogy a csendőrséget hívja segítségül. A főkapitány azonban tiszti becsületszavát adta, hogy ez a hír rágalom, s ebben mindenki megnyugodott.

Október 31-én délelőtt egyre-másra jelentették be csatlakozásukat a rendőrőrszobák és -tisztek a Nemzeti Tanácshoz. Lám-lám, Sándor elhamarkodva nyilatkozott Hadiknak: a rendőrségnek az új forradalmi központhoz való csatlakozását bizony komolyan kellett venni. Még Krecsányi Kálmán és Markovich Ince is felesküdtek a Nemzeti Tanácsra, de őket, mint a lánchídi csata „hőseit" — azaz a vérengzések felelőseit — gyorsan eltanácsolták. Igaz, hogy P. Ábrahám Dezső — később a Tanácsköztársaság idején a szegedi ellenforradalmi kormány miniszterelnöke —, aki a Nemzeti Tanács megbízásából tudtukra adta, hogy további szolgálataikra nem tartanak igényt, egyszersmind köszönetet is mondott nekik, amiért „szolgálati idejük alatt érdemleges működést fejtettek ki". Ugyancsak köszönetet kapott Sándor László, de neki is mennie kellett. A főkapitányi székbe dr. Dietz Károlyt ültették, első főkapitány-helyettessé Krecsányi helyett Szentkirályi Béla lépett elő, Markovich Ince helyét pedig Páll György vette át. Az új főkapitány mindjárt kiáltványt is intézett Budapest lakosságához, ismét a hazaszeretetre apellálva és a rendhez való alkalmazkodásra intve.

Az új főkapitány nyilatkozott is a Világ c. lapnak:

— A kinevezésem engem lepett meg leginkább — mondta —, és azt csak annak tudhatom be, hogy a Nemzeti Tanács valószínűleg értesült arról, hogy mindenkor demokrata gondolkodású, szorgalmas és becsületesen dolgozó tisztviselő voltam, aki legjobb tudása szerint látta el a munkáját, és intakt volt minden tekintetben. A főkapitányságon az utolsó négy évben árdrágítási ügyeket intéztem. Nyugodtan állíthatom, hogy nem ismertem a protekciós rendszert. A volt főkapitány áthelyezett az országos közélelmezési hivatal nyomozó osztályának élére, és azt hiszem, ott is megmutattam, miként kell hivatásomat komolyan felfogni. Akik engem erről az oldalamról ismertek, azoknak valószínűleg garancia volt a személyem. Most, hogy ebben a megtisztelő meghívásban részesítettek, legjobb tudásom szerint fogom szolgálni az ügyet, amelyet rámbíztak...

A következő nap Dietz Károly szakadó esőben a főkapitányság erkélyéről mondott beszédet a forradalom győzelmét ünneplő tömeg előtt:

— Ezekben a sorsdöntő napokban mindennél fontosabb a rend fenntartása, éppen ezért a nép magatartásától függ a forradalom sikere. A forradalom győzedelmes, és a város csendes. Rémhíreknek ne üljünk fel, de legyen minden tisztességes magyar ember segítségére a rendőrségnek a rend fenntartásában. A katonák vonuljanak be laktanyáikba és ha szükség lesz rájuk, teljesítsék kötelességüket...

Dietz hosszú parancsa

Dietz, aki a forradalomról beszélt, fő feladatát tulajdonképpen a régi rend védelmében látta. Igazán méltatlanul bántak el vele az ellenforradalom győzelme után, amikor Dietzet „kommunistának" bélyegezték, sőt nyomozást indítottak ellene, és az utcára tették. Ez a fiatal, akkor mindössze harminchárom éves rendőrtanácsos a régi világ és a régi rendőrség neveltje volt. Mindent megtett, hogy a változások minél kevésbé érintsék a rendőrséget, s akkor is minél szűkebb körben maradjanak. A Károlyi-kormány mindenesetre teljesítette a rendőrszemélyzet néhány régi követelését. Maga a főkapitány például az V. fizetési osztályból a IV.-be lépett elő, s hasonlóan avanzsált egy-egy fizetési osztállyal mindenki. A rendőr legénység különféle pótlékokat kapott. Megkezdték az úgynevezett népőrség szervezését, amelybe bevonták Sándor László volt főkapitányt is. A népőrség a rendőri karhatalmat egészítette ki, tagjait a főváros polgárságából toborozták. Az úgynevezett védőrség is a rendőrség fennhatósága alá tartozott, leszerelt katonákból szervezték. A kétezer budapesti rendőr mellett rövidesen tizenkétezer népőr és védőr teljesített szolgálatot. A fosztogatásoknak sikerült hamarosan véget vetni. A bűncselekmények száma az előző évekhez képest alaposan csökkent, pedig hát a hazatérő, kenyér nélkül maradt katonák e téren veszélyesek is lehettek volna.

Két karhatalmi századot küldtek Vácra az Illaváról Budapestre tartó „fegyencvonat" elé, amelyen mintegy 450 kiszabadult rab utazott. Ezek a bűnözők, miután a zavaros helyzetet kihasználva, cimboráik kiszabadították őket, revolvereket és puskákat szereztek, s a pályaudvaron hatalmukba kerítettek egy vonatot. A mozdonyvezetőt és a fűtőt fegyverrel kényszerítették, hogy induljon velük Budapest felé. November 2-ról 3-ra virradóra érkeztek Vácra, ahol a vonatot megállította, majd körülfogta a budapesti főkapitányságról odaküldött két karhatalmi század. A fegyencek nem adták meg magukat a felszólításra, sőt kilőttek a vonatból. Válaszul gépfegy-

vertüzet kaptak. Aztán pedig a katonák szabályos rohamot intéztek a vasúti kocsik ellen, amelyekben már megszűnt minden ellenállás, az elítéltek a padok alatt remegtek. Összesen ötven halottjuk és kilencven súlyos sebesültjük volt. Akiket nem raktak ki mindjárt Vácott, azokat a vonattal elhozták Budapestig. A Nyugati pályaudvaron négy mentőkocsi és két mentőautó várta a szerelvényt. Vér borította a kocsik padlóját.

Az eset kapóra jött Dietznek, hogy a veszélyekre hivatkozva a rendőrség létszámának felemelését kérje. Ugyancsak kérte a fizetések emelését. Döntés is született a rendőrségi fizetések ötven százalékos emeléséről, az összes háborús pótlék megtartásával. Ez azonban már elkésett, s nem is bizonyult elegendőnek. A rendőrség állománya szüntelenül elégedetlenkedett. Dietz kénytelen volt rendeletet hozni:

„Mély szomorúsággal kell tapasztalnom, hogy egyes, magukról megfeledkező rendőrközegek a jelenlegi szellem teljes félremagyarázásával feljebbvalóikkal szemben tiszteletlenül viselkednek, sértő sőt fenyegető magatartást tanúsítanak, a szolgálatot megtagadják, nem teljesítik, vagy hanyagul látják el. Egyesek pedig terrorral igyekeznek higgadtan gondolkodó társaikra rendbontóan hatni, a fegyelmet meglazítani, a testület erkölcsi érzését lerombolni. Nekünk nemcsak az a kötelességünk, hogy anyagi és szolgálati helyzetünk javításán fáradozzunk, hanem elsősorban az, hogy testületünk fegyelmezettségét és erkölcsi értékét oly magas fokra emeljük és tartsuk fenn, mely magasztos hivatására való tekintettel elkerülhetetlenül szükséges. Nem tűrhetem, hogy testületünkben elégedetlen, rendbontó, a szabályokkal ellenkező, erkölcsrontó elemek legyenek. Nem tűrhetem, hogy a kötelességüket végző feljebbvalókat gyalázzák és kötelességteljesítésükben akadályozzák. Nem tűrhetem végül, hogy egyik hanyagsága és nemtörődömsége miatt másra több munka háramoljék, egyiknek a testület szellemébe ütköző magatartása másnak a becsületét veszélyeztesse és akár feljebbvaló az alantast, akár fordítva, olyan bánásmódban részesítse, amely mindenki jogos önérzetét sérti.

Testületünkben ezentúl mindenkinek becsülettel el kell végeznie a vállalt és részére kijelölt teendőt, s az illetékes parancsnokság elé kell vinni jelentés útján, rangkülönbség nélkül mindazokat, akik helytelen cselekedetük vagy magatartásuk miatt megtorlást érdemelnek. Ebből az következik, hogy minden, a szolgálattal összekötött feljelentések, panaszok és magánügyek, amelyek fegyelmileg tárgyalandók — az előírt és érvényben levő szolgálati úton terjesztendők elő. Legrövidebb időn belül ismertetni fogom azon anyagi feltételeket, amelyeket a kormány jelenleg nyújthat és azon szolgá-

lati feltételeket, melyek a fegyelem fenntartására szükségesek, és akkor nyilatkozhat bárki, hogy ezek mellett hajlandó-e a testületben tovább szolgálni. Már most hangsúlyozom, hogy senki távozása elé akadályokat nem fogok gördíteni. Mindenki szabadon választhatja életpályáját ott, ahol biztosítva látja boldogulását és teljesítve ambícióját.

Előre jelzem, hogy a testület minden tagját olyan anyagi helyzetbe kívánom juttatni, hogy szolgálatát gondtalanul láthassa el, ne legyen kitéve nélkülözésnek, viszont megfelelő szolgálati idő után oly nyugdíjjal vonulhasson pihenésre, hogy ne legyen szüksége más állást vállalnia megélhetése biztosítására, hogy nyugodtan élhesse le hátralevő napjait. Itt azonban figyelembe kell venni, hogy mindez végső cél, amiért a jövőben küzdeni fogunk, de elérnünk nem lesz nehéz, mert hiszen nagyobb részét már most megvalósítottuk. A mostaninál az állam egyelőre többet nem tud adni — teherbíró képessége úgyis a végsőkig van próbára téve — és ne képzelje senki, hogy 20—30 évi mulasztást, különösen a mai helyzetben, néhány hét alatt helyre lehet hozni. Ma minden oldalról fojtogatnak ellenségeink, és komoly a veszély, hogy az ország egy részét végleg el kell vesztenünk. Ha most állunk elő olyan követelésekkel, amelyek alatt összeroskad az állam, amelytől nemcsak mi, hanem utánunk az ország összes alkalmazottai hasonló javadalmazásokat követelnének — a legcsúnyább hazaárulást követnénk el. Ezer sebből vérző hazánknak fel kell épülnie előbb, mert ha erre időt nem adunk, végleg tönkremegy és azt is elveszítjük, amit már biztosítottunk magunknak. A kormányt, amikor hazafias magatartásunkat honorálva a fizetésrendezésbe belement, elsősorban az a bizakodás is vezette, hogy nem fogunk rút hálátlansággal fizetni érte.

Tudomásomra jutott, hogy a rendőrlegénység több tagja az ideiglenes fizetésrendezéssel nincs megelégedve és szembehelyezkedve a rendőrtanács határozatával, amely a mostani ideiglenes fizetésrendezést elfogadta, társaikat terrorizálják, sőt sztrájkra bujtogatják és azt hiszik, hogy így már most döntést provokálhatnak ebben a kérdésben. Ezt a magatartást az új magyar köztársasággal szemben elkövetett hazaárulásnak minősítem, és mindenkit — bármennyien legyenek is —, aki kötelességét megszegi, elbocsájtással fogok sújtani és azonfelül ellene bűnvádi eljárást megindítani."

S hogy a rendőrök ne csak ígéreteket kapjanak, Dietz bejelentette: azontúl minden rendőr évente tizennégy nap szabadságot kap, s ezt akár egyszerre, akár részletekben igénybe veheti. Megszüntette azt a régen sérelmezett tilalmat, hogy a rendőr legénység nyilvános helyre — kávéházakba, vendéglőkbe — nem mehetett be egyenruhában. Megengedte azt is, hogy az őrszemélyzet szolgálatban beszél-

gessen, de hozzátette, hogy ha „ezáltal a szolgálat hátrányt szenvedett, vagy ha a rendőrközeg hozzá nem illő egyénekkel (mint kéjnők stb.) folytatta a társalgást", az „továbbra is megtorlás alá esik". Ígért jobb szolgálati beosztást, több pihenőt, üdülőket és gyógyfürdőket a beteg rendőröknek, jobb viszonyokat az őrszobákon, és összpontosítások esetén a gyülekező helyeken, a gyermekek számára előnyt a felvételnél. Sőt, közölte: ha a rendőr érettségi vizsgát tesz, s a tisztikar szavazás útján alkalmasnak minősíti rá, akkor azontúl tiszt is lehet belőle. Hozzátette: a megfelelő bizalmi szerveket mindenkor meghallgatja, hogy „a protekció rendszere úgy az altiszti kinevezéseknél, mint a fegyelmi cselekmények elbírálásánál teljesen megszűnjék".

„Mindezekkel szemben azonban rendkívül szigorúan fogok őrködni afelett, hogy a testületbe nem való elemek fel ne vétessenek, és az idők folyamán érdemteleneknek bizonyultak irgalom nélkül eltávolíttassanak" — folytatta tovább szigorú hangnemben parancsát a főkapitány. — „Ily irányban fogom az új szolgálati és fegyelmi szabályzatot is elkészíttetni, amelyben az elzárás büntetést törlöm, de helyette a figyelmeztető, rosszalló, dorgáló, pénz- és elbocsájtási büntetéseket szigorított mérvben fogom alkalmazni. Így például: szolgálatbani ittasság minden esetben, szolgálaton kívüli ittasság első visszaesés esetén, megvesztegetés, szolgálat megtagadása, feljebbvalónak az alantas részéről vagy fordítva elkövetett súlyos megsértése, és az emberi önérzetet sértő bánásmód feltétlenül szolgálatvesztés büntetését fogják maguk után vonni, míg kevésbé súlyos fegyelmi kihágások és vétségek enyhébb elbírálásban fognak részesülni.

Erkölcsi értékünknek és fegyelmezettségünknek testvéries megértésen, összetartáson és helyesen megnyilatkozó önérzeten kell alapulnia, ezek közös érdekeink és közös tulajdonaink, s ezért testületünk minden tagjának legfontosabb kötelessége szigorú tárgyilagossággal őrködni felettük, és az előforduló visszaéléseket könyörtelenül leleplezni. Csakis ezen erkölcsi alapon nyugvó elvek fenntartása biztosíthatja a kitűzött cél elérését, és ezek követelésében semmi mellékkörülmény sem fog megakadályozni.

Felhívom főparancsnok urat, utasítsa alárendelt tisztikarát és közegeit fenti elveim szigorú betartására és figyelmeztesse őket megszegésük komoly következményeire. Gyülekezéseknek most nincs helyük, becsületes munkára van szükség. Hívja fel az őrszemélyzetet, nyilatkozzék, hogy az egyet nem értőkkel szemben a megfelelő eljárást folyamatba tehessem."

Nem lehet mondani, hogy különösebb sikert aratott volna a parancs a rendőrség körében. Egyébként pedig Dietzet más jelenségek is joggal aggasztották. A védőrség, amelyet az ő javaslatára szerveztek, hamarosan a munkásság bázisa lett. „A védőrség felállítása szarvas hibának bizonyult" — állapította meg később a volt főkapitány emlékirataiban. A védőrség hamarosan szabadszervezetet alakított, csatlakozott a Szociáldemokrata Párthoz s a Pogány József vezetése alatt álló Katonatanácshoz, s a balszárny támaszának számított. Ezek a felfegyverzett emberek, közöttük sok munkás és paraszt, később fontos szerepet töltöttek be az eseményekben. Egyelőre azonban Dietz még a helyzet urának érezte magát. Veszedelmesnek érezte ugyan a fejleményeket, de úgy vélte, hogy rendőri eszközökkel szembeszállhat velük. Emlékiratai szerint: „Mi kezdettől fogva kellően értékeltük a veszedelmet. Nánássy László detektívfőfelügyelő vezetésével külön nyolcvantagú csoport foglalkozott a kommunisták ügyével, mely minden lépésüket éjjel-nappal figyelemmel kísérte, vagyis ún. »szoros figyelés« alatt állottak. Voltak azután »mózerer«-jeink (besúgóink) is, akik a pártba beiratkozva a kommunisták minden tervéről előre tájékoztattak. Különösen értékes szolgálatokat tettek a későbbi Dormándy—Horváth-féle ellenforradalomban fontos szerepet játszott Kovács-fivérek. Továbbá a kitűnő összeköttetésekkel rendelkező, politikai természetű ügyekben nagyszerű szimattal és elsőrangú tájékozódó képességgel bíró dr. Heténvi Imre rendőrtanácsos, aki a francia misszió és a főkapitányság között az összekötő tiszt szerepét töltvén be, amellett módját találta a bolseviki mozgalom felől is megbízhatónak bizonyult híreket beszerezni és hozni. Hetényi mindig tájékozva volt mindarról, amit a kommunista pártban terveztek. Csak az az egy hibája volt, hogy folyton nagyképűsködött, fontoskodott és ezzel lassanként diszkreditálta híreit. Emiatt a humoráról ismert dr. Schreiber Emil főkapitányhelyettes meg is tréfálta egy alkalommal, amikor Hetényi suttogva, titokzatosan azt a hírt közölte vele, hogy biztos tudomása szerint a kommunisták összeállították a rendőr-főtisztviselők névsorát, és le fogják őket gyilkolni. »Hát kérlek Imre« — válaszolta Schreiber —, »én már gondoskodtam róla, hogy bajom ne legyen; kiírtam a névjegyemre, a lakók névjegyzékén, hogy dr. Hetényi Imrénél, Felsőerdősor 9. alatt vagyok található«."

A komor időkben némi derültséget keltett a főkapitányságon René pármai herceg budapesti kalandja. A derék fiatalembert — Zita egykori magyar királyné ifjabbik testvéröccsét — gyengéd szá-

lak fűzték egy pesti színésznőhöz, akinek kedvéért sűrűn látogatott el Budapestre. A forradalom is itt érte, s rá maradt a feladat, hogy Gödöllőről Bécsbe vigye a király gyermekeit. Ezután már nem térhetett vissza Budapestre, ahol a szeretett hölgy a Városi Színházban lépett fel. A hercegnek kapóra jött, amikor Bécsben felkereste őt egy fiatalember, bemutatkozott neki, mint Rosner Ferenc főhadnagy, s elmondta: magyar royalisták megbízásából érkezett, akik várják a herceget, hogy mozgalmuk élére álljon. S nyomatékul még átadott egy levelet, amelyet a pesti színésznő, Péchy Erzsi írt az ő illatos levélpapírján, gyöngybetűivel. Rosner harmincezer koronát csalt ki a hercegtől, mondván, ennyi pénzbe kerül, hogy őt Magyarországra csempéssze. Együtt utaztak a főhadnaggyal, aki egyébként bárónak is mondta magát, Budapestre. Társa, bizonyos Zamek Alfréd, hadnagyi egyenruhában szerepelt. Később aztán kiderült, hogy Zamek valójában őrvezető, míg Rosner, a tizenkilenc éves orvostanhallgató, csak a közlegényi ruha viselésére jogosult. René herceg előbb feljelentést tett a szélhámosok ellen. majd, hogy kisebb legyen a botrány, kijelentette, nem kívánja megbüntetésüket, sem az ügy kivizsgálását, sem szellőztetését, és sok tízezer koronával könnyebb pénztárcával, és sebzett szívvel, elutazott Budapestről.

Egy egész ország nevetett a szerelmes hercegen, aki 1918 tavaszán a Médi előadásán szeretett bele a címszereplő Péchy Erzsibe. Ettől kezdve a király sógorának autója estéről estére a Városi Színház művészkapuja előtt várakozott. A primadonna természetesen nem utasította vissza a herceget. Az udvar azonban úgy vélte, hogy ez a viszony méltatlan egy királyi herceghez, és ezért szegény Renének el kellett jegyeznie Ferenc Ferdinánd trónörökös árváját, Hohenberg Zsófia hercegnőt. A fényes eljegyzés után a herceg továbbra is gyakran felkereste a színésznőt, akit azonban az őszirózsás forradalom után nem láthatott többé.

A Médi előadásaira eljárogatott azonban egy fess huszárfőhadnagy is, aki mindig páholyban ült, és tüntetően tapsolt Péchy Erzsinek. Sokféleképpen próbált megismerkedni a színésznővel. Először sikertelenül. Nagy virágcsokrokat küldött neki, de a primadonna nem fogadta el. Erre aztán a fiatalember — nem más, mint Rosner Ferenc — egy szép napon hordárruhában jelent meg a primadonna lakásán, a szobalánynak azt mondta, hogy a virágcsokrot és a levelet csak személyesen adhatja át a címzettnek, s így bejutott Péchy Erzsi budoárjába. A hordár ott ledobta köpenyét és alóla előtűnt az aranyzsinóros huszáratilla. Rosner a színésznőnek is báróként mutatkozott be, sokat beszélt előkelő összeköttetéseiről, és azt is megemlítette, hogy jó barátságban van René pármai hercceggel. Beszélgetés közben a színésznő megkérte őt, hogy mivel a forradalom óta

nem találkozhatott barátjával, Rosner vigyen el Bécsbe egy levelet a hercegnek. A közlegény aztán ezzel a levéllel nyerte meg a herceg bizalmát, s látott hozzá a családhoz.

A herceg szívesen hallotta Rosnertól, hogy Magyarországon igen erős a királypárt, amely már készülődik az ellenforradalomra, sőt Nagy Pál tábornok, a Mária Terézia rend lovagja százötven ezer főnyi hadsereggel is rendelkezik, s csak a herceget várja, hogy legyen, aki az ellenforradalmi mozgalom élére álljon. A herceg állítólag csak színleg vállalkozott az akció vezetésére, valójában azért volt hajlandó Rosnerrel utazni, hogy viszontlássa Péchy Erzsit.

Bécstől Pozsonyig autón utaztak. A határon, Dévénynél, Rosner egy fiatalembert mutatott be a hercegnek, mint titkárát, s az ő részére is pénzt kért a hercegtől. Mire Budapestre érkeztek, a hercegnek már nemigen volt pénze. Ezért aztán felkereste Horvátovics Ferencet, a Hungária Bank igazgatóját, aki egy nagyobb összeggel kisegítette, s egyszersmind azt tanácsolta neki, hogy sürgősen hagyja el Budapestet. René ezt meg is ígérte, de nem tette meg. Nem akart megválni Péchy Erzsitől. Rosner pedig mindvégig mellette maradt, s pumpolta, fosztogatta. Ráadásul elmondta, hogy Péchy Erzsi nem hűséges a herceghez, tulajdonképpen őt szereti, a hercegnek csak hazudik. Féltékenységi jelenet következett, s azután a színésznő tanácsot kért barátnőjétől, a híres Pálmay Ilkától. Az ünnepelt művésznő elmagyarázta Péchy Erzsinek, hogy Rosner közönséges szélhámos. Az ügy tisztázása végett Pálmay Ilka lakására hívta a két szerelmest és Horvátovics bankigazgatót. A herceg nem akart elutazni, pénzt várt Bécsből, mégpedig kerek félmillió koronát, amelyért egy hadnagyot és Zamek Alfrédot, Rosner „titkárát" küldte el. Pálmay Ilka azonnal telefonált a herceg bécsi bankjának, s a herceg nevében utasítást adott, hogy ne fizessenek ki egyetlen koronát sem a jelentkező küldötteknek, sőt értesítette Mária Antónia pármai hercegnőt, René anyját is a történtekről. A szigorú mama levelet küldött fiának, s megparancsolta, hogy azonnal térjen vissza Bécsbe. Előbb azonban René vallomást tett a főkapitányságon. Mivel feljelentését visszavonta, főként az ellenforradalmi szervezkedésről hallgatta ki őt kötelességszerűen Szentkirályi Béla főkapitány-helyettes. Ekkor mondta a herceg, hogy számára a royalista szervezkedés csak ürügy volt. Kihallgatták Nagy Pál tábornokot is, aki ugyancsak nem tudott semmiféle mozgalomról.

A rendőrség vezetői egyébként sem nagyon fáradoztak az ellenforradalmi szervezkedések felfedésén, inkább a munkásmozgalom elleni harcban látták továbbra is feladatukat. Az urak felesküdtek a Nemzeti Tanácsra, majd a köztársaság kikiáltása után a köztársaságra is, de a főkapitányságon alig változott valami. Tulajdonképpen semmivel sem több, mint egy-egy kormányváltozás idején. A legkompromittáltabbak, a leghírhedtebbek a régi kormánnyal együtt távoztak, s átadták a gyeplőt valaki másnak, aki azonban ugyancsak közülük való volt. Dietz rendőrségének fő gondja az egyre erősödő kommunista mozgalom elleni harc volt. A polgári demokratikus forradalom után azonban a régi eszközöknek csak egy része állt rendelkezésére. A besúgórendszert továbbra is alkalmazta: fizetett emberei, spiclijei, provokátorai némi ellenszolgáltatásért részt vettek a szervezkedésben, és mindenről jelentést tettek, de a kitoloncoláshoz, az internáláshoz éppúgy nem folyamodhatott, mint ahogyan a tüntetők ellen sem alkalmazhatott rendőrkardot és lovasrohamot. Dietz egyik embere, Nánássy György, Nánássy László rendőrfelügyelő unokaöccse, még a kommunista párt vezetőségéhez is közel férkőzött. Az ő jelentéseire támaszkodva, Dietz követelte a Berinkey kormánytól — Károlyi Mihály a köztársaság elnöke lett, s a miniszterelnöki poszton Berinkey váltotta fel őt — a novemberben megalakult kommunista párt vezetőinek és a legismertebb kommunistáknak a letartóztatását. Az engedélyt azonban 1919 januárjában nem sikerült kicsikarnia: jóllehet a miniszterek között többen voltak, akik szívesen folyamodtak volna ehhez a lépéshez, féltek, hogy az erőszak nyomán a tömeggel találják szemben magukat.

A budapesti államrendőrség elé, amelynek nevéből immáron elmaradt a „királyi" cím, az elmúlt évtizedekben többször állított hasonló akadályt a politikai helyzet. Dietz és vezérkara tudták, mi a teendő. Ha nincs törvényes alap a kommunisták letartóztatására, akkor teremteni kell. S ha a közvélemény helytelenítené az ilyen lépést, akkor a közvélemény hangulatát egy ügyes fogással meg kell fordítani.

A fővárosi rendőrség első terve, amelyben Festetich hadügyminiszter járt a kezükre, kudarcot vallott. A grófból lett demokratának útjában álltak a katonatanácsok, amelyekben a kommunisták befolyása egyre erősödött. Elterjesztették tehát a rémhírt, hogy a kommunisták vezette Katonatanács 1919. január 7-re puccsot készít elő. A rendőrség előzőleg háromnapos razziasorozatot rendezett, „bi-

zonyítékokat" keresett, de nem talált a KMP ellen. Kiadták a parancsot Kun Béla letartóztatására is, ezt az 1. vadászezrednek kellett volna végrehajtania, de az ott működő katonatanács megakadályozta az akciót.

Január 6-án délelőtt Festetich Sándor, az új hadügyminiszter maga tárgyalt a megbízható katonai parancsnokokkal, mármint azokkal, akiknek alakulataiban legkisebb volt a kommunista befolyás. Közölte velük, hogy másnap reggel kihirdeti a statáriumot. és a kommunista párt vezetőit még a kora reggeli órákban lefogatja. Félő, hogy a munkásság és a katonaság ezt nem tűri szótlanul, ezért szükséges, hogy a katonákat a laktanyákban tartsák, s azokat a kaszárnyákat, ahol a legnyugtalanabb egységek állomásoznak, megbízható csapatokkal vegyék körül. Dietz főkapitány délután már a részletes tervekről tárgyalt körülbelül ugyanezekkel az urakkal. Intézkedett, hogy megszállják a város legfontosabb pontjait, a pályaudvarokat, a telefonközpontokat és így tovább. Mindez azonban a katonatanácsok s a bizalmi férfiak tudomására jutott, s minden meghiúsult. Festetichnek mennie kellett, de Dietz maradt. A főkapitány emlékirataiban keserűen panaszkodott arról, hogy a bolsevikoknak még a rendőr-főkapitányságon is megvolt a maguk embere, szerinte minden bizonnyal dr. Wagaszt József rendőrkapitány, hiszen ő, miután a Tanácsköztársaság bukása után ismét visszatért a főkapitányságra, Jancsik Ferenc vörös politikai megbízott irodájában megtalálta térképvázlaton azokat a terveket, amelyek szerint január 6-ról 7-re virradó éjszaka körülzárták és elfoglalták volna a Vörös Újság szerkesztőségét és nyomdáját.

A második akció még aljasabb volt, és sikerült. Február 20-án délután a munkanélküliek központi bizottsága ülésezett a Vigadóban. Utána néhány ezer ember a tanácshatalom mellett tüntetve a Vörös Újság szerkesztőségéhez vonult, ahol Kun Béla és mások beszédet mondtak. A tüntetők ezután sem oszlottak szét, hanem a Népszavához vonultak, mert a szociáldemokraták lapja abban az időben állandóan támadta a munkanélküliek szervezkedését. A menetet a Körút és a Népszínház utca sarkán rendőrkordon várta, de a tüntetők átjutottak rajta, be a Conti utcába, a Népszava elé. Itt lövöldözésre került a sor, nyolcan meghaltak, közöttük két rendőr és három népőr. A kormány sajtója azt állította, hogy a kommunisták megtámadták a kirendelt karhatalmat. Mások szerint az egymástól függetlenül kivezényelt rendőrség és védőrség emberei „tévedésből" egymásra lőttek. Annyi bizonyos, hogy a kommunista párt nem készített elő támadást a Népszava ellen. A véres események után a KMP azonnal röplapot adott ki, amelyben megállapította: „A Kommunisták Magyarországi Pártja, értesülvén a Nép-

szava fegyveres megtámadásáról, kijelenti, hogy a támadással semmiféle vonatkozásban nem áll. A megejtett puhatolódzás alapján máris megállapítja, hogy a Népszava ellen elkövetett támadás előre megszervezett ellenforradalmi provokáció. Megbízható értesülés szerint az első lövést egy főhadnagy tette és a Berlini téren két székely katona a Népszava ellen fegyveres tüntetésre hívta fel az ott vitatkozó tömeget. A két katonát, mint agent provocateuröket megpofozták."

Dietz rohant a kormányhoz, amely éppen ülésezett. Drámai szavakkal festette le a helyzetet, s kijelentette, hogy „teljes mértékben bizonyítható, perrendszerű a kommunista vezérek bűnössége". A kormány hozzájárult a kommunista párt vezetőinek letartóztatásához, s a már régen készen álló listák alapján még az éjszaka végrehajtották a rendelkezést. Ötvenöt embert tartóztattak le, s a kijelöltek közül csak Vántus Károlynak és Szamuely Tibornak sikerült elkerülnie a letartóztatást. Szamuely Tibort minden bizonnyal dr. Wagaszt rendőrkapitány értesítette.

„Félrevezetett emberek..."

A letartóztatottakat a toloncházba szállították. Állítólag azért, mert az egybeépült a rendőrlaktanyával, s ott megfelelő erők álltak éjjel-nappal rendelkezésre, hogy a felháborodott közönség dühétől megvédjék őket. A valóságban azért, mert Dietzék a feltüzelt és társaik halála miatt felháborodott és elkeseredett rendőr legénységgel még a rendőrség történetében is példátlan akciót készítettek elő. A letartóztatott Kun Bélát csaknem agyonverték a toloncházban.

Jakabb Béla rendőrtanácsos február 21-én reggel kilenc órakor azt jelentette Dietz főkapitánynak, hogy vagy hatszáz rendőr megrohanta a toloncházat, s az őrszemélyzet nem állhatott ellen, olyan túlsúlyban voltak a szomszédos főparancsnokságról érkezett társaik. A rendőrök azt követelték, hogy hozzák ki zárkájukból Kun Bélát, Vágó Bélát és Rudas Lászlót. A legénység az udvaron a fogházhoz vezető lépcsőn állott fel, s oda vezették ki eléjük a foglyokat. A hatszáz rendőr tüntetett ellenük, s egyikük puskatussal fejbe ütötte Kun Bélát. Aztán tízen vagy húszan követték a példát. Jakabb Béla közölte, hogy a foglyot a második emeleti kórházban helyezték el.

Dietz Szentkirályi és Páll György főkapitány-helyetteseket küldte ki a toloncházba. Velük volt Tarján Vilmos újságíró is. Azt írta: „Dr. Bartha rendőrorvos az orvosi szobába vitt be bennünket.

Alig telik el egy perc, megjelenik cipőben, nadrágban, meztelen felsőtesttel, amelyet pirosra festett a leömlő vér, ugyancsak vértől átázott arccal (alig volt egy tiszta foltocska rajta) orvosilag lenyírt hajjal, bezúzott fejjel egy középtermetű, kövér arcú, angolosra nyírott szőke bajuszú ember: Kun Béla.

A vér szüntelenül csurog le róla a padlóra.

Dermedten néz körül, csupa ismeretlen arc.

Megszólal Szentkirályi főkapitány:

— Mivel verték meg?

— Puskatussal — válaszolt halkan Kun Béla.

— Meg tudná ismerni azokat a rendőröket, akik megverték?

— Nem fontos — mondja nyugodtan —, félrevezetett emberek . . ."

S ekkor mintegy hatvan felfegyverzett rendőr rontott be a szobába. Két főkapitány-helyettes jelenlétében kegyetlenül bántalmazták Kun Bélát. Tarján: „Benn vannak a szobában. Reszkető szívvel azt hiszem e pillanatban, hogy Kun Bélát már csak pillanatok választják el a haláltól. Kun körülnéz, később pedig szánalmat igyekszik maga iránt gerjeszteni. Lassan, mint ahogy halálraítéltek lépnek a bitó elé, olyan lassúsággal hátrál a szoba azon sarkába, ahol egy drappszínű pamlag áll. Összekulcsolja kezeit, lefekszik a pamlagra: kezével eltakarja arcát. Közvetlen a pamlag mellett körös-körül vagy hat rendőr áll, mögöttük a többiek. A bal szélen álló rendőr emeli meg először a puskáját, s rettenetes csapást mér a pamlagon fetrengő kommunista vezér arcába. Újabb vér fröccsen elő s ezután, mint ahogy kalapáccsal a szöget verik a falba, úgy érik egymás után az ütések jobbról-balról, a vállán, arcán, gyomrán."

Mivel Nagy Vince belügyminiszter a letartóztatások jóváhagyásakor figyelmeztette Dietzet, hogy ne csináljanak a kommunistákból mártírokat, Szentkirályi főkapitány-helyettes egy idő múlva közbelépett és „határozottan" véget vetett a lincselésnek. A sok sebből vérző, az eszméletlenség és ébrenlét határán szenvedő Kun Bélának ágyat és orvost hozatott. Egyébként pedig a „vérszomjas kommunisták" hatalomra jutásuk után nem torolták meg ezt a példátlan aljasságot és kegyetlenséget, mindössze az eseményekben főszerepet betöltő szervezőt, Jakabb Bélát és Pál István rendőrfelügyelőt internálták, de például Szentkirályi és Páll György is maradt a rendőrség, illetve a Vörös Őrség kötelékében, mint ahogy Dietz Károly főkapitányt is csak leváltották tisztségéből, de nem távolították el a rendőrségtől.

Kun Béla megveretése nagy felháborodást keltett. A „népkormány" leleplezte magát. Később, az ellenforradalom hatalomra jutása után a polgári lapokat, a többi között az Az Estet és Tarján Vil-

most vádolták azzal, hogy a toloncházból írt drámai beszámolóik befolyásolták a közhangulatot, s ezzel előkészítették a kommunizmust. A valóságban azonban a kommunista vezetők letartóztatása, Kun Béla bántalmazása már nem állíthatott meg semmit. Az ország rohant az újabb forradalomba, s ezt Dietz nagyon jól tudta. Mindenesetre megtett mindent, ami hatalmában állt, hogy megakadályozza a proletárforradalmat. Kun Bélát és a többi kommunista vezetőt a gyűjtőfogházba szállították, s a Népszava előtt lezajlott lövöldözés körülményeit soha nem vizsgálták, nem nyomozták ki. Hogyan is tehették volna? Hiszen akkor még világosabban kiderül, hogy ami ott történt, csak ürügy volt. A Vörös Lobogó munkatársainak nem álltak rendelkezésére rendőri eszközök az igazság kiderítéséhez, mégis pontosabban állapították meg az eseményeket:

„Tudja meg mindenki, hatalmon levő s elnyomott, hogy a kommunisták nem küldték embereiket a Népszava legyilkolására, nem fegyverezték fel híveiket a Népszínház utcai harcra; a letartóztatott kommunista vezérek — számos bizonyíték szerint — csak jóval az események lezajlása után értesültek az összetűzésről. Minden logikusan gondolkodó és elfogulatlan véleményű ember előtt az áldozatok személyéből és sebesülésük mineműségéből a napnál világosabban áll az a kétségtelen tény, hogy a Népszavánál két karhatalom egymásra lőtt. Az áldozatok majdnem kivétel nélkül rendőrök és védőőrök, a sebesülések Mannlicher-golyótól erednek. Hát embertársam, nem gondoltál minderre?

Emlékezz csak vissza! Jött a Körút felől két- vagy háromszáz főnyi tömeg. Mögöttük egy csoport rendőr, akik már a Nyugati pályaudvartól kísérték őket. A Népszava-ház előtt támadásra felkészülten állt egy védőőrcsoport. Jön a tömeg, mögötte a rendőrök szorítják az embereket előre, a Népszava házán túlra. Ekkor egy ember — szemtanúk szerint egy főhadnagy — revolverét elsüti, s válaszul a Népszava háza előtt álló őrség, meg a tömeggel jött rendőrök tűzzel válaszoltak, de a sötétben nem látják, hogy a tömeget már előre szorították, s csupán egymással állanak szemben, egymást küldik a halálba. Hát nem világos ez mindenki előtt abból, hogy az áldozatok csak rendőrök és védőőrök, a sebesülések pedig Mannlicher-golyótól származnak. Ezek legalábbis oly tények, amelyeket komoly és lelkiismeretes vizsgálat tárgyává kellene tenni, s amelyekre perdöntő bizonyítékokat kellene haladéktalanul beszerezni."

De hát miért keressen a rendőrség bizonyítékokat, amikor a kommunista párt megsemmisítése a célja, s a nyomozás csak zavarná igazi szándékukat? A kormány egyébként is internálási törvényt hoz, nem kell tehát már bírói ítélet, nem kell nyomozás, nem kelle-

nek bizonyítékok ahhoz, hogy a kommunistákat fogva tartsák. „Az internálás azoknál alkalmazandó, akik nem követnek el ugyan a törvény betűje értelmében büntetendő cselekményt, de cselekvésük és magatartásuk a forradalom vívmányaira és a népköztársaságra veszélyes" — mondta ki farizeus módra a rendelet, de Nagy Vince belügyminiszter és rendőrsége nem az ellenforradalmárokat, hanem a forradalmárokat értette veszélyes elemeken. A Vörös Újságból tudjuk, hogy Holovec Mihály és Keresztes Imre munkásokat, akik a kommunista párt röpiratait terjesztették és plakátjait ragasztották, erre a rendeletre hivatkozva, „mint közbiztonságra veszélyes egyéneket", Budapest területéről örökre kiutasították és illetőségi helyükre toloncolták. „Semmi ok sincs az eljárásra, de bűnhődni kell annak, aki kommunista, csak azért, mert — kommunista. Letartóztatnak, félholtra vernek munkásokat, tönkreteszik őket, megfosztják kenyérkeresetüktől, elkergetik családjuktól, pedig »a letartóztatásra elegendő ok nincs«, csak azért, mert kommunisták, mert az egyetlen, valóban proletárpárt programját vallja meggyőződésük. Demokrácia, sajtószabadság, gondolatszabadság üres szószátyárkodó demagógia a Conti utcai politikai szegénylegényeknél, amelyet a gyakorlatban az ő minden gazságra kapható rendőrpribék »elvtársaik« csizmasarkával gyakorolnak."

A detektív-jelentések, a beépített emberektől kapott információk azonban azt jelezték, hogy a rendőrterror sem elegendő. Dietz és Hetényi Imre dr. közvetlen tárgyalásokat kezdett Vix francia alezredessel, aki az antantot Budapesten képviselte. Azt akarták elérni, hogy a franciák szövetségeseikkel együtt húszezer katonával szállják meg Budapestet, s vessenek véget a kommunista veszélynek. Vixnél nem értek el eredményt, s amikor március 5-én Budapestre érkezett egy angol őrnagy, aki a győztes nagyhatalmak úgynevezett négyes tanácsának megbízásából Lengyelországban, Oroszországban és Magyarországon a bolsevizmust és a leküzdésére alkalmas intézkedéseket tanulmányozta, őt próbálták meggyőzni az idegen megszállás szükségességéről. Nánássy Györgyöt, akit — nehogy árulásának nyomára jussanak — Kun Béláékkal együtt ugyancsak letartóztattak, Dietz maga kísérte el az őrnagyhoz, hogy az „a magyarországi bolseviki mozgalomról a legilletékesebb forrásból nyerhessen tájékoztatást". Az angol március 12-én utazott el, s kilenc nap múlva már a Tanácsköztársaságé volt a főkapitányság is.

1919. március 21-én délután öt órakor a katonatanács helyettes vezetője, Moór főhadnagy magához hívatta Dietz Károlyt. Tudtára adta, hogy a Berinkey-kormány lemondott, Károlyi leköszönt ideiglenes köztársasági elnöki tisztéről, és a proletariátus vette át az ország sorsának irányítását. Egyelőre ő rendelkezik a rendőrség felett. Dietz kénytelen volt mindezt tudomásul venni, hiszen mindössze csak mintegy 1300 emberrel rendelkezett, a védőrség és a népőrség már előbb csatlakozott a katonatanácshoz, a főkapitány tehát ellenállásra nem is gondolhatott. Inkább saját sorsa aggasztotta: úgy vélte, hogy a „vérszomjas és durva munkások" azonnal felkoncolják. Ha valakinek, Dietznek tudnia kellett, mennyi oka van rá az új rendnek, hogy leszámoljon vele. Aggodalma azonban alaptalannak bizonyult. Az egyetlen inzultus amely érte, hogy a katonatanácsban a főkapitány úr gallérjáról is levágták a rangjelzést, mivel a tanács tagjai akkor már a csillagoktól megfosztott, paroli nélküli gallérokat viselték. S jóllehet Dietz kénytelen volt átadni a főkapitányság vezetését Seidler Ernőnek — később pedig Münnich Ferenc, majd Jancsik Ferenc lett a budapesti Vörös Őrség „politikai népbiztosa" —, ő is ott maradt a főkapitányságon, mint személyügyi csoportvezető. Dietz „hálából" mindent megtett, hogy aláássa a proletárdiktatúrát. Ellenforradalmi szervezkedésért le is tartóztatták, de sikerült tisztára mosnia magát, kiengedték, és akkor már csak saját elhatározásából jelentett beteget, és nem tért vissza a főkapitányságra.

A Tanácsköztársaság első napjaiban még a régi legénység teljesített szolgálatot, de aztán mintegy háromezer budapesti munkás jelentkezett a Vörös Őrség toborzási felhívására. Március 21-én a rendőrök egyébként szétfutottak: Seidler riadóparancsot adott ki, de erre mindössze csak mintegy ötvenen-hatvanan gyűltek össze. Volt okuk a rendőröknek a félelemre. A Tanácsköztársaság első óráiban egy nyolcszáz-ezer főnyi tömeg, a proletárdiktatúrát éltetve végigjárta a kerületi kapitányságokat és az őrszobákat, lefegyverezte az ott talált rendőröket. A Lehel utcában agyonlőttek egy rendőrt, akit a környékbeliek gorombaságáról, durvaságáról ismertek. A tömeg a főkapitányság felé indult, de amikor megtudta, hogy az már a forradalom kezén van, szétoszlott.

Seidler legelső teendője az volt, hogy a katonatanáccsal együtt megakadályozza a rendzavarásokat, a fosztogatásokat. A katonatanács gondoskodott arról, hogy egységei, a népőrség, a kommunista munkások csapatai útját állják a fosztogatásoknak. Hamarosan vé-

get vetettek az itt-ott mégis elkezdődött rablásoknak. Jóval kevesebb rendzavarásra került sor, mint az őszirózsás forradalom napjaiban. Mint ahogy a Tanácsköztársaság idején a közbiztonság is kielégítőnek mutatkozott. A Vörös Őrségnek jóval kevesebb bűnüggyel kellett foglalkoznia, mint egy esztendővel azelőtt a Magyar Királyi Államrendőrségnek.

Seidler 1919. március 23-án rövid bemutatkozó beszédet mondott a főkapitányságon, vázolva a rendőrség feladatait az új rendben, hangsúlyozva, hogy a rendfenntartás elengedhetetlen a proletár államban is, ám a rendőr ne legyen többé a proletár ellensége, hanem barátja. A megjelentek lelkesen helyeseltek, s Dietz volt főkapitány beszédben válaszolt, kijelentvén, hogy „a rendőrség, mint a múltban, most is dolgozni akar". S a rendőrség, mint a múltban, ezúttal is gyors hűségnyilatkozattal biztosította az „új urakat" arról, hogy rendelkezésükre áll. A rendőrök és a csendőrök nevében az őrszemélyzet — még a polgári forradalom első napjaiban megalakított — szakszervezete és „a szervezett magyar csendőrség" a Népszava útján fordult a „proletártestvérekhez":

„Proletártestvérek! Még nem volt proletárdiktatúra, még nem volt meg a munkások, katonák és a földműves-szegények tanácsának köztársasága Magyarországon; még választási előkészületekről volt csak szó, de a budapesti rendőrök szakszervezete és a csendőrség már egy héttel ezelőtt a proletárdiktatúrát készítette elő. A proletárdiktatúra szükségességét hangoztatta a katonatanácsok akkori elnöke, Pogány hadügyi népbiztos előtt. Proletártestvérek! Rendőr- és csendőrproletárok a proletárdiktatúra tántoríthatatlan katonái. Nem rendőröknek, nem csendőröknek hívjuk őket ezután, mert ez a rendőrség és csendőrség nem a kapitalizmus kész szolgája már többé, testben, lélekben megújhodott. A proletárdiktatúra kikiáltása napjától a rendőr, a csendőr »vörösgárdistává« lett! Ellenforradalmár az, a burzsoáziának tesz szolgálatot, aki a proletárdiktatúrának tántoríthatatlan harcos tagját, a volt rendőrt és csendőrt bántalmazza vagy szolgálatában akadályozza. A volt rendőrben és csendőrben tisztelje minden proletár a munkások, katonák és földműves-szegények tanácsának hűséges harcosát."

S a Vörös Őrség átvette a volt rendőrségnek csaknem minden tagját. A vezetés, mivel Seidler távozott, s aztán utóda, Münnich Ferenc a frontra ment, Jancsik Ferenc kommunista és Hackspacher István szociáldemokrata megbízottakra maradt, akiknek erejét meghaladta a rájuk bízott feladat. Igaz, Kun Béla, Szamuely Tibor és az Oroszországot megjárt kommunisták hallani sem akartak arról, hogy a volt rendőröket átvegyék az új rend rendfenntartó alakulataiba, de a jobboldali szociáldemokratákkal szemben végül is ki-

sebbségben maradtak. Az a rendelet, amely 1919. március 30-án jelent meg a Vörös Őrség felállításáról, még úgy rendelkezett, hogy „a jelenlegi karhatalmi alakulatok egész személyzete rendelkezési állományba helyeztetik", s „a szükséges létszám toborzás útján, lehetőleg a szervezett munkásság köréből biztosítandó", de már két nap múlva megjelent a Vörös Őrség főparancsnokságának utasítása, amely szerint „a volt rendőri, határrendőri, csendőri, pénzügyőri és a többi elismert karhatalmi alakulatok tagjai, úgy az őrszemélyzet, mint egyéb tagjai, testületileg átvétetnek a Vörös Őrségbe". Így aztán átvették nemcsak Dietzet, hanem például Nánássy László rendőrfelügyelőt is, aki pedig köztudomás szerint néhány héttel előbb még a kommunisták ellen dolgozó detektívcsoportot vezette, attól a hibás nézettől vezettetve, hogy — amint a Vörös Őr-ben, a Vörös Őrség lapjában olvasható — a magyar rendőrség embereit, akik „oly gyönyörű lendülettel a szocializmus mellé állottak, nem is részesíthette a magyar tanácskormány olyan elbánásban, mint amilyenben az orosz kartársaik részesültek".

Vörösőrök vigyáznak a rendre

A Vörös Őrség felállításáról hozott rendelet kimondta, hogy a Vörös Őrség közvetlenül a belügyi népbiztos alá van rendelve, munkáját a városi, vármegyei, kerületi parancsnokságok irányítják. Tulajdonképpen ezzel született meg Magyarországon az első, valóban az egész országot átfogó állami rendőrség. A helyzetnek megfelelően, hiszen a proletárdiktatúra állama honvédő háborút folytatott, a rendelet azt is kimondta, hogy „a Vörös Őrség egyben a Vörös Hadseregnek kiegészítő részét képezi, és tagjai bármikor hadiszolgálatra rendelhetők, illetve a Vörös Hadseregbe áthelyezhetők". A Vörös Őrség központi osztályában megbízható szervezett munkásokból létrehozták a központi politikai nyomozó testületet. Országos jelentőségű bűnesetek felderítése végett pedig bűnügyi központi nyomozó testületet szerveztek. A politikai központi nyomozó testület, amelynek Korvin Ottó állt az élén, hősies és sikeres harcot vívott az ellenforradalmi szervezkedéssel, a központi bűnügyi nyomozó osztály azonban — Dietz Károly jóvoltából, aki a budapesti Vörös Őrség személyügyi csoportvezetőjeként odairányította a legkompromittáltabb rendőrtiszteket, hogy ne legyenek szem előtt — vezetőjének, Páll György volt főkapitány-helyettesnek az égisze alatt — az ellenforradalmárok menedékhelyévé vált, de működésének tulajdonképpen csak jelentéktelen szerepe volt.

A rendőrtisztek taktikáztak, ellenforradalmat szerveztek, igyekeztek túljárni a kommunista politikai megbízottak eszén, de az őrszemélyzet tagjainak többsége őszinte híve lett az új rendnek. Valamennyien esküt tettek: „... Kötelezem magam, hogy szolgálati időm tartama alatt bárhová rendel is a Tanácsköztársaság védelmének és a proletárdiktatúra diadalának érdeke, mint a Forradalmi Internacionále vörös őre feladataimat haláltmegvető rettenthetetlen bátorsággal teljesítem. Alávetem magam a Vörös Őrség forradalmi fegyelmének, és tudomásul veszem, hogy a Vörös Őrség forradalmi fegyelmén legfelsőbb fokon a forradalmi törvényszék őrködik, kisebb fegyelmi vétségben, mulasztásokban, hanyagságban az elöljáró, erre hivatott parancsnokaim ítélkeznek ..."

A Vörös Őrség új szellemét így magyarázta az újság, a Vörös Őr cikkírója: „A kapitalista társadalom rendőrének az volt a feladata, hogy a kizsákmányolók érdekeit védje meg, a dolgozó és nyomorgó szegénységgel szemben ... más a vörös őri szolgálat, mint a rendőri szolgálat volt, a kapitalista társadalomban. A vörös őr nem a kapitalista társadalom pribékje, amely a dolgozó osztályt, a népet üldözi, hanem védője, támogatója és sok tekintetben tanácsadója a népnek, mert a nép érdekeit szolgálja, nem áll ellenségesen szemben saját testvéreivel, és nem veszi körül működésében a szegények haragja és gyűlölete."

A rendőr-tisztviselőket arra oktatták, hogy „a jogkereső közönséggel és különösen a járatlan proletárokkal szemben a legnagyobb készséget, előzékenységet és jóakaratot tanúsítsanak. Kerüljenek minden türelmetlenséget, gorombaságot — egyszóval hassanak oda és támogassák a közönséget abban, hogy a legsimábban és leggyorsabban ügye elintézéséhez jusson ... szívleljék meg és váltsák valóra ... azon legelemibb szabályt, hogy a hatóságok és hivatalok vannak a közönségért és nem fordítva."

„Tájékoztató Vörös Őrséget" hoztak létre, mondván, hogy a vörös őr hivatása a rend megőrzésén kívül a dolgozók tájékoztatása, felvilágosítása és a magyarul nem tudók útbaigazítása is. Erre a célra külön őrszemcsoportot alakítottak és képeztek ki. Budapestet körzetekre osztották, s a körzetek gócpontjában, a legforgalmasabb helyekre egy-egy tájékoztató vörös őrt állítottak. Mindegyikük a magyaron kívül németül és még egy nyelven, például szlovákul vagy románul jól beszélt. A tájékoztató vörös őrök bal karjukon vörös karszalagot viseltek, és erre ráírták, hogy viselője milyen nyelven beszél. A tájékoztató őrök feladata az volt, hogy a hozzájuk fordulókat minden ügyben a lehető legelőzékenyebben eligazítsák, s ha kérdéseikre nem tudtak választ adni, akkor a szomszéd körzet tájékoztató őrét hívták segítségül. Ugyancsak a szomszédos körzetbeli

elvtárshoz kellett fordulniuk akkor is, ha a kérdezősködő nyelvén a megszólított őr nem beszélt. A szomszédos körzetek őreit ugyanis úgy válogatták össze, hogy nyelvtudásuk kiegészítse egymást.

Az őrök ezenkívül a közrendre is felügyeltek, de az utca rendje talán soha nem volt olyan nyugodt, mint a Tanácsköztársaság napjaiban. A bűnügyi statisztika szerint a proletárdiktatúra 133 napja alatt a budapesti Vörös Őrségen mindössze 39 340 bűnügyi iratot iktattak, vagyis havi átlagban 9830-at, pedig a Tanácsköztársaságot megelőző három hónap havi átlaga 15 106 darab bűnügyi akta volt. Az előző év áprilisához képest, 1919 áprilisra 182-ről 64-re esett a csalások, 367-ről 31-re a sikkasztások, 20-ról 2-re a gyilkosságok, 6077-ről 1400-ra a lopások, 23-ról 1-re a rablások száma. Csak az okirathamisítások és a közvagyon rongálások száma emelkedett, jeléül annak, hogy léteznek a munkásállam ellenségei, akik előrelátóan hamis iratokat gyártanak maguknak, s igyekeznek ott ártani, ahol tudnak.

Semmiféle rendőri intézkedésre nem volt szükség 1919. május 1-én, amikor pedig Budapest egész népe, sok százezer ember kora hajnaltól késő estig az utcán volt. A Vörös Újság tudósítója megállapította: „A fenséges ünnepnapot semmi incidens nem zavarta meg, ami kizárólag az öntudatos munkásság bámulatos fegyelmezettségének az érdeme. Ennek az öntudatosan fegyelmezett viselkedésnek köszönhető, hogy sehol nem kellett a Vörös Őrségnek közbelépnie. Az esetleges zavarok elhárítására a Főparancsnokság a hatalmas és bámulatosan kiépített szervezetet a legteljesebb készenlétbe léptette. A tegnapi napon a Vörös Őrség egész létszáma szolgálatban volt: mintegy tizenkétezer ember állott talpon. Óriási szám ez, ha meggondoljuk, hogy a kimúlt osztályuralom alatt a legvadabb üldözések idején is csak négy-ötezer embert tudott a rendőrség készen tartani. Ez a tizenkétezer ember azonban — csupa szervezett és öntudatos munkás — ezúttal nem a proletariátus ellen, hanem a proletariátus védelmére, a munkások testi épségének megóvására állott minden eshetőségre készen. Körülbelül húsz helyén a városnak voltak nagyobb őrségek elhelyezve, azonkívül kisebb járőrök és őrszemek járták az utcákat, vigyázva arra, hogy a felvonulásban részt vevő proletárok üresen hagyott lakásaiba a zavarosban halászni akaró gazemberek be ne törhessenek. A grandiózus ünnepség nagyszerűségét emeli az a tény, hogy az egész napon egyetlen egyszer sem kellett a Vörös Őrségnek beavatkoznia, az ünnepély pompáját semmi zavaró körülmény nem homályosította el."

Az ünnepi hangulat azonban mégsem volt általános. Még április közepén letartóztattak egy összeesküvő csoportot, amelyben kulcsszerepe volt Nikolényi Dezső rendőrfogalmazónak. A nyolctagú összeesküvő csoportot nem a Vörös Őrség budapesti nyomozó osztálya, hanem a Korvin Ottó vezette központi nyomozó testület számolta fel. A tárgyaláson mind a nyolcukat halálra ítélték, de a kormányzótanács hat elítéltet kegyelemre méltónak tartott. Nikolényinél nagy mennyiségű elrejtett fegyvert találtak, rajta végrehajtották a halálos ítéletet. Később a főkapitányság Ferenc József téri falán emléktáblát kapott, mint „a vörös rémuralom áldozata".

A régi rendőrtisztek a román offenzíva megindulása után úgy vélték, hogy elérkezett az alkalmas időpont, nagyobb sikerrel próbálkozhatnak, mint Nikolényiék. A Dormándy-féle ellenforradalmi összeesküvés már a lázadás időpontját is kitűzte, május 3-án akarták átvenni a hatalmat, de aztán mégiscsak megrettentek. A szervezkedésben részt vett Dietz Károly is, akit azonban — szerencséjére — nem leplezett le a vizsgálat és egyelőre még a helyén maradt. A munkáshatalom ellenségei továbbra is fontos posztokat töltöttek be a Vörös Őrségben, és megakadályozták a következetes fellépést az ellenforradalmárok ellen, sőt támogatták az új rend ellenségeit. A gödöllői vezérkarnál működő, puccsra készülődő régi tisztek is kapcsolatot kerestek és találtak Dietzhez. A közvetítő Thuránszky Lucián rendőr-főfelügyelő volt, aki — hogy mindig kéznél legyen — egy másik detektívvel Dietzék lakására költözött. Május 15-én Dietz be is mutatta a város rendőri megszállásának tervét Lemberkovics József századosnak, az ellenforradalmi lázadás vezetőjének. A személyügyi csoportfőnökké degradált volt főkapitány úgy vélekedett, hogy körülbelül kétezer főnyi, számukra megbízható rendőri karhatalom áll rendelkezésére, s az elegendő nemcsak a középületek megszállására, a szükséges letartóztatások lebonyolítására, hanem még körülbelül ezren közülük az ellenforradalom egyéb céljainak is rendelkezésére állhatnak.

Ezek a tárgyalások ismét csak nem jutottak a Tanácsköztársasághoz hű hatóságok tudomására, pedig amikor Novoszeleczky Elemér rendőrtisztet, az újpesti rendőrkapitányság vezetőjét két nap múlva letartóztatták, a szálak ismét régi rendőrtisztekhez, a többi között Dietz Károlyhoz vezettek. Novoszeleczky a rákospalotai gazdag parasztok körében toborozta ellenforradalmi gárdáját, s az ötlet, hogy a „megfertőzött Budapestet" vidéken toborzott „hazafiakkal" kell „gyógyítani", ismét csak Dietztől származott.

A Vörös Őrség központi politikai nyomozó testülete egy Szabados nevű kereskedő rákospalotai házában ütött rajta az összeskövő társaságon. Nagy mennyiségű fegyvert és muníciót találtak az összeesküvők rejtekhelyén. A letartóztatottak között Novoszeleczkyn kívül más rendőrtisztek: Olasz Andor, Egri Péter Pál, Jencs Endre is szerepeltek, volt közöttük egy Bézsényi nevű rendőr-ellenőr, és két volt rendőr, Tassy Béla és Borbély Gyula is. A vallomások nyomán a rendőrségre került, mégpedig ezúttal letartóztatásba, Szentkirályi Béla volt főkapitány-helyettes, Kormos Károly detektívfőnök, Bialoszkurszky detektívfelügyelő, Volkenberg Gyula rendőr-főfelügyelő, s maga Dietz Károly is, aki a vallomások szerint „nemcsak tudomással bírt az akcióról, hanem helyeselte, tanácsokkal, utasításokkal támogatta is őket, sőt jelezte nekik, hogy Budapesten hasonló mozgalmat szerveznek". Dietz vallomása nyomán aztán Gersich rendőrtanácsost és Schreiber Emil főkapitány-helyettest is őrizetbe vették. Sajnos, a nyomozás, a vizsgálat ismét nem volt elég alapos. Így történhetett meg, hogy a forradalmi bíróság Novoszeleczky kivételével valamennyi vádlottat felmentette, s szabadon engedte az összeesküvő rendőrtiszteket. A volt újpesti rendőrkapitány viszonylag csekély börtönbüntetést kapott, de ezt sem fegyveres szervezkedésért, hanem mert ellenforradalmi röpcédulák készítését és terjesztését bizonyították rá.

Így került három hét után Dietz is szabadlábra. Jellemző a Vörös Őrség vezetőinek jóhiszeműségére, hogy ezek után is — hiszen a törvényszék nem ítélte el — visszamehetett volna a főkapitányságra, ahonnan tulajdonképpen soha nem távolították el. Mindössze annyi történt, hogy Jancsik Ferenc végre belátta: Dietz a személyügyi csoport élén tulajdonképpen az egész hatóságot irányíthatja, s ezért átszervezést hajtott végre, kevésbé fontos beosztást keresett a volt főkapitánynak. Dietz ezt azonban nem foglalta el, orvosi bizonyítványt szerzett, s otthon várta be az eseményeket. A volt főkapitány azonban továbbra is tartotta a kapcsolatot elvbarátaival, volt kollégáival, akiknek egy részétől már megszabadult a Vörös Őrség.

Az események június közepére a proletárállam és a Vörös Őrség vezetőit meggyőzték arról, hogy azoknak volt igazuk, akik a régi elnyomó apparátusok tagjait nem akarták átvenni az új rendfenntartó szervekhez. Megkezdődött a tisztogatás. A Vörös Újság cikkírója ezt rendkívül fontosnak tartotta: „Korhadt intézmény volt a rendőrség, amikor március 22-én az osztályuralom helyébe lépett a proletáruralom, összezúzta ezt a kirívóan a proletariátus elnyomására alkotott testületet. Vörös Őrség lett a rendőrségből, amelynek politikai jellege csak egy viszonylatban mutatkozik: az ellenforradalmi cselekedetek meggátlásában és kinyomozásában. Egyebekben

igazságtevés és rendészet és közigazgatás a föladata, erélyes munkásvezetés mellett. Már az első hetekben a statisztika is igazolta, hogy a közrend terén a Vörös Őrség meglepő javulást hozott, a közigazgatást egyszerűsítették ..., és ha itt-ott zökkenők is vannak, ezek rendbehozására a vezető elvtársak részéről megvan a legjobb igyekezet. Nem utolsósorban azok okozzák a zökkenőket, akik az első kavarodásban furakodtak be a Vörös Őrséghez. Azok a frissen sült »elvtársak«, akiket már az első forradalomban is a fölszínen lehetett látni: üresfejűek, tülekedők, szószátyárok, lusták, bajcsinálók. Át kellett gyúrni ezt a fontos intézményt, minden a régi rendhez kötött szálát széjjel kellett tépni, az egész vonalon be kellett a munkásszellemet plántálni. A munkás bére, a munkás teljesítménye, a munkás demokráciája, a munkás felelősségérzete és fegyelme kell hogy domborodjék ki a Vörös Őrségen. Hogy ez a tendencia mégsem érvényesul úgy, ahogy érvényesülnie kellene, hogy a bürokráciának, az intrikának, a proletárérdekek háttérbe helyezésének még mindig van talaja, hogy ezen a helyen még ma is sok intő szót kell vesztegetni a proletáregység fontosságáról, azt ezeknek a befurakodottaknak kell tulajdonítani."

Amíg a rendőrtisztek fogságban voltak, Lemberkovics és társai reszketve várták, hogy a nyomozás mikor ér el hozzájuk. Miután az összeesküvők kiszabadultak, Dietztől és társaitól a katonai vonal vezetői megtudhatták, hogy a vizsgálat során sikerült eltitkolniuk ezeket az összeköttetéseket és terveket. Lemberkovics ismét felvette a kapcsolatot Dietzcel, aki a maga módján továbbra is igyekezett közrejátszani abban, hogy a forradalomnak ne lehessen ütőképes állambiztonsági ereje. Egy Kollarich József dr. nevű miniszteri segédtitkár hozta őt össze a budapesti olasz misszió vezetőjének, Romanelli alezredesnek egyik tisztjével, Hensler olasz századossal, akivel az ügyről tárgyalt. A találkozóra június 17-én került sor a szerviták rendházában. Az ellenforradalmi szervezkedés egyik érdekes figuráját, Bonaventura pátert kellett keresni. Dietz kísérőjével, Thuránszkyval egyutt a templomon át jutott be a rendházba. A templomban szertartás folyt, s Dietzék a megbeszélés szerint letérdeltek az oltár elé, majd követték a papot, aki megjelent, néhányszor meglóbálta feléjük fustölőjét, majd elindult egy oldalajtó felé.

Hensler százados gondosan feljegyezte Dietz adatait, s már másnap az antant interveniált a tanácskormánynál az ügyben. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy a június 24-i ellenforradalmi puccskísérlet idején viszonylag kedvező körülmények között kezdhettek hozzá Lemberkovicsék tervük végrehajtásához. Korvin Ottó ugyan már előzőleg tudomást szerzett a készülő puccsról, a belügyi népbiztosság

politikai osztálya azonban nem rendelkezett kellő erővel, amellyel elejét vehette volna az eseményeknek.

Később Korvin Ottó jelentésében keserűen állapította meg: „A június 24-i ellenforradalmi puccs után részletes jelentéssel szolgáltam Kun, Böhm és Landler elvtársaknak, amelyben adatokkal igazoltam, hogy a nyomozó osztály már előzetesen tudomással bírt a készülődésről, és ha az intézkedésre illetékes szervek jelentéseimet figyelembe vették volna, a puccs kitörése talán megelőzhető lett volna. Ehhez az adathalmazhoz két újabb adatot állapítottam meg, amely jellemző arra, hogy mennyire béna a nyomozó osztály működése, ha jelentéseinek hitelt nem adnak. Június 24-én, délelőtt a testület egyik tagja jelentést tett a testület vezetőjének, Guzi János elvtársnak arról, hogy délutánra a monitorok támadást készítenek. Ezt egy, a Hadügyi Népbiztossághoz beosztott volt tiszttől (Pajor Vilmos v. főhadnagytól) tudta meg, akinek csoportjában, mint a mi kémünk, beosztása volt. Guzi elvtárs nyomban jelentést tett Jancsik elvtársnak, akinek válasza az volt, hogy majd kirendeli a tűzoltóságot, akik fecskendőjükkel szétzavarják az egész ellenforradalmat. Az ebéd utáni időkben, egy-két óra között egy másik nyomozó jelentette Guzi elvtársnak, hogy a monitorokat indulásra készítik, fűtik, amely jelentést ő ismét továbbította Jancsik elvtárshoz. Jancsik úgy vélte, hogy nyomozóink rémeket látnak. Nem tudom, és nem keresem, hogy mi volt az oka annak, hogy Jancsik elvtárs ilyen módon intézte el az ügyet, tény azonban az, hogy a jelentések valódisága szomorú igazolást nyert... Én csak annyit jegyzek meg, hogy hiábavaló minden küzdelem az ellenforradalom ellen, az ellenforradalom felfedezésére, ha azok leküzdése ily módon kezeltetik, és a felelősséget sem vállalhatom, és közölhetem azt is, hogy nemcsak én nem vállalom a felelősséget, hanem velem együtt azok a meggyőződéses, más helyen felelős állásban levő elvtársak sem, akik látván a dolgok ilyen mederbe való tendálását, nem tudják összeegyeztetni meggyőződésükkel azt, ami történik..."

Fegyveres harc a lázadók ellen

Azon a bizonyos június 24-én Lemberkovics korán reggel Thuránszkyval megüzente Dietznek, hogy délután háromkor kitör az ellenforradalom, a volt főkapitány legyen készenlétben, mert az akció sikere esetén természetesen azonnal szükség lesz rá és rendőrségére. A Duna-parthoz közel (az akció a monitorok lázadásával kezdődött, amelyek lőni kezdték a Duna-parton álló szovjet-házat), egy Kígyó

téri lakásban várakozott kora délutánig Dietz, aki előzőleg gyorsan végiglátogatta néhány rendőrtiszt kollégáját, hogy őket is beavassa. Aztán, amikor délután három órakor megkezdődött az ágyúzás, Thuránszkyval és másokkal együtt kiment a Duna-partra, hogy lássák az eredményt. Amikor aztán tapasztalták, hogy a lázadók nemigen számíthatnak sikerre, nyugodtan, bár szomorúan hazatértek...

Közben pedig a város központjában tűzharc tombolt az ellenforradalmárok és a vörös alakulatok között. A lázadást a Vörös Hadsereg és a Vörös Őrség egységei közös erővel verték le. A Vörös Újság tudósítója megállapította, hogy „a Vörös Őrség a tegnapi napon próbát tett arról a proletáröntudatról, arról a gyönyörű elszántságról, amely kell hogy áthassa a dolgozók uralmának minden hívét".

Vörös Újság, 1919. június 26.:

„A legénységnek az a része, amelyet Burkus György politikai megbízott, a Vörös Őrség dandárparancsnokának helyettese vezetett a Józsefvárosi-telefonközpont elé, oly gyönyörűen dolgozott a három gépfegyverrel és a hatvan emberrel, hogy a támadásnak második órájában már bentről a fehérek részéről csüggetegen jelentették, hogy a fehérek ügye elveszett. A Vörös Őrségen ugyanis már tudták akkor a jelszót, amely ez volt: »Nemzeti szociáldemokrata párt«, és e jelszó birtokában érintkezésbe léphettek a parancsnoksággal. A parancsnokok már akkor mondták, hogy nagy baj van, a vörösőrök jól lőnek, és ha gyors segítség nem érkezik, akkor kénytelenek lesznek kényre-kedvre megadni magukat.

— Jelenthetem önnek — szólt az az elvtársunk, aki telefonon beszélt a fehér parancsnokkal —, hogy Vágó Béla egy hadosztály élén jön a Józsefvárosba. Mi a teendőnk? Rohamoztassuk-e meg az épületet körülzáró vörösöket azzal a százegynéhány emberrel, aki künn a Ferenc téren várja a parancsot?

— Nem hiszem, hogy ez a roham sikerrel járna — volt a fehér parancsnok válasza —, a vörösőrök és a vöröskatonák elszántan harcolnak.

A vörösőrök valóban gyönyörűen tartották magukat addig is, amíg Mérő István osztaga megjelent a helyszínen. Gépfegyverrel a házakról és hasonfekve az utcáról tartották tűz alatt az épületet. A vörösőrök már éppen azon voltak, hogy a templom felőli oldalon egy aknavetővel rést ütve az épületen, azt megrohamozzák, amikor Szántó elvtárs megjelent, és intézkedésére a tüzet beszüntették, és megindult a fehérek lefegyverzése.

Külön érdemes feljegyezni Reiner Ernő politikai megbízott szerepét, aki a IX. kerület zászlóalja élén éppen felvonult a telefonközpont elé, amikor a Ferenc téren Vermes Gyula volt huszárfőhadnagy

útját állotta, azzal a hazugsággal, hogy Haubrich parancsnok a nemzeti szocialista párt megbízásából átvette a város fölött való egyedüli intézkedés jogát, és meghagyta, hogy minden vörös fegyveres alakulat álljon az új párt szolgálatába.

Reiner természetesen nem hitte ezt el, tiltakozott a beavatkozás ellen, és felszólította a vörösőröket, hogy aki proletár, álljon melléje. Vermes fellépése azonban oly határozott volt, hogy ez megtévesztette magukat a vörösőröket is, akik tanácstalanul állottak. Ezt a lélektani pillanatot Vermes felhasználta és tíz fehérkatonával őrizetbe vette Reiner elvtársat, és nyomban intézkedett, hogy annak lakásán, életveszélyes fenyegetések között házkutatást tartsanak.

Egy proletárasszony, aki ennek a jelenetnek szemtanúja volt, egy szót sem szólva, sietett a Martinovics-laktanyába, ahonnan habozás nélkül, pár perc alatt ott termett a Ferenc téren egy járőr, mely elvtársunkat kiszabadította, Vermest pedig letartóztatta.

Ez a Vermes halálsápadtan már a katonáknak bevallotta mindazon volt tiszteknek a neveit, akik a puccsot előkészítették, és végrehajtani hajlandóknak mutatkoztak.

A Ludovika Akadémia ostroma hasonló volt a Józsefvárosi-telefonközpont ostromához, azzal a különbséggel, hogy fájdalom, ezen a ponton nagyobb a veszteségünk. A Ludovika Akadémiát, amelyet tisztek és hadapródok védtek, első ízben a Vörös Őrség tagjai zárták körül, és utóbb kaptak erősítést az első vörösezred és a volt 32. vöröskatonák részéről. Tűz alá fogták az épületet, és körülbelül egy óra hosszat tartott, amíg azt nem gondolták, hogy immár ostromra érett meg a támadás.

Az ostrom igen heves volt, a tisztek és hadapródok elszántan védekeztek. A mi részünkről 10—12 halott, közöttük a harminckettesek egyik politikai megbízottja és kilenc súlyos sebesült. E sebesültek között van egy vöröskatonánk, aki mindössze öt napja, hogy belépett a hadseregbe, aki már hat sebből vérezve, nem engedte magát kivonni a rajvonalból."

A vörösőrök közül a többi között életét áldozta a forradalom védelméért Szentgáli Ferenc 24 éves, Pethő Gyula 23 éves, Gyenis Géza 18 éves, Gosztonyi Gyula 23 éves és Lojkó Ferenc 16 éves vörösőr. Nagy részvét mellett temették el őket, mint a munkáshatalom hőseit. A Vörös Őrség a lázadás leverése után új főparancsnokot kapott, a kommunista Rákos Ferenc személyében. S mert a lázadás napnál fényesebben megmutatta, hogy a belügyi népbiztosságnak szüksége van erős, ütőképes, nagy létszámú és kommunista vezetéssel működő egységre, ezért a forradalmi kormányzótanács elhatározta, hogy az egyik belügyi karhatalmi csoportot, a Fabik-csoportot megerősíti, s a belügyi népbiztosság politikai osztálya, Korvin

Ottó mellé rendelik. A Vörös Újság követelte a statárium következetes végrehajtását, s erre Romanelli alezredes az antant nevében jegyzékben követelte, hogy a fegyverrel kezükben elfogott lázadókat hadifoglyokként kezeljék. Ezt a jegyzéket visszautasították ugyan, de az elfogott ellenforradalmárokat, akik közül a statáriális bíróság tizenegyet halálra ítélt, mégsem végezték ki. Magát Lemberkovicsot a puccs felszámolása során lelőtték, ismét csak nagy szerencséjére az összeesküvő, ellenforradalmárokkal cimboráló rendőrtiszteknek, hiszen a halott nem beszél, s nem kellett attól tartaniuk, hogy Lemberkovics esetleg bevallja, miként készültek fel Dietzék már a puccs megkezdése előtt az ellenforradalmi hatalomátvétel rendőri teendőire.

A belügyminiszter a főkapitányság foglya

A külső túlerő végül is elérte, ami az ellenforradalmároknak nem sikerült, s a Tanácsköztársaság elbukott. 1919. augusztus 3-án Dietz teljes magabiztossággal foglalta el régi helyét a főkapitányi szobában. A Peidl-kormány, amelynek a szociáldemokrata Peyer Károly volt a belügyminisztere, ugyanezen a napon elrendelte a Vörös Őrség megszüntetését, és a belügyminiszter alá rendelt államrendőrség felállításával visszaállította a régi rendőrséget. Másnap, augusztus 4-én Peyer „a kormány intézkedésének megfelelően, kinevezte, illetőleg március 21-ig viselt állásaikba visszahelyezte" Dietz Károly főkapitányt, Szentkirályi Béla, Páll György, Schreiber Emil és Bónis István főkapitány-helyetteseket. Peyer maga ment a rendőrségre, hogy a rendeletet tudtul adja, s egyszersmind a szokásokhoz híven fogadja a főkapitány és helyettesei tisztelgését. Dietz azonban még meg sem kezdhette referádáját, s még be sem számolhatott arról, hogy a Budapestet megszálló román királyi katonaság részéről Holbán tábornok úgyszintén őt bízta meg a rendőrség újjászervezésével, amikor furcsa események kezdődtek.

Belépett a szobába Garay Károly rendőr-főparancsnok, aki a rendőri karhatalom felett rendelkezett, s közölte Dietzcel: József főherceg őt bízta meg a főkapitányság vezetésével. Egyszersmind felszólította Peyert is, hogy mondjon le a miniszterségről, írja alá a lemondó nyilatkozatot, amelyet máris elébe tettek. Peyer erre nem volt hajlandó, mondván, hogy ő a hivatalos kormány tagja, s mielőtt visszalépne, találkoznia és tanácskoznia kell minisztertársaival. Így aztán Garay két lovas rendőrrel, akik ezúttal gyalogosan vonultak be a főkapitányi szobába, őrizetbe vetette Peyert. Mintegy

másfél óráig volt a belügyminiszter fogoly a főkapitányságon, mert aztán minden tisztázódott. Peyer aláírta lemondását és magánemberként már akár el is mehetett.

Friedrich István, az oly kalandos múltú politikus ugyanis alkalmasnak látta a helyzetet arra, hogy kezébe vegye az ország sorsának intézését. IV. Károly még márciusban József főherceget nevezte ki „homo regius"-nak, s jóllehet a király azóta lemondott, Friedrich mégis a királyi meghatalmazottban vélte megtalálni a jogforrást. József főherceg alcsúti birtokán tartózkodott. Garay Károly azonban a rendőrlaktanyában, ahol az egyetlen érintetlen budapesti magyar karhatalmi erő, a lovasosztály felett rendelkezett. Friedrich Garayval és Kormos Károly detektívfőnök néhány emberével elindult Alcsútra, ott „közakarattal" kormányzóvá nyilvánították József főherceget, aki mindjárt kinevezte miniszterelnökké Friedrich Istvánt. A társaság ezek után visszatért Budapestre, ahol Garay átvette a rendőrség vezetését, lemondatta Peyer Károlyt, Friedrich pedig — József főherceg akaratára hivatkozva — lemondatta az egész Peidl-kormányt. Garayból azonban mégsem lett soha főkapitány. A Friedrich-kormány belügyminisztere, Beniczky Ödön a belügyminisztériumból küldött új főkapitányt a budapesti államrendőrség élére. Dr. Mattyasovszky György költözött be a főkapitányi szobába, s Dietz Károlynak most már nemcsak onnan, hanem a rendőrségről is távoznia kellett. Nyugdíjazták mint „kommunistát". Rajta kívül még hatvanhat rendőrtiszt, segédhivatali alkalmazott és detektív ellen, az őrszemélyzetnél harmincnyolc rendőr ellen rendeltek el vizsgálatot a forradalmak idején tanúsított magatartásukért. Dr Wagaszt Józsefet bíróság elé is állították, a többi között — Dietz ily módon is a maga ázsióját akarta emelni — „személyes szabadság megsértéséért", mivelhogy annak idején ő rendelte el Dietz Károly letartóztatását. *Ebben* a vádpontban a fehérek bírósága nem találta bűnösnek Wagasztot, bűnösnek találta azonban izgatás bűntettében, mert az egykori rendőrkapitány a Vörös Őr című lapban „Krisztus kommunista országa" címmel cikksorozatot írt, s ebben azt bizonygatta, hogy valójában már Jézus Krisztus is kommunista volt, s ezzel a történelmi osztályok és a magántulajdon ellen izgatott.

A rendőrkapitány egyébként azzal védekezett, hogy a Vörös Őr tulajdonképpen szépirodalmi közlöny volt, s ő csupán irodalmi ambíciói kielégítésére írta a vád tárgyává tett cikkeket. A bíróság ezt a védekezést nem fogadta el, s dr. Wagaszt Józsefet kétévi börtönre ítélték. Egy másik perben dr. Páll Györgyöt kéthónapi fogházra ítélték. Dietz és Szentkirályi ellen egy ideig folytatták, de aztán megszüntették a nyomozást.

A győztes ellenforradalom rendőrségének egyéb dolga akadt...

A gyötrelmek háza

1919. augusztus 4-én kellett másodszor is távoznia Dietznek, s utóda, Mattyasovszky György éppen egy esztendeig, 1920. augusztus 4-ig ült a főkapitányi székben. Akkor államtitkár-helyettes lett a belügyben: amint a külföldön megjelenő, de minden terror ellenére Magyarországon is terjesztett Proletár, a Kommunista Internacionálé magyarországi lapjának kommentátora megjegyezte, „felfelé bukott". Az új budapesti főkapitánnyá Nádosy Imrét nevezték ki, Tisza István egykori pártjának hűséges tagját, s ami fontosabb, az egész akkori magyar politikai életet átfogó EKSZ, az Etelközi Szövetség „testvéreinek" egyikét. Mattyasovszkyról hivatalosan úgy emlékeztek meg távozásakor, mint aki „a legnehezebb időkben vezette a főkapitányságot, és izzó magyar érzületéről tett tanúbizonyságot".

Kapuzárás: este 8-kor

A „legnehezebb időkben"? A leggyalázatosabbakban, amelyeket addig valaha is megért Budapest lakossága. A közrend „izzó magyar érzületű" őrei rablókkal és gyilkosokkal paktáltak. Előbb a román királyi csapatok, majd Horthy bevonulása után a nemzeti hadsereg különítményesei miatt életveszélyessé vált sötétedés után a nagyváros utcáin mutatkozni, sőt az otthonok sem voltak biztonságban. A nagyhatalmú budapesti államrendőrség pedig úgy táncolt, ahogy a fővárost megszálló alakulatok parancsnokai fütyültek. Előbb Holbán román tábornok, majd Horthy Miklós fővezér. Az idegen megszálló csapatok városparancsnoka legalább a főváros közönségéhez fordult, és ellentmondást nem tűrően közölte, hogy a román katonákra vonatkozó minden panaszt és sérelmet csak közvetlenül a román városparancsnokságon terjeszthetnek elő, mert másként a panaszokat nem veszik figyelembe, sőt a román hadsereg megrágalmazásának, lázításnak tekintik, és a legszigorúbban megtorolják.

Az is igaz, persze, hogy a román városparancsnokság a panaszosokat rövid úton kidobta. De hol lehetett volna egyáltalán panaszt emelni a különítményesekre? A rablásokat, a zsarolásokat, a megveretéseket, sőt a gyilkosságokat éppen azok követték el, akik „a társadalmi és közrend helyreállítása céljából" szállták meg a „bűnös Budapestet".

Gyűlöletes, de egyszersmind szánalmas szerep jutott a gyalázatos 1920-as esztendőben az ismét „m. kir." budapesti államrendőrségnek. A rend őrei csak saját, egyre kisebb kenyeret adó egzisztenciájukat őrizték, s nemhogy megvédték volna a főváros polgárságának életét, hanem még a sajátjukat is remegve féltették. Mattyasovszky, mivel egyebet nem tudott, elrendelte: este nyolc óra után minden lakóház kapuja zárva legyen. S aki ezután az utcán vagy esetleg kávéházban tartózkodott, s megtámadták, megverték, elhurcolták, kirabolták, az csak magára vethetett. A rendőr, ha éjszakai őrszolgálata során valamerről segélykiáltásokat, jajgatást vagy lövöldözést hallott, inkább az ellenkező irányba indult el gyors léptekkel. S amilyen gyorsan menekültek a rendőrőrszemek onnan, ahol beavatkozásukra, segítségükre lett volna szükség, olyan lassan vették fel a főkapitányság központi ügyeletén a telefont. Tíz, húsz, sőt harminc percig is hagyták, hadd csörögjön, hogy mindig későn érkezzenek a helyszínre, ne találkozzanak a különítményes pogromlovagokkal, elkerüljék az összecsapásokat.

A magyar királyi fővárosi államrendőrség 1919 augusztusától nem a rablók és gyilkosok megfékezésében látta feladatait, hanem abban, hogy leszámoljon a „társadalmi rend" ellenségeivel. Sem a román katonai hatóságoknak, sem a fővezérségnek nem volt kifogása ellene, hogy a kommunisták üldözéséből a budapesti rendőrök is kivegyék a részüket.

Már a rövid életű Peidl-kormány idején megkezdődtek a tömeges letartóztatások. A rendőrség újraéledésének első huszonnégy órájában 723 őrizetbevételt „foganatosított". S a hajsza a kommunisták után a rendőrségen belüli személyi és szervezeti kérdések eldöntével — csak fokozódott. Korvin Ottó már augusztus 6-án rendőrkézre került. „A Zrínyi utcai főkapitányság épületében egymás piszkán feküdtek a véresre vert, összezsúfolt munkások" — írta egy szemtanú. — „Hetedikén elterjedt közöttünk a hír, hogy Korvin Ottót elfogták és agyonverték; tehetetlen kétségbeeséssel hallottuk. Még aznap délután kihallgatásra vittek, ahonnan Korvinnal való szembesítés céljából Róna detektívfelügyelő szobájába vezettek. Tiszti csürhéktől körülvéve feküdt ájultan a földön Korvin Ottó... Felmosták, és a Pesten maradt kommunista vezetőkről faggatták. Ottó nem felelt. Erre összeszíjazták kezeit, egy rántással a padra gyűrték,

és gumibottal, karddal ütötték, verték, rúgták, taposták. Ájultan, véresen, felismerhetetlenül hajították a földre, hogy újra felmossák és — újra kezdjék a kínzást."

Gábor Andort éjszaka hurcolták el a Zrínyi utcába, és abba a szobába lökték be, ahol a letartóztatott nőket tartották fogva: „A padló és a padok alvónak látszó virrasztói kezdték nekem, a friss jövevénynek, aki nem voltam megverve és megviseltnek sem látszottam, elsusogni a szobának irtózatos történetét. Szörnyű katalógusa áradt felém a rémségeknek, amiket a nők akkor már hosszú napok és éjszakák óta álltak ki a rendőrségen, de mindegyik susogó hozzátette a maga megkínzatásának történetéhez, hogy: »de a Gizi, azt verték meg legjobban«. Hajnal felé a fekete szövethalmaz megmoccant, s mert a megmozdulása fájt a saját testének, eljajdította magát, de csak kurtán, mint egy kis sikoly, amit nem lehet elnyomni, s a fekete szövetcsomóból egy sárgászöld kis arc bújt elő, és nyögött valamit. A padló többi rongyraktára megelevenedett, karok nyúltak belőle, amik egy poharat adtak kézről-kézre, s a rongyok ezt susogták: »A Gizi vizet kért«. Egy susogás megkérdezte vízivás után: »Hogy van?« És a nyögést, ami válasz volt rá, így fordították le susogásra: »Azt mondja, hogy jobban van, mert aludt egy kicsit.« ... Én két napig együtt voltam e nőkkel, e ronggyá vert testekkel, amiket férfiak, férfiak tudtával, férfiak parancsára ütöttek, vertek, csapkodtak, botoztak kékre, zöldre és feketére ... Reggel megnéztem Gizit. Adler Gizinek hítták, akkorka nő, mint egy tízéves gyerek, vékonyka, sovánka, finomka. A rendőrszoba szennyében egy cselédágy matracának a harmadrészén feküdt, kis vonagló gombóccá összehúzódva, s akkor már több mint egy hete haldoklott az agyonveretéstől. Nem kórházban, hanem ott, a rendőrségi szobában, naponkint száznál több másik nővel összecsukva, akik közül kettő megőrült, egy abortált a körülötte lejátszódó borzalmaktól... Az Adler Gizit detektívek vitték be abba a bizonyos szobába, detektívek — hímneműek, férfiak — fektették egy asztalra — hímneműek, férfiak verték rá a következőket (megszámoltam, pontosan): ötvenet bikacsökkel, ötvenet gumibottal és hatvanat — nem ötvenet — vasbottal! És Ruszkónak hívják azt a budapesti államrendőrségi kapitányt, aki ezt az egészet (hímnemű, férfi) — végigvezényelte, s amikor a százhatvanadik ütés után a szétmállott, csirketestű nőt felmosták, Ruszkó kapitány csendesen azt kérdezte tőle: »Fiam, bántotta valaki?«"

A Zrínyi utcai főkapitányság a gyötrelmek házává lett, s ott a magyar királyi rendőrök román királyi katonák felügyelete alatt végezték aljas és kegyetlen munkájukat. A román parancsnokság

Soiculescu ezredest adta Mattyasovszky mellé, felügyelőül, s még a foglárok mellé is osztottak be román katonákat.

Gábor Andor: „1919. augusztus 17-én, gyönyörű nyári éjszaka vittek be autón a rendőrségre. Egy húgyszagú folyosón át, amelynek piszkos fala mellett, egy eldugult árnyékszék levében, egymás mellett feküdtek a már letartóztatott emberek, egy földszinti szobáig vittek, amelyről azt mondták, hogy a nők szobája, s ott letettek, hogy ott töltsem az éjszakát. A szobának a folyosóra nyíló ajtaja előtt egy magyar rendőr s egy román katona ültek posztot, s bemenni a szobába, ahová be kellett volna mennem, nem lehetett, mert a padlón lehetetlennek látszott lépni az ott egymás mellett zsúfoltan fekvő nők miatt, akik kendőjükkel vagy szoknyájukkal letakartan aludtak. Volt egy pad is a szobában, azon ülve aludtak a nők, egymás vállára billent fejjel, de úgy, hogy sem a padlón, sem a padon mintha már nem lett volna, abszolút nem lehetett volna hely még egy ember odatevésére. Mindez azonban csak látszat volt, számomra, újonc számára, akit álmomból keltettek ki otthon, aki még kábult voltam attól, hogy odavittek, aki megszédültem az épületben vastagon úszó árnyékszék- és verejtékszagtól, emberek és embertelenségek vastag párájától. Hogy a szobában sötét volt-e vagy világos, arra nem tudok visszaemlékezni, hiába próbálok: pedig a szobában még öt éjszakát töltöttem, s tudom, a későbbi éjszakákról, hogy égett a szobában egy villanykörte, sőt eloltanunk sem volt szabad. De, hogy az első éjszaka, mikor a nők is ott voltak még, ez a lámpa égett-e: nem tudom. Nekem sötét volt, amit láttam, s ha valamely csoda folytán éjféli nap sütött volna a szobába, akkor is sötét lett volna: egy szennyes ruharaktár, összevissza dobált, gyűrött ruhák, amiknek mindegyikéből azonban egy-egy sárga női arc állt ki, a lehunyt szemek: egy-egy kékkarikás piszkos folt, s a ruhák és arcok és kócos hajak e sűrűje egyre nyögött és sóhajtott és fel-felzokkant, és árasztotta magából a forróságot, a mosdatlan szagot és az áporodott fájdalmakat... Senki sem aludt a fókuszba gyűjtött gyötrelem e szobájában..."

Ezrek az internáló táborokban

S ha a gyötrelmeket nem is, a letartóztatottak elhelyezésére szolgáló helyiségeket máris kevesellte a rendőrség. A Margit körúti katonai fogház II. és III. emelete is hamarosan megtelt letartóztatottakkal. Ezt az épületrészt a hadügyminisztérium engedte át igen előzékenyen a polgári hatóságoknak, amint megkapta az átiratot: „A bolse-

visták letartóztatása Budapesten oly nagy számban történt, hogy jóllehet már eddig minden fogházi célra alkalmas helyiség igénybe vétetett, a letartóztatottakat sem az ügyészség, sem a rendőrség elhelyezni már nem tudja."

Egy ellenőrzésről készített román katonai jelentés 1919. szeptember 15-én megállapította, hogy a központi rendőrségi fogházban — vagyis a Zrínyi utcában — ötszáz férfit és nőt tartottak fogva. Egy „4×4 méter terjedelmű cellában 30 egyén találtatott, akik a földön háltak, hallatlanul nyomorult állapotban", közülük ketten, hogy véget vessenek a kínzásoknak, melyeket már nem bírtak elviselni, leugrottak a második emeletről. Egyikük nyomban meghalt, a másik törött lábbal kórházba került. A kórházban ugyancsak a román hadseregparancsnokság tisztje megállapította, hogy az ott fekvő ötven beteg, bár különféle betegségben szenved, egy és ugyanazon helyiségbe van összezsúfolva. Nem a kórházban, hanem egy zsúfolt közös cellában találtak egy terhes nőt, akit a kihallgatás során úgy hasba rúgtak, hogy elvetélt.

A jelentés persze nem azért készült, hogy a megszálló hatalmak emberibb magatartásra kényszerítsék a rendőrséget, hanem azért, mert a rendőrség — a Friedrich-kormány utasítására — át akarta venni a román hadseregparancsnokság csepeli internálótáborát, ahol ugyancsak százával, ezrével tartottak fogva, vizsgálat és ítélet nélkül letartóztatottakat, s a román királyi tisztek a kellemetlenkedésre hasonlóval válaszoltak. Csepelt nem is adták át, csak kivonulásuk után, hiszen egyéb előnyök mellett jó üzletnek is bizonyult: jómódú letartóztatottak, bizonyos, természetesen nem csekély összeg ellenében szabadulhattak. Az sem ment ritkaságszámba, hogy valakit csak azért tartóztattak le, hogy aztán néhány százezer koronáért kiengedhessék. Előfordult, hogy román tisztek a Zrínyi utcából, a magyar királyi államrendőrségről is kiszabadítottak embereket, egyszerűen parancsot adtak a kiadásukra, és minden magyarázat nélkül magukkal vitték őket, de ennek aztán igen magasra szabták a tarifáját. Legrosszabbul azok jártak, akik magyar rendőrtiszteknek, detektíveknek fizettek azért, hogy hozzátartozóikat hozzák ki Csepelről, mert a rendőr-tisztviselő néhány nap múlva többnyire sajnálkozva közölte: a dolog, sajnos nem megy, ő ugyan átadta a pénzt az illetékesnek, de annak nyoma veszett, valószínűleg visszahelyezték Bukarestbe. A szerencsétlen családnak természetesen esze ágában sem lehetett visszakövetelni a pénzt, akármennyire alapos volt is a gyanúja, hogy nem áthelyezésről, hanem a bűnüldözésre alkalmazott magyar királyi rendőr-tisztviselő közönséges csalásáról van szó.

S mert a rendőrség nem kaphatta meg a csepeli internáló tábort, hát létesített egyet, mégpedig Hajmáskéren. A katonaság szívesen

átengedte a valamikor tüzérség elhelyezésére szánt épületeket, hiszen Horthy írásban is rögzített kívánsága volt, hogy az elfogott kommunisták „akkor is megkapják kiérdemelt büntetésüket, ha nem is lehet közönséges bűntetteket rájuk bizonyítani". Később, már Friedrich bukása után, újabb rendelet jelent meg az internálásokról, amelynek értelmében már nemcsak a kommunistákat, hanem a kommunista gyanúsakat is le lehetett csukatni, s azokat a kommunistákat, akik a bíróság által kiszabott büntetésüket letöltötték, nem engedték szabadon, hanem internálták. Ugyancsak internálni lehetett az üzéreket, a spekulánsokat is, de ez csak a nagy drágaság okozta felháborodás csillapítására volt jó, és arra, hogy az elégedetlenkedést antiszemita uszításra használják fel: nagy hűhóval internáltak néhány zsidó kiskereskedőt, s közben az igazi nagy spekulánsok — felekezeti különbség nélkül — háborítatlanul hajtották fel az árakat, keresték a súlyos milliókat, élték a maguk fényűző életét. S a hajmáskéri internáló tábort hamarosan újabbak követték. A Szakszervezetek Nemzetközi Szövetségének adatai szerint 1920 elején 9000 férfi és nő volt a hajmáskéri, 4200 a csepeli, 2400 a zalaegerszegi, 2000 az egri, 3000 a ceglédi és 2000 a komáromhomokhegyi táborokban.

Komor fekete fogaton a főkapitány

Még mielőtt Horthy Miklós novemberben bevonult volna Budapestre, megkezdődött a rendőrség átszervezése. A román katonai parancsnokság ugyan nem járult hozzá, s emiatt csak valamikor 1920 elején jelenhetett meg a rendelet a hivatalos lapban, de még 1919 szeptember végén elhatározták a vidéki rendőrség államosítását is. Ezt a rendkívül fontos döntést soha nem vitték a parlament elé, hanem rendelettel intézték el. A tervezetet egyébként annak idején még a Wekerle-kormány készítette, de kiadására és megvalósítására már nem volt ereje. Fennmaradt az elképzelés, amelyet most fokozatosan megvalósítottak. Beniczky Ödön, a Friedrichék helyébe lépett Huszár-kormány belügyminisztere azzal indokolta ezt a lépést, hogy a „végleg leromlott közbiztonsági szolgálat ellátására az előző kormányok annyi kísérletezése után végre-valahára országosan szervezett, egységes irányelvek szerint működő állami rendőrségre van szükség". A sietséget a kommunista veszéllyel indokolta, mondván: „A polgári rendet és biztonságot állandóan veszedelembe sodró kommunista és más rokonelemek, sajnos, nem engedik meg, hogy bevárjuk, míg e téren alkotmányos úton-módon cselekedhetünk."

Nyilatkozott Mattyasovszky György is. Elmondta, hogy a rendőr legénység létszáma máris elérte a háromezret, s a román megszálló csapatok parancsnoksága hozzájárult ahhoz, hogy számukat négyezerre emeljék. A fővárosi rendőrség működésének területét kiterjesztették Budafokra és Albertfalvára is. A legénység, a tisztikar és a detektívek felülvizsgálatát, rostálását tovább folytatták. Néhány nap múlva aztán újabb felfüggesztések kerültek nyilvánosságra. A többi között például ideiglenesen távoznia kellett a főkapitányságról Nánássy Lászlónak, aki pedig a polgári köztársaság idején a kommunista ügyekben nyomozó detektívcsoportot vezette, mert a Tanácsköztársaság idején is állásában maradt. Néhány nap múlva aztán Nánássyt igazolták, s „szakértelmét" még hosszú ideig gyümölcsöztette a rendőrség hatalmasan felduzzasztott politikai nyomozó osztálya, amelynek élén rövidesen dr. Hetényi Imre állott. Tisza István egykori kedvence bécsi emigrációból tért vissza a Tanácsköztársaság bukása után. Ő szervezte meg mindjárt augusztusban az úgynevezett „preventív osztályt", amely széles körű besúgóhálózatot épített ki a munkásmozgalom ellen, s feladata az volt, hogy az emberek „gondolkodását" kémlelje. Hetényiék felbontották a leveleket, lehallgatták a telefonokat is. Nyíltan hirdették, hogy a magyar királyi államrendőrségnek mindenről tudnia kell, mert ehhez az állam védelme érdekében joga van.

Jóllehet az ország területe mintegy harmadára zsugorodott, 1919 augusztusában tizenötezerben állapították meg a szerveződő állami rendőrség létszámát, az 1913. évi 8960-as összlétszámmal szemben. Egy belügyminisztériumi feljegyzés szerint: „A rendőri szolgálat terén van ma a legsürgősebb és legtöbb tennivaló, s ennek megfelelően a rendőrség létszámát is szaporítani kell. A létszám szaporítást többféle okok és körülmények teszik szükségessé. A négy évig tartó világháború folyamán Magyarország ipara is nagy lendületet vett és ezzel kapcsolatban az ipari munkások száma is jelentékeny mértékben megnövekedett. Köztudomású, hogy a gyárak, az ipartelepek és az azokban foglalkoztatott munkások sokféle tekintetben (közbiztonsági, közrendészeti, államrendészeti stb.) igénylik a rendőrség működését és ellenőrzését... Végül leginkább szükségessé teszik a rendőrség szaporítását a közelmúltban lezajlott szomorú események tanulságai... Az államhatalomnak gondoskodnia kell arról, hogy akaratának — ha szükséges — kényszereszközökkel is érvényt tudjon szerezni. Az államellenes törekvések még mindig észlelhetők, és azok kiirtására mindent el kell követni."

Jóllehet, a fegyveres erők az antant ellenőrzése alatt álltak, s a győztesek, érthetően nem látták szívesen, ha a legyőzöttek ereje növekszik, a katonai ellenőrző bizottság mégis hozzájárult a rend-

ország átszervezéséhez. Román és magyar nyelven jelent meg a lapokban H. E. Yates amerikai ezredes aláírásával a közlemény. amely szerint: „A szövetségközi katonai bizottság, teljes egyetértéssel a román főparancsnoksággal, belátta, hogy a rendőrség újjászervezésre szorul... Ugyanez a bizottság később Yates ezredest ezen újjászervezési bizottság elnökévé tette meg. Legújabban Yates ezredes a román főparancsnokság jóváhagyásával a rendőrség és csendőrség felügyelőjévé és ellenőrévé neveztetett ki." A magyar rendőrség vezetői kitűnően tudtak együttműködni Yates ezredessel. Később többször hangsúlyozták, hogy e kiváló tiszt megértő segítsége és közreműködése nélkül az újjászervezés munkája nem sikerülhetett volna.

Az új rendőrség izgatottan készült a nagy napra, Horthy budapesti bevonulására. Mattyasovszky főkapitány hírdetményt bocsátott ki, amelyben statáriumot jelentett be egész sor cselekményre. Nyomatékosan figyelmeztetett rá, hogy „a rögtöni bíráskodásnak ez a törvényes rendelkezése nemcsak a tettekben nyilvánuló cselekmények elkövetőire vonatkozik, hanem ezen rendelkezés értelmében halállal büntetik azt is, aki szóbeli vagy írásbeli nyilatkozat vagy magatartás révén kerül a törvénnyel összeütközésbe". Hozzátette még azt is, hogy „a rendelkezéseknek kérlelhetetlen szigorral tesznek eleget annál is inkább, miután a rendőrségnek tudomása van arról, hogy lelketlen izgatók alkalmat keresnek arra, hogy önző céljaik érdekében a közönséget alaptalan riasztó hírekkel félrevezessék".

A rendőrség a Dunán kikötött uszályokról kapott fegyvereket néhány órával a románok kivonulása előtt. Vidékről felrendelt csendőralakulatokkal együtt teljesített szolgálatot a „nemzeti hadsereg" megérkezése előtti éjszakán, s a még hátramaradt román katonák bizony jónéhány rendőrt alaposan megvertek, és csak hajnalban, amikor megkapták az indulási parancsot, engedték el őket. Abban a pillanatban, amikor megérkeztek Horthy alakulatai, ismét háttérbe szorult a rendőrség. A „rend fenntartását" a nemzeti hadsereg tiszti járőrei vették át. A rendőrség a bevonulás napján azt a feladatot kapta, hogy zárasson be a felvonulás útvonalán minden ablakot. gondoskodjék róla, hogy a bezárt ablakokat el is függönyözzék, s még a réseken át se tekintsen ki senki az utcára. Így aztán a budapesti rendőrök nem annyira a fehér lovon bevonuló Horthy Miklóst és darutollas legényeit figyelték, mint inkább felfelé tekingettek, az útvonal két oldalán sorakozó emeletes bérpaloták ablakaira, amelyeknek lakóitól annyira tartottak az állig felfegyverzett legények. Mindössze egy lovas alakulatnak jutott osztályrészül a „dicsőség". hogy részt vehetett a parádén. Ők vezették a menetet, s az élen —

amint az Új Nemzedék lelkendező tudósítója írta — „fegyelmezett lovon, csótáros ragyogó díszben, sötétpiros bársonytakaró a nyerge alatt, sarkában a város aranysújtásos címerével" lovagolt egy rendőrtiszt... Mögötte két sorban rendőr legények fékentartott lovakon, fejükön a csúcsos sisak, mint egy rengő cohors utat hasító lándzsaerdője. Nyomukban komor fekete fogaton Mattyasovszky főkapitány, mellette az állásába visszahelyezett rendőr-főparancsnok, Beniczky Tamás.

A tudósítások szerint a ceremónia nagy sikert aratott, de — jóllehet ekkor már ezrek sínylődtek internáló táborban — mégis sokan akadtak, akik tehetetlen elkeseredésüket nem tudták magukban tartani. A rendőri sajtóiroda közleménye szerint ugyan mindössze huszonhat előállítás volt, s ahogy Mattyasovszky hozzátette, „mind hóbortos fejű egyén, aki még ma sem tud beletörődni a vörös uralom bukásába", de ugyanez a jelentés tartalmazta azt is, hogy a főkapitány azonnal kirendelt a Radetzky laktanyába — ahol a letartóztatottakat fogva tartották — tizenöt rendőr-tisztviselőt, akik haladéktalanul hozzáláttak az ügyek kivizsgálásához. Ha csak huszonhat embert vittek be, miért kellett egy laktanyát igénybe venni a letartóztatottak elhelyezésére? S ha csak huszonhat ember ügyét kellett megvizsgálni, miért kellett ehhez erősítésül tizenöt rendőrtiszt? A letartóztatottakat olyan „bűnök" terhelték, mint Greguss István kőművessegédet, aki „a Múzeum körúton lázított a fehérek ellen", vagy Farkas Balázs lakatost, aki „a Népszínház utcában izgató röpiratot osztogatott". Bevitték a rendőrségre Hoffner Károly mészárossegédet és Mórácz Lajos sofőrt, akik a nyílt utcán az Internacionálét énekelték. Egy besúgó jelentése nyomán letartóztatták a Szécsi gőzmosodából Tichy Mária vasalónőt és Katona Imre gépészt, akik a fehérek bevonulását megelőző napon kommunista gyűlést tartottak, s hogy a rendőrség rajtuk ne üssön, egy román katona állt őrt fegyveresen a kapuban. A letartóztatottakat hamarosan útnak indították Hajmáskérre. A bevonulást követő napon háromszáz embert hajtottak ki szuronyok között a Radetzky laktanyából a pályaudvarra, ahol bevagonírozták őket, s vitték az internáló táborba.

Gyilkosságok, rablások rendőri közreműködéssel

Azok, akik a fővárosban a nemzeti hadsereg bevonulásától, a zavaros idők végét, s a nyugalom korszakának beköszöntését várták, keservesen csalódtak. A különítményesek, akik a laktanyákon kívül megszállták a legnagyobb budapesti szállodákat is, loptak, raboltak, ga-

rázdálkodtak. Akik addig kétkedéssel fogadták a siófoki, a dunántúli, a Kecskemét környéki rablások és vérengzések hírét, most meggyőződhettek róla, hogy ezek a hírek korántsem voltak túlzottak. A Britannia szállóban, ahol Prónay és Héjjas emberei laktak, mintha veszedelmes rablóbanda ütött volna tanyát. Embereket hurcoltak el, a pincében megkínozták, elvették értékeiket, vagy a szerencsétlenek családját kényszerítették, hogy magas váltságdíjjal vásárolják meg hozzátartozóik életét. A kárvallottaknak egyáltalán nem volt tanácsos a rendőrség segítségét kérni. Mert nemcsak a segítség maradt el, hanem ráadásul a különítményesek még bosszút álltak az „áskálódásért". Alig akadt 1919 végén, 1920 elején Budapesten olyan bűnügy, amelynek nyomozása során ne a „nemzeti hadsereg" valamelyik alakulatához vezettek volna a szálak. A rendőrtisztek, a detektívek azonban természetesen nem mertek nyomozni ezekben a szállodákban, amelyeknek a lakói törvényen felül álltak, s a különítményeseknek voltak is embereik a főkapitányságon. Maga is beköltözött a Britanniába, s részt vett a különítményesek akcióiban dr. Andréka Károly főkapitány-helyettes, dr. Ruszkó Szaniszló rendőrkapitány, az a gazember, aki oly kegyetlenül megverette Adler Gizellát, s egy fiatal, de annál ambiciózusabb főkapitányságí detektív, Hain Péter, akiből jóval később a kormányzó személyes védelmére kirendelt detektívcsoport feje, majd még később, az ország hitleri megszállása idején az úgynevezett magyar Gestapo vezetője lett.

Rendőri segédletet kapott hát a gyilkosság és az erőszak. A budapesti rendőrség, amely oly nagy apparátussal és kíméletlen eréllyel vigyázott arra, hogy semmiféle baloldali mozgalom se üthesse fel a fejét, szabad folyást engedett a jobboldali s az antiszemita akcióknak. December 7-én a budapesti rendőrség „jóindulatú elnézése" mellett az „Ébredők" — így nevezték önmagukat és egyesületüket a szélsőjobboldali radikálisok — összetörték a Népszava szerkesztőségét és nyomdáját, majd megrohanták az Az Est szerkesztőségét. A jól szervezett terrorakció ezen a vasárnap délelőttön a Vigadóban rendezett gyűlésen kezdődött. A fajvédő antiszemita Ébredő Magyarok Egyesületének egyik fiókintézménye rendezett itt összejövetelt, amelyen uszító beszédek hangzottak el. Utána a résztvevőket a Conti utcába, a Népszava elé vezették. Jóllehet a tömeg tüntetése és éneke behallatszott a főkapitányságra, ott senki nem tartotta szükségesnek, hogy „utcai zavargás" miatt intézkedjék, szétoszlassa az engedély nélküli felvonulást, vagy legalábbis készenlétbe helyezze a karhatalmat.

A „népítéletnek" semmi és senki nem állt útjába. Kőzáporral beverték a szerkesztőség Conti utca 4. számú épületének összes emeleti

ablakát, az épületről letépték a villanylámpákat, a leeresztett redőnyöket felszaggatták, csákányokkal felfeszítették, és aztán betódultak az épületbe. Összetörték a bútorokat, az emeletről az utcára dobálták az írógépeket, tönkretették a rotációs papírt és a nyomdai berendezést. A rendőrség végre „intézkedett". Lovas és gyalogos rendőröket küldtek a helyszínre, akkor, amikor a rombolók már elvégezték munkájukat. A rendőrök felszólították a tömeget, hogy oszoljon szét. A tüntetők ekkor rázendítettek a Himnuszra, amire a rendőrök azonnal vigyázzba merevedtek, s tisztelgésként sapkájukhoz emelték kezüket. A Himnuszt újra és újra elénekelték, s a rend zord őrei mindannyiszor abbahagyták az intézkedést, s mindannyiszor vigyázzba álltak és tiszteltek. Közben pedig a tüntetők szép csöndesen szétoszlottak. A rendőrség mindössze huszonötöt állított elő, igaz, mindjárt ki is engedte valamennyit. Jánossy rendőr-főfelügyelő azután visszament a Népszavához, megállapította, hogy az utcára kiszórt holmi akadályozza a forgalmat, ezért a Népszava kiadóhivatalának költségére azonnal munkásokat hozatott és mindent behordatott az épületbe. Ez a „rendcsinálás" legalább akkora károkat okozott, mint maga a rombolás...

Az Az Est megrohanására este nyolc óra tájban került sor. A fehérterroristák kíméletlen dühvel törtek, zúztak, romboltak. Egy katonaruhás férfi lelőtt egy tizenhat éves gyereket, akinek az arcából arra következtetett, hogy „nem a keresztény Magyarország híve". Több lövés is elhangzott, még jóval az előtt, hogy a rendőri karhatalom, ismét csak jókora késéssel a helyszínre érkezett. Mattyasovszky főkapitány nyilatkozatban védte a terroristákat. Megmagyarázta, hogy rájuk a statáriális rendelkezések semmiképpen nem érvényesek, legfeljebb csak „magánosok elleni erőszakról" lehet szó, bár „a rendőrség részéről is természetesen a lehető legnagyobb mértékben elítélik a rombolásokat, s intézkednek, hogy a jövőben hasonló dolgok okvetlenül elkerülhetők legyenek".

Soha annyi nyilatkozat nem hangzott el a „közbiztonság és közrend" helyreállításáról, mint akkoriban. A budapesti rendőrség nem volt könnyű helyzetben, hiszen a látszatra is adni kellett, de a valóságban a különítmények uralkodtak. A belügyminisztérium nem tehette meg például, hogy ne vegyen tudomást Héjjas Ivánnak és társainak kecskeméti garázdálkodásáról. Héjjasék a fogházból hurcolták el a letartóztatottakat, s meggyilkolták őket. A budapesti rendőr-főkapitányságtól nyomozókat küldtek, hogy derítsék ki, mi történt hát Kecskeméten. Sárközy Sándor indult el egy társával együtt Kecskemétre. December 16-án érkezett meg, s mindössze egy napig tartózkodhatott ott, mert másnap reggel Héjjas Iván magához

rendelte őt. A szobában még ott volt a hírhedt Franczia Kiss Mihály is. Héjjas rendkívül röviden beszélt:

— Magának itt semmi keresnivalója nincs, ha az első vonattal el nem takarodnak Kecskemétről, az egész bandát kivitetem Orgoványba...

Sárközyék ezután természetesen visszautaztak Budapestre. A detektív azért jelentést írt, hiszen egy nap alatt is sok mindent meg lehetett állapítani:

„Megállapítottam, hogy a foglyok elhurcolása után a vonatkozó jegyzőkönyv felvétele végett a fogházban megjelent rendőr-tisztviselő a fogházőröket jegyzőkönyvi vallomásuk tekintetében előre kioktatta, illetőleg szigorúan figyelmeztette őket, hogy az általuk név szerint is jól ismert tettesek neveit hallgassák el, és csupán annyit mondjanak tollba, hogy a személyeket és a neveket nem ismerték."

A detektív megtudott még mást is:

„Az ügyészség, mint megállapítottam, számolt az elhurcolás tényével, amit onnan tudok, hogy a fogházőröket előzőleg éjjel-nappali szolgálattételre rendelték be a forma és a látszat kedvéért, azonban a támadás kivédéséhez szükséges fegyverekről nem gondoskodott, jóllehet a támadást fegyveresen könnyen visszaverhették volna, miután a fogházőrök számbeli fölényben voltak. Megállapítottam, hogy a fogházőrök, látván, hogy fegyvertelenül az esetleges fegyveres erőszaknak ellenállni nem tudnak, megbízásukból Molnár fogházőr egy társával az ügyészhez raportra ment, ahol ebbeli aggályait a többi fogházőr nevében is kifejezésre juttatta, azonban intézkedés nem történt. A foglyok a fegyveres embereknek védtelenül lettek kiszolgáltatva, és három napig vitték el a fogházból a foglyokat. A további foglyokat is el akarták szállítani, ez azért nem történt meg, mert Franczia Kiss a negyedik napon véletlenül nem jelent meg."

Később, 1920. január végén ismét két budapesti detektív érkezett Kecskemétre, de ők már ügyesebbek voltak, mint Sárközyék, sikerült csaknem három hónapot itt tölteniük. A belügyminiszter küldte őket, de természetesen szó sem volt arról, hogy intézkedhetnek is, mindössze a helyi viszonyok felderítésére kellett szorítkozniuk. Megállapították, hogy a Héjjas-testvérek tizenhárman vannak. Százharminc hold földjük és harminc hold szőlőjük van, amit örököltek. A Kecskeméten és környékén élő Héjjasok csak távoli rokonai Héjjas Iványnak „és csak azóta tartják vele a rokonságot, amióta Horthy Miklós Héjjas Ivánéknál látogatást tett". Héjjas Iván a háború előtt a Népbanknál volt gyakornok, de innen egy tízezer koronás sikkasztás miatt távoznia kellett. Héjjas ugyanis — a detektívek megállapítása szerint — egy „nem keresztény származású" kecskeméti

asszony szeretője volt, aki hirtelen meghalt, s akkor Héjjas az asszony tízezer koronás betétjét hamisított aláírással elsikkasztotta a bankból.

Amikor a sikkasztás kiderült, Héjjas Albániába utazott, ahol Wied herceg titkára lett. Két évet töltött a herceg szolgálatában, aztán bevonult katonának. A háború utolsó esztendejében jegyezte el dr. Papp lányát. Dr. Pappból aztán Héjjasék közreműködésével kecskeméti rendőrkapitány lett, s „ez is hozzájárul ahhoz, hogy a kecskeméti rendőrség teljesen Héjjasék kezében van".

A budapesti rendőrséget Horthy fővezér és emberei tartották kezükben. Mattyasovszky rendőrségét a Gellért-szállóból irányították. 1919 decemberének végén például azt az utasítást kapta. „bizonyítsa be", hogy Szamuely László — Szamuely Tibor öccse — és társai merényletet terveztek Horthy Miklós ellen. A rendőrség teljesítette ezt a lehetetlennek látszó feladatot, annál is inkább. mert a fővezérség közleménye már előzőleg nyilvánosságra hozta, hogy a kommunisták „nagyarányú puccskísérleteket" készítettek elő, „levegőbe akarták röpíteni a miniszterelnöki palotát, a fővezérség épületét (a Gellért szállót — P. I.) és az Operaházat". Továbbá merényletet terveztek Horthy ellen, hogy „a hadsereget megfosszák vezérétől, és az így támadt zavarban megdöntsék a mai kormányrendszert".

Szamuely Lászlót és társait a Prónay-különítmény fogta el egy Csuvara nevű spicli és provokátor segítségével. Az akcióban részt vett a budapesti rendőrség egyik detektívje. Csuvara Mihály, a spicli Csuvara egyik fivére, aki a József körút 2. számú ház földszintjén levő lakását bocsátotta az „illegális találkozók" rendelkezésére. Szamuely, akinek volt kapcsolata a bécsi kommunistákkal, foglalkozott azzal a gondolattal, hogy miként lehetne megmenteni Korvin Ottót és a többi kommunistát, megszöktetni őket a Margit körúti börtönből a kivégzés elől. Prónayéknak ugyan nem lett volna joguk civileket letartóztatni és fogságban tartani, de mint annyi más alkalommal, ezúttal is túltették magukat a formaságokon. A Gellért-szálló pincéjében tartották és kínozták a foglyokat. Végül a Bécsből hazacsalt Mauthner István és Stastny József „bevallotta", hogy Horthy ellen készítettek elő merényletet.

Minderre Horthyéknak azért volt szükségük, hogy a közelgő választások előtt megfelelő hangulatot keltsenek a kommunisták ellen, s önmaguk mellett. Szerepelt a mesében méreg, hangtompítós revolver, tőr stb. Nagy bajban volt aztán a rendőrség, amikor 1920. január 3-án megkapta az ügyet nyomozásra, s kiderült, hogy a merénylet meséje átlátszó koholmány. A nem létező merénylet tervét bebizonyítani — lehetetlennek bizonyult, akármennyire kívánta

is ezt a fővezérség a rendőrségtől. Csakhogy az igazságot megállapítani is veszélyesnek látszott. A detektívek végül is kénytelenek voltak jelenteni dr. Váry Albert főügyésznek, hogy Szamuely László „a Horthy elleni merényletről nem akar tudni, hanem megmarad azon állítása mellett, hogy ő Stastnyval csak a Korvin és Cserny ügyről tárgyalt, és a merényletről, valamint robbantásokról szóló dolgokat csak a fővezérségen tudta meg az őt őrző őröktől, akik egymás közt arról beszéltek". A főügyész azután megtalálta a megoldást. Szamuely Lászlót és Mauthnerékat külön-külön állította statáriális bíróság elé. Szamuelyt halálra ítélték és kivégezték. Mauthnerék, akik a bíróság előtt is vállalták, amit a fővezérségen kikínoztak belőlük. ugyancsak halálos ítéletet kaptak, de mind a négyük büntetését kegyelem útján a fővezér megváltoztatta. Ez még arra is alkalmat adott, hogy a fehérsajtó ömlenghessen a „főméltóságú úr férfias, jó szívéről".

Ingyen ebéd a legénységnek

Elképzelhető ezek után, hogy Budapest népe milyen jó szívvel fogadta a rendőrnap megrendezésének hírét. „Adakozzunk a hű rendőrszemélyzet felsegélyezésére!" — hangzott a jelszó. enyhe célzással arra, hogy ez már a megtisztított rendőrség, derék, a kiszabott munkát elvégezni kész emberek A rendezők meg sem próbáltak a rendőrség érdemeire, eredményeire hivatkozni, elegendőnek tartották, ha megemlítik: az általános nyomorúság közepette (mellesleg: 4000 fővárosi koldusról tudott a rendőrség, de csak egy asszonynak volt engedélye, 3999 pedig engedély nélkül kéregetett) nyomorban élnek a rendőrök is, a főváros közönségének tehát kötelessége segíteni rajtuk. Néhány nappal előbb a kávéházakban, az utcákon a „nemzeti hadsereg" részére rendeztek gyűjtést, a darutollas tisztek minden teketória nélkül, hatalmas, a postától rekvirált bőrtáskákba tömték a pénzt, s a gyűjtés végeredménye, az elszámolás soha nem látott napvilágot. A rendőrnap előtt azonban időben figyelmeztették a közönséget: a január 5-én és 6-án rendezendő rendőrnap intéző bizottságánál „magánosok és testületek tömegesen jelentik be támogatásukat, s nehogy felelőtlen elemek visszaéljenek a közönség bizalmával, a gyűjtés sorszámokkal és a főkapitányság körpecsétjével ellátott gyűjtőívekkel történik majd". A „jobb emberek" persze fontosnak tartották, hogy e gondosan megszámozott íveken az ő nevük is szerepeljen, mások meg — miből is adtak volna?

Tizenötmillió koronát meghaladó összegre számítottak (természetesen inflációs milliókról volt szó!), de alig valamivel több mint nyolcmillió korona gyűlt össze két nap alatt. A TÉBE, a Takarékpénztárak és Bankok Egyesülete egymaga félmillió koronát küldött. Ismert színésznők kávéházakban adtak műsort a „szent cél" érdekében. Kosáry Emma a Dunapalota szállóban 30 000 koronát gyűjtött. Igaz, ebbe beleszámították azt a kétezer koronát is, amelyet egy állítólagos földbirtokos másnapra ígért, zálogképpen nikkel zsebóráját hagyván a művésznőnél, de aztán eltűnt, és esze ágában sem volt kiváltani az értéktelen kacatot. Az Astoriában 12 000, a Venezia kávéházban 15 000, a New York kávéházban 14 000 korona gyűlt össze. Bevetette magát Fedák Sári is, közepes eredménnyel: csak ötezer koronát hozott össze. A tőzsdések, ügynökök és kupecek közül sokan nagyvonalúan nem rohamosan romló koronát, hanem nemesebb valutát, lejt, frankot, dollárt, font sterlinget adtak.

A legváltozatosabb rendőrnapi műsorral kétségtelenül a főkapitánysággal szomszédos Gresham kávéház büszkélkedhetett: az első napon Bellaághné, az ismert jósnő 14 000 koronát „jósolt össze" a gyűjtőívekre, a második napon József főherceg és Auguszta főhercegasszony adta át 10 000 koronás adományát a külön erre a célra rendezett fejedelmi teadélutánon. A reklámért cserébe a kávés sokáig nem engedte fizetni a cehhet a törzsvendég Antal főtanácsosnak, a nagyszabású jótékonysági akció főrendezőjének.

Ami azt illeti, Bellaághnét tulajdonképpen csalásért át kellett volna kísértetni a kapitányságra, hiszen a jövendőmondás a hiszékeny emberek nyilvánvaló félrevezetése. A híres „Marcsa néni" azonban nem félt a rendőrségtől: állandó látogatói közé tartozott Bandholtz tábornok, a budapesti amerikai misszió vezetője, aki még Amerikába is meghívta a jósnőt. S különben is, Bellaághné tudta, miként vélekedjék egy jósnő 1920-ban. „Erős, igen erős lesz a keresztény Magyarország. Egy napon is régi tapasztalt politikust látok az előtérben... Horthy, a vaskezű kormányzó letöri majd a drágaságot." Jobban fizető klienseknek azt is el szokta panaszolni, hogy mennyit szenvedett ő a kommün idején. Mivelhogy a népbiztosok mindig zaklatták őt, mert tudni akarták, mit tegyenek. Ő azonban nem volt hajlandó jósolni nekik, s ezért menekülnie kellett...

A jótékonysági akció eredményeképpen néhányan segélyt kaptak. s ingyen ebédakciót szerveztek belőle. Minden rendőrkapitányságon ingyen ebédet osztottak delente az őrszemélyzetnek, amikor pedig a főkapitányságon is megkezdődött az akció, az első ebédosztásnál ott feszített József főherceg is, akit valószínűleg inkább a szereplési vágy, mintsem az éhség kínzott.

A rendőrökre azonban nagyon rossz idők jártak. Kaptak ugyan

1920 januárjában fizetésemelést, de a gyorsan romló pénz továbbra sem fedezte megélhetésüket. Reszkettek, ha valaki panaszt tett valamilyen atrocitás miatt, hiszen a különítményesekkel, még ha akartak volna, sem merészelhettek ujjat húzni. Ráadásul a legkülönfélébb bűnözők, mintha csak ugratnák a rend nehéz helyzetbe jutott őreit, újra és újra borsot törtek az orruk alá.

Például az a huszonnégy év körüli, hadnagyi egyenruhát viselő fiatalember, aki egy Bálvány utcai tőzsdeügynökség előtt igazoltatott egy nagyobbfajta kézitáskát szorongató férfit. A tőzsdeügynökség már zárva volt, a kereskedő pedig 92 ezer koronát cipelt oda, be akarta fizetni, de elkésett. A fiatalember alighanem lesben állt, a hely és az idő következtetni engedett a kézitáska tartalmára, s máris igazoltatta a bizonytalankodó kereskedőt. Majd kijelentette, hogy mint „pénzüzért" előállítja, s felszólította, hogy kövesse őt a VI. kerületi kapitányságra. A kereskedő tiltakozott, követelte, hogy legalább a közelebb fekvő V. kerületi kapitányságra vagy a főkapitányságra menjenek. A hadnagy azonban ragaszkodott a VI. kerületi kapitánysághoz, ott bevitte az őrszobába, kiürítette a táskát, megszámolta és zsebrevágta a pénzt. Aztán kijelentette, hogy a kereskedőt most már átkíséri a főkapitányságra. Meg is tette. Ott a kapuban álló rendőrnek átadta az „előállítottat". Lelkére kötötte, hogy jól vigyázzon rá, ne engedje megszökni, míg ő bemegy az épületbe. A rendőr több ízben gorombán rendre utasította, még pofonnal is fenyegette a kétórás várakozás után már érthetően türelmetlenkedő kereskedőt, de végül mégis felkísérte a központi ügyeletre. Ott persze semmit sem tudtak az ügyről, s legfeljebb felvehették a rendőri segédlettel rászedett ember feljelentését, ismeretlen tettes ellen. Az álnyomozó után végigkutatták a főkapitányságot, de persze hasztalan, már rég megszökött valamelyik másik kijáraton.

S egy elfogott betörőtől, Herhold Lajostól kellett megtudniuk azt is, hogy négy hónappal előbb nem a nemzeti hadsereg tisztjei, hanem Herhold és öt „haverja" vitte el az erzsébeti kapitányságról Duditsnét. A dolog úgy történt, hogy az erzsébeti rendőrök 1919 novemberében ráleltek Herholdra, aki a legismertebb kasszafúrók egyike volt, s ha nem ült éppen börtönben, akkor rendszerint máris körözték valamiért. Herhold Dudits Józsefnénél lakott, s mivel az asszonyt is jól ismerték a rendőrségen, mindenesetre bevitték. Herhold még aznap éjjel kibontotta a fogda falát és megszökött. S miközben az erzsébeti rendőrök hiába keresték, a kasszafúró öt társával együtt egyenruhát öltött, fehér darutollat tűzött a sapkája mellé, szuronyos puskát ragadott, s beállított az erzsébeti kapitányságra.

— Duditsnéért jövünk a Margit körúti katonai fogházból! — jelentette ki katonásan. A foglyot kiadták, s Duditsné hazament, mégpedig abba a lakásba, amelyben letartóztatták. Senki nem kereste egészen addig, amíg Herhold, balszerencséjére, össze nem találkozott Csiszér detektív-főfelügyelővel, aki jól ismerte őt. S mivel jónéhány kasszafúrás tettese várt kiderítésre, a detektív elfogta a kasszafúrót. S nemcsak az derült ki, hogy társaival együtt nem egészen négy hónap alatt kasszafúrással másfél millió koronát lopott össze, hanem az is, hogy úgy szabadított ki valakit a rendőrségről, hogy az a rendőrségnek fel sem tűnt...

Igazán nem meglepő ezek után, hogy akinek félteni valója volt, vagy akit megkárosítottak, nem bízta magát a rendőrségre. A nagyobb üzleteket, pénzintézeteket éjjeli őrökkel őriztették, rövid idő alatt közel ezerre nőtt a számuk. S ami még ennél is jellemzőbb: szokássá vált, hogy a bűncselekmények károsultjai, miután annak rendje-módja szerint megtették feljelentésüket a rendőrségen, magánnyomozónak adtak megbízást, mert ez nagyobb eredménnyel kecsegtetett.

Amikor Frankfurter Mihály Rákóczi úti divatáru boltjába betörtek, és elvittek harmincöt vég, legalább négyszázezer koronát érő szövetet, a károsult a rendőrségi feljelentés után néhány napig várt, s amikor látta, hogy nincs eredmény, a Globus magánnyomozó céghez fordult. A Globus embere, Kovács Andor magándetektív a helyszínen megállapította — amire egyébként a rendőrség is rájött, csak éppen semmire sem ment vele —, hogy a betörők a pincén keresztül jutottak az üzletbe. A magándetektív azonban azt is észrevette, hogy a keresztfalon, amely a szomszédos pincét Frankfurter pincéjétől elválasztja, akkora frissen falazott nyílás nyoma látható, amekkorán egy ember átférhet. A szomszéd elmondta, hogy körülbelül egy hónappal azelőtt Balázs Béla kispesti szerelőmester dolgozott itt, s mert a szerelés úgy kívánta, kibontotta, majd be is rakta a falat. Kovács azonban kétféle színű vakolatot látott, s ebből arra következtetett, hogy később valaki — mégpedig csakis a betörő — újra kibontotta, majd befalazta a nyílást. Érthetően Balázsra gyanakodott, kiment Kispestre, szemügyre vette a szerelőmester házát, amelyen ugyancsak felfedezte a pincében látott, új vakolatot. Megismerkedett Balázzsal, elérte, hogy a mester szövetet ajánljon neki eladásra, sőt mintát is adjon árujából, amiről aztán már gyerekjáték volt megállapítani, hogy a Frankfurtertől lopott szövetből származik. A rendőrök most már, hogy megmondták nekik, ki a tettes, sőt a bizonyítékot is a kezükbe adták, bevitték Balázst, és kiverték belőle, hol rejtette el a lopott holmit.

S ennyi kudarc után dr. Nagy Károly detektívfőnök és emberei végre valóban villámgyorsan és eredményesen dolgoztak. Megállapították, kik voltak az országszerte, sőt a határokon túl is nagy felháborodást keltett kettős gyilkosság tettesei. A gyilkosok megvoltak, a rendőrségnek csak a kezét kellett volna kinyújtania utánuk. S akkor parancs érkezett: az ügy nem tartozik a magyar királyi államrendőrségre. Így lett egy sikeres nyomozásból nemcsak kudarc, hanem szégyenteljes, évtizedekig nem felejtett, az akkori időkre oly jellemző botrány.

A főkapitányságon február 17-én, késő este jelentették, hogy eltűnt Somogyi Béla, a Népszava szerkesztője. Naponta ötven-hatvan, olykor száz hasonló bejelentés érkezett a központi ügyeletre, általában nem sokat törődtek velük, de ezúttal izgatottan fogadták a hírt. A hozzátartozókkal kitöltették az ilyenkor szokásos űrlapokat, de azonnal jelentették az esetet Mattyasovszky főkapitánynak. Ő pedig azonnal telefonált Beniczky belügyminiszternek. Jó oka volt rá: sejtette, hogy a különítményesek hajtották végre régi tervüket, s elhurcolták a szerkesztőt, akit már többször megfenyegettek. Somogyi, aki egyébként jobboldali szociáldemokrata volt, és nem riadt vissza a Tanácsköztársaság rágalmazásától sem, még azokban az időkben, amikor Budapest a román csapatok megszállása alatt volt, s Horthyék nem jutottak tovább Siófoknál, több cikket közölt a darutollasok dunántúli vérengzéseiről. Már akkor megfenyegették: ha majd a nemzeti hadsereg bevonul a fővárosba, bosszút állnak rajta. Somogyi emiatt el is akarta hagyni az országot, de nem kapott útlevelet, amikor pedig a bevonulás előestéjén hamis útlevéllel próbált feljutni a bécsi hajóra, a rendőrség feltartóztatta.

Az idegen útlevél használata miatt eljárás is indult Somogyi ellen, aki miután hasztalanul próbálkozott azzal, hogy a rendőr-főkapitányságtól útlevélhez jusson, magát Beniczky belügyminisztert kereste fel pártfogásért. A belügyminiszter talán kiadta volna az útlevelet Somogyinak, de Mattyasovszky főkapitány élesen tiltakozott ellene. Mattyasovszky — minő törvénytisztelet! — nem egyezett bele, hogy olyasvalaki, aki ellen éppen útlevél ügyben folyik eljárás, s akit ráadásul még izgatással is vádolnak, útlevelet kaphasson. Kevésbé erélyesnek bizonyult a főkapitány akkor, amikor alig néhány nappal a budapesti bevonulás után két különítményes tiszt elfoglalta Somogyi Átlós utcai lakását, s egy füst alatt sajátjukként használták a lakás éléskamrájában talált élelmiszert, és a pincében tárolt tüzelőt is. Mivel a rendőrségen ismételten hiába jártak, So-

mogyiné Beniczkynél emelt panaszt. A belügyminiszter megpróbált segíteni, sürgönyözött Soós vezérkari főnöknek, hogy a katonai hatóságok útján intézkedjenek. Mivel Soós még csak nem is válaszolt a táviratra, Beniczky a budapesti rendőrséget utasította, hogy küldjenek ki rendőrtiszteket a helyszínre, és szólítsák fel a katonatiszteket a lakás elhagyására. A két katonatiszt, Bagi Zoltán százados és Gyurkovits Antal főhadnagy azonban elfogta és nem engedte el Somogyi tízéves kisfiát, akit azért küldtek haza, hogy nézze meg, valóban hazamehetnek-e már a lakásba, hiszen a belügyminiszter ezt ígérte nekik. Most már Beniczky is megsokallta a dolgot, szigorú parancsot adott a rendőrségnek, hogy ha kell, akkor a teljes rendőri személyzet igénybevételével füstöljék ki a katonatiszteket a lakásból. Mégsem kellett azonban az egész budapesti rendőrségnek felvonulni a két katonatiszt ellen, mert az újabb, erélyes rendőri felszólításra a katonatisztek eltávoztak.

Somogyi mégis jobbnak látta, hogy elköltözzék az Átlós utcából. Az Orient szállóban vettek ki szobát, néhány lépésre a Népszava szerkesztőségétől, de Somogyi még ezt a rövid utat sem tette meg soha egyedül. Mint másnap, február 18-án reggel kiderült, 17-én este a Népszava egyik fiatal munkatársa, Bacsó Béla segédött mellé kíséretül. Az ő eltűnését csak másnap jelentették, mert családja azt hitte, hogy Bacsó hajnalig dolgozott a szerkesztőségben.

A két eltűnést nemcsak a családok, hanem a Népszava szerkesztősége is jelentette. A főkapitányság detektívjeinek nem nagyon akarózott teljesíteni azt a belügyminiszteri utasítást, amely szerint „minden tekintet nélkül az egész rendőri apparátust mozgósítani és a két eltűntet bárhonnan is előkeríteni kell". Az eltűntek keresését tulajdonképpen még meg sem kezdték, amikor jelentés érkezett, hogy a dunakeszi határban a Dunából egy iszonyú kegyetlenséggel meggyilkolt férfi hulláját fogták ki. A helyszínre kiszállt rendőri bizottság Gundhardt Tibor rendőrorvosból és Szabó György detektív-főfelügyelőből állott. Szokás szerint jegyzőkönyvet készítettek a halottszemléről: „A hulla fején nagy seb, jobb szeme kiütve, nyakán szorosra húzott kötés, lábai a bokánál összekötve, az orrcsont betörve, a hullán ezenkívül még négy másik szúrt seb látható." Megállapították, hogy a halott nadrágjában két nehéz kő van, az egyik hét, a másik tíz kiló súlyú. A detektív-főfelügyelő a környéket is átkutatta, s fontos nyomokat talált: „A holttest megtalálási helyétől mintegy ötven lépésnyire egy zöld tábori szövetnadrágot és egy csíkos zsebkendőt találtunk, amelybe piros betűkkel K. D. 277. monogram volt hímezve. Több lábnyomot is látni lehetett, amelyek dulakodásra következtethető helyekhez vezettek, ahol viszont nagy vértócsa is található volt, majd több kisebb-nagyobb

vérnyom, egészen a Dunáig. Ugyancsak két szántalpszerű vonszolás nyoma volt látható. A hullán télikabát nem volt, a környéken nem is találtuk meg. Ezek szerint kabát nélkül került a vízbe, ami önmagában bűncselekményre utaló körülmény, lévén ezen a napon mínusz 13 fok hideg. A hulla feltalálása, vagyis az azonosítás után kiderült, Somogyi Béla egyéb értékei, aranyórája és lánca is hiányzik, amelyről a hozzátartozók azt vallották, hogy mindannyiszor magával hordta. Az összekötözött állapotból konstatálhatjuk, hogy a holttesten már legyilkolása alatt sem lehetett a télikabát, mert akkor a kötéllel a testéhez lett volna kötözve. A holttest a vízből való kihúzás pillanatától a vizsgáló bizottság általi megmotozásig, állandóan több, egymásnak idegen ember szeme előtt volt..."

Ez a jelentés már azután készült, hogy megtörtént a holttest azonosítása. A bestiális kegyetlenséggel meggyilkolt áldozat Somogyi Béla volt. A detektíveknek egy pillanatig sem okozott problémát, hogy a tetteseket hol keressék. Ráadásul a nyomozás egymás után produkálta az újabb és újabb, egyértelműen a tettes felé vezető nyomokat. Könnyen megállapíthatták, hogy Somogyit — Bacsó sorsáról ekkor még nem tudtak bizonyosat, az ő holttestét csak két nappal később vetette ki a Duna — autóval szállították a dunakeszi partra. Az autókerék nyoma a rákospalotai országúttól, a puha földben jól láthatóan, csaknem a vértócsákig vezetett. A detektívek kérdezősködtek a környéken. Azok a munkások, akik 17-én éjjel tíz és tizenegy óra között mentek műszakváltásra a Vízművek telepére, elmondták: láttak egy szürke színű autót, amelyben hatan vagy nyolcan ültek, néhány civil, a többi katonatiszt. A tanúk azt is elmondták, hogy az autó hágcsóján egy katonatiszt állt, aki rövidre nyírt szőke bajuszt viselt, s azt kiabálta éppen a sofőrnek: „Balra tarts, mert az árokba fordulunk!" A tanúk nem sokkal ezután, rövid időn belül négy lövést hallottak.

Egy eredményes nyomozást nem fejeznek be

Időközben befutott Bódi Sándor próbarendőr jelentése. Bódi 17-én este az újpesti vámháznál teljesített szolgálatot. 21 óra 45 perckor hiába intett egy, a városból kifelé robogó autónak, a kocsi nem állt meg, hanem gyors kanyarral kikerülte őt, és még nagyobb sebességgel továbbrobogott. A próbarendőr, akit csempészés megakadályozására állítottak oda, fegyvert használt, az autó után lőtt, de nem talált. A lövésre figyelmes lett az odább álló vámőr, akinek sikerült gyorsan leengednie a sorompót. Az autó nekirohant a so-

rompónak, alaposan megrongálta, de maga is sérüléseket szenvedett. Négy vámőr is vallotta, hogy a gépkocsivezető mellől egy tiszt ugrott ki, aki Ferenczy százados nevére szóló, és a 23. vadászszázlóaljnál kiállított katonai nyomozói igazolványt mutatott fel, s utasította őket, hogy engedjék tovább. A vámőrök engedelmeskedtek, de látták azt is, hogy a kocsiban — Ferenczyvel együtt — négy vagy öt katona és két civil ült. Megjegyezték az autó rendszámát is: A/III—36.

Ugyanezt a gépkocsit ugyanaz nap este, tizenegy óra tájban a Dunakeszből Újpesten át vezető útvonalon is látták, akkor a város felé robogott. Ezúttal is meg akarták állítani, de ismét csak akkor állt meg, amikor fegyvert fogtak rá. A sofőr mellől itt is egy szőke, rövidre nyírt bajuszú férfi ugrott ki, igazolványt mutatott, majd arról kérdezősködött, hogy merre van Kelenföld.

Az A/III—36. rendszámú gépkocsiról megállapították, hogy a fővezérségé. A főkapitányság jónak látta, ha a fővezérséghez fordul, s közreműködését kéri a nyomozás folytatásához. Ígéretet is kapott, továbbá biztatást: nyomozzanak csak tovább nyugodtan, ha a tettesek valóban katonai személyek, akkor az ő felelősségrevonásuknak sem állnak útjába. A nyomozás nagy apparátussal folyt. Nagy Károly detektívfőnököt annyira elragadta a hév a sikeresnek ígérkező nyomozás során, hogy néha már nem is gondolt a politikai összefüggésekre. Detektívjei végigjárták az összes budapesti autószerelőt és bádogost, mert feltételezték, hogy a sorompónál megsérült kocsit ki kellett javíttatni. Eljutottak Klement János bádogoshoz is, akitől megtudták, hogy a gyilkosságot követő napon, vagyis február 18-án, szerdán Papp István házfelügyelő a Rottenbiller utca 13-ból egy egyenruhás, szőke, nyírott bajuszú főhadnagyot és egy körülbelül húszévesnek látszó hadnagyot vezetett hozzá. Ő elment a két tiszttel, hogy az autójuk felső vízeresztő csövét — amely, mint mondották, egy összeütközés során megsérült — megforrassza. Klement el is végezte a munkát, mégpedig a Rottenbiller utca 13. számú ház udvarán a kocsiszínben.

Sem a bádogos, sem a házfelügyelő nem figyelte ugyan meg a rendszámot, a kocsit magát azonban pontosan le tudták írni, s így semmi kétség nem lehetett afelől, hogy a Dunakeszin járt autóról van szó. A házfelügyelő elmondta, hogy a Rottenbiller utca 13. számú ház udvarán levő kocsiszínt február 16-án egy főhadnagy és egy civil foglalta le — utóbbi Gödöle Gyula fővárosi tisztviselőnek mondta magát —, a fővárosi katonai ügyosztály rendeletére hivatkoztak.

Közben sikerült kideríteni a K. D. 277-es jelű zsebkendő tulajdonosát is. A detektívek abból indultak ki, hogy a zsebkendő csak

olyan intézményé lehet, amelyben sokan élnek együtt, hiszen különben miért jelölték volna meg a monogramon kívül számjegyekkel is. Miután katonai autóról volt szó, a katonai intézetekben néztek körül, és így sikerült kideríteni, hogy a zsebkendő a lipótmezei kadétiskola egyik növendékéé, Kovarcz Dezsőé volt. A zsebkendőt ugyan nem ő, hanem bátyja, Kovarcz Emil, az Ostenburg-különítmény tagja, a későbbi nyilasvezér vesztette el Dunakeszin, de hát már önmagában ennyi is elég lett volna a tettes, illetve a tettesek megtalálásához.

Február 20-án Talló detektív a nemzeti hadsereg fővezérségének autóosztályán járt, ahol Brunswick százados letagadta, hogy a fővezérségnek lenne ilyen rendszámú gépkocsija. Előzőleg azonban Nagy Károly detektívfőnök telefonon már megtudta a fővezérségtől, hogy hiányzik egy katonai gépkocsi. Félóra múlva a fővezérségtől telefonértesítés érkezett Nagyhoz, hogy az előbb téves felvilágosítást adtak, egyetlen katonai gépkocsi sem hiányzik. A rendőrség ekkor már azt is tudta, hogy az autó — amelyet nem találtak Budapesten — elhagyta a fővárost. Éderle József és Török Károly detektívek február 22-én így összegezték a nyomozás addigi eredményeit: „Megállapítottuk, hogy a kérdéses gépet az esemény előtt mintegy 1 héttel a Mozsár utcai katonai garázs adta ki az Ostenburg-különítménynek. Tizenhetedikén a gépet az Ezredes úti katonai garázs látta el benzinnel. Megállapítottuk, hogy a gép tényleg sérült állapotban került vissza a Rottenbiller utcába, ahol javítás alá vetették. Az olajos kannában talált olajnak és a tett színhelyén talált olajnak azonossága megállapítható. A helyszínen talált katonai nadrágban K. D. 277. pirosbetűs bevarrás látható. A kérdéses gép 20-án a hajnali órákban az Ezredes úti garázsban magát benzinnel újra felszerelte és eltűnt. A kérdéses gép Gödöllei Gyula fővárosi tisztviselő által a Rottenbiller utca 13. számú házba szállíttatott be az Ostenburg-különítmény részére. Feltétlenül megállapítható, hogy a bűncselekmény elkövetésénél ez a gépkocsi használtatott."

A rendőrség akkor már azt is tudta, hogy a szőke bajuszos férfi Kovarcz Emil volt, s rajta kívül Megay László hadnagy, Szakács Árpád főhadnagy és Lehrer Árpád tengerészzászlós — valamennyien az Ostenburg-különítmény tagjai — vettek részt a gyilkosságban. Kinyomozták, hogy február 17-én este a Nemzeti Színház Rökk Szilárd utca felőli bejárójánál várakozott az autó, amelybe némi vonakodás után szállt be Somogyi Béla és Bacsó Béla. A tisztek a József körút sarkán toppantak eléjük, s felszólították őket, hogy menjenek velük a városparancsnokságra. A rendőrség azt még nem tudta tisztázni, hogy csak ez a négy tiszt vett-e részt a gyilkosságban, vagy ötödikként velük volt-e Soltész István főhadnagy is. akit

szintén látni vélt a kocsiban két tanú. Alighogy megkezdték volna ugyanis Kovarcz és Megay kihallgatását, parancs érkezett a fővezérségről, hogy az ügyet át kell adni a katonai hatóságoknak.

Marinovich Jenő főkapitány-helyettes február 22-én küldte át a budapesti katonai parancsnokság ügyészének az iratokat: „Somogyi Béla, halastói születésű (Vas megye), 52 éves, unitárius, nős, újságszerkesztő (I. Átlós út 1.), és Bacsó Béla, kassai születésű, 29 éves, római katolikus, nős, hírlapíró (Kálmán utca 24). sérelmére f. hó 17-én este 10—11 óra közötti időben Újpesten, a dunakeszi határ közelében elkövetett gyilkosság büntette miatt folyamatba tett nyomozás irataít, utalással az ezen ügyben történt szóbeli megállapodásra, valamint arra, hogy ezen ügyben gyanúsítottként katonai bíráskodás alá tartozó személyek jöhetnek figyelembe, további illetékes eljárás végett átteszem azzal, hogy a netán még ide beérkező adatokra vonatkozó iratokat, valamint a tegnapi nap folyamán megtalált Bacsó Béla hullájara vonatkozó boncjegyzőkönyvet pótlólag fogom áttenni."

A fővezérség aztán Littomericzky Nándor hadbíró századosnak adatta az ügyet, aki éppúgy az EKSZ tagja volt, mint Horthy Miklós, akinek utasítására — ha nem is a megfelelő időpontban, s nem megfelelő körültekintéssel — az Ostenburg-különítmény emberei a gyilkosságot végrehajtották. A példás rendőrségi nyomozás eredményét a katonai ügyészség semmibe vette. Kovarcz és Megay olyan vallomásokat tettek, hogy a szóban forgó autót ők február 17-én kora este „hazafias célokra" általuk ismeretlen civileknek kölcsönadták, s a gyilkosság időpontjára a különítmény más tagjai alibit igazoltak nekik. Egyébként elmondták, hogy csak azért jártak Sátoraljaújhelyen — itt dugták el ugyanis a kocsit —, mert csempészügyekben oda voltak kirendelve nyomozni. A büntetést azonban mégsem kerülték el: kaptak fejenként harmincnapi szobafogságot, mert engedély nélkül kölcsön adták a kincstári autót. Az ügy tehát vajmi kevés dicsőséget hozott a főkapitányságnak. hiába dolgoztak most az egyszer gyorsan és pontosan. Sőt, dr. Nagy Károly munkája akkor volt eredményes, amikor nem kellett volna. Így aztán, amikor Nádosy (maga is EKSZ-testvér) a budapesti főkapitányság élén átszervezést hajtott végre, Nagynak mennie kellett a detektív testület éléről, vissza minden leváltott detektívfőnök szokásos száműzetési helyére, a toloncház élére.

A rendőrség azért még egyszer foglalkozott a Somogyi-üggyel. Illetve Somogyi Béla lányával. Amint a Világ című lapban 1921 decemberében olvasható volt. (A lapot egyébként, mivel kolportázsjoga nem volt, az utcán nem árulhatták. A kormány így állt boszszút azért, mert a lap néhány dolgot nem hallgatott el.)

„Talán tizenhét éves lehet, karcsú és finom, mint egy hercegkisasszony. Az arca sápadt és két szomorú vonás van a szája körül. Mondom, már előre kacagott azon, amit most mondani fog, azt is észrevettem, csak azért, hogy az anyját jó kedvre hangolja:

— Hát például engem legutóbb is feljelentettek, hogy kommunista vagyok és Bécsből röpiratokat szállítok. Bécsbe meg titkokat szállítok, olyasmit, mint amivel Szász Zoltánékat vádolják... Ki is jött egy detektív a főkapitányságról, rámtámadt szörnyen.

— Adja elő a röpiratokat...

— Gúnyosan nevettem az arcába: — Csak nem képzeli, hogy itthon tartom, van nekem magamhoz való eszem... Meg nem is férne el itthon, annyi van... — Látta rajtam, hogy viccelek, mire még dühösebb lett. Mindent felkutatott, persze nem talált semmit. Hát honnan is talált volna?... Aztán tovább faggatott:

— Mikor volt Bécsben?

— Tavaly.

— Hányszor?

— Egész életemben összesen egyszer.

— Nyáron hol volt?

— Maria-Zellben... — jelzem, ezt nem tudta leírni. Kért. hogy írjam elő neki egy papírra, mert be akarja venni a jegyzőkönyvbe. Azt vett fel velem: jegyzőkönyvet. Kérdezés nélkül kezdte el az elejét: — Somogyi Jolán, 17 éves, háztartásbeli, izraelita...

— Hohó, megálljunk!... — vetettem közbe. — Ezt húzza ki. Nem izraelita... Mért nem kérdezi a vallást?... — Nem kérdezte. Természetesnek találta, hogy izraelita. Ezt le tudta írni, kérdezés nélkül is le tudta írni. Magától...

A lány még folytatta:

— Biztatott a detektív, hogy ne féljek semmit. Legfeljebb internálni fognak. Ha pedig egy kicsit verni találnak: hivatkozzam őrá, küldjek el érte gyorsan, majd megvédelmez..."

Így nyugtatta meg a detektív Somogyi Béla lányát. S miként nyugtatta meg a rendőrség azokat, akik a Somogyi—Bacsó gyilkosság után elmentek a rendőrségre, hogy bejelentsék: az ő hozzátartozójuk már rég eltűnt, de addig nem merték jelenteni? Nem azt mondták nekik, hogy a szerencsétlenek már bizonyosan nem élnek, a különítményesek áldozatai lettek, hanem azt, hogy nem kell aggódni, bizonyosan jó helyen vannak. Internáló táborban, meg más letartóztatási intézetekben. Ezt a „megnyugtatást" épp olyan komoly hangon adta közre a rendőri sajtóiroda, mint azt a „tájékoztatást", hogy „több tanú egybehangzó vallomása szerint ez a gyilkosság a kommunisták érdekét szolgálja, mert fel kellett rázni a munkásságot, amely ma már nagyrészt nemzeti alapon áll, tespedésükből, ami

ezáltal sikerült is". Még azt is hozzátették, hogy „őrizetbe vétetett egy egyén, aki állítólag a kommunisták futárja Bécs és Budapest között, s akinél a talált levél szövege és a gyilkosság között szoros kapcsolat látszik fennforogni".

„Titokzatos tűszúrások"

S az a rendőrség, amely tűrte, hogy a tiszti bandák garázdálkodjanak a budapesti utcákon, megpróbálta elhitetni az emberekkel, hogy ezeknek a tiszteknek az életét fenyegeti veszély. S teljesen szabályosan, mintha komolyan hinnének benne, nyomozást indítottak bizonyos „gyanús tűszúrások" ügyében. Állítólag 1920. június 5-én történt az első két eset, vagyis az után, hogy már a kávéházakban sem ülhetett biztonságban senki, mert be-betörtek rabolni és verekedni az ólombotos, bikacsökös tisztilegények. Állítólag — a rendőrség mindenesetre tényként közölte — aznap délelőtt, Somsich László tartalékos alhadnagy az Oktogonon felszállt a földalattira, és utazás közben valaki észrevétlenül megszúrta. „A szúrást nem érezte, csak akkor vette észre, amikor kiszállt. Azonnal orvoshoz ment, aki látleletet vett fel. A látlelet szerint négyhegyű tűvel szúrták meg, a szúrás helyén hólyagok keletkeztek. Az orvos kivágta a sebzett bőrfelületet, a sebet kiégette, s a bőrt beküldte a kórbonctani intézetbe, ahol nyomban megvizsgálták, de pozitívumot nem állapítottak meg. Azóta az alhadnagyot annyi nyomozó és detektív keresi fel, hogy látogatóinak összetett kézzel könyörög, ne zaklassák már tovább." Lám, előfordult azért, hogy a delikvens nem hiába könyörgött a detektíveknek. Talán azért is engedtek a kérésnek, mert — ismét csak állítólag — egy másik hasonlóan veszedelmes és izgalmas „merényletű" után is nyomozniuk kellett. Lakatos Ferenc tartalékos hadnagyot a 6-os villamoson „támadták meg". Csak amikor leszállt, akkor látta, hogy kezén apró vércseppek szivárognak. Útközben a bőrfogantyúba kapaszkodott, és azt a kezét szúrták meg. Azonnal a Rókus kórházba szaladt, ahol egy orvos kiégette a szúrásokat. Ezúttal sem állapíthatták meg, hogy a szúrást mérgezett tűvel ejtették-e, vagy sem.

S miközben a rendőrség bejelentette, hogy a nyomozást és a figyelést teljes apparátussal folytatja, s „rövidesen ki fog derülni, hogy politikai merényletekről van-e szó, vagy pedig elvetemült emberek egyéni bosszújáról", már saját emberét is érte ilyen veszedelmes támadás. Bokor Lajos rendőrségi fogalmazó a főkapitányságról

a Hársfa utcába tartott. Kétszer is átszállt. Amikor a Hársfa utcánál leszállt a villamosról, a keze fején, egymás mellett négy tűszúrás nyomát vette észre. Erős égő fájdalmat érzett, majd gyulladásos daganat támadt a keze fején. Ő is a Rókusba ment, s nála is azt állapították meg, hogy a sérülés tűszúrásoktól ered. Ez azonban nem rettentette el a rend rettenthetetlen őreit, akik szolgálatukat híven teljesítve továbbra is utaztak a villamosokon, és sasszemmel figyelték, ki szúr meg netán kit.

Igaz, közben jócskán felemelték a rendőrségi létszámot, de még így sem jutott minden villamosra detektív. Úgy látszik, hogy mindig több tű volt a fővárosban, mint tű-nyomozó. Így történhetett meg a teljes készültség ellenére, hogy Zsulavszky Andort, aki ugyan még csak tizenhat éves főgimnáziumi tanuló volt, de máris lovag, egy vasárnap délután megszúrták a Rákóczi úti villamoson. Minden bizonnyal azért ott, hogy ő is a Rókusba mehessen, és megmutassa: négy tűszúrás van a bal keze fején, s elmondhatta, hogy ő is égő fájdalmat érez. Az ügyeletes orvos — talán azért, mert ünnepnap volt — ezúttal nem sokat törődött az üggyel, bejódozta a kézfejet és nem vizsgált semmit. Ugyanaznap Lehőcz József őrmestert a 77-es villamoson, amelyen Zugligetbe akart kirándulni, hasonló „merénylet" érte. Ráadásul tíz perccel később a jobb karja zsibbadni kezdett. Azért még eljutott a főkapitányságig, ahol feljelentést tett ismeretlen tettes ellen, ismeretlen bűncselekmény miatt, s ezt is az egyre vaskosabb aktához csatolták.

De hát minden aktát le kell zárni valahogy. S le is zárták, egy ügyesen szerkesztett közleménnyel: „A napokban Abday Gusztáv nyomozó-csoportvezető letartóztatott két zsidó származású terroristát, akikről a nyomozás kiderítette, hogy mind a ketten egy Debrecenben alakult titkos terrorista banda tagjai. Az egyiknél egy eltörött üveget is találtak, melynek nedves tartalmáról a vizsgálat megállapította, hogy halálos hatású méreg. A banditáknak messzemenő céljaik voltak. A nyomozás folytatására Abday nyomozó-csoportvezető egy Budapesthez közel fekvő vidéki városba utazott, ahol a nemzeti hadsereg egyik alakulata állomásozik. Itt olyan adatok birtokába jutott, amelyek azt bizonyítják, hogy a banda régóta készült rendszeres merényletekre. Remélni lehet azonban, hogy a banda tagjai rövidesen kézre kerülnek. Az esetből kifolyólag a hadügyminisztérium elrendelte, hogy a tisztek tartoznak szolgálatban és szolgálaton kívül is az utcán oldalfegyvert és revolvert hordani!" Ezzel aztán véget is ért az ügy: a titokzatos „terroristák" természetesen nem léteztek, de létezett a titokzatosság. Ellensúlyozásául azoknak a garázdálkodásoknak, amelyeknek a tetteseit mindenki ismerte, de amelyeket mégsem derítettek fel.

Bizony, keserves napok jártak a budapesti rendőrségre. A legnagyobb csapás azonban mégis a rendőr-főkapitányt érte, még leváltása előtt, amit Mattyasovszky György egyébként nem is érzett olyan nagy csapásnak. Mindenesetre jóval kisebbnek, mint azt, hogy Jellinek Morton eltűnt a pénzzel. A többi között az ő pénzével is. Összesen mintegy félmilliárd koronát sikkasztott a „jó családból való" miniszteri titkár, s ebben az összegben benne volt Mattyasovszky néhány milliója is. Hogy pontosan mennyi, azt a rendőr-főkapitány nem kötötte rendőrsége orrára. A károsultak nagy többségéhez hasonlóan ő sem tett feljelentést. Sőt, több más előkelőséggel, a többi között Pekár Gyula államtitkárral, Heinrich Ferenc volt miniszterrel, Zucker Béla bankigazgatóval, Pallaviccini György őrgróffal, Bódy Tivadar polgármesterrel együtt Mattyasovszki György is kötelességének tartotta jelenteni: Jellinek Morton manipulációjához semmi köze sincs.

Dehát hogyan jutott ez az „úriember" ahhoz a félmilliárdhoz, amelyet elsikkasztott?

Mint a csalók, szélhámosok általában, ő is az emberi kapzsiságra építette tervét. A szomszédos országokban, mindenekelőtt Ausztriában még a régi Osztrák—Magyar Monarchiából származott koronás bankjegyeket használták, csak az új országok bélyegezték felül a pénzt. Működtek hamis bélyegző-üzemek is szép számmal (amikor átváltották a pénzt, ötezernél több feljelentést küldött a bank a rendőrséghez, külön blankettákat nyomattak erre a célra, ehhez csatolták a hamisan felülbélyegzett bankjegyeket, de egyetlen ilyen hamisítót sem fogtak meg), ám még több volt a pénzüzér. Az üzérek másik országba vitték át a felülbélyegzetlen pénzt, s ott lebélyegeztették, mert így többet ért, vagy éppen értékálló dollárt, fontot, frankot hoztak érte. A rendőrség próbálta útját állni a csempészésnek, de nem nagy sikerrel. Napokig nevetett az ország Szemző Gyulának, a híres mulatós és merész fiatalember hírében álló kalandornak a trükkjén: 25 milliót érő Budapesten zárolt külföldi valutát „bőgőzött át" a határon, két bécsi bankár megbízásából. Felült a bécsi expresszre, magával vitt öt cigányzenészt, néhány konzumnőt és sok pezsgőt. Az expresszen egészen Bruckig mulatott. Igaz, a magyar határállomáson, Királyhidánál a rendőrök alaposan átkutattak mindent. Még az üres pezsgősüvegeket is megvizsgálták, hogy nem dugtak-e oda dollárbankjegyeket. Csak éppen a nagybőgő belsejét nem nézte meg egyik sem. Pedig hát ha jobb a hallásuk,

észrevehették volna, hogy a nagyhőgő tompán szól, a jókora bankjegycsomagok nem használtak a hangszernek.

Jellinek rendszeresen lebélyegzetlen koronát csempészett ki. Az urak tudták róla, hogy kitűnő összeköttetései vannak a budapesti antant misszió tisztjeihez, s különösen szoros szálak fűzik a két angolhoz, A. Stead ezredeshez és Atkins futártiszthez. Jellineknek tulajdonképpen nem is kellett kockáztatnia: Atkins csomagjait senki sem vizsgálta meg a határon, bőröndszámra hozhatta-vihette a pénzt, kifelé a sima koronát, visszafelé a valutát. Akkoriban kétszázharminc koronát ért egy dollár, de Jellinek Morton száznegyven koronáért árulta az uraknak. Vagyis: aki Jellinektől vett dollárt, az valójában pénzt vásárolt féláron, mert ha véletlenül valakinek koronára volt szüksége, a száznegyvenért szerzett dollárt azonnal továbbadhatta kétszázharmincért. Az üzlet virágzott, Jellinekhez dőlt a pénz, az üzletfeleket felhajtották alvállalkozói, Atkins és Stead kijuttatták a határon a sima koronát, s hamarosan hozták az olcsó dollárt. Az Union Bank RT két igazgatója, Létay Gusztáv és Gerő Vilmos garancialevelet is adott Jellineknek, hogy az üzletfelek nyugodtan rábízzák a pénzüket, mert az csak természetes, hogy a megbízóknak át kellett adniuk a pénzt, s néhány napot várniuk kellett az ellenértékre.

A nyomozás nem tudta kideríteni, hogy Jellinek hogyan adhatta és miért adta száznegyvenért azt, aminek kétszázharminc volt az ára. Legvalószínűbbnek azt tartották, hogy csupán befektetésnek szánta, hogy minél több ember bizalmát nyerje meg, és előkészítse a nagy akciót. Arra azonban nem tudtak választ adni, hogy honnan szerezte vajon azokat a meglehetősen nagy összegeket, amelyekre ennek a bizalomkeltésnek a finanszírozásához szükség volt. Mert afelől nem lehetett kétség, hogy akármennyit fizetett is volna rá Jellinek előzőleg, a nagy tranzakció mindent többszörösen „behozott".

Egy szép napon, 1920 júniusában Jellinek Morton bejelentette ügyfeleinek, hogy különösen kedvező alkalma nyílott külföldi üzletkötésre, s ezért hajlandó megbízásból nagyobb összegeket kijuttatni, lebélyegeztetni, dollárra átváltani s nagy haszonnal visszajuttatni tulajdonosuknak. Létay Gusztáv maga is elhozta pénzét, négymillió koronát. Kiszámította, hogy ötezer dollárt keres majd az üzleten. De nagy összegeket küldtek a felhajtók révén mások is: Mattyasovszky főkapitány, Albrecht főherceg és az úri társaság más reprezentánsai. A legnagyobb titokban persze, elvégre illetlen és méltatlan hozzájuk a valutaüzérkedés, de hát az üzlet — üzlet.

Jellinek végül is félmilliárd koronát szedett össze, s elvitte Atkinshoz a Dunapalota szállóba, ahol az angol futártiszt egész lakosztályt

bérelt. Hogy miben egyeztek meg, ki tudja, de a később történtekből következtetni lehet. Június elején Jellinek Szegedre utazott Létay kíséretében, mondván, hogy a valuta ezúttal oda érkezik, Románián át. Elmagyarázta, miért éppen oda. Azért, mert Sead ezredesnek Romániában van dolga, s Temesvárról átutazóban az újszegedi állomáson adja át a pénzt. Létay úgy vélte, hogy erre az útra nem engedheti el egyedül Jellineket. Vele tartott. Szegeden szállodai szobát béreltek. Kiderült, hogy Új-Szegedre csak külön engedéllyel lehet átjutni, ennek a beszerzése azonban nem megy egyhamar. Jellinek erre elhatározta, hogy ladikon kel át a Tiszán, titokban. Létay nem vállalkozott az útra, túlságosan kockázatosnak tartotta. S aztán sem ő, sem mások nem látták többé Jellineket. Hogy Új-Szegeden át szökött-e meg? Éppúgy lehetséges, mint az, hogy miután beszállt a ladikba, a Tisza jobb partján szállt ki ismét, s Budapesten keresztül Bécsbe szökött. Később sem találtak rá soha, híre terjedt ugyan, hogy előbb New Yorkba, majd Dél-Amerikába utazott, de hitelt érdemlő bizonyítékokat nem sikerült szerezni. Pedig hát ezúttal a rendőrség teljes apparátusát mozgósította a sikkasztó kézre kerítésére. Hiába. Legfeljebb annyit tudtak elérni, hogy különféle fenyegetésekkel hatvan károsultat rávettek, tegyen feljelentést Jellinek ellen, mert a nagy üzletfelek bizony vonakodtak a rendőrséghez fordulni. Volt is okuk rá, hiszen olyan üzletekben vettek részt, amilyeneket senki nem vall be szívesen. A feljelentők száma így is csak töredéke lehetett az igazi károsultakénak. Félmilliárd koronát összeszedni nem lehetett kis teljesítmény. De hát Jellineknek sikerült, még a rendőr-főkapitánytól is...

Verekedés a Club kávéházban

Nádosy Imre nem keveredett effajta valutaüzletekbe. Nem, Nádosy nem pénzüzérkedéssel, hanem frankhamisítással foglalkozott. „Hazafias célból", és Bethlen István miniszterelnök, s más kulcspozíciót betöltő EKSZ-tagok tudtával. Nagy ötlet volt Bethlen Istvántól, hogy egy pénzhamisító banda fejévé éppen a rendőrkapitányt jelölte ki. Végül is, ha igaz, hogy rablóból lesz a legjobb pandúr, a fordítottja is valószínű.

És milyen pandúr volt Nádosy?

Tulajdonképpen nem az volt a feladata, hogy a betörők, csalók, rablók, gyilkosok ellen harcoljon, hanem hogy a rendőrséget a lassan kialakuló új rendnek megfelelően átszervezze. Az EKSZ ve-

zetői is úgy látták, hogy lassan véget kell vetni a különítmények uralmának. Azt a munkát, amelyet a különítmények végeztek, azonban továbbra sem nélkülözhették. Csak éppen más módon, „törvényesen" és „szabályosan" kell ellátni. A közben országossá alakított államrendőrséggel. Ehhez pedig nagyon megbízható államrendőrség kell. Olyan, amely nemcsak felesküdött a kormányzóra — a kormányzóválasztás után, 1920 áprilisában sorra letették Horthyra az esküt a rendőr-tisztviselőkkel, a detektívekkel, a rendőr legénységgel —, hanem valóban nem ismer más urat és parancsolót. Nádosy már hivatalba lépésekor kijelentette, hogy csak a tisztviselői karra támaszkodva végezhet eredményes munkát. A tisztviselői karban pedig megkezdődött a tülekedés: vajon kik lesznek azok, akikre Nádosy támaszkodik. A kormány egy apró, de ügyes húzással gondoskodott arról, hogy rendőri körökben már a hivatalba lépés után megteremtse Nádosy tekintélyét. Teljesítette a rendőrök régi kérését, s felvette őket azoknak az állami tisztviselőknek a kategóriájába, amelyek kedvezményes élelmiszer-ellátásban részesültek. Mattyasovszky idejében nem voltak hajlandók orvosolni ezt a panaszt. Most megtették, s Nádosy rendőrsége ezzel egy csapásra körülbelül kétszer akkora jövedelemhez jutott, mint amekkorát előzőleg élvezett.

Az ünnepélyes főkapitánycserével egyidőben, éppen a Club kávéházbeli vérengzés okozott jogos felháborodást és izgalmat. Vasbotokkal és revolverekkel felfegyverzett csoport megtámadta a Lipót körúti Club kávéházat, s a környékbeli éjszakai járókelőket. A támadást jól előkészítették, előzőleg elvágták a telefonvezetéket, hogy ne lehessen segítséget kérni. Verebély Artúr ötvenéves bankigazgatót a kávéház mellett az utcán szúrták agyon, a Klotild utcában agyonlőtték Varsányi Géza dr. ügyvédet. Krémer Gyula ötvenéves kereskedőt pedig vasbottal verték agyon. A rendőrség ezúttal nem hiába kért segítséget a katonai ügyészségtől és a városparancsnokságtól. Napok alatt elfogták a gyilkosokat, hiszen jól tudták, hol kell őket keresni. Nem is kilétük megállapítása számított rendőri teljesítménynek, hanem az, hogy különítményes tiszteket le mertek tartóztatni és bíróság elé állítani. Az új kormány, Teleki Pál gróf kormánya nem akart vért látni az utcán. Teleki nyilatkozott: „Megnyugtatom Budapest lakosságát, a kilengések és túlkapások meg fognak szűnni!" Az EKSZ-tag Teleki és az EKSZ-tag rendőr-főkapitány megfelelő hatalommal rendelkezett ahhoz, hogy végre is hajtsa szándékát. Elérkezett az ideje az ellenforradalmi diktatúra konszolidálásának, a külföld előtt is egyre kellemetlenebb „kilengések" megszüntetésének.

A Parlamentben is parázs hangulatot teremtett a Club kávéház-

ban és a Lipót körúton történt események híre. Csizmadia Sándor képviselő elmondta: a rendőrség tulajdonképpen ezúttal is együttműködött a terroristákkal, hiszen a Lipót körúton az események időpontjában egyetlen rendőrőrszem sem teljesített szolgálatot. Teleki válaszul ígéretet tett, hogy mindent elkövet a bűnösök kinyomozására, báró Korányi Frigyes pénzügyminiszter pedig még hozzátette azt is, hogy utasították Budapest főkapitányát, teremtsen világosságot a Lipót körúti vérengzés dolgában.

Az is igaz persze, hogy a gyilkosokat — a statárium ellenére — nem ítélték halálra, s később amnesztiát kaptak. S a közbiztonság sem javult. A bandák szemtelen vakmerősége sem csökkent, s októberben például ismét szétverték a Club kávéházat, bosszúból, mert a kávés az előző ügyben adatokat szolgáltatott a rendőrségnek. Ezúttal azonban vigyáztak rá, hogy gyilkosságokat ne kövessenek el, megelégedtek azzal, hogy összetörtek mindent, és jónéhány vendéget véresre vertek. Az csak természetes, hogy rendőrőrszem ezúttal sem volt az utcán, a kávés pedig hiába akart telefonálni a rendőrségre, mert bár ezúttal nem vágták el a telefonvezetéket, de a főkapitányság nem jelentkezett a hívásra. S ezúttal a nyomozás eredménytelen maradt. Minden bizonnyal azért, mert aki nem keres, az nem talál.

Horthy egy rendőrtemetésen

Novemberben aztán megöltek egy rendőrt.

A Magyar Távirati Iroda jelentette 1920. november 9-én:

„Ma hajnalban fél három óra tájban, a Teréz körút 15. számú ház előtt az Oktogon közelében fiatalemberekből álló csoport egy férfit ütlegelt.

A segélykiáltásokra odasietett az Andrássy útról az Operaház felől Miklós József rendőr-ellenőr és a Teréz körútról a Nyugati pályaudvar irányából Solta József rendőr. A fiatalemberekből álló csoport a rendőr-ellenőr láttára visszavonult, és ekkor találkozott a szemközt jövő Solta József rendőrrel, akit előreszegzett revolverekkel feltartóztattak. Megérkezett a helyszínére Miklós József rendőr-ellenőr is, aki azonban a túlerő láttára megfordult és az Oktogon felé távozott. A csoportból ekkor kivált három fiatalember, és támadólag közeledett a távozó rendőr felé.

Solta rendőr szóváltásba elegyedett velük. Közben egy lövés dördült el, amely Soltát keresztülfúrta. A lövés után a támadók futásnak eredtek. Solta sebesülése után még néhányszor utánuk lőtt a

menekülőknek, akik közül egyet valószínűleg el is talált, mégpedig a lábán, mert a közeli Gyár u. 6. sz. ház előtt a kocsiúttesten, valamint a házkapu bejáróküszöbén frissen vérezett rongyokat találtak.

Miklós József rendőr a sebesült Soltát az Edison kávéház előtt álló üres targoncára fektette, kiáltására a kávéházból többen kisiettek, és telefonon hívták a mentőket. Alig történtek ezek az események, amikor hirtelen újból megjelent a fegyveres fiatalemberekből álló csoport, körülvette a kávéház előtt álló targoncát, Miklós József kezéből többen kicsavarták a fegyvert, amellyel ütlegelni kezdték őt. A fegyvertelen Miklós erre hátrálni kezdett és az Aradi utca felé futásnak eredt. Több lövést küldtek utána, azonban egy golyó sem talált.

Solta József rendőr a reggeli órákban meghalt és holttestét a megejtett vizsgálóbírói helyszíni szemle után a törvényszéki orvostani bonctani intézetbe szállították."

Történt mindez egy európai nagyváros közepén, két esztendővel a világháború vége után. S történt a Britannia szálló közelében, ahol már egy esztendeje büntetlenül garázdálkodott Prónay Pál különítménye. S történt néhány héttel az után, hogy Nádosy nagy előléptetésekkel és kinevezésekkel befejezte a rendőrség átszervezését, s Horthy Miklós fővezér más erőkkel együtt a rendőrséget is megszemlélte a Vérmezőn, majd „legfelsőbb dicséretét és megelégedését nyilvánította a főkapitánynak és a rendőrtestületnek", tudtára adván ezzel mindenkinek, akit illet, hogy ez már az ő rendőrsége.

Nos, ez a rendőrség parancsot kapott, hogy vegye körül a Britannia-szállót, Horthy egyik különítményének „barlangját". Az akciót a legnagyobb titokban készítették elő. Délután két órakor riadót rendeltek el délután öt órára. Maguk a rendőr-tisztviselők sem tudták, mire készülnek. Hat órakor Marinovich Jenő, a főkapitányhelyettes Nádosy jelenlétében maga tartotta az eligazítást. Térkép szerint jelölték ki mindenkinek a helyét. A kaposvári gyalogezred érkezett erősítésül. Egy-egy rendőrtiszt két-két rendőrrel és három-három katonával alkotott egy járőrt. Jó előre értesítették a mentőket is, akik egy tucat kocsival vonultak a helyszínre, s a környező mellékutcákban helyezkedtek el, hogy egy esetleges tűzharc sebesültjeit elláthassák.

Az akció éjfélkor kezdődött. A rendőrtisztek és a detektívek beléptek a szálló előcsarnokába. Czibor Ferenc, az új detektívfőnök maga vezette az igazoltatásokat. Emeletről emeletre, szobáról szobára járt. A rendőrségi „rabos" egymás után szállította a főkapitányságra a Prónay különítmény tagjait, akiket *Adonyi* aláírású katonai igazolványuk árult el. A rendőrség vezetői attól tartottak, hogy a tiszti bandák megpróbálják fegyverrel kiszabadítani elfogott cimboráikat,

ezért a főkapitányság épületét is megerősítették, még gépfegyvereket is helyeztek el az ablakokban.

Az igazoltatás — nagy meglepetésre — viszonylag rendben folyt. Éjjel két óra felé Nádosy maga kísérte el Teleki Pál miniszterelnököt, Sréter hadügyminisztert és Ferdinándy belügyminisztert a Britanniába, garantálni tudta már biztonságukat. Amikor a kormány vezetői megérkeztek, belépett az előcsarnokba Héjjas Iván is. Ő mindaddig a szemközti Westend kávéház tükörablakai mögött üldögélt, onnan figyelte az eseményeket, amelyekről mint az EKSZ egyik nagyon befolyásos tagja, nyilvánvalóan előre tudott. A detektíveknek, akiket pedig azért állítottak a szálloda minden ajtaja és kapuja elé, hogy egy lelket se engedjenek se ki, se be, eszükbe sem jutott, hogy Héjjast feltartóztassák. Héjjas odalépett a miniszterekhez, megemlítette nekik, hogy most már végleg felköltözött Kecskemétről, és éppen itt, a szállóban bérelt szobát az első emeleten, s aztán barátságosan beszélgetni kezdtek. „Udvarias formák közt folyt a társalgás" — tartották szükségesnek megemlíteni az egykori tudósítások. Héjjas Sréterhez fordult:

— Az én embereim közé nem tartozhatnak rablógyilkosok, sem útonállók, mi feltétlenül tisztességes célokat szolgálunk mindannyian...

Akit Héjjas védelme alá helyezett, azt nem is vitték be a főkapitányságra. A Britanniát azonban mégis felszámolták. Az elfogottak között megtalálták a rendőrgyilkosokat is. Miklós rendőr-ellenőr felismert négy tisztet, akik ott voltak a gyilkosságnál, az ő kihallgatásuk nyomán pedig sikerült megtalálni azokat, akik megsebesítették, majd halálra rúgdosták a rendőrt.

Solta temetésén megjelent maga a kormányzó is. Búcsúbeszédet Nádosy mondott: „A mi fájdalmunk a legnagyobb, mi érezzük legjobban, kit vesztettünk el. Meghajtjuk az elismerés zászlaját előtte, és fogadalmat teszünk ravatalánál, hogy példáját mi is követni fogjuk és a jogrendért, a főváros nyugalmáért, a közbiztonságért életünk árán is mindent el fogunk követni."

A Britannia megtisztításának apró „utórezgései" is voltak Budapesten. Amint a lapokból értesült a történtekről, Svirszki Manó cukorkakereskedő (Eötvös utca 6. szám) azonnal a rendőrségre sietett, hogy feljelentést tegyen, pedig előző este még azzal tért nyugovóra, hogy reggel a Britanniába megy — fizetni.

Svirszki elmondta: néhány nappal azelőtt megjelent nála egy magát Kenéz Józsefnek nevező, állítólagos rokkant katona. Régi ismerősként üdvözölte őt, de a cukorkás semmiképpen nem tudott rá emlékezni. A rokkant azt mondta, megveszi Svirszki üzletét het-

venezer koronáért. Meg is alkudtak, mert a rokkant a cukorkakereskedő minden feltételét készségesen elfogadta.

Ügyvédhez mentek, hogy szerződést kössenek az adásvételről. Kenéz húszezer korona foglalót adott át azzal, hogy az összeget zárt borítékban hagyják az ügyvédnél, és ha majd a lakáshivatal is helyben hagyja az üzlet átruházását, akkor a hiányzó ötvenezer koronával együtt Svirszki felveheti az egészet. A sokáig húzódó tárgyalásról Svirszki este fél nyolckor ért haza lakásába.

Alig ért haza, önkéntes szakaszvezetői uniformist viselő egyén — Stanga Lajos néven igazolta magát — állított be hozzá, egy alhadnagyi rangjelzést viselő katonával és egy civillel. Kijelentették, hogy Svirszki uzsorás, miután az üzletét sokkal drágábban akarja eladni, mint amennyit valóban ér, ezért letartóztatják őt és bekísérik a főkapitányságra. Svirszki ellenkezett, de azután a fenyegetésektől megijedt és követte a három embert. Útközben azonban Svirszki meglátott az utcán egy ismerős karhatalmi tisztet és megkérte, menjen vele. Hamarosan kiderült, hogy nem a főkapitányságra, hanem a Britannia-szállóba mennek. Ott a pincébe kísérték Svirszkit, a falhoz állították, és egy tiszti ruhás férfi rohamkését Svirszki mellének szegezve, felszólította őt, hogy vagy aláírja a nyilatkozatot, amely szerint az üzletet minden felszerelésével együtt kétezer koronáért eladta Kenéznek, és a pénzt hiánytalanul felvette, vagy rossz vége lesz a dolognak.

Svirszki megijedt és aláírta a nyilatkozatot. Az állítólagos tisztek azonban nem elégedtek meg ezzel a nyilatkozattal, hanem követelték tőle, utasítsa levélben az ügyvédet, hogy a nála letétben hagyott húszezer koronát adja ki a levél átadójának. Egy küldönc, aki már ott várakozott, azonnal el is rohant a levéllel. A zsarolók azonban még ezzel sem elégedtek meg, és követelték, hogy az ügynöknek, aki szerintük az üzletet közvetítette, háromezerötszáz korona jutalékot fizessen ki. A kétségbeesett ember mindenbe beleegyezett. Végül már azt követelték tőle, hogy haladéktalanul fizessen százezer koronát, ellenkező esetben kénytelenek lesznek „erőteljesebb rendszabályokhoz" nyúlni. Svirszki sírva könyörgött, hogy bocsássák szabadon, hisz annyi pénze nincs. Hosszas alkudozás után abban egyeztek meg, hogy Svirszki elmehet, de másnap délelőtt tíz órakor a Britannia-szállóban a II. emelet 204. számú szobában Babarczy báró százados kezeihez lefizet tízezer koronát. Még azt is megmagyarázták a cukorkakereskedőnek, hogy az ügyvédnél kötött szerződés teljesen megfelel a törvényes követelményeknek, az üzlet létrejött, természetesen Kenézt illeti tehát a cukorkakereskedés.

Ezek után Svirszkit este tizenegy órakor, éppen egy órával a Britannia megszállása előtt végképp szabadon engedték. A szeren-

csétlen, rettegő ember az egész éjszakát azzal töltötte, hogy a tízezer koronát Babarczy számára összeszedje. Másnap határtalan boldogsággal tudta meg, hogy a Britannia-szálló már üres, Babarczy a rendőrségen van. Így aztán nem a zsarolókhoz ment, hanem a főkapitányságra, feljelentést tenni. Ott már teljes apparátussal folytatták a nyomozást a Britannia-szálló legkülönfélébb ügyeiben. A legtöbbet „nem sikerült" teljesen felderíteni, s a letartóztatottak többsége hamarosan amnesztiát kapott, az akció azonban elérte azt a célját, hogy a magyar királyi államrendőrséget visszahelyezte jogaiba, s a jog-, a köz- és az államrendnek ismét legfőbb őrévé tette.

Ötszörös drótsövény mögött

S hogy miként őrizte a rendőrség azt a rendet?

Czibor főtanácsos, az új detektívfőnök szép szavakkal foglalta össze teendőit:

„A rendőrség az új államhatalom, a jogrend egyetlen támasza. A detektívtestület, különösen mióta politikai csoportjai jobban kiépítték, fundamentuma a rendőrségnek. A felelős pozícióban, amelyre kiszemeltek, maradok aki voltam, azzal a különbséggel, hogy többet fogok dolgozni. Nem politizálunk! A törvényeket, a jogrendet mindenkivel szemben meg fogom védeni! A detektívtestület munkáját modernebb alapokra fektetem. Nem térhetünk ki a modern kriminálpszichológia vívmányai elől, sőt szándékom és egyéb programpontom a detektívek továbbképzése. A legmesszebbmenően elítélem a brutalitást..."

A főváros közigazgatási bizottságának egyik ülésén, 1921 áprilisában dr. Kazay László bizottsági tag egy interpelláció keretében elmondta, hogy a botnak milyen fontos szerepe van a rendőri nyomozásban. A rendőrségen a gyanúsítottakat, gyakran ártatlan embereket, válogatott kegyetlenséggel megkínozzák, sőt gyakran testcsonkítást követnek el. Kazay értesülései szerint az emberkínzásokban elöljárnak egyes detektívcsoportok, amelyek a gyanúsítottakat úgynevezett „hangfogókba" viszik, ott drótkötelekkel, gumibotokkal ütik, kezüket szíjakkal összekötik, bajuszt, szakállt szálanként tépnek. bordákat törnek, és nem tesznek kivételt, a nőkkel éppen olyan kegyetlenül bánnak, mint a férfiakkal. Elmondta annak a viceházmesternek, az esetét, aki egyébként rokkant katona, s a Teleki téren két ócska zsákot vásárolt. A zsákok véletlenül lópásból származtak, s emiatt orgazdaság bűntettéért egyévi börtönre

ítélték. Csak később derült ki, hogy a rendőrségen „ellenállhatatlan kényszer alatt" tett vallomást.

Mit válaszolt Kazaynak Nádosy? Azt, amit a rendőrség vezetői mindig is válaszoltak az ilyen vádakra. Nincs tudomása ilyesmiről, s a nála bejelentett panaszokat minden esetben meg fogja vizsgálni. A vizsgálat során természetesen azokat a detektíveket, rendőröket hallgatták ki, akik ellen a panasz szólt. S természetes az is, hogy mindent letagadtak, hiszen a főkapitányság nyomozási módszeréhez nemcsak az tartozott hozzá, hogy a gyanúsítottakat megverték, kínozták, hanem az is, hogy mindjárt jegyzőkönyvbe is vették, s aláíratták, hogy a gyanúsítottat senki nem bántalmazta, sérülései onnan származnak, hogy még letartóztatása előtt verekedett valakivel.

Kétségtelen, hogy a verések és kínzások eredményeképpen viszonylag könnyen lehetett tényállást megállapítani. Ha a letartóztatott valóban bűnös volt, elmondott mindent, amire a detektívek kíváncsiak voltak. Ha történetesen nem volt mondanivalója, csak azért, hogy végre békén hagyják, elismerte azt, amit a budapesti rendőrségen hallani akartak tőle. A nemzetgyűlésben Drozdy Győző egy interpellációja során felolvasott egy levelet, amely arról szólt, hogy egy péklegényt ólmos botokkal kényszerítettek, hogy százhatvan gyilkosságot valljon be:

„Szíves figyelmébe ajánlom a következő esetet: 1919 augusztus havában az azóta megszűnt Reggeli Hírekben egy cikk látott napvilágot, amelyben hátborzongató adatokkal, részletességgel volt megírva, hogy elfogták Dirnfeld Izidort, a szomorú emlékű kommün főhóhérát, aki névleg pék volt ugyan valamelyik kaszárnyában, de facto azonban a halálvonaton pribékeskedett. A megejtett rendőri és a katonai nyomozás megállapította, hogy Dirnfeld, ez a minden emberi érzésből kivetkőzött fenevad, 160 embert gyilkolt meg, akik közül többet harmincnál elégetett. A meggyilkoltak között hat-hét apáca is volt, akiket kivégzésük előtt meggyalázott, mikor végzett velük, a mellüket levágta stb. stb. S mind eme gazságok után a budapesti rendőrség véleményezése alapján előbb Hajmáskérre, utóbb Zalaegerszegre internálták. Képviselő úr csodálkozni fog azon, hogy miféle furcsa törvénykódex az, amely egy 160-szoros gyilkost internál. Röviden elmondom hát: Dirnfeld, mint már említettem, a kommün alatt egyik budai laktanyában pék volt.

A kommün letörése után visszament régi lakására, valahova az Aréna útra, azt zárva találta. Nyár volt, augusztusi éjszaka, Dirnfeld kiment a Ligetbe aludni. Éjjelre zápor keletkezett, emberünk az eső elől az Aréna út és a Thököly út sarkán levő villamos megállónál levő bódéban keresett menedéket. Jött a katonai őrjárat, letartóztatta. Elvitték a Conti utcába. Ott a detektívek vallatni kezdték. gumi-

bottal, bikacsökkel meg egyebekkel. Valld be, kutya zsidó, hány embert öltél meg! Ugye hatot? Ha nem hagyta helyben a kérdést, ütötték. Bevallott tehát hetet. Másnap folytatták. Már tizenhétnél tartottak. Harmadnap harmincra vitték fel. Nyolc nap alatt együtt volt a 160 gyilkosság, amit »tapintattal« vettek ki belőle. Onnan átkísérték a főkapitányságra, közben a detektívek az elrablott kincsekért faggatták, hová tette azokat. Ütlegek kényszere alatt úgy vallott, hogy azokat a Népligetben ásta el. Kikísérték a Népligetbe, ott négy reggelen át ástak, persze kincs — nincs. Átkísérték a Margit körútra. A nyomozás eredményét »igazoló« jegyzőkönyvek már kötetnyit tettek ki, de pozitívum még mindig nem volt, kiket tett el ez a fenevad láb alól. Kezdte firtatni a kir. ügyész, és akkor derült ki, hogy az egész felfújt rémmese a rendőrség felületes vizsgálatának eredménye. Mit tegyenek ezzel az emberrel? Internálták."

És internáltak sok ezer embert, akit még a fehérterror bírósága is ártatlannak talált, vagy aki ellen az ügyészség még vádat sem volt hajlandó emelni. Aztán azokat a letartóztatottakat, akiket a bíróság elítélt ugyan, de akik letöltötték büntetésüket, nemegyszer a börtönkapukban a magyar királyi államrendőrség detektívjei várták, s vitték a toloncházba, ahonnan tovább szállították őket Hajmáskérre, majd Zalaegerszegre. Esztendőkig éltek a szerencsétlen emberek az internáló táborokban, bírói ítélet nélkül, még szabadulásuk napját sem tudva. A táborban dolgoztatták őket, s keresetüket, amelyet a nyomorúságos élelmezés feljavítására kellett volna fordítani, a táborparancsnokság elsikkasztotta. A rendőrtisztek még Budapestről is eljártak a zalaegerszegi orgiákra, mert az ötszörös drótsövény mögött a tiszt urak kedvükre mulathattak a kiszolgáltatott internált nőkkel. Látogatásról szó sem lehetett, csak egy olasz munkásküldöttségnek sikerült még 1919 végén eljutnia Hajmáskérre, ahol tűrhetetlen állapotokat talált. Jelentését a Budapesti Rendőrkapitányság a Belügy- és Külügyminisztérium hozzájárulásával egyszerűen agyonhallgatta.

Igaz, mások is el akartak jutni az internáló táborokba. Egy angol küldöttségnek már-már sikerült is. Egy rendőrtiszt kíséretében felültek a vonatra, hogy Zalaegerszegre utazzanak. A pályaudvaron a figyelmes táborparancsnokság kocsija várta őket. A bakon ülő alakról a vak is láthatta, hogy nem kocsis. Nem is volt az, hanem államrendőrségi detektív, aki szép gyakorlatra tett szert a kocsistudományokban, s rendkívül ügyesen árokba fordította a kocsit és vele az angolokat. A küldöttség tagjai sérüléseket szenvedtek, s miután bekötözték őket, utaztak vissza Budapestre.

A hozzátartozók sem igen látogathatták a foglyokat. A szigorú rendelkezések szerint csak a legközelebbi rokonok kereshették fel

a foglyokat, s ezt rendőrségi illetőségi bizonyítvánnyal kellett igazolniuk. Hetekig tartott, amíg egy-egy ilyen igazolványt kiállítottak. Az is előfordult, hogy az igazolványért folyamodókat, éppen a rokonságra hivatkozva, mindjárt ott fogták a rendőrségen és ugyancsak internálták. Akadtak a zalaegerszegi internáló táborban egész családok is. A szülőket internálták, s mivel a gyerekekkel nem tudtak mit kezdeni, elvitték őket is a szülőkkel együtt. Hetvennyolcvan embert zsúfoltak be egy-egy marhavagonba, úgy döcögött a vonat a szerencsétlenekkel Zalaegerszeg felé. Néha öt-hat napig is eltartott az út. Útközben a kísérők — különítményes tisztek, csendőrök vagy rendőrök — kínozták, verték a foglyokat. A táborban sem kellett az őrszemélyzetnek elszámolnia a letartóztatottakkal. Puskatussal ütötték őket, halálos beteg emberek kínlódtak minimális létfeltételek híján, orvosi segítség nélkül, s ha valakit például agyonszúrtak, akkor kiállítottak egy jegyzőkönyvet arról, hogy az internált öngyilkos lett.

Jónéhány rendőrtisztnek kitűnően jövedelmezett az internálási rendszer. Hiszen nem volt senki, aki felülvizsgálta volna a rendőrség döntéseit. A rendőrtiszt élet-halál uraként döntött. A szegény embernek persze nem volt módja arra, hogy pénzért megmentse magát az internálástól. A gazdagok azonban minden pénzt megadtak szabadságukért. Nem közvetlenül a rendőrtisztnek fizettek természetesen, ez túlságosan feltűnő és kockázatos lett volna. Hanem az ügyvédnek, aki aztán felezett a rendőrtiszttel. Jónéhány ügyvéd foglalkozott ilyen ügyekkel, mindegyiknek megvolt a maga rendőr-tisztviselő társa. Néha nem is lehetett tudni, hogy ki kezdeményezi az internálást, s ki az, aki eltekint tőle. Az ügyvédeknek egy része ugyanis jól bevált módszerrel szerzett magának jövedelmező klienseket, ha éppen nem volt elegendő. Megbeszélte a vele összejátszó rendőrtiszttel, hogy kik ellen kell eljárást indítani, s aztán elvállalta: eljár az ügy megszüntetése végett. Az internálási rendszer így vált a zsarolás melegágyává. Akármennyit támadták azonban a Parlamentben a zalaegerszegi viszonyokat és az egész internálási rendeletet, a kormány fenntartotta mindkettőt. A rendőrség csak így tudta garantálni a „közrendet", csak a megfélemlítésnek ilyen eszközeivel érezte biztosítottnak a „polgári társadalmat".

Az internálási ügyek ugyan a toloncházhoz tartoztak, de mint minden politikai és bűnügyben, valójában dr. Andréka Károly főkapitány-helyettesé volt e téren is a döntés. Andréka, ugyancsak EKSZ-tag, és más titkos társaságok tagja, Nádosy budapesti főkapitánysága idején lett a főkapitány mindenható helyettese. Amikor Nádosy előlépett országos főkapitánnyá (ezt a pozíciót töltötte be akkor is, amikor 1926-ban a frankhamisításban való részvételéért a kormány kénytelen volt letartóztatását elrendelni), s Marinovich Jenő addigi főkapitány-helyettes vette át a budapesti rendőrség vezetését, Andréka maradt, mint a titkos társaságok bizalmi embere. Egy személyben irányította a bűnügyi osztályt, a detektívtestületet, s az úgynevezett államrendészeti tevékenységet, vagyis: a politikai rendőrséget. Nagy ellenfele és vetélytársa, dr. Hetényi Imre azonban mindinkább veszélyeztette Andréka pozícióit. Bethlen István gróf, aki 1921. áprilisában lett miniszterelnök, nemegyszer Marinovich és Andréka mellőzésével, közvetlenül Hetényit hívta magához referálni, s neki adta át utasításait, elképzeléseit. Andrékát túlságosan terhelték az egykori különítményesekhez fűződő kapcsolatai. Andréka rendszeresen kudarcot vallott a különféle merényletek felderítésében, amelyeknek a tetteseit pedig játszi könnyedséggel lehetett volna megtalálni, ha nem éppen a magyar rendőrség bűnügyi és politikai főnökével ülnek egy titkos társaságban.

1922-ben megkezdődtek a bombamerényletek. Bombát helyeztek el az ügyészségi fogház Koháry utcai kapujában, bombamerényletet követtek el Miklós Andor, az Az Est főszerkesztője ellen, 1922. április 3-án pedig bomba robbant az Erzsébetvárosi Kör Dohány utcai helyiségében, egy társas vacsorán, s ez a robbanás hét emberéletet követelt, tizenheten megsebesültek. A rendőrség valamennyi ügyben megindította a nyomozást, s valamennyiben kudarcot vallott. az előállítottakat, akik különféle „hazafias" egyesületek tagjai voltak, elengedték a rendőrségről. A budapesti bombamerényletek sorozatára aztán az 1923. november 16-án a budapesti francia követség ellen elkövetett merénylet tette fel a pontot.

A budapesti francia követség a Reviczky utcai Károlyi palotában működött. A bombát este háromnegyed kilenckor fedezték fel, egy barna csomagolópapírban. A gyújtózsinór már lángot fogott, de nem robbant fel. Andréka vezetésével sietett a helyszínre a rendőrségi bizottság. A fegyverszakértők azonnal megállapították, hogy a bomba tulajdonképpen egy srapnellhüvely, amelynek nyílt felső részét ólmozott fedőlappal látták el, ezen át vezették be a gyújtózsinórt

a srapnellhüvelyt megtöltő ekrazitba. A rendőri bizottság tagjai azonnal megállapíthatták azt is, hogy ez a bomba kétségtelenül ugyanolyan „gyártmány", mint amilyenekkel az előző bombamerényleteket elkövették.

Szokás szerint megpróbálták tévútra vezetni a nyomozást. A rendőrség — Andréka elgondolása szerint — abban az irányban kezdett tapogatózni, hogy a bombával feltehetőleg Károlyi grófot akarták megölni, aki ugyancsak a palotában lakott. Két nap múlva aztán lelkendezve bejelentették, hogy már más verzió került előtérbe: a tanúk a bomba felfedezése előtt láttak egy „munkáskülsejű" embert, aki a palota előtt ólálkodott — ebből következik, hogy valószínűleg kommunisták követték el a merényletet. Az igazi merénylők egyik célja ugyanis az volt, hogy robbantásaikkal kommunistaellenes hisztériát keltsenek, segítsék a hatóságokat a munkásmozgalom üldözésében.

Ezúttal azonban nem sikerült Andréka szándéka. A francia követség átadott egy levelet, amelyet az előző bombamerényletekből már ismert, úgynevezett „101-es bizottság" nevében írtak alá, s amely így szólt: „Budapest, 1923. november 1. A százegyes bizottság az 1922-ik évi november hóban tartott budapesti összejövetele alkalmával elhatározta, minden módon és minden eszközzel ki fogja irtani az ország testén uralkodó rablóbandát, tehát az önökét is, mert nem fogjuk tűrni, hogy idegen nációk élősködjenek az ország testén. A magyar nemzet turáni rétege nem azonosíthatja magát Bethlen gróf politikájával, mi nem kérhetünk kölcsönt abból a milliárdokból, amit önök tőlünk raboltak el, mi majd visszavesszük azt, ami a mienk és majd lesújtunk az önök rabló hadára. Ezen elhatározásunkat a kis-antant összes képviselőjével szemben is érvényesíteni fogjuk. A fentiekre még egyszer figyelmeztetjük! A 101-es bizottság."

Andréka bajban volt. Megpróbálta kivágni magát: gyorsan kicserélték az aktában fekvő fegyverszakértői véleményt. amely eredetileg úgy szólt, hogy a bomba azonos az előző merényleteknél használtakkal, most azonban azt tartalmazta, hogy a bomba hüvelye külföldi srapnellhüvely. elképzelhető tehát, hogy a merényletet nem magyarok követték el. S most már nem egy „munkáskülsejű" férfit keresett a rendőrség, hanem két „elegánsan öltözött hölgyet. akik az Üllői úton tört magyarsággal kérdezték meg egy fiatalembertől pénteken este, a merénylet előtt egy órával. hogy merre van a francia követség". Az állítólagos fiatalember az egyiknél állítólag barna papirosba göngyölt csomagot látott. A fiatalember — így szólt Andréka meséje — személyleírást is adott a nőkről, és a személyleírás nyomán detektívek keresik a városban a tört magyar-

sággal beszélő hölgyeket. A főkapitányságon még azt is elmondták a sajtó munkatársainak: az a körülmény, hogy a nők egy órával a merénylet előtt nem tudták, merre van a francia követség, nem zárja ki azt, hogy ők lennének a tettesek.

A francia követségen azonban nagyon jól tudták, hol kell keresni a tetteseket. Erélyesen interveniáltak a magyar kormánynál, s Bethlen István hívatta Hetényi Imrét. Andrékát szabadságolták, s a volt orvos és rendőri riporter, ekkor már főkapitány-helyettesi rangban a főkapitányságnak alighanem legfontosabb embere, kezébe vette az ügy nyomozását. S napok alatt kiderítette, hogy Márffy József huszonnégy éves banktisztviselő és hat társa követte el a francia követség ellen a merényletet éppúgy, mint az előzőket. A háttérben ott állt Adorján Géza, az Ébredő Magyarok Egyesülete nemzetvédelmi osztályának vezetője. A letartóztatottak közül ugyanis többen elmondták, hogy rendszeresen kisebb-nagyobb pénzösszegekkel segélyezték őket. A pénz eredetéről nem tudtak ugyan felvilágosítást adni, mert a Valéria kávéházban, a József körút és Üllői út sarkán, ahol összejöveteleiket tartották, előttük ismeretlen urak adták át nekik a pénzt, de a rendőrségnek megvolt a módja a pénzforrás felderítésére. Adorján Gézát őrizetbe vette a rendőrség, igaz — mint közölték — nem sikerült elegendő bizonyítékot beszerezni ellene, s ezért csak „közigazgatási eljárás" alá vonták, vagyis internálását határozták el. Adorján Gézát átvitték a toloncházba, s onnan — elengedték. Állítólag a főkapitányság megkérdezése nélkül.

Hetényi mindent úgy rendezett, ahogy Bethlen óhajtotta. Andréka azonban olyan ellenfél volt, akit nem lehetett egykönnyen legyőzni. A bombamerényletek nyomozásában vallott szándékos kudarcai sem látszottak elegendő indoknak leváltására. A magyar királyi államrendőrségnek azonban mindig akadt a tarsolyában valami, ha szükség volt rá. Éppen néhány nappal a „francia bomba" előtt robbant egy másik bomba: Ulain Ferenc képviselőt a berlini gyorson letartóztatták a főkapitányság detektívjei, akkor, amikor Ulain Bajorországba indult, a Hitler—Ludendorff-féle puccs színhelyére, amelynek remélt győzelme után Budapesten kívánta folytatni a nemzeti szocialista puccs-sorozatot. Milyen kár, hogy az egész magyarországi puccsterv, amelyben Ulain vezérnek képzelte magát, a valóságban dr. Hetényi Imre fejében született meg. Hetényiék bérelték fel Friedrich Döhmel német kalandort, hogy ugrassa be Ulaint, aki parlamenti felszólalásaival sok borsot tört a Bethlen-kormány orra alá, s akit emiatt valahogyan el kellett távolítani az útból. Az „előkészület" során mindvégig detektívek álltak a háttérben. A rendőrség ezt nem is tagadta, mondván: „A szokásos rendőri módszerek

alkalmazása a rendőrségnél mindig szokásban volt." Hetényi, amikor a mentelmi bizottság Ulain ügyében őt is meghallgatta, tulajdonképpen nem is tagadta, hogy rendőrségi provokációról volt szó, s elismerte azt is, hogy a rendőrség pénzt adott Döhmelnek, „mert valahogy meg kellett gátolni, hogy éhen ne haljon".

Az Andréka botrány

Most aztán Hetényiék közrejátszottak abban, hogy egy rendőrségi titok nyilvánosságra kerüljön. Igaz, Rassay Károly liberális képviselő a parlamentben nem volt hajlandó megmondani, miként került a kezébe a vallomás, amelyet a Ház színe előtt felolvasott. Azt a vallomást Andréka főkapitány tette a hírhedt Kovács-fivérek ügyében, akik merényletek, bűncselekmények egész soránál kerültek gyanúba, de akiket mégis mindig elengedtek a rendőrségről. Hogy miért? Andréka vallomásával igazolta, hogy a Kovács-testvérek rendőrspiclik: „Rövid idővel a Magyar Nemzeti Múltunk megalakulása után a rendőrség figyelmeztetést kapott, hogy a szövetségnek egyes ügynökeinél az irredenta célra gyűjtött pénzekkel alighanem baj lesz, mert azok nem lesznek arra a célra fordítva, amelyre adattak. Erre megindult a Magyar Nemzeti Múltunk ellen a rendőrségi nyomozás, melynek során megállapítást nyert, hogy a Magyar Nemzeti Múltunk szoros kapcsolatban áll a Kettőskereszt Vérszövetséggel. Ennek vezetőségénél, illetve Bartha alezredesnél a Kovács-testvérekre vonatkozóan azt az értesítést nyertem, hogy a Kovács-testvérek irredenta szempontból nagyon értékes emberek, akiket nem szeretne elejteni. Miután Bartha alezredes azt is igazolta, hogy a Magyar Nemzeti Múltunk által gyűjtött pénzeket részben a Kettőskereszt Vérszövetség szervezési költségeire, részben a szervezők létfenntartására fordítják, amit már azért sem lehetett kifogásolni, mert ezek más jövedelmi forrás fölött nem rendelkeztek, minden erejüket arra fordították, utaztak is, ennélfogva a rendőrség a Magyar Nemzeti Múltunk ellen indított nyomozást megszüntette. A nyomozás során gyakran érintkeztem a három Kovács-testvérrel és dr. Umlauf Szigfriddel is, és azóta gyakran fölkerestek engem a Kovács-testvérek, főleg Kovács Kornél és informáltak engem, ha valamilyen akcióra készültek. Én mindenkor figyelmeztettem őket, hogy a Kettőskereszt Vérszövetség vezetőségének tudta és beleegyezése nélkül ne vállalkozzanak semmire, és úgy tapasztaltam, hogy figyelmeztetésemnek mindenkor eleget is tettek. Azt soha nem

tapasztaltam, hogy a fennálló társadalmi rend erőszakos felforgatását, illetőleg a kormány vagy egyes tagjainak erőszakos eltávolítását tervezték volna, sőt ellenkezőleg, úgy láttam, hogy minden törekvésük oda irányult, hogy a fennálló társadalmi rendnek baloldalról jövő, esetleges felforgató törekvéseivel szemben erős szervezet álljon fenn. Kovács Kornél és Tivadar több ízben jelentést tettek nekem, ha valahol legitimista vagy baloldali jelenségeket észleltek, amelyeket ők veszélyeseknek találtak a fennálló állami és társadalmi rendre. Az általuk bejelentett dolgok nem voltak ugyan alaptalanok, de nem annyira lényegesek, hogy rendőri eljárásra alapul szolgáltak volna."

Andréka gyilkosokat alkalmazott rendőrkémnek, s ezt ebben az időszakban már a politikai rendőrség vezetője nem tehette. Korántsem azért persze, mintha Bethlen és kormánya mindenfajta politikai és egyéb kalandorságtól mentes politikusok lettek volna (hiszen ugyanebben az időben Bethlen jóváhagyásával francia frankot hamisítottak az Állami Térképészeti Intézetben). Csakhogy a húszas évek elején már adni kellett valamit legalább — a látszatra.

S így történt, hogy amikor 1923. december 15-én a főkapitányság Zrínyi utcai épületének dísztermében összegyűlt az ünneplő közönség, hogy a budapesti rendőrség megalapításának ötvenedik évfordulóját megünnepelje, már nem Andréka, hanem Hetényi Imre ült a főkapitány, Marinovich Jenő mellett. A nagyhatalmú Andréka óriásit bukott. Rakovszky belügyminiszter a Házban kénytelen volt bejelenteni Andréka leváltását, legfeljebb azzal tudta mentegetni őt, hogy „régi, érdemes tisztviselő". Andréka még aznap átkerült a kihágási ügyeket másodfokon elbíráló rendőrhatósághoz, de oda sem az osztály vezetőjeként. Hetényi pedig hozzáláthatott, hogy a maga képére formálja át a főkapitányságot. Az úgynevezett első referenst, dr. Bauer Ernő rendőrkapitányt, aki eddig minden politikai nyomozásában főszerepet kapott, felváltotta egy alig ismert rendőrtiszttel, dr. Schweinitzer József rendőrkapitánnyal, akiből később — miután nevét Somborra magyarosította — a politikai osztály nagyhatalmú vezetője lett. Szétzavarta az Andréka bizalmi embereit tömörítő Ökrös detektívcsoportot, s a csoport egyik tagját, Hain Pétert bízta meg új csoport kialakításával.

— Politikát csak abban az esetben szabad bevinni a rendőrségre, ha a polgári rend fenntartásáról és a nemzeti érzés megőrzéséről van szó — célzott az éppen három nappal előbb hozott intézkedések hátterére a fél évszázados jubileumi ünnepségen Rakovszky Iván belügyminiszter.

Az ünnepség egyébként meglehetősen csendben zajlott le. A magyar királyi államrendőrség vezetői és a kormány egyaránt böl-

csebbnek vélte, ha a rendőrség népszerűtlenségét nem tetézi azzal, hogy országra szóló ünnepségeket csap. Az ilyenkor szokásos kitüntetések és rendkívüli előléptetések is elmaradtak, a belügyminisztérium mindössze néhány százezer koronát adott arra a célra, hogy az ünnepi alkalomból megfestessék azoknak a főkapitányoknak az arcképeit is, akik a negyedszázados évforduló óta töltötték be ezt a posztot. 1898-ban, az akkori évfordulóra ugyanis megfestették az addigi főkapitányok, Thaisz Elek, Jekelfalussy Lajos miniszteri biztos, Török János, Sélley Sándor arcképét, s most ezt a galériát kiegészítették Rudnay Béla, Boda Dezső, Sándor László, Mattyasovszky György és Nádosy Imre arcmásával. Dietzét — némi vita után — kihagyták.

A meghívottak egyébként nem túlságosan díszes sorából hiányzott az első budapesti főkapitány, Thaisz Elek özvegye, aki még élt a fél évszázados jubileum idején. A Világ riportere felkereste őt. A Váci utca 79. számú ház második emeletén livrés inas nyitott ajtót, s figyelmeztette a látogatót:

— Tetszik tudni németül? Mert a méltóságos asszony csak németül beszél.

Thaisz özvegye cvikkert viselt, nyolcvannégy éves és rövidlátó volt. Már nem nagyon emlékezett a régi időkre, csak sóhajtozott:

— *Mein Kind*... Azok szép idők voltak.

— Tessék valamit mesélni!...

— Minden olyan régen volt, hogy már nem emlékszem semmire. Nem is jó rágondolni arra, ami elmúlt. Mindent, ami volt, el akarok felejteni... *Lieber Freund*, a mostani időkben nem is jó visszagondolni az akkori szép napokra... Akkor más világ volt, akkor más volt a rendőrség... A *Polizei*... A régi rendőrségről csak annyit tudok, hogy az egészen más volt, mint a mostani. Ami régen volt, azt hagyjuk, ne emlékezzünk, hiszen olyan szép volt akkor minden...

Hát rég volt. De szép volt?

Utószó

A százesztendős Budapest kiemelkedik a világ nagyvárosai közül szilárd közbiztonságával, megbízható rendjével, utcáinak nyugalmával. Pest, Buda és Óbuda egyesítésével, 100 esztendővel ezelőtt született meg az egységes, állami irányítás alatt álló fővárosi rendőrség is, de a rend mai őrei semmiképpen nem tekintik magukat a régi, magyar királyi budapesti rendőrség utódának. A főváros mai nyugalmának, biztonságának története nem 1873-ban kezdődik, amikor pléhszámmal a nyakukban megjelentek az utcákon a m. kir. fővárosi rendőrök, hanem 1945-ben, amikor piros-fehér-zöld karszalaggal megkezdték szolgálatukat a demokratikus rendőrség első tagjai.

A fővárosi rendőrség megalakításának ötvenéves jubileumát megünnepelték, de a hetvenötödik évfordulóra már nem került sor. 1873. december 15-e után hetvenöt esztendővel a budapesti rendőrfőkapitányság dísztermét a régi főkapitányok — Thaisz, Jekelfalussy, Török, Rudnay, Boda és társaik — arcképe helyett már egy tömör, kifejező jelszó díszítette: „A dolgozó nép rendjét védjük!"

Azok között, akik a demokratikus rendőrség megteremtésének nehéz és veszélyes feladatát vállalták, amikor a régi renddel együtt az azt védelmező rendőrséget is elsöpörte a történelem vihara, nem kevesen akadtak, akik már ismerték belülről a rendőrséget: mint az állam ellenségeit hurcolták oda, kínozták meg és tartották ott fogva őket. A Magyar Kommunista Párt, felismerve a rendőrség jelentőségét az új országért folytatott harcban, levonva 1919 tanulságait is, kipróbált és áldozatkész harcosait küldte rendőri munkára.

Budapesti főkapitány Sólyom László volt vezérkari százados lett, aki a fasizmus előretörése idején hátat fordított a magyar királyi honvédségnek, s Magyarország katonai megszállása idején az illegális kommunista párt katonai bizottságának tagjaként szervezte a fegyveres ellenállást. Zamercev tábornok, szovjet városparancsnok segítségével indult meg a szervező munka, amelyben a kommunisták

vállalták a legnehezebb, legveszélyesebb feladatokat. Néhány hétig Kádár János elvtárs is a budapesti rendőrségen dolgozott főkapitányhelyettesként. 1946-ban Münnich Ferenc, a Vörös Őrség egykori népbiztosa tért vissza több mint negyedszázad múltán a rendőrségre, amely — a Zrínyi utcai főkapitányság épülete a harcok során rombadőlt — akkor a Nádor utcában, egy banképületben működött. Az egykori Nádor utca ma Münnich Ferenc nevét viseli. A Tanácsköztársaság bukása után Münnich Ferencnek el kellett hagynia szeretett hazáját — de harcolt a Szovjetunióban az intervenciósok ellen, Spanyolországban a szabadságukért kuzdő köztársaságiak oldalán, a Volga menti csatában a szovjet hadsereg magas rangú tisztjeként a hitleristák ellen, míg végre hazatérhetett, hogy irányítsa és sikerre vigye a főváros nyugalmáért, a közrendért és közbiztonságért folytatott harcot. Olyan segítőtársai voltak ebben, mint dr. Sós György, aki illegális kommunista harcosként 1932-től a felszabadulásig állott rendőri felügyelet alatt, s aki vezető rendőrtisztként az államrendészeti osztály vezetőjeként tevékenykedett ott, ahol azelőtt hetenként kétszer, mint a „közrendre veszélyes" egyén jelentkezni volt köteles. Dr. Sós György másfél évtizedig volt a Budapesti Rendőrfőkapitányság vezetője. Kinevezését 1956 novemberében Münnich Ferenc írta alá, mint a forradalmi munkás-paraszt kormány tagja, a fegyveres erők minisztere.

Bennük és harcostársaikban tisztelhetjük a főváros közbiztonságának igazi megteremtőit. Tagadhatatlan, 1923-ra kiépült a magyar királyi államrendőrség, s olajozottan működött legfontosabb főkapitánysága, a budapesti, de ez a rendőrség nem Budapest népét. hanem az ország urait szolgálta. Kétségtelenül működtek kiváló rendőri szakemberek a magyar királyi rendőrségnél is. Szakértelmükkel, válogatott és válogatás nélküli eszközeikkel fontos támaszai voltak annak a rendnek, amelyet védelmeztek, de feladatukat soha nem sikerült maradéktalanul teljesíteniük. Terrorral, veréssel, kegyetlenséggel sem rettenthették vissza azokat, akik egy új, értelmesebb rendért szembeszálltak a rendőrséggel is. Az olyan rendőrség, amely a megfélemlítésre és megtorlásra épít, soha nem lehet a rend igazi őre. S *igazi* rendet nem is őriztek ilyen módon soha.

Hatalmas feladatot adott az új rendőrségnek a szilárd közrend megteremtése. Lelkesedésben nem volt hiány, de hiányzott a kellő szakismeret, hiszen a régi rendőrség szétesett, s esetleg még megtalálható szakembereitől aligha kaphattak, és kockázat nélkül aligha fogadhattak volna el segítséget. Az új rendőrök azonban munka közben, gyorsan elsajátították a szakmai tudnivalókat, bátorságban és áldozatkészségben pedig messze felülmúlták a régi rendőrség tagjait. Életüket nem kímélve — sokan haltak közülük hősi halált —

számolták fel a szervezett, fegyveres rablóbandákat. A nyomozás nehéz és körültekintő mesterségében fáradhatatlanul haladtak előre, néhány olyan régi rendőrtiszt segítségével, mint Kemény vezérőrnagy, vagy dr. Zilahi János ezredes, akik a hitleri megszállás idején tanúsított magatartásukkal érdemelték ki a demokratikus rendőrség szervezőinek bizalmát, és nem okoztak csalódást: lelkes, fáradhatatlan és segítőkész munkájukkal bizonyították be néphez hű gondolkodásukat.

A régi rendőrség tisztjei, nyomozói közül sokan szöktek Nyugatra, másokat pedig elfogtak, miután fény derült népellenes és háborús bűntetteikre, átadták őket az ügyészségnek, illetve a népbíróságnak. Sombor-Schweinitzer József például az amerikaiaknál talált nemcsak menedéket, hanem alkalmaztatást is, Hain Péter pedig akasztófán végezte. A volt rendőr legénységből is akadtak, akik letartóztatottként kerültek vissza a rendőrségre. Másokat leszereltek, eltávolítottak az őrszemélyzet soraiból, amelybe tömegesen jelentkeztek már fővárosi munkások. A magyar királyi államrendőrség vezetői — ritka kivételtől eltekintve — vidéki, katonaviselt parasztlegényeket fogadtak a szolgálatba. Olyanokat, akiknek előrehaladást, és bár szerény, de mégis biztos megélhetést jelentett a fővárosba jutás, az állami, nyugdíjas állás. Ahogy ők mondták, a „romlatlan magyar paraszt" engedelmesen szolgálta urait, és nem kellett attól tartani, hogy politizálni kezd. A Horthy-korszak rendőre — hasán pléhszámmal — alázatosan tisztelgett az uraknak, s minden ok nélkül gorombáskodott a munkásemberekkel. Az új rendőrség új szelleméhez új emberekre volt szükség. Olyanokra, akik a dolgozót, a munkásembert tisztelik, és kivívják maguknak is a megbecsülést.

És a bűnözők? Azok is hamar megtanulták tisztelni az új rendőrséget. A háború után az egész fővárost elöntő bűnözési hullámot sikerült megtörni. 1945-ben 1338 rablás történt, 1948-ra 127-re csökkent. Amit több mint hetven esztendő alatt Thaisztól Bodán át Ferenczi Tiborig, az utolsó „magyar királyi" főkapitányig nem sikerült elérni: megszűnt a szervezett alvilág, bár a bűnözés elleni harcban még sokáig nagy feladatokat kell megoldania a rendőrségnek. Az alvilág eltűnése nemcsak és nem elsősorban rendőri siker, hanem a nagy társadalmi változások egyik eredménye is. A társadalmi fordulatban természetesen fontos szerepe volt annak is, hogy a rendőrség szilárdan a demokratikus erők oldalán állt, s a kritikus időkben sokat tett a reakció támadásainak visszaveréséért.

Ma biztonságban, nyugalomban élünk. Fővárosunk közbiztonsága világviszonylatban kiváló, bár — hangsúlyozzák újra és újra a rendőrség vezetői — van még bőségesen teendő, különösen a megelőzésben, a társadalmi tulajdon védelmében, s ami ezekhez is elengedhe-

tetlen, a lakossággal való kapcsolat erősítésében. A rendőrség feladatai és módszerei ma mások, mint annak idején voltak, bár persze ma is bűnuldozéssel foglalkozik, s például ugyanúgy használja azonosításra az ujjlenyomat-rendszert, mint a század elején. A mai rendőrség mégsem utóda a réginek. A budapesti rendőrség a főváros centenáriumát köszönti, de a rendőrség százéves jubileumát nem.

Könyvünkben akkor búcsúztunk el a Zrínyi utcai főkapitányságtól, amikor ott az ötvenedik évfordulót ünnepelték. A következő 50 esztendőből a nagyobbik, s főként döntő történet már a népi rendőrségé. Ezeknek az évtizedeknek a krónikája már egy másik könyvbe kívánkozik.

Függelék

A kötetben előforduló,
megváltozott budapesti hely- és utcanevek

Andrássy út: Népköztársaság út
Aréna út: Dózsa György út
Átlós u.: Bartók Béla út

Bálvány u.: Október 6. u.
Béla u.: Vigyázó u.
Berlini tér: Marx tér

Conti u.: Tolnai Lajos u.

Erzsébet körút: Lenin körút
Erzsébet tér: Engels tér
Erzsébetfalva: Pesterzsébet
Esterházy u.: Puskin u.

Falk Miksa u.: Néphadsereg u.
Fasor: Gorkij fasor
Ferdinánd bolgár király út: Tolbuchin körút
Ferdinánd híd: Élmunkás híd
Ferenc József tér: Roosevelt tér
Fürdő u · József Attila u.

Gizella tér: Vörösmarty tér
Gránátos u.: Városház u.
Gyár u : Jókai u

Hajós tér: Dalszínház u.
Hal tér: az Erzsébet-híd pesti hídfőjénél a század elején megszűnt tér
Hatvani u.: Kossuth Lajos u.
Hermina út: Május 1 út
Hold u.: Rosenberg házaspár u.
Hunyadi u.: Vajdahunyad u.

István út: Landler Jenő u.
József tér: József nádor tér

Kálmán u: Kálmán Imre u.
Károly körút: Tanács körút
Karpfenstein u.: Karácsony Sándor u.
Kerepesi út: Rákóczi út
Kígyó tér: Felszabadulás tér
Király u.: Majakovszkij u.
Klotild u.: Stollár Béla u.
Koháry u.: Nagy Ignác u.
Külső Kerepesi út: Kerepesi út

Lipót körút: Szent István körút
Lónyay u.: Szamuely u.

Madách u.: Dankó u.
Margit körút: Mártírok útja
Margit rakpart: Bem József rakpart
Mária Valéria u.: Apáczai Csere János u.

Nádor u.: Münnich Ferenc u.

Oktogon tér: November 7. tér
Országház tér: Kossuth Lajos tér

Podmaniczky u.: Rudas László u.

Rökk Szilárd u : Somogyi Béla u.

Sáros fürdő: Gellért fürdő

Szerecsen u.: Zichy u.

Teréz körút: Lenin körút
Tüköry gát: a mai Szent István körút eleje

Váci körút: Bajcsy-Zsilinszky út
Valéria tér: Horváth Mihály tér
Valeró u.: Kürt u.

Wurm u.: Szende Pál u.

Zsibárus u.: Párisi u.

Tartalom

A főkapitányi székből kolostorba 5
Revolvertámadás — Déryné naplójából 5
Luft Rézi karján 7
„Undorító pinceodúba löktek bennünket" 9
Mégis Thaisz lesz a főkapitány 12
Botrány botrányt követ 14
Majláth országbírót megfojtják 17
Sarfék Budapesten 20
Lusta rendőr, szorgalmas bűnöző 27
Ferenc József véleményt nyilvánít 30
„Mindent a legnagyobb rendetlenségben talált' 35

A rendőrség a rend őre lesz 37

1500 forint fizetés az első detektívfőnöknek 37
„A rendőrség csak a durva bánásmód által tűnik ki 39
Sikeres rajtaütés 42
Felépül a toloncház 44
„Szükség esetében sorkatonaság..." 47
A „posztkiszli" megkerül 49
Takáts doktor rendőrkézen 56
Száz forintért 65 forint és hét év 60
A kíváncsi Zsófika nyomra vezet 62
A nagyvonalú Papakoszta 66

„Csinyátam röndöt oat" 69

Ilyen a rendőri becsületszó 70
A „személyzet" mindig gyanús 73
A Korotnay-botrány 78
Rudnay intézkedik 84

Tízezer forint helyett másfél év börtön . . 87
A sikkasztó és a „démoni hatalom" 92
A Bertillon-rendszer helyett ujjlenyomat 99

Uj sisakban, szám a hason 102

Kocsikázás rendőri kísérettel 102
A főkapitány és a Nemzeti Kaszinó . 104
Boda Dezső hiú és makacs 109
Megverik a rendőrspiclit 111
Rablógyilkosság Dánoson 113
Az ujjlenyomat igazolja a vallomást 115
Kőzápor 118
„Tessék, főkapitány úr, jól idefigyelni " 121
Suhognak a rendőrkardok 122
Új egyenruha — régi szellem 126
A szép Haverda Mária 127
Rendőrkordon védi a gyilkost 131
Bilincsben a „világ legerősebb embere" 134
Sikkasztás a Kereskedelmi Bankban 136
Lovas rendőrök a „vérvörös csutörtokon" 138
A király érkezik... 143
„Az üres erszényre, az üres gyomrára hivatkozik" 145
Tizenkét koronáért gyilkolt 148
Mágnás Elza halála 152
A cselédlépcsőn át 154
Orvosból riporter, riporterből detektív . 158
Álmerénylőt találtak 161

Állandó készültségben 164

Egy okos bolondot letartóztatnak .. 164
A tanító lop, és egy gyerekre fogja . 168
Gyűjtés a postatolvaj javára 170
Felmentés sok pénzért 173
Köpenicki kapitány — Pesten 176
Schreiber, a „kurir" 179
Rendőr — katona háború . . 181
Pisztolylövések az éjszakában 184
A cinkotai bádoghordók .. 187
Halálhír a fogolytáborból 190
Elégedetlen rendőrök 193
Árdrágít az árdrágítások besúgója 196
Boda utolsó aljassága 199

A rendőrség sem királyi 203

Egy rendőr-ellenőrt felfüggesztenek 203
A lánchídi csata 205
Csatlakozás a Nemzeti Tanácshoz 209
Dietz hosszú parancsa 212
A szerelmes herceg nem tesz feljelentést 216
Ötvenöt letartóztatás 219
„Félrevezetett emberek..." 221
„A rendőr ne legyen a proletár ellensége" 225
Vörös őrök vigyáznak a rendre 227
A rendőrtisztek szervezkednek 230
Fegyveres harc a lázadók ellen 233
A belügyminiszter a főkapitányság foglya 236

A gyötrelmek háza 238

Kapuzárás: este 8-kor 238
Ezrek az internáló táborokban 241
Komor fekete fogaton a főkapitány 243
Gyilkosságok, rablások rendőri közreműködéssel 246
Ingyen ebéd a legénységnek 251
Sokat mondó jegyzőkönyv egy halottszemléről 255
Egy eredményes nyomozást nem fejeznek be 257
„Titokzatos tűszúrások" 262
Jellinek Morton a főkapitányt is rászedi 264
Verekedés a Club kávéházban 266
Horthy egy rendőrtemetésen 268
Ötszörös drótsövény mögött 272
A „bombás" Márffy rendőrkézen 276
Az Andréka botrány 279

Utószó 282
Függelék 287

Rövidesen megjelenik!

Kaland a végeken

Fantasztikus elbeszélések, 1973

*

Világhírű sci-fi szerzők
elbeszélései

Illusztrálta: Würtz Ádám

Táncsics Könyvkiadó

TN 2205—f—7375

A kiadásért felel a Táncsics Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Ponori Thewrewk Aurél
Műszaki vezető: Kiss Károly
Műszaki szerkesztő: Sándor Dénes
A védőborítót Papp Klára tervezte
Készült 25 150 példányban 18,5 (A/5) ív terjedelemben
MSZ 5601—59. Budapest, 1973.
73.0199 Ságvári Nyomda

09723

AUTÓBUSZ VONALJEGY

Érv. az autóbuszokon, továbbá a viteldíjnak megfelelő értékű vonaljegy felh. a hajó, vill., földal., troli és fogaskor. járatain, a HÉV-en a közig. határon belül, egyszeri utazásra.

D 394 IV. 1,50 Ft

1	4	7
2	5	8
3	6	9

ra állt, és azok a küzdelmek, amelyek rejtve vagy nyíltan dúltak a különféle érdekcsoportok között.

A krónika a budapesti rendőrség fennállásának 50. évfordulójával ér véget. Ami a második 50 esztendő történetében a legfontosabb, az már az új, a népi rendőrség története. S ez az új rendőrség nem utóda a réginek. Amikor tehát a főváros centenáriumát köszöntve, közreadjuk történetének egy fejezetét, a budapesti rendőrség százéves jubileumát még nem ünnepeljük...

TÁNCSICS